

न्यायपालिकाको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना

(छिटो छरितो न्याय, सबैका लागि न्याय)

२०७१/७२ – २०७५/७६

सर्वोच्च अदालत, नेपाल

प्राविधिक सहयोग: राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान

२०७१

न्यायपालिकाको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मस्यौदा ग्रहण गर्नुहुँदै सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा

न्यायपालिकाको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना

(छिटो छरितो न्याय, सबैका लागि न्याय)

२०७१/७२ – २०७५/७६

सर्वोच्च अदालत, नेपाल

२०७१

संख्या : २००० प्रति

मुद्रण : फरम्याट प्रिन्टिङ्ग प्रेस

योजना तर्जुमा निर्देशक समितिका अध्यक्ष र सदस्यहरू

माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ, सर्वोच्च अदालत	अध्यक्ष
माननीय न्यायाधीश श्री ओमप्रकाश मिश्र, सर्वोच्च अदालत	सदस्य
कार्यकारी निर्देशक श्री राघवलाल वैद्य, राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान	सदस्य
माननीय निमित्त मुख्य न्यायाधीश श्री डम्बरबहादुर शाही, पुनरावेदन अदालत पाटन	सदस्य
श्री भेषराज शर्मा, सचिव, कानून तथा न्याय मन्त्रालय	सदस्य
श्री लोहितचन्द्र शाह, रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य
श्री कृष्ण गिरी, निमित्त सचिव, न्याय परिषद्	सदस्य
माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री अच्युत विष्ट, काठमाण्डौ जिल्ला अदालत	सदस्य
श्री विपुल न्यौपाने, सहरजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य
श्री महेन्द्रनाथ उपाध्याय, फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय	सदस्य
श्री लालबहादुर कुँवर, सहरजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य सचिव

योजना तर्जुमा कार्यसमूहका संयोजक र सदस्यहरू

माननीय न्यायाधीश श्री तिलप्रसाद श्रेष्ठ, पुनरावेदन अदालत हेटौँडा	संयोजक
माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री राजेन्द्र खरेल, हाल रा. न्या. प्रतिष्ठान	सदस्य
माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री सूर्यप्रसाद पराजुली, बारा जिल्ला अदालत	सदस्य
श्री विपुल न्यौपाने, सहरजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य
श्री नृपध्वज निरौला, रजिष्ट्रार, पुनरावेदन अदालत पाटन	सदस्य
श्री महेन्द्रनाथ उपाध्याय, महानिर्देशक, फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय	सदस्य
श्री वैकुण्ठ अर्याल, सहसचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
श्री पुरुषोत्तम घिमिरे, सहसचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग	सदस्य
श्री नारायण पन्थी, सहरजिष्ट्रार, पु.वे.अ. तुल्सीपुर	सदस्य
श्री लालबहादुर कुँवर, सहरजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य सचिव

सर्वोच्च अदालतको पूर्ण बैठकको निर्णय

मिति २०७१ साल असार ३२ गते बुधवारका दिन सम्माननीय प्रधानन्यायाधीशज्यूको अध्यक्षतामा बसेको सर्वोच्च अदालतका माननीय न्यायाधीशज्यूहरुको पूर्ण बैठकको निर्णय :

सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश	श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश	श्री रामकुमार प्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश	श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश	श्री गिरीश चन्द्र लाल
माननीय न्यायाधीश	श्री सुशीला कार्की
माननीय न्यायाधीश	श्री वैद्यनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश	श्री गोपाल पराजुली
माननीय न्यायाधीश	श्री दिपकराज जोशी
माननीय न्यायाधीश	श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश	श्री ओमप्रकाश मिश्र
माननीय न्यायाधीश	श्री देवेन्द्रगोपाल श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश	श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा.
माननीय न्यायाधीश	श्री जगदीशप्रसाद शर्मा पौडेल

निर्णय नं. १

न्यायपालिकाको योजनाबद्ध विकासको लागि योजना तर्जुमा कार्यसमूहबाट तयार गरी प्रस्तुत गरिएको न्यायपालिकाको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०७१/०७२-२०७५/०७६) को मस्यौदा अध्ययन गरी छलफल गरियो । उक्त मस्यौदामा रहेका सामान्य भाषिक एवं प्राविधिक त्रुटीहरु सच्याउने गरी सो मस्यौदालाई सर्वसम्मतरूपमा पारित गर्ने निर्णय गरियो । उक्त रणनीतिक योजनाले तय गरेका लक्ष, रणनीति, नीति तथा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक तयारी गर्ने र प्रस्तुत रणनीतिक योजनालाई यही २०७१ साल श्रावण १ गतेदेखि लागू गर्ने निर्णय गरियो ।

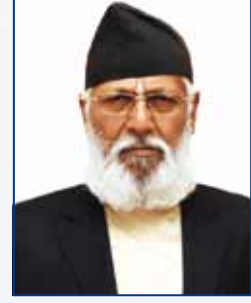

प्रधान न्यायाधीश

सर्वोच्च अदालत
काठमाडौं, नेपाल

शुभकामना

समग्र न्यायपालिकाको सुधार र विकास गरी स्वच्छ, स्वतन्त्र र सक्षम न्यायप्रणालीको स्थापना गर्ने उद्देश्यले वि.सं. २०६१ सालदेखि पहिलो र वि.सं. २०६६ सालदेखि दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना लागू गरिएकोमा दोस्रो रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको समयावधि समाप्त भई २०७१ श्रावणदेखि तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०७१/७२-२०७५/७६) प्रारम्भ हुन गइरहेको सन्दर्भमा प्रस्तुत योजनाको पुस्तक प्रकाशन हुन लागेकोमा मलाई खुशी लागेको छ। यस अवसरमा न्यायपालिकाको पहिलो र दोस्रो रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनमा सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्नुभएका सबै अदालतका माननीय न्यायाधीशहरू, रजिष्ट्रारहरू, अधिकृतहरू, कर्मचारीहरू, कानून व्यवसायी एवं सरोकारवाला निकायका पदाधिकारीहरू सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

न्यायपालिकाले निर्वाह गर्दै आएको न्याय सम्पादनको भूमिकाबाट जनताको न्याय पाउने अधिकारलाई व्यावहारिकरूपमा प्रत्याभूति दिलाउन न्यायिक व्यवस्थापनमा सुधार गरी आफूलाई जनसाधारणको आस्थाको धरोहरको रूपमा स्थापित गर्ने प्रक्रियामा न्यायपालिका सदैव अग्रसर रहँदै आएको छ। न्यायप्रणालीको समयानुकूल विकासका क्रममा भएका सुधारका प्रयासहरूमा रणनीतिक योजनाको निर्माण र कार्यान्वयन नेपालको न्यायपालिकाको प्रमुख विशेषता रही आएको छ। परिवर्तित समय सन्दर्भसँगै बढ्दो जनअपेक्षाको सम्बोधनका लागि आफूलाई गतिशील निकायको रूपमा स्थापित गर्नका लागि पनि न्यायपालिकामा थालिएको योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियालाई निरन्तरता दिनु जरूरी छ। यस पृष्ठभूमिमा योजनालाई थप सँस्थागत गर्दै लैजानु पर्ने आवश्यकताका सन्दर्भमा तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको तर्जुमा भई लागू हुने चरणमा आइपुग्नु न्याय क्षेत्रसँग सम्बद्ध सरोकारवाला सबैका लागि एउटा सुखद क्षण हो भन्ने मलाई लागेको छ।

रणनीतिक योजनाले प्रक्षेपण गरेका लक्ष्य र नतिजापरिसूचकहरूका सन्दर्भमा योजना कार्यान्वयनको अवस्था हेर्दा केही विषयहरूमा आशातीत सफलता हासिल गर्न नसकिएको अवस्था भएपनि न्याय निरूपणको कार्यलगायत न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुने मूल कार्यहरूको सफलता उत्साहवर्द्धक रहेको देखिएको छ। यसका अतिरिक्त न्यायपालिकाभित्र योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाको आवश्यकताप्रति सबैको सकारात्मक धारणा निर्माण हुन सकेको अवस्था देखिएको छ र परम्परागत विधि एवं प्रक्रियाबाट सञ्चालित हुने सोचाइ र मान्यतालाई खण्डित गर्दै नयाँ कार्यसंस्कृतिको निर्माण भएको छ। साथै, योजना कार्यान्वयनप्रतिको जवाफदेहीतामा समेत वृद्धि भएको पाइएको छ। न्यायपालिकामा भएको यसप्रकारको परिवर्तन तथ्याङ्कमा व्यक्त गर्न नसकिने अभूतपूर्व सफलता हो भन्ने मैले ठानेको छु। आशा छ, तेस्रो रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनबाट न्यायपालिकामा सुधार प्रक्रियाप्रतिको स्वामित्वभावमा अझ वृद्धि हुनेछ र छिटो छरितो न्याय, सबैका लागि न्याय भन्ने प्रस्तुत योजनाको मूल उद्देश्य प्राप्तमा पूर्ण सफलता मिलेछ।

अन्त्यमा, न्यायपालिकाको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०७१/७२-२०७५/७६) को निर्माणमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्नुहुने सर्वोच्च अदालतका माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ तथा सो कार्यमा क्रियाशील हुनुभएका माननीय न्यायाधीशहरू, अधिकृतहरू, कर्मचारीहरू लगायत सम्बद्ध सरोकारवाला सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु। यो योजनाको सफल कार्यान्वयन गरी जनतालाई न्यायको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने हाम्रो महाअभियानमा सम्बन्धित सबैबाट सहयोगको अपेक्षा गर्दै पूर्ण सफलताको लागि हार्दिक शुभकामना पनि व्यक्त गर्दछु।

(दामोदरप्रसाद शर्मा)

न्यायाधीश सर्वोच्च अदालत, नेपाल

मन्तव्य

न्याय सम्पादनको कार्यलाई सरल, सहज, छिटो, छरितो एवं प्रभावकारी बनाई न्यायमा आम नागरिकको पहुँचलाई सुनिश्चित गर्दै न्यायालयप्रतिको जनआस्था र विश्वासलाई अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपालको न्यायपालिकाले योजनाबद्ध सुधारको प्रक्रियालाई आत्मसात् गर्दै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनामार्फत शुरू भएको यस प्रक्रियामा आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको समेत अवधि समाप्त भएपछि न्यायपालिकाले दुईवटा पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाहरूको कार्यान्वयन गरिसकेको छ । यस प्रकारको सुधारको प्रयासलाई निरन्तरता दिँदै न्यायपालिकाको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको तर्जुमा गरी प्रकाशन गर्न पाउँदा मलाई सन्तुष्टिको अनुभूति भैरहेको छ ।

रणनीतिक योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष्यहरू पूर्णरूपमा प्राप्त गर्न नसकिए तापनि योजनाको कार्यान्वयनबाट न्यायपालिकाले महत्वपूर्ण उपलब्धिहरू हासिल गरेको छ । मुद्दा फछ्यौट तथा फैसला कार्यान्वयनको लक्ष्यप्राप्तिका लागि प्रत्येक अदालतले आ-आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिआएका छन् । यसबाट मुद्दा फछ्यौटको औसत दर क्रमशः बढेर गएको छ । पुराना मुद्दाहरूको बक्यौता न्यूनीकरणतर्फसमेत क्रमशः सुधार हुँदैगएको छ । फैसला कार्यान्वयनसम्बन्धी निवेदनहरूको कार्यान्वयन तथा दण्ड जरीवाना असूली योजना लागू हुनुभन्दा अगाडिको तुलनामा उल्लेख्य मात्रामा बढेको छ । अदालत भवनहरूको निर्माणलगायत अन्य भौतिक स्रोत साधनमा वृद्धि भएको छ । न्यायिक जनशक्तिको क्षमता विकासका लागि अध्ययन र तालिमका अवसरहरू सिर्जना भएका छन् । अदालतका काम कारवाही तथा उपलब्धिहरूलाई तथ्याङ्कमा प्रस्तुत गर्न थालिएको छ । न्यायपालिकाका समस्याहरूको पहिचान सँगसँगै यसले गर्नुपर्ने कार्यहरूको प्राथमिकीकरण गर्न योजनाले महत्वपूर्ण आधार प्रदान गरेको छ ।

रणनीतिक योजनाको माध्यमबाट उल्लिखितलगायतका उपलब्धिहरू हासिल गर्न सकिएको भएपनि योजनाको कार्यान्वयनमा थुप्रै समस्या र चुनौतीहरू रहे । कानूनमा समयसापेक्ष सुधार र परिमार्जन गरी न्यायिक काम कारवाहीलाई छिटोछरितो एवं प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा योजनाले लिएका लक्ष्यहरू अपेक्षितरूपमा पूरा हुन सकेनन् । स्रोतसाधनको कमीको कारण योजनामा निर्धारित कतिपय क्रियाकलापहरूको कार्यप्रारम्भ गर्न नै सकिएन । नीतिगत रूपमै हुनुपर्ने कतिपय क्रियाकलापहरूका लागि योजनामा अपेक्षित न्यायिक नेतृत्वको भूमिका र प्रतिबद्धता वाञ्छितरूपमा प्राप्त हुन नसकेको कारण त्यसप्रकारका अधिकांश क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन हुन नसकेको अवस्था देखियो । योजना कार्यान्वयनको करिब १० वर्ष व्यतीत भैसक्दा पनि योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक क्षमता र त्यसप्रतिको इमान्दार प्रयासमा पनि कमी नै रहयो । योजनाका क्रियाकलापहरू र बजेटको आन्तरिक व्यवस्थापन र खर्चबीच तालमेल हुन सकेको पाइएन ।

योजना आफैँमा अनुशासन पनि हो । योजनामा उल्लेखित रणनीति र क्रियाकलापहरू सम्पन्न गर्नेतर्फ जिम्मेवार निकाय वा पदाधिकारीबाट बेवास्ता हुन गएमा योजनाले सार्थकता पाउन सक्दैन । दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनामा न्यायपालिकाको आवश्यकता अनुरूप सुहाउँदो र कार्यान्वयनयोग्य लक्ष्य एवं रणनीतिहरू नै निर्धारित थिए । योजनाप्रति अपेक्षा गरिएको निष्ठा तथा कार्यान्वयनप्रतिको प्रतिबद्धता र लगाव न्यायिक नेतृत्वदेखि तल्लो तहसम्म र सबै सरोकारवालाहरूले राखेको भए न्यायपालिकाको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाले लिएका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न नसकिने अवस्थाका थिएनन् । त्यसैले प्रस्तुत योजनाको कार्यान्वयनको सन्दर्भमा समेत विगतमा अनुभूत गरिएको त्यसप्रकारको अवस्थामा सुधार गर्दै जानुपर्ने आवश्यकता महशुस भएको छ ।

न्यायिक जनशक्ति योजनाका विज्ञ होइनन्, न त अदालतमा योजनाविद्को नै व्यवस्था गरिएको छ । राष्ट्रिय योजना आयोगले तर्जुमा गरी लागू गर्ने राष्ट्रको समग्र योजनामा न्यायपालिकाले स्थान प्राप्त गर्न नसकिरहेको सन्दर्भमा सर्वोच्च अदालत आफैँले न्यायपालिकाको सुधार योजना निर्माण गरी लागू गर्ने प्रयत्न गरेको हो । आफ्नै अनुभवका आधारमा निर्माण गरी लागू गरिएको प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणसमेतको आधारमा दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको थियो । उक्त योजनाको अवधिसमेत सम्पन्न भई न्यायिक सुधारको कार्यलाई अझबढी संस्थागत गर्दै लैजाने प्रतिबद्धता र अपेक्षासहित न्यायपालिकाले तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तर्जुमा गरेको छ ।

दुईवटा रणनीतिक योजनाहरूको कार्यान्वयनबाट प्राप्त अनुभव एवं पृष्ठपोषणसमेतको आधारमा तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको ढाँचा वा संरचनामा केही परिमार्जन गरिएको छ । योजना कार्यान्वयनको सफलता र असफलताको विगतको अनुभवको आलोकमा नयाँ योजनामा लक्ष्य, रणनीति तथा क्रियाकलापहरू तय भएका छन् । प्रस्तुत योजनामा न्यायपालिकाको लक्ष्य स्पष्ट गरिएको छ । न्यायपालिकाबाट अपेक्षा गरिने र यसको आधारभूत जिम्मेवारीभिन्न पने कार्यहरू र अपेक्षित नतिजासमेतका आधारमा प्रस्तुत योजनामा चारवटा लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएका छन् । न्यायसम्पादनको कार्यलाई छिटो, छरितो तुल्याउने, न्यायिक प्रक्रियालाई अनुमानयोग्य बनाउने, न्यायमा पहुँच बढाउने र न्यायपालिकाप्रति आस्था एवम् विश्वास अभिवृद्धि गर्ने लक्ष्यहरूको निर्धारण गरी लक्ष्यप्राप्तिको लागि विभिन्न रणनीतिहरू तथा रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनासमेत प्रस्तुत गरिएको छ । नीतिगत तहको क्रियाकलाप र कार्यान्वयन तहको क्रियाकलापसमेत छुट्याइको हुँदा कार्यान्वयन गर्ने निकाय र अधिकारीलाई कार्यान्वयनमा सहजता मात्र होइन, समग्र योजनाको अनुगमन र मूल्याङ्कनमा समेत प्रभावकारिता आउने अपेक्षा छ । योजनाको सिद्धान्त र आदर्शसँग सामञ्जस्य हुनेगरी आफ्नै प्रयासबाट न्यायपालिकाको योजना निर्माण हुनसक्नु यसप्रतिको सीप र क्षमताको विकास तथा न्यायपालिकामा योजना संस्थागत हुँदै गएको सङ्केतको रूपमा मैले लिएको छु ।

योजना निर्माण आफैँमा उपलब्धि हुन सक्दैन अपितु योजनाले लिएका लक्ष्यहरू हासिल गर्न अवलम्बन गरिने रणनीति र क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनमा नै योजनाको सफलता निर्भर गर्दछ । योजना कार्यान्वयनप्रतिको संवेदनशीलता, निरन्तरको लगाव र जिम्मेवारीप्रतिको निष्ठाबाट मात्रै योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन सम्भव हुन्छ भन्ने मेरो अटुट विश्वास रहिआएको छ । त्यसप्रकारको अवस्था अदालतभित्र मात्र होइन न्यायका सबै सरोकारवालामा समेत सिर्जना हुनु आवश्यक छ । योजनामा तय गरिएका रणनीति तथा क्रियाकलापहरू शृङ्खलाबद्धरूपमा उनिएका हुन्छन् । नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजनाको कार्यान्वयन भएन भने कार्यान्वयन तहको कार्ययोजना स्वतः प्रभावित हुन पुग्दछ । कतिपय रणनीति तथा क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन हुने र कतिपय नहुने अवस्थाले समग्र नतिजामा नै असर पुग्न जान्छ ।

न्यायपालिकाको कार्यबोझ बढ्दो रहेको यथार्थतालाई हरेक वर्ष दर्ता हुने मुद्दाको संख्यामा भएको वृद्धिले चित्रण गरेकै छ । यसले गर्दा योजनामा निर्धारित लक्ष्यको प्राप्ति आफैँमा सहज छैन । बजेट लगायतको भौतिक स्रोत साधन तथा आवश्यक संख्याको जनशक्तिको व्यवस्थापन र क्षमता वृद्धि गर्न नसकिएमा योजनामा निर्धारित क्रियाकलापहरू सम्पन्न गर्न कठिनाई रहन्छ । त्यस अतिरिक्त न्यायसम्पादनमा मात्रात्मकसँगै गुणात्मकता वृद्धि गर्नुपर्ने, उत्पादकत्व र उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्दै जानुपर्ने अवस्था छ । त्यसैगरी, विगत योजनामा निर्धारित मुद्दा फछ्यौटको सीमान्त अवधिगत लक्ष्य क्रमशः घटाउँदै जानुपर्ने छ । पुराना कानूनका आधारमा आधुनिक न्यायको निष्पादन सम्भव छैन । न्यायपालिकाको योजना कार्यान्वयनप्रति नेपाल सरकारको प्रतिबद्धता र स्वामित्वभाव रहेमा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन सहज हुन सक्दछ । अर्थात्, सरकार र विधायिकाको तर्फबाट कानूनमा सुधार र कार्यविधिमा सरलीकरण एवं योजनामा तय गरिएका कार्यहरूको लागि आवश्यक बजेट विनियोजन हुनुपर्ने आवश्यकता छ ।

प्रस्तुत योजनाले न्यायपालिकाको आगामी पाँच वर्षको कार्यदिशा निर्धारण गरेको छ । योजनामा लिइएका रणनीतिहरू स्वयंमा साध्य होइनन्, सिलसिलाबद्ध र अनुशासनमा हिडाउने माध्यम मात्र हुन्, साध्य त न्याय नै हो । योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, त्यसको अनुगमन र आवधिक मूल्याङ्कन हुन सकेमा मात्र निर्धारित

लक्ष्यहरू हासिल गर्न सकिन्छ । न्यायपालिकाभित्रका र सरोकारवालाहरू सबैको प्रतिबद्धता, स्वामित्वभाव, सहयोग, समन्वय र सहकारितामा अभिवृद्धि भई तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने अपेक्षा गरेको छु ।

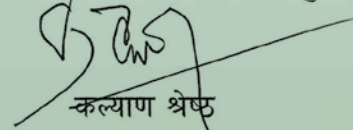
अन्त्यमा, न्यायपालिकाको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना निर्माणको लागि मेरो अध्यक्षतामा रणनीतिक योजना तर्जुमा निर्देशक समिति र पुनरावेदन अदालत, हेटौडाका माननीय न्यायाधीश श्री तिलप्रसाद श्रेष्ठको संयोजकत्वमा रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्य समूह गठन गरी योजना निर्माणको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी प्रदान गरेकोमा सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्माज्यूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । साथै, योजना निर्माणको सिलसिलामा सम्माननीय प्रधानन्यायाधीशज्यूबाट प्राप्त निर्देशन तथा सर्वोच्च अदालतका माननीय न्यायाधीशज्यूहरूबाट प्राप्त सुझावका लागि उहाँहरूप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

रणनीतिक योजना तर्जुमा निर्देशक समितिमा रही पुन्याउनु भएको सहयोगका लागि पुनरावेदन अदालतका तत्कालीन माननीय मुख्य न्यायाधीश तथा हाल सर्वोच्च अदालतका माननीय न्यायाधीश श्री गोपाल पराजुली, निमित्त मुख्य न्यायाधीश श्री दिपक कुमार कार्की तथा श्री डम्बरबहादुर शाही, राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठानका कार्यकारी निर्देशक श्री राघवलाल वैद्य, कानून, न्याय, संविधानसभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयका सचिव श्री भेषराज शर्मा, सर्वोच्च अदालतका रजिष्ट्रार श्री लोहितचन्द्र शाह, न्याय परिषद्का निमित्त सचिव श्री कृष्ण गिरी, काठमाडौं जिल्ला अदालतका माननीय जिल्ला न्यायाधीश अच्युत विष्टका प्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

छोटो समयमा नै न्यायपालिकाको प्रस्तुत तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मस्यौदा तयार गरी पेश गर्नु हुने रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्य समूहका संयोजक माननीय न्यायाधीश श्री तिलप्रसाद श्रेष्ठ, सदस्यहरू माननीय जिल्ला न्यायाधीशद्वय श्री राजेन्द्र खरेल र श्री सूर्यप्रसाद पराजुली, सर्वोच्च अदालतका सहरजिष्ट्रार श्री विपुल न्यौपाने, पुनरावेदन अदालत, पाटनका रजिष्ट्रार श्री नृपध्वज निरौला, फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालयका महानिर्देशक श्री महेन्द्रनाथ उपाध्याय, पुनरावेदन अदालत, तुल्सीपुरका रजिष्ट्रार श्री नारायणप्रसाद पन्थी, राष्ट्रिय योजना आयोगका सहसचिव श्री पुरुषोत्तम घिमिरे, अर्थ मन्त्रालयका सहसचिव श्री वैकुण्ठ अर्याल तथा सदस्य सचिव सर्वोच्च अदालतका सहरजिष्ट्रार श्री लालबहादुर कुँवरले पुन्याउनु भएको योगदानप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । योजना निर्माणको क्रममा आयोजित परामर्श कार्यक्रममा उपस्थित भई बहुमूल्य सुझाव दिनु हुने सबैजना धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

योजना निर्माणको लागि विज्ञ सेवा प्रदान गर्नु हुने योजनाविद् प्रा.डा. श्री श्रीकृष्ण श्रेष्ठ, डा. दिनेश पन्त तथा तथ्याङ्कशास्त्री श्री ढुण्डीराज लामिछाने, बजेट प्रक्षेपण गरी सेवा पुन्याउनु हुने श्री राजनकुमार के.सी. लाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै, योजना तर्जुमा कार्य समूहको सचिवालयमा रही कार्य समूहलाई सहयोग पुन्याउनु हुने उपसचिवत्रय श्री खड्गबहादुर श्रेष्ठ, श्री धुवराज त्रिपाठी, श्री केदारनाथ पौडेल, शाखा अधिकृत श्री विश्वास सुनुवार, ना.सु. श्री सागर अधिकारी, कार्यालय सहयोगी श्री हरि महर्जन एवं अन्य कर्मचारीलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

योजनाको निर्माण कार्यमा प्राविधिक सहयोग समन्वयको लागि राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान तथा प्रतिष्ठानमार्फत् प्रस्तुत कार्यमा प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग प्रदान गर्ने संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम, मानव अधिकार तथा कानूनको शासन सबलीकरण परियोजनाप्रति हार्दिक धन्यवाद प्रदान गर्न चाहन्छु ।

कल्याण श्रेष्ठ

न्यायाधीश, सर्वोच्च अदालत

कार्यकारी सारांश

परिचय

समग्र न्यायपालिकाको सुधार र विकास गरी न्यायपालिकाको क्षमता, दक्षता र प्रभावकारिता वृद्धि गर्ने उद्देश्यले न्यायपालिकामा सर्वप्रथम २०६१ सालदेखि पहिलो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना र २०६६ सालदेखि दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना लागू गरिएको थियो । योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाको यो श्रृङ्खलामा न्यायपालिकामा थालनी गरिएका सुधार प्रयासहरूलाई निरन्तरता दिने उद्देश्यले २०७१ श्रावणदेखि लागू हुने गरी प्रस्तुत तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तर्जुमा भएको छ ।

योजना निर्माणका लागि गठित संयन्त्रहरू

दोस्रो रणनीतिक योजनाको मूल्याङ्कनसहित तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मस्यौदा तयार गर्ने प्रयोजनका लागि सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश ज्युवाट मिति २०७०।१२।३ को निर्णयानुसार योजना तर्जुमा निर्देशक समिति र योजना तर्जुमा कार्यसमूह गरी दुईवटा संयन्त्रहरू निर्माण भएका थिए । योजना तर्जुमा निर्देशक समितिको संयोजक सर्वोच्च अदालतका माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ ज्यू हुनुहुन्थ्यो र योजना तर्जुमा समितिको निर्देशनमा रही योजना तर्जुमासम्बन्धी कार्य गर्न कार्यसमूहको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाका न्यायाधीश श्री तिलप्रसाद श्रेष्ठ ज्यूको संयोजकत्वमा योजना तर्जुमा कार्य समूहको गठन गरिएको थियो ।

योजना निर्माण प्रक्रिया

योजना तर्जुमाका क्रममा सर्वप्रथम दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको प्रगति स्थितिको समीक्षा गरी योजना कार्यान्वयनमा रहेका समस्याहरूको पहिचान गरिएको थियो । त्यसपछि तेस्रो रणनीतिक योजना निर्माणका सन्दर्भमा विचार गर्नुपर्ने विषयहरू र प्राथमिकता दिनुपर्ने क्षेत्रहरूको निर्धारण गरी विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग परामर्श गरिएको थियो । परामर्शका सिलसिलामा काठमाण्डौ उपत्यकाभित्र १८ र उपत्यकाबाहिर ७ वटा परामर्श कार्यक्रमहरू आयोजना गरिएका थिए । परामर्श कार्यक्रममा सर्वोच्च अदालतका सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश ज्यू तथा माननीय न्यायाधीश ज्यूहरू, माननीय कानून तथा न्याय मन्त्री ज्यू र न्याय परिषद्का माननीय सदस्य ज्यूहरू एवं विभिन्न तहका न्यायाधीशहरू, अधिकृतहरू, सरकारी वकीलहरू, प्रहरी अधिकृतहरू, कानून व्यवसायीहरू, मुद्दाका पक्षहरू लगायतका जम्मा ५२४ जना सहभागी हुनुभएको थियो । त्यसैगरी परामर्श कार्यक्रममा सहभागी गराउन नसकिएका न्यायाधीश र अधिकृतहरू गरी ४४६ जनालाई इ-मेल मार्फत सुझावका लागि अनुरोध गरिएको थियो । त्यस अतिरिक्त रणनीतिक योजनाको प्राविधिक पक्षमा केही योजनाविद्हरूसँग पनि परामर्श गरिएको थियो । योजना निर्माणको प्रत्येक चरणमा योजना तर्जुमा निर्देशक समितिसँग औपचारिक र अनौपचारिक बैठकहरू गरी निर्देशन र पृष्ठपोषण प्राप्त गरिएको थियो ।

दोस्रो रणनीतिक योजनाको प्रगति समीक्षा

दोस्रो रणनीतिक योजनामा सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूलाई मूल कार्य र रणनीतिक उपायहरू गरी दुई भागमा वर्गीकरण गरिएअनुसार दोस्रो रणनीतिक योजनाको प्रगति समीक्षा गर्दा पनि त्यही वर्गीकरणलाई आधार मानी समीक्षा गरिएको छ । मूल कार्य र रणनीतिक उपायहरूतर्फ भएको प्रगतिको अवस्थालाई सङ्क्षेपमा देहायबमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ :

मूलकार्यतर्फको प्रगति स्थिति

मूल कार्यतर्फ दोस्रो योजनामा न्याय निरूपणको कार्य, फैसला कार्यान्वयनको कार्य र सुपरिवेक्षण तथा अनुगमनको कार्य गरी तीनवटा कार्यहरू उल्लेख गरिएको हुँदा यी तीनवटा कार्यहरूको प्रगति स्थितिलाई पनि देहायबमोजिम छुट्टाछुट्टै उल्लेख गरिएको छ :

न्याय निरूपणको कार्यतर्फको प्रगति स्थिति

- कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसँग सम्बन्धित विवादहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने गरी नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएकोमा जम्मा ३९.१८ प्रतिशत यस्ता विवादहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट हुन सकेको देखिएको छ ।
- योजना अवधिभरमा १ वर्ष नाघेका कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसँग सम्बन्धित विवादहरूको बक्यौता संख्या शून्यमा ल्याउने नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएकोमा ५६ थान निवेदनहरू १ वर्ष नाघेको अवस्थामा देखिन आई बक्यौता १८६ प्रतिशतले बढ्न गएको पाइएको छ ।
- सबै रिट निवेदनहरू १८ महिनाभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने गरी नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएकोमा ७४.१५ प्रतिशत रिटहरू १८ महिनाभित्र फछ्यौट हुन सकेको देखिएको छ ।
- १८ महिना नाघेका रिट निवेदनहरूको बक्यौता संख्यालाई पुनरावेदन र जिल्ला अदालतमा शून्यमा ल्याउने र सर्वोच्च अदालतमा ५० प्रतिशतले न्यून गर्नुपर्ने गरी नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएकोमा पुनरावेदन अदालतमा ३.३७ र जिल्ला अदालतमा ८.७२ प्रतिशत रिट निवेदनहरू १८ महिना नाघेको अवस्थामा रहेको देखियो र सर्वोच्च अदालतमा ५७.९१ प्रतिशत रिट निवेदनहरू १८ महिना नाघेको अवस्थामा बक्यौता रहेको देखिन आएको छ ।
- शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारअन्तर्गतका मुद्दाहरू २ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने गरी नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएकोमा योजना अवधिमा ७९.७१ प्रतिशत मुद्दाहरू २ वर्षभित्र र १२.४९ प्रतिशत मुद्दाहरू २ वर्ष नाघेर फछ्यौट हुन सकेको देखिएको छ ।
- शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारअन्तर्गतका २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको बक्यौता संख्यालाई पुनरावेदन र जिल्ला अदालतमा शून्यमा ल्याउने र सर्वोच्च अदालतमा ५० प्रतिशतले न्यून गर्ने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा पुनरावेदन अदालतमा ३.३९ र जिल्ला अदालतमा ५.५१ प्रतिशत मुद्दाहरू २ वर्ष नाघेको अवस्थामा बक्यौता रहेको देखिन आएको छ । सर्वोच्च अदालतमा ३८.६३ प्रतिशत मुद्दाहरू २ वर्ष नाघेको अवस्थामा बक्यौता रहेको पाइएको छ ।
- योजना अवधिभरमा सबै तहका अदालतहरूबाट समग्रमा वास्तविक लगतको ८०.२३ र वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको ५०.९४ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट हुन सकेको देखिएको छ ।
- विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूमा कुनै पनि मुद्दाको फछ्यौटलाई २ वर्ष नाघ्न नदिने नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएकोमा ७८.४९ प्रतिशत मुद्दाहरू २ वर्षभित्र र २१.५१ प्रतिशत मुद्दाहरू २ वर्ष नाघेर फछ्यौट भएको देखिएको छ ।
- विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूमा योजना अवधिको अन्तसम्ममा २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको बक्यौता संख्यालाई ५० प्रतिशतले न्यून गर्ने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा बक्यौता ५४.२० प्रतिशतले वृद्धि भएको पाइएको छ ।
- सबै तहका अदालतहरूमा मुद्दा दर्ता भएको मितिले ६ महिनाभित्र मुद्दाको अङ्ग पुऱ्याउने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा जिल्ला अदालतमा ३३.५७, पुनरावेदन अदालतमा ३७.६७ र सर्वोच्च अदालतमा १६.९ प्रतिशत मुद्दाहरू ६ महिनाभित्र अङ्ग पुऱ्याउन सकेको देखिएको छ ।

फैसला कार्यान्वयन गर्ने कार्यतर्फको प्रगति स्थिति

- दुनियावादी मुद्दाहरूको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरूको फछ्यौटका लागि १ वर्ष नाघ्न नदिने नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएकोमा ५४.७६ प्रतिशत निवेदनहरू १ वर्षभित्र र ३७.४५ प्रतिशत निवेदनहरू १ वर्ष नाघेर फछ्यौट भएको देखिएको छ ।
- १ वर्ष नाघेका फैसला कार्यान्वयनका निवेदनहरूको बक्यौता संख्या ५० प्रतिशतले न्यून गर्ने नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा ४५.२५ प्रतिशतले बक्यौता न्यून हुन सकेको पाइएको छ ।

- दण्ड जरीवाना असूलीतर्फ प्रत्येक वर्ष कम्तीमा सोबर्ष बढ्न सक्ने दण्डजरीवानाको लगत बराबर असूल गर्ने नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएकोमा कैदतर्फ नयाँ लगत १,२३,५९४ वर्ष कायम हुन आएकोमा जम्मा १,०२,३६१ वर्षमात्र असूल हुन सकेको तथा जरीवानातर्फ नयाँ लगत रु ७,९३,१३,७१,५५८- कायम हुन आएकोमा जम्मा रु ३,६३,९९,४३,७१६- मात्र असूल हुन सकेको देखिएको छ ।
- बेरुजू दण्ड जरीवानाको लगत योजना अवधिभरमा १० प्रतिशतले न्यून गर्ने नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा कैदको बक्यौता २६.१९ र जरीवानातर्फको बक्यौता १०२.७१ प्रतिशतले वृद्धि भएको पाइएको छ ।

सुपरिवेक्षण तथा अनुगमनको कार्यतर्फको प्रगति स्थिति

- अदालतका चालू मिसिलहरू कम्तीमा वर्षको २ पटक आन्तरिक निरीक्षण गर्ने नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएकोमा योजना अवधिमा ३३.४७ मिसिलहरू १ पटक र २३.५५ प्रतिशत मिसिलहरू २ पटक निरीक्षण भएको देखिएको छ ।
- प्रत्येक वर्ष कम्तीमा १ पटक मातहत अदालत, न्यायाधिकरण, अर्धन्यायिक निकाय तथा कारागारहरूको निरीक्षण गर्ने नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा त्यस्ता निकायहरूको जम्मा संख्यालाई सत्प्रतिशत मान्दा ८४.४८ प्रतिशत निकायहरूको निरीक्षण हुनसकेको पाइएको छ ।

रणनीतिक उपायहरू तर्फको प्रगति स्थिति

दोस्रो रणनीतिक योजनामा रणनीतिक उपायहरू तर्फ जम्मा १२ वटा रणनीतिक उपायहरू र ती उपायहरू अन्तर्गत २३५ वटा क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका थिए । ती क्रियाकलापहरूमध्ये ८६ वटा क्रियाकलापहरूको कार्य सम्पन्न भएको, ३१ वटा क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनका लागि कार्य प्रारम्भ नै नभएको, १७ वटा क्रियाकलापहरूको कार्य प्रारम्भमात्र भएको, ६५ वटा क्रियाकलापहरूको आंशिक कार्य प्रगति भएको र ३६ वटा क्रियाकलापहरूको कार्य अन्तिम चरणमा रहेको देखिएको छ । रणनीतिक उपायहरूको औसत कार्यसम्पादन प्रतिशत ६२.२४ रहेको देखिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनबाट प्राप्त उपलब्धिहरू

- योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाप्रति आमरूपमा सकारात्मक धारणा वृद्धि हुन सकेको छ ।
- प्रथम योजना लागू हुँदाको अवस्थाको तुलनामा मुद्दाको वार्षिक फछ्यौट ५४,६४४ बाट बढेर ७७,७३९ मा पुगेको छ ।
- दोस्रो योजना अवधिमा मुद्दा फछ्यौटका लागि निर्धारित लक्ष्यको तुलनामा जिल्ला अदालतहरूले ८४.५२, पुनरावेदन अदालतहरूले ८८.३ र सर्वोच्च अदालतले ५८.२ प्रतिशत लक्ष्य हासिल गरेको देखिएको छ ।
- प्रथम योजना लागू हुँदाको तुलनामा २ वर्ष पुराना मुद्दाहरूको बक्यौता संख्या ११,८४७ बाट घटेर ७,२१३ मा आएको छ ।
- ३८ वटा जिल्ला र ७ वटा पुनरावेदन अदालतहरूमा २ वर्ष पुराना मुद्दाहरूको संख्या शून्यमा आएको छ ।
- योजना कार्यान्वयन भएपछिको अवधिमा प्रति न्यायाधीश मुद्दा फछ्यौट संख्या सर्वोच्च, पुनरावेदन र जिल्ला अदालतमा क्रमशः ३२४, १५१ र २८६ बाट बढेर ३५१, २२३ र ४८१ पुगेको छ ।

- प्रथम योजना लागू हुँदाको तुलनामा फैसला कार्यान्वयनका निवेदनहरूको वार्षिक फछ्यौट संख्या ६,६२३ बाट बढेर ८,४५९ पुगेको छ । त्यसैगरी, १ वर्ष नाघेका यस्ता निवेदनहरूको संख्या १,९६० रहेकोमा ७८६ मा कायम हुन आएको छ ।
- प्रथम योजना लागू हुँदाको तुलनामा कैदतर्फ वार्षिक ९,२७५ वर्ष असूल भएको अवस्थाबाट २७,००३ वर्ष असूल हुन सकेको छ ।
- प्रथम योजना लागू हुँदाको तुलनामा जरीवानातर्फ वार्षिक रु ११,७०,७०,३२३- असूल भएको अवस्थाबाट रु १,३०,५१,१६,२५५- असूल हुन सकेको छ ।
- प्रथम योजना लागू हुँदा जम्मा १० वटा जिल्ला अदालतहरू र ती जिल्ला अन्तर्गतका अर्धन्यायिक निकायहरूको निरीक्षण हुन सकेको अवस्थाबाट योजनाको पछिल्लो अवधिमा ७४ जिल्ला अदालतहरू ६२ जिल्लाका अर्धन्यायिक निकायहरूको निरीक्षण भई निरीक्षण र अनुगमनको कार्यमा नियमितता आएको देखिएको छ ।
- प्रथम योजना लागू हुनुभन्दा तत्कालअघि अर्थात्, आ.व २०६०/६१ सम्ममा जम्मा १३ वटा पुनरावेदन अदालतहरू र ५८ वटा जिल्ला अदालतहरू मात्र आफ्नै भवनमा सञ्चालित रहेकोमा आ.व. २०६९/७० मा आइपुग्दा सबै पुनरावेदन अदालतहरू र ६९ जिल्ला अदालतहरू आफ्नै भवनमा हुन सकेको देखिएको छ ।
- आ.व २०६०/६१ मा सबै जिल्ला र पुनरावेदन अदालतहरूसँग जम्मा ७८ वटा भवनहरू रहेकोमा आ.व २०६९/७० मा ती अदालतहरूका १०२ वटा भवनहरू पुगेका छन् ।
- रणनीतिक योजना लागू हुँदा केही अदालतहरूसँग आफ्नो जग्गासमेत नभएकोमा पछिल्लो अवधिमा अधिकांश अदालतहरूसँग आफ्नै जग्गा रहेको छ ।
- दोस्रो योजना अवधिमा मात्र १५ वटा नयाँ भवनहरूको निर्माण, १० वटा एनेक्स भवनहरू थप, एउटा आवास निर्माण, गार्डघरलगायत अन्य ७७ वटा निर्माण कार्य भएका छन् ।
- भौतिक स्रोतसाधनहरूमध्ये सवारी साधनतर्फ आ.व २०६०/६१ मा स्टाफ बस एउटा पनि नभएकोमा योजनाको पछिल्लो अवधिमा ५ वटा स्टाफ बस सञ्चालनमा रहेका छन् ।
- रणनीतिक योजना लागू हुनुभन्दा तत्कालअघि अर्थात्, आ.व २०६०/६१ मा सबै तहका अदालतहरूमा कारहरू जम्मा ६२ वटा रहेकोमा कारहरूको संख्या ३९२ पुगेको छ ।
- रणनीतिक योजना लागू हुनुभन्दा तत्कालअघि अर्थात्, आ.व २०६०/६१ मा सबै तहका अदालतहरूमा जिपहरूको संख्या ५४ रहेकोमा हाल १०९ वटा, मोटरसाइकलहरू ३२ रहेकोमा हाल १७४ वटा पुगेको देखिएको छ ।
- आ.व २०६०/६१ मा न्यायपालिकामा जम्मा कम्प्युटरको संख्या १२२ रहेकोमा योजनाको पछिल्लो अवधिमा १८८२, फोटोकपी मेशिन ९१ रहेकोमा १८२ तथा प्रिन्टर ५६२, फ्याक्स मेशिन १४९, जनेरेटर ६३ र सोलार १५ पुगेको अवस्था छ ।
- योजना लागू हुनुभन्दा अगाडि वार्षिक बजेट रु ५६,१४,७५,५८०- विनियोजन हुने गरेकोमा आ.व २०७०/७१ मा रु ३,२०,८३,४५,०००- विनियोजन हुने अवस्थामा पुगेको छ ।
- आ.व २०६९/७० को फागुनदेखि अदालतका कर्मचारीहरूलाई नेपाल सरकारबाट ५० प्रतिशत प्रोत्साहन भत्ता उपलब्ध भएको छ ।
- अदालत व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि भएको छ ।
- न्याय क्षेत्रका सरोकारवालाहरू बीचको सहकार्य र समन्वय वृद्धिका लागि न्याय क्षेत्र समन्वय समितिका कार्यहरूको प्रभावकारितामा वृद्धि भएको छ ।
- अदालतमा विचाराधीन मुद्दाहरूको समाधानका लागि मेलमिलाप पद्धतिको प्रभावकारिता कमशः वृद्धि भइरहेको छ र योजना अवधिमा ३,१४१ थान मुद्दाहरू मेलमिलाप प्रक्रियाद्वारा समाधान भएका छन् ।

योजना कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र चुनौतीहरू

- प्रक्षेपण गरिएको तुलनामा बजेट विनियोजन नहुनु,
- बजेटको आन्तरिक वितरण योजनाका प्राथमिकताहरूसँग आबद्ध हुन नसक्नु,
- कार्यबोझ बढेको तुलनामा दरबन्दी थप हुन नसक्नु,
- अदालत व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग प्रभावकारी बन्न नसक्नु,
- जनशक्तिको क्षमता वृद्धि अपेक्षित मात्रामा हुन नसक्नु,
- योजना कार्यान्वयनप्रति पूर्ण स्वामित्वभाव सिर्जना हुन नसक्नु,
- योजनामा पहिचान गरिएका कानूनहरूमा सुधार हुन नसक्नु ।

योजनामा सम्बोधन गरिनुपर्ने सवालहरू

- तेस्रो योजनामा दिइनुपर्ने प्राथमिकताका क्षेत्रहरू के हुने ?
- लक्ष्य र रणनीतिहरूको निर्धारण कसरी गर्ने ?
- योजना कार्यान्वयनका सम्बन्धमा विगतमा देखिएका समस्याहरू पुनः नदोहोरिने स्थिति कसरी कायम गर्ने ?
- नतिजा परिसूचकहरूलाई कसरी व्यावहारिक र मापनयोग्य बनाउने ?
- योजना कार्यान्वयन प्रणालीलाई कसरी प्रभावकारी बनाउने ?

यी सवालहरूलाई पृष्ठभूमिमा राखेर प्रस्तुत योजना निर्माण गर्दा देहायका कुराहरूलाई ध्यानमा राखी तर्जुमा गरिएको छ :

- सम्बत् २०८० सम्ममा सबै अदालतहरूमा १ वर्ष पुराना मुद्दाहरू बाँकी नराख्ने गरी परिदृश्य-८० (Vision-80) निर्धारण गरिएको छ ।
- तेस्रो योजना कार्यान्वयनका लागि “छिटो छरितो न्याय, सबैका लागि न्याय” भन्ने नारासहित सेवाग्राहीहरूको आवश्यकता र अपेक्षालाई केन्द्रनिन्दुमा राखिएको छ ।
- उत्तरदायित्व र उत्पादकत्व वृद्धिमा जोड दिइएको छ ।
- योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागि आवधिक अनुगमन प्रणालीको स्थापनामा ध्यान दिइएको छ ।
- बजेट बाँडफाँडलाई योजनाका क्रियाकलापसँग आबद्ध हुनुपर्ने कुरामा जोड दिइएको छ ।
- न्यायपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयतालाई प्राथमिकतामा राखिएको छ ।

परिदृश्य, परिलक्ष्य र मूल्यहरू

तेस्रो रणनीतिक योजना तर्जुमाका क्रममा परिदृश्य र परिलक्ष्यलाई खासै परिवर्तन गरिएको छैन । मूल्यहरूमा उत्तरदायित्व र गुणस्तरीयता थप गरिएको छ ।

लक्ष्यहरूको निर्धारण र लक्ष्यप्राप्तिका रणनीतिहरू

प्रस्तुत योजनामा देहायका ४ वटा विषयहरूलाई लक्ष्यको रूपमा निर्धारण गरिएको छ :

- न्यायसम्पादनको कार्यलाई छिटोछरितो तुल्याउने,
- न्यायिक प्रक्रियालाई अनुमानयोग्य बनाउने,
- न्यायप्रणालीलाई पहुँचयोग्य बनाउने,
- न्यायपालिकाप्रति आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने ।

यी लक्ष्यहरू प्राप्तिका लागि रणनीतिहरू निर्धारण गर्ने क्रममा मूल रणनीतिहरू र सहयोगी रणनीतिहरू गरी दुई प्रकारका रणनीतिहरू उल्लेख गरिएका छन् । मूल रणनीतिहरू प्रत्येक लक्ष्यका लागि छुट्टाछुट्टै निर्धारण गरिएका छन् र सहयोगी रणनीतिहरू अन्तरसम्बन्धित रणनीतिका रूपमा सामान्यरूपमा उल्लेख गरिएका छन् ।

रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजना

रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजना उल्लेख गर्दा मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजना र सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनालाई छुट्टाछुट्टै रूपमा उल्लेख गरिएको छ । कार्यान्वयन योजना बढी स्पष्ट, व्यावहारिक र कार्यान्वयनयोग्य हुन सकोस् भन्नका लागि कार्य, कार्यसम्पादन सूचक, प्रस्तावित कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने समयावधि र कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी समेत स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ ।

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण गर्दा न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुने नियमित कार्यहरूका लागि आवश्यक पर्ने बजेट यसमा समावेश गरिएको छैन । प्रस्तुत रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका सन्दर्भमा आगामी ५ वर्षका लागि मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि रु ३६,५६,५८,०००/- र सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि रु २०,२४,७५,८६,०००/- गरी जम्मा रु २०,६९,३२,४४,०००/- बजेट प्रक्षेपण गरिएको छ ।

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा रहेका जोखिमहरू र जोखिम न्यूनीकरण योजना

प्रस्तुत योजनामा सर्वप्रथम यो योजनाको कार्यान्वयनमा रहेका जोखिमहरू पहिचान गर्नुभन्दाअगाडि विगत योजना कार्यान्वयनमा पहिचान गरिएका जोखिमहरूको न्यूनीकरणका लागि गरिएका प्रयासहरूको विश्लेषण गरिएको छ । त्यसपछि प्रस्तुत योजना कार्यान्वयनमा रहेका जोखिमहरूको उल्लेख गरिएको छ र अन्तमा ती जोखिमहरूको न्यूनीकरणका लागि चालिनुपर्ने कदमहरू समेत योजनामा उल्लेख गरिएको छ । अधिकांश जोखिमहरू विगत योजनाका सन्दर्भमा पहिचान गरिएका जोखिमहरूसँग मिल्दो रहेका र ती जोखिमहरूको न्यूनीकरणका लागि विगतमा खासै प्रभावकारी प्रयासहरू भएको नपाइएको सन्दर्भमा प्रस्तुत योजनामा जोखिम न्यूनीकरण योजना पनि समावेश गरिएको छ ।

विषयसूची

योजना तर्जुमा निर्देशक समिति, योजना तर्जुमा कार्य समूह, शुभकामना, मन्तव्य, पूर्ण बैठकको निर्णय कार्यकारी सारांश

परिच्छेद-१

परिचय

१.१: पृष्ठभूमि	१
१.२: योजना तर्जुमा प्रक्रिया	१
१.३: दोस्रो रणनीतिक योजनाको प्रगति समीक्षा	४
१.३.१: समीक्षाको तरिका र आधारहरू	४
१.३.२: मूल कार्यतर्फको प्रगति समीक्षा	५
१.३.३: रणनीतिक उपायहरूतर्फको प्रगति समीक्षा	२८
१.४: योजना कार्यान्वयनबाट प्राप्त उपलब्धिहरू	३८
१.५: दोस्रो योजना कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र चुनौतीहरू	४५

परिच्छेद-२

वस्तुस्थिति विश्लेषण

२.१: न्यायपालिकाको आन्तरिक कार्य वातावरण	४९
२.२: न्यायपालिकाको बाह्य कार्य वातावरण	५५
२.३: योजनामा सम्बोधन गरिनुपर्ने रणनीतिक सवालहरू	५८

परिच्छेद-३

परिदृश्य, परिलक्ष्य र मूल्यहरू

३.१ भूमिका	६३
३.२: परिदृश्य	६३
३.३: परिलक्ष्य	६३
३.४: आधारभूत मूल्यहरू	६३

परिच्छेद-४

लक्ष्यहरूको निर्धारण र लक्ष्यप्राप्तिका रणनीतिहरू

४.१: लक्ष्यहरूको निर्धारण	६५
लक्ष्य १: न्यायसम्पादनको कार्यलाई छिटोछरितो तुल्याउने	
लक्ष्य २: न्यायिक प्रक्रियालाई अनुमानयोग्य बनाउने	
लक्ष्य ३: न्याय प्रणालीलाई पहुँचयोग्य बनाउने	
लक्ष्य ४: न्यायपालिकाप्रतिको आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने	
४.२: लक्ष्यप्राप्तिका रणनीतिहरू	६५
४.२.१: मूल रणनीतिहरू	
४.२.२: सहयोगी (Supportive) रणनीतिहरू	

परिच्छेद-५

रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजना

५.१: मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजना	६६
५.२: सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजना	७८

परिच्छेद-६

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण

६.१: मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण	९९
६.२: सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण	१०३
६.३: रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको वर्षगत प्रक्षेपण	११४

परिच्छेद-७

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा रहेका जोखिमहरू र जोखिम न्यूनीकरणको योजना

७.१ : विगत योजनाका जोखिमको स्थिति र न्यूनीकरणका लागि गरिएका प्रयासहरूको विश्लेषण	११७
७.२ : तेस्रो रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा रहेका जोखिमहरू	११९
७.३ : जोखिम न्यूनीकरणको योजना	१२०

तालिकाहरूको सूची

तालिका नं	विषय	पृष्ठ
तालिका १.	कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसँग सम्बन्धित विवाद फछ्यौटको स्थिति	६
तालिका २.	कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसँग सम्बन्धित विवादको बक्यौताको स्थिति	७
तालिका ३.	मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हितको संरक्षणसम्बन्धी रिट निवेदन फछ्यौटको समग्र स्थिति	७
तालिका ४.	जिल्ला अदालतमा मौलिक एवं कानूनी अधिकारसम्बन्धी रिट निवेदन बक्यौताको स्थिति	८
तालिका ५.	पुनरावेदन अदालतमा मौलिक एवं कानूनी अधिकारसम्बन्धी रिट निवेदन बक्यौताको स्थिति	९
तालिका ६.	सर्वोच्च अदालतमा मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हितको संरक्षणसम्बन्धी रिट निवेदन बक्यौताको स्थिति	९
तालिका ७.	शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा फछ्यौटको समग्र स्थिति	१०
तालिका ८.	जिल्ला अदालतमा शुरू मुद्दा बक्यौताको स्थिति	११
तालिका ९.	पुनरावेदन अदालतमा शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा बक्यौताको स्थिति	१२
तालिका १०.	सर्वोच्च अदालतमा शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकार तर्फको मुद्दा बक्यौताको स्थिति	१३
तालिका ११.	वास्तविक लगतको आधारमा समूहगत जिल्ला अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति	१५
तालिका १२.	वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा समूहगत जिल्ला अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति	१६
तालिका १३.	वास्तविक लगतको आधारमा समूहगत पुनरावेदन अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति	१७
तालिका १४.	वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा समूहगत पुनरावेदन अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति	१९
तालिका १५.	वास्तविक लगतको आधारमा सर्वोच्च अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति	१९
तालिका १६.	वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा सर्वोच्च अदालतबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति	२०

तालिका १७. वास्तविक लगतको आधारमा सबै अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको समग्र स्थिति	२०
तालिका १८. वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा सबै अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको समग्र स्थिति	२१
तालिका १९. विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूको शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा फछ्यौटको स्थिति	२२
तालिका २०. विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूको शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकार तर्फको मुद्दा बक्यौताको स्थिति	२३
तालिका २१. मुद्दाको अङ्ग पुन्याउने कार्यतर्फको अवधिगत प्रगतिको स्थिति	२४
तालिका २२. दुनियावादी मुद्दाहरूको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनको फछ्यौटको स्थिति	२५
तालिका २३. दुनियावादी मुद्दाहरूको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनको बक्यौताको स्थिति	२६
तालिका २४. कैद जरीवाना असूल गर्ने कार्यहरूको प्रगति स्थिति	२६
तालिका २५. कैद जरीवाना असूल गर्ने कार्यहरूको लगत न्यूनीकरणसम्बन्धी प्रगति स्थिति	२७
तालिका २६. मिसिलको आन्तरिक निरीक्षणसम्बन्धी प्रगतिको स्थिति	२८
तालिका २७. मातहत अदालत निरीक्षणसम्बन्धी प्रगतिको स्थिति	२८
तालिका २८. रणनीतिक उपायहरू तथा ती उपायहरू अन्तर्गतका मुख्य कार्य एवं क्रियाकलापहरूको विवरण	२९
तालिका २९. रणनीतिक उपायहरू अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको कार्यसम्पादन स्थिति	३०
तालिका ३०. रणनीतिक उपायहरूको औसत प्रगति स्थिति	३१

अनुसूचीहरू

अनुसूची नं	विषय	पृष्ठ
अनुसूची १.	मुद्दाको लगत फछ्यौट र बाँकीको तुलनात्मक विवरण	१२३
अनुसूची २.	दोस्रो योजना अवधिमा विभिन्न तहका अदालतहरूबाट लक्ष्यको तुलनामा मुद्दा फछ्यौट भएको विवरण	१२३
अनुसूची ३.	पहिलो योजना लागू हुँदाको तुलनामा फैसला हुन बाँकी २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको संख्यात्मक विवरण	१२३
अनुसूची ४.	आ व २०६९/७० मा २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरू बाँकी नरहेका जिल्ला अदालतहरूको विवरण	१२४
अनुसूची ५.	आ व २०६९/७० मा २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरू बाँकी नरहेका पुनरावेदन अदालतहरूको विवरण	१२५
अनुसूची ६.	आ व २०६९/७० मा १ वर्ष नाघेका मुद्दाहरू बाँकी नरहेका जिल्ला अदालतहरूको विवरण	१२५
अनुसूची ७.	प्रति न्यायाधीश मुद्दा फछ्यौटको तुलनात्मक विवरण	१२५
अनुसूची ८.	देवानी मुद्दाका फैसला कार्यान्वयनसम्बन्धी निवेदनहरूको फछ्यौटको तुलनात्मक विवरण	१२६
अनुसूची ९.	कैद असूलीको तुलनात्मक विवरण	१२६
अनुसूची १०.	जरीवाना असूलीको तुलनात्मक विवरण	१२६
अनुसूची ११.	दोस्रो योजना अवधिमा निर्माण भएका भवन आदिको विवरण	१२६
अनुसूची १२.	सवारी साधन तथा अन्य मेशिनरी साधनहरूको उपलब्धतासम्बन्धी तुलनात्मक विवरण	१२७
अनुसूची १३.	योजना लागू हुँदाको तुलनामा न्यायपालिकाको दरबन्दी विवरण	१२७
अनुसूची १४.	दोस्रो योजना अवधिमा न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको बैठक बसेको विवरण	१२७
अनुसूची १५.	आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा ५० प्रतिशत मुद्दाहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्ने जिल्ला अदालतहरूको विवरण	१२८
अनुसूची १६.	आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा ५० प्रतिशत मुद्दाहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्ने पुनरावेदन अदालतहरूको विवरण	१२८
अनुसूची १७.	आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा तोकिएको लक्ष्य पूरा गर्ने जिल्ला अदालतहरूको विवरण	१२९
अनुसूची १८.	आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा तोकिएको लक्ष्य पूरा गर्ने पुनरावेदन अदालतहरूको विवरण	१२९
अनुसूची १९.	आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा जिल्ला अदालतहरूमा प्रति न्यायाधीश मुद्दा फछ्यौटको अवस्था	१३०
अनुसूची २०.	आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा पुनरावेदन अदालतहरूमा प्रति न्यायाधीश मुद्दा फछ्यौटको अवस्था	१३२
अनुसूची २१.	आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा सर्वोच्च अदालतमा प्रति न्यायाधीश मुद्दा फछ्यौटको अवस्था	१३२

अनुसूची २२.	योजना अवधिभरको जिल्ला अदालतहरूको जम्मा लगत, फछ्यौट र बाँकी मुद्दाको विवरण	१३३
अनुसूची २३.	योजना अवधिभरको पुनरावेदन अदालतहरूको जम्मा लगत, फछ्यौट र बाँकी मुद्दाको विवरण	१३५
अनुसूची २४.	योजना अवधिभरको सर्वोच्च अदालतको जम्मा लगत, फछ्यौट र बाँकी मुद्दाको विवरण	१३५
अनुसूची २५.	आ व २०६९/७० मा निर्धारित अवधिभन्दा पुराना फैसला कार्यान्वयनका निवेदनहरू बाँकी नराखेका जिल्ला अदालतहरूको विवरण	१३६
अनुसूची २६.	आ व २०६९/७० मा फैसला कार्यान्वयनसम्बन्धी निवेदनहरूको कूल लगतको ५० प्रतिशत निवेदनहरू ६ महिनाभित्र फछ्यौट गर्ने जिल्ला अदालतहरूको विवरण	१३७
अनुसूची २७.	दोस्रो योजना अवधिको प्रत्येक वर्ष सो वर्ष कसिएको लगत बराबर कैद असूल गर्ने जिल्ला अदालतहरूको विवरण	१३७
अनुसूची २८.	दोस्रो योजना अवधिको प्रत्येक वर्ष सो वर्ष कसिएको लगत बराबर जरीवाना असूल गर्ने जिल्ला अदालतहरूको विवरण	१३८
अनुसूची २९.	प्रतिमुद्दा लागतको विवरण	१३८
अनुसूची ३०.	आ व २०६९/७० मा वैतनिक कानून व्यवसायी बापत लागेको लागतको विवरण	१३९
अनुसूची ३१.	असूल हुन बाँकी तथा जरीवाना लागेका मुद्दाहरूको अवधिगत विवरण	१४०
अनुसूची ३२.	असूल हुन बाँकी कैद जरीवाना लागेका व्यक्तिहरूको संख्यात्मक विवरण	१४३
अनुसूची ३३.	आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा भएको मासिक मुद्दा फछ्यौटको विवरण	१४६
अनुसूची ३४.	योजना अवधिमा जिल्ला अदालतहरूमा नयाँ दर्ता हुने मुद्दाको अनुमानित विवरण	१४६
अनुसूची ३५.	योजना अवधिमा पुनरावेदन अदालतहरूमा नयाँ दर्ता हुने मुद्दाको अनुमानित विवरण	१४८
अनुसूची ३६.	योजना अवधिमा सर्वोच्च अदालतमा नयाँ दर्ता हुने मुद्दाको अनुमानित विवरण	१४८
अनुसूची ३७.	योजना तर्जुमाका क्रममा परामर्श गरिएका महानुभावहरूको विवरण	१४९

परिच्छेद-१

परिचय

१.१: पृष्ठभूमि

न्यायपालिकाको गरिमा यसलाई प्राप्त अख्तियारीमा मात्र आधारित नभई न्यायपालिकाप्रतिको आमआस्था र विश्वासमा निर्भर गर्दछ । न्यायपालिकाप्रतिको जनताको आस्था र विश्वास यसबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयता, स्वच्छता, निष्पक्षता र प्रभावकारितामा आधारित रहन्छ । यस पृष्ठभूमिमा न्यायपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवालार्ई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाई सबैको आस्थाको धरोहरको रूपमा निरन्तर स्थापित गराइराख्नु न्यायपालिकाको निम्ति अहम् चुनौती रहेको छ । वर्तमान विश्व परिवेशमा नविनतम् प्रविधिको बढ्दो प्रयोग, सामाजिक गतिशीलतासँगै परिवर्तित सामाजिक मूल्य र मान्यताहरू एवं विश्वव्यापीकरणको प्रभावसँगै सिर्जित अवसर र चुनौतीका साथै आम जनसाधारणको बढ्दो अपेक्षालाई सम्बोधन गर्नुपर्ने आवश्यकता समेत थप पेशिलो बनेको छ । परिवर्तित समय सन्दर्भसँगै थपिएका यी चुनौतीहरूको सम्बोधनका लागि न्यायपालिकाले भिन्न कार्यशैली र प्रतिबद्धताका साथ वि.सं. २०६१ सालदेखि पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाका माध्यमबाट योजनाबद्ध सुधार प्रक्रिया आरम्भ गरेको थियो । प्रस्तुत तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको तर्जुमा पनि न्यायपालिकाले अवलम्बन गर्दै आएको योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाको निरन्तरताका रूपमा रहेको छ ।

१.२: योजना तर्जुमा प्रक्रिया

१.२.१: योजना तर्जुमा निर्देशक समिति र कार्य समूहको गठन

विगत योजनाहरूको तर्जुमाका सन्दर्भमा जस्तै प्रस्तुत रणनीतिक योजना तर्जुमाका लागि पनि सर्वोच्च अदालतबाट योजना तर्जुमा निर्देशक समिति र योजना तर्जुमा कार्य समूह गरी दुई किसिमको संयन्त्रको निर्माण गरिएको थियो । सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्माज्यूको मिति २०७०/१२/०३ को निर्णयानुसार गठित योजना तर्जुमा निर्देशक समिति एवं कार्य समूहको गठन र कार्यादेश देहायबमोजिम रहेको छ :

योजना तर्जुमा निर्देशक समिति

गठन:

माननीय श्री कल्याण श्रेष्ठ	न्यायाधीश, सर्वोच्च अदालत	संयोजक
माननीय श्री ओमप्रकाश मिश्र	न्यायाधीश, सर्वोच्च अदालत	सदस्य (२०७१/०२/२७ देखि)
माननीय श्री गोपाल पराजुली	मुख्य न्यायाधीश, पुनरावेदन अदालत पाटन	सदस्य (२०७१/२/२१ सम्म)
माननीय श्री दिपक कुमार कार्की	नि. मुख्य न्यायाधीश, पुनरावेदन अदालत पाटन	सदस्य (२०७१/२/१३ देखि)
माननीय श्री डम्बरबहादुर शाही		
श्री राघवलाल वैद्य	कार्यकारी निर्देशक, राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान	सदस्य
श्री भेषराज शर्मा	सचिव, कानून तथा न्याय मन्त्रालय	सदस्य
श्री लोहितचन्द्र शाह	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य
श्री कृष्ण गिरी	निमित्त सचिव, न्याय परिषद्	सदस्य
मा. श्री अच्युत विष्ट	जिल्ला न्यायाधीश, काठमाण्डौ जिल्ला अदालत	सदस्य
श्री विपुल न्यौपाने	सह रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य
श्री लालबहादुर कुंवर	सह रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य सचिव

कार्यादेशः

- न्यायपालिकाको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाले लिएका लक्ष्य र प्रक्षेपण गरिएका रणनीतिक उपायहरू तथा सो अन्तर्गत निर्धारित क्रियाकलापहरूको प्रगति एवं उपलब्धिहरूको समीक्षा सहित समग्र योजनाको मूल्याङ्कन गरी उक्त योजनाको कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र चुनौतीहरूको पहिचान गर्ने, आगामी तेस्रो रणनीतिक योजनाको ढाँचा तथा निर्माणको विधि र प्रक्रिया निर्धारण गरी उक्त योजनामा समावेश गरिने विषयवस्तु तथा रणनीतिहरूको तय गर्ने ।
- योजना निर्माणका सन्दर्भमा आवश्यक नीतिगत विषयहरूको निर्धारण गरी योजना तर्जुमा कार्यसमूहलाई निर्देशन दिने, कार्य समूहको काम कारवाहीहरूको बारेमा सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश ज्यूसमक्ष समयसमयमा प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

योजना तर्जुमा कार्य समूह

गठन

माननीय श्री तिल प्रसाद श्रेष्ठ	न्यायाधीश, पुनरावेदन अदालत हेटौँडा	संयोजक
माननीय श्री राजेन्द्र खरेल	जिल्ला न्यायाधीश, हाल रा. न्या. प्रतिष्ठान	सदस्य
माननीय श्री सूर्यप्रसाद पराजुली	जिल्ला न्यायाधीश, बारा जिल्ला अदालत	सदस्य
श्री विपुल न्यौपाने	सहरजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य
श्री नृपध्वज निरौला	रजिष्ट्रार, पुनरावेदन अदालत पाटन	सदस्य
श्री महेन्द्रनाथ उपाध्याय	महानिर्देशक, फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय	सदस्य
श्री वैकुण्ठ अर्याल	सहसचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
श्री पुरुषोत्तम घिमिरे	सहसचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग	सदस्य
श्री नारायण पन्थी	सहरजिष्ट्रार, पु वे अ तुल्सीपुर	सदस्य
श्री लालबहादुर कुँवर	सहरजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य सचिव

कार्यादेशः

- न्यायपालिकाको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाले निर्धारण गरेका नतिजापरिसूचकका आधारमा मूल कार्यतर्फको प्रगति तथा रणनीतिक उपायहरूको कार्यान्वयन अवस्थासहित समग्र योजनाको उपलब्धि मूल्याङ्कन गर्ने,
- दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनमा रहेका समस्या तथा चुनौतीहरूको पहिचान गरी योजना कार्यान्वयनमा रहेका कमी कमजोरीहरूको समीक्षासहित आवश्यक पृष्ठपोषण वा सुझाव प्रस्तुत गर्ने,
- दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मूल्याङ्कन तथा पृष्ठपोषणसमेतका आधारमा न्यायपालिकाको वर्तमान वस्तुस्थितिको मूल्याङ्कन गरी आगामी तेस्रो रणनीतिक योजनाको लक्ष्य तथा रणनीतिक उपाय सहित योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गर्ने । सो सन्दर्भमा सरोकारवालाहरूका बीच छलफल तथा अन्तर्क्रिया गरी राय सुझावको सङ्कलन गर्ने,
- योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदाका सम्बन्धमा योजना तर्जुमा निर्देशक समितिको निर्देशनसमेतका आधारमा तेस्रो रणनीतिक योजनाको अन्तिम मस्यौदा तयार गरी पेश गर्ने,
- कार्य समूहले आफ्नो जिम्मेवारी कार्य प्रारम्भ गरेको मितिले ३ महिनाभित्र सम्पन्न गरी योजना तर्जुमा निर्देशक समितिसमक्ष पेश गर्ने ।

१.२.२: परामर्श र छलफल

योजना तर्जुमा निर्देशक समितिसँग छलफल र परामर्श

कार्य समूहलाई योजना तर्जुमा निर्देशक समितिको निर्देशनमा रही तेस्रो रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्ने कार्यादेश रहेको सन्दर्भमा समूहबाट योजना तर्जुमा प्रक्रिया प्रारम्भ भएदेखि नै विभिन्न चरणहरूमा योजना तर्जुमा निर्देशक समितिसँग आवश्यक छलफल र परामर्श गरिएको छ । खासगरी माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ ज्यूको निकट परामर्श र निर्देशनमा रही योजना तर्जुमाको कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

सर्वोच्च अदालतका सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश ज्यू एवं माननीय न्यायाधीश ज्यूहरूसँगको परामर्श

कार्य समूहले आफ्नो कार्य प्रारम्भ गरिसकेपछि सर्वप्रथम सर्वोच्च अदालतका माननीय न्यायाधीश ज्यूहरूसँग दोस्रो योजनाको मूल्याङ्कन र आगामी योजनाले प्राथमिकतामा दिनुपर्ने विषयका सम्बन्धमा निर्देशनको लागि परामर्श गरेको थियो । त्यसैगरी योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भएपछि कार्य समूहले योजनामा निर्धारित लक्ष्य र रणनीतिहरूको उपयुक्तता र पर्याप्तताका सम्बन्धमा निर्देशनका लागि सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश ज्यू एवं माननीय न्यायाधीश ज्यूहरूसँग मिति २०७१।३।७ मा परामर्श गरेको थियो । उक्त परामर्श पछि उहाँहरूबाट प्राप्त निर्देशन बमोजिम पुनः सूचना प्रविधि समिति तथा अन्य समितिका माननीय न्यायाधीश ज्यूहरूसँग छलफल गरी आवश्यक परिमार्जन सहित प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

क्षेत्रीय परामर्श कार्यक्रम

प्रस्तुत योजना निर्माणका क्रममा पुनरावेदन अदालत तथा जिल्ला अदालतका माननीय न्यायाधीशहरू, रजिष्ट्रार, सेस्तेदारलगायत अन्य कर्मचारीहरू र सम्बन्धित बार इकाई, सरकारी वकील एवं नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरूसमेतको सहभागितामा विभिन्न ७ स्थानमा क्षेत्रीय परामर्श कार्यक्रमको आयोजना गरी राय सुझाव संकलन गरिएको छ ।

विभिन्न सरोकारवालाहरूसँगको परामर्श

योजना तर्जुमा निर्देशक समिति र सर्वोच्च अदालतमा माननीय न्यायाधीश ज्यूहरूका अतिरिक्त विगतका योजनाहरूको मूल्याङ्कनबाट प्राप्त अनुभवहरूलाई समेत ध्यानमा राखी तेस्रो रणनीतिक योजनामा प्राथमिकता दिइनुपर्ने विषयहरू, योजनामा निर्धारण गर्नुपर्ने लक्ष्यहरू तथा लक्ष्य प्राप्तिका लागि अवलम्बन गरिनुपर्ने रणनीतिहरूसहित याजनालाई बढी व्यावहारिक, वस्तुगत र यथार्थपरक बनाउने उद्देश्यले विभिन्न समुदायहरूसँग छलफल र परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । खासगरी योजना निर्माण प्रक्रियामा न्यायपालिकाभित्र र बाहिरका सरोकारवालाहरूको अधिकाधिक सहभागिता सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले छलफल र परामर्श कार्यक्रमलाई विभिन्न वर्ग र समुदायसम्म पुऱ्याउने प्रयास गरिएको थियो । छलफल र परामर्श गरिएका विभिन्न समुदायहरू देहायअनुसार छन् :

- मुद्दाका पक्षका रूपमा रहेका सेवाग्राहीहरू
- न्याय क्षेत्रमा क्रियाशील गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधिहरू
- विशेष अदालत र न्यायाधिकरणका अधिकृतहरू
- न्यायपालिकामा कार्यरत कर्मचारी संघ एवं संगठनका प्रतिनिधिहरू
- उद्योग वाणिज्य र बैङ्किङ क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्था एवं बैङ्किङ तथा वाणिज्य क्षेत्रका मुद्दाहरूको अनुसन्धान, अभियोजनमा संलग्न निकायका प्रतिनिधिहरू, बैङ्किङ तथा वाणिज्य मुद्दाको अभियोग लगाइएका पीडित पक्षहरू र ती विषयको नीति निर्माण गर्ने निकायका प्रतिनिधिहरू
- नेपाल कानून पत्रकार समाजका पदाधिकारीहरू

- सरकारी वकीलहरू
- प्रहरी अधिकृतहरू
- नेपाल बार सम्बद्ध पदाधिकारीहरू र अन्य कानून व्यवसायीहरू
- कानून तथा न्याय मन्त्रालयका अधिकृतहरू
- न्याय परिषद्का सदस्यहरू एवं न्यायाधीशहरू
- उपत्यकाका विभिन्न अदालतका न्यायाधीशहरू, अधिकृतहरू र सहायक स्तरका कर्मचारीहरू
- सर्वोच्च अदालतका विभिन्न समितिहरूसँग सम्बद्ध अधिकृतहरू र महाशाखाका कर्मचारीहरू
- पुनरावेदन अदालत, पाटनका वाणिज्य इजलासमा कार्यरत् न्यायाधीशहरू

१.२.३: इमेलमार्फत सुझावहरूको सङ्कलन

तेस्रो रणनीतिक योजनामा जोड दिनुपर्ने मुख्य सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी योजना कार्यान्वयनलाई थप प्रभावकारी बनाउन बढी मात्रामा सुझाव प्राप्त गर्न सकियोस् एवम् परामर्श कार्यक्रममा सहभागी हुने अवसर प्रदान गर्न नसकिएका न्यायाधीश र अधिकृतहरूको समेत राय प्रतिक्रिया प्राप्त गर्न सकियोस् भन्ने उद्देश्यले व्यक्तिगतरूपमा इमेल मार्फत प्रश्नावली पठाई सुझावका लागि आब्हान गरिएको थियो । यसरी इमेलमार्फत अनुरोध गरिनेहरूमा मुख्य न्यायाधीशहरू १४, पुनरावेदन अदालतका न्यायाधीशहरू ८७, जिल्ला अदालतका न्यायाधीशहरू ११५ र विभिन्न तहका अधिकृतहरू २३० जना हुनुहुन्थ्यो ।

१.२.४: योजनाविद्हरूसँग परामर्श

न्यायपालिकाको रणनीतिक योजनालाई राष्ट्रिय योजनाको ढाँचाभित्र ल्याउन र योजनाको आधारभूत मापदण्ड अनुकूल तुल्याउन सकियोस् भन्ने उद्देश्यले कार्य समूहले पटकपटक गरी राष्ट्रिय योजना आयोगका सदस्य सचिव युवराज भुसाल, सह सचिव पुष्पमान शाक्य तथा उप सचिव यमलाल भुसालसँग पनि परामर्श गरेको थियो । त्यस अतिरिक्त योजनाविद् डा. दिनेश पन्त एवं डा. श्रीकृष्ण श्रेष्ठसँग पनि विभिन्न पटक परामर्श गरिएको थियो । तथ्याङ्क प्रस्तुतीकरणलाई बढी वैज्ञानिक बनाउने उद्देश्यले तथ्याङ्कविद् श्री ढुण्डीप्रसाद लामिछानेसँग समेत परामर्श गरिएको थियो ।

१.२.५: योजनाको अन्तिम मस्यौदाउपर छलफल कार्यक्रम

विभिन्न वर्ग र समुदायसँग गरिएको छलफल र परामर्श कार्यक्रमबाट प्राप्त सुझावहरूको आधारमा योजनाको अन्तिम मस्यौदा तयार भएपछि केन्द्रीय तहमा न्यायपालिकामा कार्यरत् न्यायाधीशहरू, अधिकृतहरू लगायत अन्य सरोकारवालाहरूसँग छलफल कार्यक्रम आयोजना गरी प्राप्त सुझावहरूका आधारमा मस्यौदालाई थप परिमार्जन गरिएको थियो ।

१.३: दोस्रो रणनीतिक योजनाको प्रगति समीक्षा

१.३.१: समीक्षाको तरिका र आधारहरू

न्यायपालिकाको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना आ व २०६६/०६७ देखि लागू भई आ.व २०७०/०७१ को अन्तसम्म यसको अवधि रहेको थियो । २०७१ श्रावणदेखि नै लागू हुने गरी आगामी रणनीतिक योजनाको तर्जुमा कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने अवस्था र कार्य समूहको दायित्वसमेत रहेको सन्दर्भमा दोस्रो योजनाको प्रगति समीक्षा गर्दा कार्य समूहका सामु केही सीमाहरू रहे । उल्लिखित अवस्थाका साथै दोस्रो योजनाको प्रगति मूल्याङ्कनलाई वस्तुनिष्ठ एवं तथ्याङ्कमा आधारित बनाउन उपयुक्त आधार र तरिकाको अवलम्बन गर्नुपर्ने सन्दर्भमा योजनाको प्रगति समीक्षा गर्दा मूलतः देहायका विषयहरूलाई आधार बनाइएको छ :

- प्रगति समीक्षा गर्दा विगत ४ वर्षको हकमा वर्षभरिको पूरा तथ्याङ्कलाई आधार बनाइएको छ र चालु आ.व. को हकमा चैत्र मासान्तसम्मको ९ महिनाको तथ्याङ्कलाई मात्र आधार बनाइएको छ ।
- प्रगति समीक्षाका लागि उपलब्ध भएसम्म अदालतको वार्षिक प्रतिवेदनमा उल्लिखित तथ्याङ्कहरूलाई आधार बनाइएको छ । चालु आ.व. २०७०/०७१ का हकमा कार्यसमूहबाट तयार गरिएको नमूना फारामहरूको आधारमा सबै अदालत र न्यायाधिकरणहरूबाट संकलित तथ्याङ्कलाई आधार बनाइएको छ ।
- मुद्दाको अङ्ग पुऱ्याउने कार्यलाई दोस्रो योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनपछि मात्र योजनामा समावेश गरिएको र सो सम्बन्धी सम्पूर्ण तथ्याङ्कहरू प्राप्त हुन नसकेकोले चालु आ.व.को श्रावणदेखि चैत्र मासान्तसम्मको तथ्याङ्कलाई मात्र आधार मानी सोसम्बन्धी प्रगति अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ
- मूल कार्यतर्फको प्रगति समीक्षा गर्दा योजनामा निर्धारित नतिजापरिसूचकहरूलाई आधार बनाइएको छ । मूल कार्यतर्फका कतिपय क्रियाकलापहरूका सम्बन्धमा दोस्रो योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनपछि नतिजा परिसूचकमा परिवर्तन भएकोले त्यस्ता विषयहरूका सम्बन्धमा यथाशक्य योजना शुरू हुँदा र मध्यावधि मूल्याङ्कनपछि निर्धारित नतिजापरिसूचक दुबैलाई आधार बनाइएको छ ।
- मूल कार्यतर्फ नै विभिन्न समूहका अदालतहरूका लागि समूहगत कार्यसम्पादनको लक्ष्य निर्धारण गरिएकोमा प्रगति समीक्षा गर्दा समूहगत अदालतहरूमा मूल्याङ्कन अवधिमा कायम हुन आएको वास्तविक लगतसंख्या र वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको कूल लगत दुबै आधारबाट प्रगति समीक्षा गरिएको छ ।
- रणनीतिक उपायहरूतर्फका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको समीक्षा गर्दा विभिन्न क्रियाकलापहरूको प्रगति स्थितिलाई तथ्याङ्कमा प्रस्तुत गर्न सकियोस् भन्ने उद्देश्यले सबै क्रियाकलापहरूलाई देहायको ५ समूहमा वर्गीकरण गरी ती क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन अवस्थाका आधारमा अङ्कभार दिई औसत प्रगति अवस्थालाई संख्यामा उल्लेख गरिएको छ :
  - पूरा कार्य सम्पन्न भएको,
  - कार्य प्रारम्भ भई अन्तिम चरणमा रहेको,
  - कार्य प्रारम्भ भई आंशिक सम्पन्न भएको,
  - कार्य प्रारम्भ मात्र भएको,
  - कार्य प्रारम्भ नै नभएको ।
- दोस्रो योजना कार्यान्वयनका लागि जोखिमहरूको पहिचान गरिएकोमा ती जोखिमहरूको यथार्थता, जोखिम न्यूनीकरणतर्फ भएका र तिनको पर्याप्तताका बारेमा समेत प्रस्तुत विश्लेषण गरिएको छ ।

१.३.२ : मूल कार्यतर्फको प्रगति समीक्षा

दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनामा न्यायपालिकाको मूल कार्यअन्तर्गत देहायका कार्यहरूलाई उल्लेख गरिएको छ :

- क. न्याय निरूपण गर्ने कार्य (५.१ सँग सम्बन्धित)
- ख. फैसला कार्यान्वयन गर्ने कार्य (५.२ सँग सम्बन्धित)
- ग. सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने कार्य (५.३ सँग सम्बन्धित)

क. न्याय निरूपण गर्ने कार्य (५.१ सँग सम्बन्धित)

न्याय निरूपण अदालतहरूबाट सम्पादन हुने नियमित कार्य हो । प्रचलित संविधान र कानूनद्वारा प्रदत्त क्षेत्राधिकारअन्तर्गत अदालतमा पर्न आउने मुद्दाहरूको कारवाही किनारा गर्ने कार्यलाई यसअन्तर्गत समावेश गरिएको छ । तहगत आधारमा अदालतहरूलाई प्राप्त क्षेत्राधिकार र मुद्दाहरूको प्रकृतिलाई आधार मानी योजनामा विभिन्न विषयगत नतिजापरिसूचकहरू निर्धारण गरिएका छन् । यस कार्यअन्तर्गत रहेका विभिन्न विषयहरूको प्रगति समीक्षा गर्ने प्रयोजनका लागि योजनामा उल्लिखित ती कार्यहरूको नतिजापरिसूचकहरूलाई नै आधार बनाईएको छ । न्याय निरूपण गर्ने कार्यअन्तर्गत योजनामा उल्लिखित विभिन्न कार्यहरूको प्रगति अवस्था देहायबमोजिम रहेको छ :

(१) कानूनको संवैधानिकताको परीक्षण गर्ने

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसम्बन्धी विवादहरूको जम्मा लगत ३९९ कायम हुन आएको छ । त्यस्ता विवादहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने गरी नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा सो लगतमध्ये दर्ता भएको मितिले १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका विवादहरूको संख्या जम्मा ३४२ देखिएको छ ।^१ मूल्याङ्कन अवधिभरमा कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसम्बन्धी विवादहरू जम्मा २५६ फछ्यौट भएकोमा सोमध्ये दर्ता भएको मितिले १ वर्षभित्र १३४ अर्थात् ३९.१८ प्रतिशत र १ वर्ष नाघेर १२२ अर्थात् ३५.६७ प्रतिशत विवादहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. १

कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसँग सम्बन्धित विवाद फछ्यौटको स्थिति

(२०६६ साउन १ गते देखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	लगत			१ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने	फछ्यौट			बाँकी
	जम्मा	योजना लागू हुँदा सरिआएका जिम्मेवारी	योजना अवधिभरको नयाँ दर्ता		१ वर्षभित्र भएको	१ वर्ष नाघेर भएको	जम्मा	
कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसँग सम्बन्धित विवाद								
संख्या	३९९	६०	३३९	३४२	१३४	१२२	२५६	८६
प्रतिशत	१००	१५.०४	८४.९६	१००	३९.१८	३५.६७	७४.८५	२५.१५

योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएका कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसम्बन्धी विवादहरूको जम्मा संख्या ६० रहेकोमा सोमध्ये १ वर्ष नाघेको बक्यौताको संख्या ३० रहेको थियो । कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसम्बन्धी विवादहरूको बक्यौता^२ शून्यमा ल्याउने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा मूल्याङ्कन अवधिको अन्त्यमा फछ्यौट हुन बाँकी यस्ता विवादहरूको संख्या १४३ रहेको र सोमध्ये १ वर्ष नाघेका बक्यौताको संख्या ८६ पुग्न गई योजना लागूहुँदाको तुलनामा ५६ अर्थात् १८६.६६ प्रतिशतले बक्यौतामा वृद्धि भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

^१ दर्ता भएको मितिले १ वर्ष अवधिभित्रका बाँकी संख्या ५७ लाई बाहेक गर्दा कायम हुन आएको संख्या उल्लेख गरिएको ।

^२ कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसँग सम्बन्धित विवादहरूको प्रयोजनको लागि बक्यौता भन्नाले १ वर्ष नाघेका विवादहरूलाई जनाउँछ ।

तालिका नं. २

कानूनको संवैधानिकताको परीक्षणसँग सम्बन्धित विवाद बक्यौताको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी			फछ्यौट हुन बाँकी			योजना लागू हुँदाको तुलनामा हाल बक्यौता घटेको वा बढेको	बाँकी रहेका बक्यौता			
	१ वर्ष भित्रको	१ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा	१ वर्ष भित्रको	१ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा		१ वर्ष देखि १८ महिनाभित्रको	१८ महिना देखि २ वर्षभित्रको	२ वर्ष नाघेको	जम्मा
संख्या	३०	३०	६०	५७	८६	१४३	५६ बढेको	२१	१८	४७	८६
प्रतिशत	५०	५०	१००	३९.८६	६०.१४	१००	१८६.६६ बढेको	२४.४२	२०.९३	५४.६५	१००

- (२) मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हितको संरक्षणको लागि रिट क्षेत्राधिकार अन्तर्गत आदेश जारी गर्ने

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा सबै तहका अदालतहरूमा गरी मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हित र सरोकारसम्बन्धी रिट निवेदनहरूको जम्मा लगत २८,१५६ कायम हुन आएको छ । त्यस्ता रिट निवेदनहरू दर्ता भएको मितिले १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने र कुनैपनि अवस्थामा १८ महिना नाघ्न नदिने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा सो लगतमध्ये दर्ता भएको मितिले १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका विवादहरू जम्मा २५,६६५ देखिएको छ ।^३ मूल्याङ्कन अवधिभरमा मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हित र सरोकारसम्बन्धी रिट निवेदनहरू जम्मा २३,२१० फछ्यौट भएकोमा सोमध्ये दर्ता भएको मितिले १ वर्षभित्र १६,१९१ अर्थात् ६३.०९ प्रतिशत र १ वर्ष नाघेर ७,०१९ अर्थात् २७.३५ प्रतिशत रिट निवेदनहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ

तालिका नं. ३

मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हितको संरक्षणसम्बन्धी रिट निवेदन फट्यौटको स्थिति

(२०६६ साउन १ गते देखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	संख्या र प्रतिशत	लगत			१ वर्ष भित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने	फछ्यौट			बाँकी
		जम्मा	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी	योजना अवधिभरको नयाँ दर्ता		१ वर्षभित्र भएको	१ वर्ष नाघेर भएको	जम्मा	
मौलिक एवं कानूनी अधिकारको संरक्षण	संख्या	२७५५३	३५५२	२४००१	२५१३९	१६०५०	६८५२	२२९०२	२२३७
	प्रतिशत	१००	१२.८९	८७.११	१००	६३.८५	२७.२६	९१.१०	८.९०
सार्वजनिक हित र सरोकारसम्बन्धी	संख्या	६०३	११६	४८७	५२६	१४१	१६७	३०८	२१८
	प्रतिशत	१००	१९.२४	८०.७६	१००	२६.८१	३१.७५	५८.५६	४१.४४
जम्मा	संख्या	२८१५६	३६६८	२४४८८	२५६६५	१६१९१	७०१९	२३२१०	२४५५
	प्रतिशत	१००	१३.०२	८६.९८	१००	६३.०९	२७.३५	९०.४३	९.५७

^३ दर्ता भएको मितिले १ वर्ष अवधि भित्रको बाँकी संख्या २४९१ लाई बाहेक गर्दा कायम हुन आएको संख्या उल्लेख गरिएको ।

योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनपछि कुनैपनि अवस्थामा रिट निवेदन दर्ता भएको मितिले १८ महिना ननाघने नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा आ.ब. २०६८।०६९, २०६९।०७९ र २०७०।७९ को चैतमसान्तसम्म फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका त्यस्ता रिट निवेदनहरूको जम्मा लगत १६,२६४ रहेकोमा सोमध्ये १२०६१ अर्थात् ७४.१५ प्रतिशत १८ महिनाभित्र फछ्यौट भएको देखिएको छ ।

मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हित र सरोकारसम्बन्धी रिट निवेदनहरूको बक्यौता^४ जिल्ला अदालतमा शून्यमा ल्याउने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा योजना लागू हुँदा जिल्ला अदालतलाई रिटसम्बन्धी क्षेत्राधिकार प्राप्त नभएकोले सोसम्बन्धी बक्यौता रहने अवस्था थिएन । जिल्ला अदालतहरूलाई रिटसम्बन्धी क्षेत्राधिकार प्राप्त भएको आर्थिक वर्ष २०६७।०६८ देखि मूल्याङ्कन अवधिको अन्त्यमा फछ्यौट हुन बाँकी यस्ता निवेदनहरूको संख्या ४५९ रहेको र सोमध्ये १८ महिना नाघेका बक्यौताको संख्या ४० पुग्न गएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ४

जिल्ला अदालतमा मौलिक एवं कानूनी अधिकारसम्बन्धी रिट निवेदन बक्यौताको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	संख्या र प्रतिशत	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी			फछ्यौट हुन बाँकी				बाँकी रहेका बक्यौता	
		१ वर्ष भित्रको	१ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा बाँकी	१ वर्ष भित्रको	१ वर्षदेखि १८ महिना भित्रको	१८ महिना नाघेको बक्यौता	जम्मा	१८ महिना देखि २ वर्षभित्रको	२ वर्ष नाघेका
मौलिक एवं कानूनी अधिकारको संरक्षण	संख्या	०	०	०	३६२	५७	४०	४५९	२५	१५
	प्रतिशत	०	०	०	७८.८६	१२.४२	८.७२	१००	६२.५	३७.५

पुनरावेदन अदालतमा योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएका मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हित र सरोकारसम्बन्धी रिट निवेदनहरूको जम्मा संख्या १०५० रहेकोमा सोमध्ये १ वर्ष नाघेको बक्यौताको संख्या ८८ रहेको थियो । त्यस्ता रिट निवेदनहरूको बक्यौता पुनरावेदन अदालतका हकमा पनि शून्यमा ल्याउने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा मूल्याङ्कन अवधिको अन्त्यमा फछ्यौट हुन बाँकी त्यस्ता निवेदनहरूको संख्या १३०९ रहेको र सोमध्ये १८ महिना नाघेका बक्यौताको संख्या ४४ कायम भई योजना लागू हुँदाको तुलनामा ४४ अर्थात् ५० प्रतिशतले बक्यौतामा कमी आएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

^४ मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हित र सरोकारसम्बन्धी रिट निवेदनहरूको प्रयोजनको लागि बक्यौता भन्नाले सबै तहका अदालतहरूका लागि १८ महिना नाघेका रिट निवेदनहरूलाई बुझ्नु पर्ने गरी परिभाषित गरिएको ।

तालिका नं. ५

पुनरावेदन अदालतमा मौलिक एवं कानूनी अधिकारसम्बन्धी रिट निवेदन बक्यौताको स्थिति
(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	संख्या र प्रतिशत	योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएको संख्या			फछ्यौट हुन बाँकी				योजना लागू हुँदाको तुलनामा हाल बक्यौता घटेको वा बढेको	बाँकी रहेका बक्यौता	
		१ वर्ष भित्रको	१ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा	१ वर्ष भित्रको	१ वर्षदेखि १८ महिना भित्रको	१८ महिना नाघेको बक्यौता	जम्मा		१८ महिना देखि २ वर्षभित्रको	२ वर्ष नाघेका
मौलिक एवं कानूनी अधिकारको संरक्षण	संख्या	९६२	८८	१०५०	१२०४	६१	४४	१३०९	४४ घटेको	२८	१६
	प्रतिशत	९१.६२	९.३८	१००	९१.९७	४.६६	३.३७	१००	५० प्रतिशत घटेको	६३.६३	३६.३७

सर्वोच्च अदालतमा योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएका मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हित र सरोकारसम्बन्धी रिट निवेदनहरूको जम्मा संख्या २,६१८ मध्ये १ वर्ष नाघेको बक्यौताको संख्या १,६९७ रहेको थियो । मध्यावधि मूल्याङ्कनपछि यस्ता रिट निवेदनका हकमा बक्यौताको परिभाषालाई १८ महिना नाघेकोलाई मान्ने गरी परिमार्जन गरिएको र त्यस्ता रिट निवेदनहरूको बक्यौता सर्वोच्च अदालतमा ५० प्रतिशतले कमी ल्याउने नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा मूल्याङ्कन अवधिको अन्त्यमा फछ्यौट हुन बाँकी निवेदनहरूको संख्या ३,१७९ रहेको र सोमध्ये १८ महिना नाघेका बक्यौताको संख्या १,८४१ पुग्न गएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ६

सर्वोच्च अदालतमा मौलिक एवं कानूनी अधिकार र सार्वजनिक हितको संरक्षणसम्बन्धी रिट निवेदन बक्यौताको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	संख्या र प्रतिशत	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी			फछ्यौट हुन बाँकी				योजना लागू हुँदाको तुलनामा हाल बक्यौता घटेको वा बढेको	बाँकी रहेका बक्यौता	
		१ वर्ष भित्रको	१ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा बाँकी	१ वर्ष भित्रको	१ वर्षदेखि १८ महिना भित्रको	१८ महिना नाघेको बक्यौता	जम्मा		१८ महिना देखि २ वर्षभित्रको	२ वर्ष नाघेका
मौलिक एवं कानूनी अधिकारको संरक्षण	संख्या	८६३	१६३९	२५०२	८४८	३६९	१६६७	२८८४	२८ बढेको	४८५	११८२
सार्वजनिक हित र सरोकार सम्बन्धी	संख्या	५८	५८	११६	७७	४४	१७४	२९५	११६ बढेको	५६	११८
सर्वोच्च अदालतको जम्मा	संख्या	९२१	१६९७	२६१८	९२५	४१३	१८४१	३१७९	१४४ बढेको	५४१	१३००
	प्रतिशत	३५.१८	६४.८२	१००	२९.१०	१२.९९	५७.९१	१००	८.४९ बढेको	२९.३९	७०.६१

(३) शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने

शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत मूल्याङ्कन अवधिभरमा सबै तहका अदालतहरूमा गरी जम्मा मुद्दाको लगत ४,११,५४२ कायम हुन आएको छ । सो लगतमध्ये २ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका मुद्दाहरूको संख्या ३,५७,१०० देखिएको छ ।^४ उक्त संख्यामध्ये ५० प्रतिशत मुद्दा दर्ता भएको मितिले १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा मूल्याङ्कन अवधिभरमा जम्मा ३,२९,६०९ फछ्यौट भएको र सोमध्ये दर्ता भएको मितिले १ वर्षभित्र १,६८,८६४ अर्थात् ४७.२९ प्रतिशत र १ वर्ष नाघेर १,६०,७४५ अर्थात् ४५.०१ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विवरण देहायको तालिका नं ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ :

शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत ७५ प्रतिशत मुद्दाहरू दर्ता भएको मितिले १८ महिनाभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा आ.व. २०६८।०६९, २०६९।०७० र २०७०।७१ को चैतमसान्तसम्म १८ महिनाभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका मुद्दाहरूको जम्मा लगत २,२६,३७६ रहेको र सोमध्ये १५७,४९७ अर्थात् ६९.५७ प्रतिशत मुद्दाहरू १८ महिनाभित्र फछ्यौट भएको देखिएको छ ।

त्यसैगरी, सबै मुद्दाहरू दर्ता भएको मितिले कुनैपनि अवस्थामा २ वर्ष ननाघ्ने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका जम्मा ३,५७,१०० मुद्दाहरूमध्ये मूल्याङ्कन अवधिभरमा जम्मा ३,२९,६०९ फछ्यौट भएको देखिन्छ । सोमध्ये दर्ता भएको मितिले २ वर्षभित्र २,८४,६३४ अर्थात् ७९.७१ प्रतिशत र २ वर्ष नाघेर ४४,९७५ अर्थात् १२.४९ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको अवस्था छ । यससम्बन्धी विवरण देहायको तालिका नं ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७

शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा फछ्यौटको समग्र स्थिति
(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	संख्या र प्रतिशत	लगत			२ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने	फछ्यौट				बाँकी
		जम्मा	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी	योजना अवधि को नयाँ दर्ता		१ वर्षभित्र भएको	१ देखि २ वर्षभित्र भएको	२ वर्ष नाघेर भएको	जम्मा	
शुरू मुद्दा	संख्या	२९९९८२	३६९९०	२६२९९२	२६०७७६	१२५०४२	८८६०७	३१८६३	२४५५१२	१५२६४
	प्रतिशत	१००	१२.३३	८७.६७	१००	४७.९५	३३.९८	१२.२२	९४.१५	५.८५
पुनरावेदन	संख्या	९५२७१	१५२८२	७९९८९	८२३९४	३५९१४	२४३८८	११८७३	७२१७४	१०२२०
	प्रतिशत	१००	१६.०४	८३.९६	१००	४३.५९	२९.६	१४.४१	८७.६	१२.४
साधक	संख्या	१०८९	११०	९७९	९७८	७३४	१३०	५५	९२०	५८
	प्रतिशत	१००	१०.११	८९.८९	१००	७५.०५	१३.२९	५.६२	९४.०७	५.९३
दोहोर्थाइ पाउँ	संख्या	११८२१	१४६०	१०३६१	१०१३९	५९१६	१९६०	८९३	८७६९	१३७०
	प्रतिशत	१००	१२.३५	८७.६५	१००	५८.३५	१९.३३	८.८१	८६.४९	१३.५१
पुनरावलोकन	संख्या	२१९४	४५३	१७४१	२०४९	१०७५	५७२	१७७	१८२४	२२५
	प्रतिशत	१००	२०.६४	७९.३६	१००	५२.४६	२७.९२	८.६४	८९.०२	१०.९८
पु. अनुमति	संख्या	११८५	१०५	१०८०	७६४	१८३	११३	११४	४१०	३५४
	प्रतिशत	१००	८.८६	९१.१४	१००	२३.९५	१४.७९	१४.९२	५३.६६	४६.३४
जम्मा	संख्या	४११५४२	५४४००	३५७१४२	३५७१००	१६८८६४	११५७७०	४४९७५	३२९६०९	२७४९१
	प्रतिशत	१००	१३.२२	८६.७८	१००	४७.२९	३२.४२	१२.५९	९२.३०	७.७०

^४ दर्ता भएको मितिले १ वर्ष अवधिभित्रको बाँकी संख्या २४९१ लाई बाहेक गर्दा कायम हुन आएको संख्या उल्लेख गरिएको ।

शुरू क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत जिल्ला अदालतमा बक्यौता^६ संख्या शून्यमा ल्याउने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा जिल्ला अदालतमा योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएका मुद्दाहरूको जम्मा संख्या ३६,७३१ मध्ये २ वर्ष नाघेको बक्यौताको संख्या ३,४४६ रहेको थियो । मूल्याङ्कन अवधिको अन्त्यमा फछ्यौट हुन बाँकी जम्मा मुद्दाहरूको संख्या ५४,०१७ रहेको र सोमध्ये २ वर्ष नाघेका बक्यौताको संख्या २,९७६ कायम हुन गई योजना लागू हुँदाको तुलनामा ४७० अर्थात् १३.६४ प्रतिशतले बक्यौतामा कमी आएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ८

जिल्ला अदालतमा शुरू मुद्दा बक्यौताको स्थिति

(२०६६ साउन १ गते देखि २०७० चैत्र मसान्तसम्म)

विषय	संख्या र प्रतिशत	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी				फछ्यौट हुन बाँकी					योजना लागू हुँदाको तुलनामा हाल बक्यौता बढेको वा घटेको
		१ वर्ष भित्रको	१ देखि २ वर्ष भित्रको	२ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा	१ वर्ष भित्रको	१ वर्ष देखि १८ महिना भित्रको	१८ देखि २ वर्ष भित्रको	२ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा	
शुरू मुद्दा	संख्या	२५४६७	७८१८	३४४६	३६७३१	३८९७९	७७०९	४३५३	२९७६	५४०१७	४७० घटेको
	प्रतिशत	६९.३३	२१.२८	९.३८	१००.००	७२.१६	१४.२७	८.०६	५.५१	१००.००	१३.६४ घटेको

पुनरावेदन अदालतमा योजना लागू हुँदा शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत जिम्मेवारी सरिआएका मुद्दाहरूको जम्मा संख्या ९,३७१ रहेकोमा सोमध्ये २ वर्ष नाघेको बक्यौताको संख्या ६३६ रहेको थियो । त्यस्ता बक्यौता शून्यमा ल्याउने नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा मूल्याङ्कन अवधिको अन्त्यमा फछ्यौट हुन बाँकी जम्मा मुद्दाहरूको संख्या १३,३६७ रहेको र सोमध्ये २ वर्ष नाघेका बक्यौताको संख्या ४५३ कायम हुन गई योजना लागू हुँदाको तुलनामा १८३ अर्थात् २८.७७ प्रतिशतले बक्यौतामा कमी आएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

^६ शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यको प्रयोजनको लागि बक्यौता भन्नाले सबै तहका अदालतहरूका लागि २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरूलाई जनाउने गरी परिभाषित गरिएको ।

तालिका नं. ९

पुनरावदेन अदालतमा शुरु तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा बक्यौताको स्थिति

(२०६६ साउन १ गते देखि २०७० चैत्र मसान्तसम्म)

विषय	संख्या र प्रतिशत	योजना लागू हुँदा सरिआएका जिम्मेवारी				फछ्यौट हुन बाँकी					योजना लागू हुँदाको तुलनामा हाल बक्यौता बढेको वा घटेको
		१ वर्ष भित्रको	१ देखि २ वर्ष भित्रको	२ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा	१ वर्ष भित्रको	१ वर्षदेखि १८ महिना भित्रको	१८ महिना देखि २ वर्ष भित्रको	२ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा	
शुरु मुद्दा	संख्या	१४८	२६	१३	१८७	२०२	६७	५७	३७	३६३	२४ बढेको
	प्रतिशत	७९.१४	१३.९०	६.९५	१००.००	५५.६५	१८.४६	१५.७०	१०.१९	१००.००	१८४.६२ बढेको
पुनरावेदन	संख्या	५९५५	२५८५	६२२	९१६२	९८११	१७५०	१००१	४१६	१२९७८	२०६ घटेको
	प्रतिशत	४८.९१	२६.४८	२४.६१	१००	५५.७५	१२.०१	९.४९	२२.७५	१००	३९.६६ घटेको
साधक	संख्या	१६	५	१	२२	२३	३	०	०	२६	१ घटेको
	प्रतिशत	७२.७३	२२.७३	४.५५	१००.००	८८.४६	११.५४	०.००	०.००	१००.००	१००.०० घटेको
जम्मा	संख्या	६११९	२६१६	६३६	९३७१	१००३६	१८२०	१०५८	४५३	१३३६७	१८३ घटेको
	प्रतिशत	६५.३०	२७.९२	६.७९	१००.००	७५.०८	१३.६२	७.९२	३.३९	१००.००	२८.७७ घटेको

सर्वोच्च अदालतमा योजना लागू हुँदा शुरु तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत जिम्मेवारी सरिआएका मुद्दाहरूको जम्मा संख्या ८,२९८ रहेकोमा सोमध्ये २ वर्ष नाघेको बक्यौताको संख्या ३५६२ रहेको थियो । त्यस्ता बक्यौतामा ५० प्रतिशतले कमी ल्याउने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा मूल्याङ्कन अवधिको अन्त्यमा फछ्यौट हुन बाँकी यस्ता मुद्दाहरूको संख्या १४,५४८ रहेको र सोमध्ये २ वर्ष नाघेका बक्यौताको संख्या ५,६२० पुनर्गई योजना लागू हुँदाको तुलनामा २०५८ अर्थात् ५७.७८ प्रतिशतले बक्यौतामा वृद्धि भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. १०

सर्वोच्च अदालतमा शुरु तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा बक्यौताको स्थिति

(२०६६ साउन १ गते देखि २०७० चैत्र मसान्तसम्म)

विषय	योजनालागु हुँदा सरिआएका जिम्मेवारी					हाल बाँकी रहेका					योजनालागु हुँदाको तुलनामा हाल बक्यौता बढेको वा घटेको
	१ वर्ष भित्रको	१ देखि २ वर्ष भित्रको	२ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा	१ वर्ष भित्रको	१ वर्षदेखि १८ महिना भित्रको	१८ महिना देखि २ वर्ष भित्रको	२ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा		
शुरु मुद्दा	संख्या	२२	१२	३८	७२	२५	१८	१३	३२	८८	६ घटेको
	प्रतिशत	३०.५६	१६.६७	५२.७८	१००	२८.४१	२०.४५	१४.७७	३६.३६	१००.००	१५.७९ घटेको
पुनरावेदन	संख्या	१५१९	१४६१	३१४०	६१२०	३०६६	१०२३	११९२	४८३८	१०११९	१६९८ बढेको
	प्रतिशत	२४.८२	२३.८७	५१.३१	१००	३०.३०	१०.११	११.७८	४७.८१	१००.००	५४.०८ बढेको
साधक	संख्या	५६	१८	१४	८८	८८	२३	१३	१९	१४३	५ बढेको
	प्रतिशत	६३.६४	२०.९१	१३.६४	१००	६५.६८	१५.३८	७.६९	११.२५	१००	३५.७९ बढेको
दोहोर्थाइ पाउँ	संख्या	६३४	५४०	२८६	१४६०	१६८२	४७७	३८७	५०६	३०५२	२२० बढेको
	प्रतिशत	४३.४२	३६.९९	१९.५९	१००	५५.११	१५.६३	१२.६८	१६.५८	१००	७६.९२ बढेको
पुनरावलो कन	संख्या	३३०	५५	६८	४५३	१४५	३०	३५	१६१	३७१	१३ बढेको
	प्रतिशत	७२.८५	१२.१४	१५.०१	१००	३९.०८	८.०९	९.४३	४३.४	१००	१३६.७६ बढेको
पु.अनुमति	संख्या	७८	११	१६	१०५	४२१	१५४	१३६	६४	७७५	४८ बढेको
	प्रतिशत	७४.२९	१०.४७	१५.२४	१००	५४.३२	१९.८७	१७.५४	८.२७	१००	३००.०० बढेको
जम्मा	संख्या	२६३९	२०९७	३५६२	८२९८	५४२७	१७२५	१७७६	५६२०	१४५४८	२०५८ बढेको
	प्रतिशत	३१.८०	२५.२७	४२.९३	१००	३७.३०	११.८६	१२.२१	३८.६३	१००	५७.७८ बढेको

(४) समूहगत आधारमा विभिन्न तहका अदालतहरूबाट मुद्दा फछ्यौट गर्ने

दोस्रो रणनीतिक योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनपछि मुद्दा फछ्यौटको नतिजापरिसूचकलाई बढी व्यावहारिक बनाउने दृष्टिकोणले जिल्ला अदालत र पुनरावेदन अदालतहरूलाई कार्यबोभका आधारमा विभिन्न समूहहरूमा वर्गीकरण गरी समूहपिच्छेका अदालतहरूका लागि छुट्टै नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएको थियो । नतिजापरिसूचकको आधारमा प्रगति समीक्षा गर्ने प्रयोजनका लागि योजना अवधिको कूल लगतलाई आधार मान्ने हो भने प्रत्येक वर्ष जिम्मेवारी सरी आएको संख्या दोहोरो गणना हुने स्थिति आई यथार्थपरक नहुने सम्भावना देखिएको हुँदा वास्तविक लगतको आधारमा र वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा गरी दुई किसिमबाट विश्लेषण गरिएको छ । वास्तविक लगतभित्र योजनाको पहिलो वर्ष जिम्मेवारी सरी आएको संख्या समेत र अरु वर्षका हकमा नयाँ दर्ता हुन आएका संख्यालाई मात्र समावेश

गरिएको छ । वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतभिन्न प्रत्येक वर्ष जिम्मेवारी सरी आएको र नयाँ दर्ता हुन आएको दुबै संख्यालाई समावेश गरिएको छ ।

क. वास्तविक लगतको आधारमा समूहगत जिल्ला अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनबाट जिल्ला अदालतहरूलाई मुद्दाको लगतको आधारमा ५ वर्गमा विभाजन गरी सोही आधारमा मुद्दा फछ्यौटको लक्ष्य तोकिएको थियो । यसप्रकार वार्षिक लगत १ देखि २०० सम्म भएका अदालतहरू क वर्गमा, २०१ देखि ५०० सम्म भएका अदालतहरू ख वर्गमा, ५०१ देखि १००० सम्म भएका अदालतहरू ग वर्गमा, १००१ देखि ३००० सम्म भएका अदालतहरू घ वर्गमा र ३००१ भन्दा बढी लगत भएका अदालतहरूलाई ड वर्गमा पर्ने गरी विभाजन गरी सोही आधारमा छुट्टाछुट्टै लक्ष्य तोकिएको थियो । । योजना अवधिमा सबै जिल्ला अदालतहरूको मुद्दाहरूको वास्तविक लगत^७ २,९९,८६३ कायम हुन आएको छ । सो लगतमध्ये मूल्याङ्कन अवधिभरमा सबै वर्गका अदालतहरूबाट फछ्यौट गर्नुपर्ने मुद्दाको संख्या १,८९,३६२ रहेकोमा सो अवधिमा जम्मा २,४५,३८७ अर्थात् लगतको तुलनामा ८१.८३ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा क वर्गका^८ जिल्ला अदालतहरूले वास्तविक लगत ७,२९२ को ७५ प्रतिशत फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा जम्मा ५,४६९ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा ६,४४२ अर्थात् लगतको तुलनामा ८८.३४ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ख वर्गका^९ जिल्ला अदालतहरूका लागि वास्तविक लगत २३,७४९ को ७० प्रतिशत फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा जम्मा १६,६२५ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा २०,२०८ अर्थात् लगतको तुलनामा ८५.०९ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ग वर्गका^{१०} जिल्ला अदालतहरूका लागि वास्तविक लगत २२,६०३ को ६८ प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा जम्मा १५,३७० मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा १८,७२६ अर्थात् लगतको तुलनामा ८२.८४ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा घ वर्गका^{११} जिल्ला अदालतहरूका लागि वास्तविक लगत ८३,३२७ को ६५ प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा जम्मा ५४,१६३ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा ६९,३१३ अर्थात् लगतको तुलनामा ८३.१८ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

^७ वास्तविक लगत भन्नाले योजना लागू हुँदाको वर्षमा जम्मेवारी सरिआएका संख्या र योजना अवधिभरमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्या जोड्दा कायम हुन आउने संख्यालाई मानिएको छ ।

^८ क वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरूमा मनाङ, मुस्ताङ, हुम्ला, वाजुरा, रसुवा, डोल्पा, अछाम, बैतडी, डोटी, डडेल्धुरा, दार्चुला, जाजरकोट, तेह्रथुम, सोलुखुम्बु, मुगु, भोजपुर, खोटाङ, दैलेख, रोल्पा र जुम्ला रहेका छन् ।

^९ ख वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरू: पर्वत, सल्यान, धनकुटा, बझाङ, लमजुङ, पाल्पा, कालिकोट, म्याग्दी र सिन्धुली, प्यूठान, अर्घाखाँची, रामेछाप, संखुवासभा, गोरखा, ताप्लेजुङ, इलाम, गुल्मी, ओखलढुङ्गा, रुकुम, बागलुङ, पाँचथर र सिन्धुपाल्चोक ।

^{१०} ग वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरू: स्याङ्जा, धादिङ, कन्चनपुर, नुवाकोट, दोलखा, सुर्खेत, बर्दिया, तनहुँ, कैलाली र उदयपुर ।

^{११} घ वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरू: मकवानपुर, दाङ, काभ्रेपलाञ्चोक, कपिलवस्तु, भक्तपुर, कास्की, नवलपरासी, चितवन, झापा, ललितपुर, रूपन्देही र बारा ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ड वर्गका^{१२} जिल्ला अदालतहरूका लागि वास्तविक लगत १,६२,८९२ को ६० प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा जम्मा ९७,७३५ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा १,३०,६९८ अर्थात् लगतको तुलनामा ८०.२६ प्रतिशत मुद्दाफछ्यौट भएको देखिन्छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ११

वास्तविक लगतको आधारमा समूहगत जिल्लाअदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

जिल्ला अदालत को बर्ग	जिल्ला अदालत को सँख्या	योजना लागु हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी सँख्या	योजना अवधिभरको नयाँ दर्ता सँख्या	जम्मा लगत	लगतको तुलनामा फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य		लगतको तुलनामा फछ्यौट भएको	
					सँख्या	प्रतिशत	सँख्या	प्रतिशत
क बर्ग	२०	६९२	६६००	७२९२	५४६९	७५	६४४२	८८.३४
ख बर्ग	२२	२५०४	२१२४५	२३७४९	१६६२५	७०	२०२०८	८५.०९
ग बर्ग	१०	२३०३	२०३००	२२६०३	१५३७०	६८	१८७२६	८२.८४
घ बर्ग	१२	८६६२	७४६६५	८३३२७	५४१६३	६५	६९३९३	८३.१८
ङ बर्ग	११	२२५७०	१४०३२२	१६२८९२	९७७३५	६०	१३०६९८	८०.२६
जम्मा	७५	३६७३१	२६३१३२	२९९८६३	१८९३६२		२४५३८७	८१.८३

ख. वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा समूहगत जिल्ला अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

समूहगत अदालतहरूको कूल वार्षिक लगतको आधारमा भएको फछ्यौट अवस्थालाई हेर्दा योजना लागू भएदेखि प्रत्येक आर्थिक वर्षमा अघिल्लो आर्थिक वर्षबाट सरिआएको जिम्मेवारी र सो आर्थिक वर्षमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्यासमेत जोड्दा हुन आउने सबै जिल्ला अदालतहरूको मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत^{१३} ४,६९,०६९ रहेको देखिन्छ। सो लगतमध्ये मूल्याङ्कन अवधिभरमा २,९०,३२७ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्नेमा जम्मा २,४५,३८७ अर्थात् लगतको तुलनामा ५३.२२ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भै लक्ष्यभन्दा ४४,९४० अर्थात् १५.४८ प्रतिशतले कम फछ्यौट भएको अवस्था छ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा क वर्गका^{१४} जिल्ला अदालतहरूका लागि मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत १०,३३१ को ७५ प्रतिशत फछ्यौट निर्धारण भएको आधारमा ७,७४८ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा ६,४४२ अर्थात् लगतको तुलनामा ६२.३६ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ८३.१४ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भै लक्ष्यभन्दा १,३०६ अर्थात् १६.६६ प्रतिशत कम फछ्यौट भएको देखिन्छ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ख वर्गका^{१५} जिल्ला अदालतहरूका लागि मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत ३२,९०१ को ७० प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा २३,०३१ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा २०,२०८ अर्थात् लगतको तुलनामा ६१.४२ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ८७.७४ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भै लक्ष्यभन्दा २,८२३ अर्थात् १२.२६ प्रतिशत कम फछ्यौट भएको देखिन्छ।

^{१२} ड वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरू: महोत्तरी, सर्लाही, बाँके, रौतहट, मोरङ, सिराहा, सुनसरी, धनुषा, पर्सा, सप्तरी र काठमाडौं । ।

^{१३} कूल लगत भन्नाले प्रत्येक वर्ष सरिआएको जिम्मेवारी र दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्यासमेत जोड्दा हुन आउने संख्यालाई मानिएको छ।

^{१४} क वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरूमा मनाङ, मुस्ताङ, हुम्ला, बाजुरा, रसुवा, डोल्पा, अछाम, नैतडी, डोटी, डडेल्धुरा, दार्चुला, जाजरकोट, तेह्रथुम, सोलुखुम्बु, मुगु, भोजपुर, खोटाङ, दैलेख, रोल्पा र जुम्ला रहेका छन् ।

^{१५} ख वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरू: पर्वत, सल्यान, धनकुटा, बझाङ, लमजुङ, पाल्पा, कालिकोट, म्याग्दी र सिन्धुली, प्यूठान, अर्घाखाँची, रामेछाप, सँखुवासभा, गोरखा, ताप्लेजुङ, इलाम, गुल्मी, ओखलढुङ्गा, रुकुम, बागलुङ, पाँचथर र सिन्धुपाल्चोक ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ग वर्गका^{१६} जिल्ला अदालतहरूका लागि मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत ३४,००० को ६८ प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा २३,१२० मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा १८,७२६ अर्थात् लगतको तुलनामा ५५.०८ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ८०.९९ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भै लक्ष्यभन्दा ४,३९४ अर्थात् १९.०१ प्रतिशत कम फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा घ वर्गका^{१७} जिल्ला अदालतहरूका लागि मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत १,२२,५१८ को ६५ प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा ७९,६३७ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा ६९,३१३ अर्थात् लगतको तुलनामा ५६.५७ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ८७.०४ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भै लक्ष्यभन्दा १०,३२४ अर्थात् १२.९६ प्रतिशत कम फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ङ वर्गका^{१८} जिल्ला अदालतहरूका लागि मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत २,६१,३१९ को ६० प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा १,५६,७९१ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा १,३०,६९८ अर्थात् लगतको तुलनामा ५०.०१ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ८३.३६ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भै लक्ष्यभन्दा २६,०९३ अर्थात् १६.६४ प्रतिशत कम फछ्यौट भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १२

वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको समूहगत जिल्ला अदालतहरूबाट भएको

रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

जिल्ला अदालतको बर्ग	जिल्ला अदालतको संख्या	जम्मा लगत	लगतको तुलनामा फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य		लगतको तुलनामा फछ्यौट भएको		लक्ष्यभन्दा फछ्यौटघटी वा बढी	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
क बर्ग	२०	१०३३१	७७४८	७५	६४४२	६२.३६	१३०६ घटी	१६.८६ घटी
ख बर्ग	२२	३२९०१	२३०३१	७०	२०२०८	६१.४२	२८२३ घटी	१२.२६ घटी
ग बर्ग	१०	३४०००	२३१२०	६८	१८७२६	५५.०८	४३९४ घटी	१९.०१ घटी
घ बर्ग	१२	१२२५१८	७९६३७	६५	६९३१३	५६.५७	१०३२४ घटी	१२.९६ घटी
ङ बर्ग	११	२६१३१९	१५६७९१	६०	१३०६९८	५०.०१	२६०९३ घटी	१६.६४ घटी
जम्मा	७५	४६१०६९	२९०३२७		२४५३८७	५३.२२	४४९४० घटी	१५.४८ घटी

ग. वास्तविक लगतको आधारमा समूहगत पुनरावेदन अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनबाट पुनरावेदन अदालतहरूलाई मुद्दाको लगतको आधारमा ४ वर्गमा विभाजन गरी सोही आधारमा मुद्दा फछ्यौटको लक्ष्य तोकिएको थियो । यसप्रकार वार्षिक लगत १ देखि ५०० सम्म भएका अदालतहरू क वर्गमा, ५०१ देखि १,५०० सम्म लगत भएका अदालतहरू ख वर्गमा, १,५०१ देखि ५,००० सम्म भएका अदालतहरू ग वर्गमा र ५,००० देखिमाथि लगत भएका अदालतहरू घ

^{१६} ग वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरू: स्याङ्गा, धादिङ, कन्चनपुर, नुवाकोट, दोलखा, सुर्खेत, बर्दिया, तनहुँ, कैलाली र उदयपुर ।

^{१७} घ वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरू: मकवानपुर, दाङ, काभ्रेपलान्चोक, कपिलवस्तु, भक्तपुर, कास्की, नवलपरासी, चितवन, झापा, ललितपुर, रूपन्देही र बारा ।

^{१८} ङ वर्गमा पर्ने जिल्ला अदालतहरू: महोत्तरी, सर्लाही, बाँके, रौतहट, मोरङ, सिराहा, सुनसरी, धनुषा, पर्सा, सप्तरी र काठमाडौं ।

वर्गमा पर्नेगरी विभाजन र छुट्टाछुट्टै लक्ष्य तोकिएको थियो । योजना लागू हुँदाको शुरू वर्षमा जिम्मेवारी सरिआएको संख्या र योजना अवधिभरमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्या जोड्दा कायम हुन आउने सबै पुनरावेदन अदालतहरूको वास्तविक लगत^{१९} ९५,११८ कायम हुन आएको थियो । सो लगतमध्ये मूल्याङ्कन अवधिभरमा फछ्यौट गर्नुपर्ने मुद्दाको संख्या ६४,३६० रहेकोमा सो अवधिमा जम्मा ८०,४४० अर्थात् लगतको तुलनामा ८४.५७ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा क वर्गका^{२०} पुनरावेदन अदालतहरूको वास्तविक लगत ५,४९७ को ७५ प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा जम्मा ४,१२२ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा ४,९४८ अर्थात् लगतको तुलनामा ९०.०१ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ख वर्गका^{२१} पुनरावेदन अदालतहरूको वास्तविक लगत १२,६१९ को ७० प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा जम्मा ८,८३३ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने गरी लक्ष्य तोकिएकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा १०,६९६ अर्थात् लगतको तुलनामा ८४.७६ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ग वर्गका^{२२} पुनरावेदन अदालतहरूका लागि वास्तविक लगत ४५,१३२ को ६८ प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा जम्मा ३०,६९० मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने गरी लक्ष्य तोकिएकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा ३८,२७७ अर्थात् लगतको तुलनामा ८४.८१ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा घ वर्गका^{२३} जिल्ला अदालतका लागि वास्तविक लगत ३१,८७० को ६० प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा जम्मा १९,१२२ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने गरी लक्ष्य तोकिएकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा २६,५१९ अर्थात् लगतको तुलनामा ८३.२१ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १३

वास्तविक लगतको आधारमा समूहगत पुनरावेदनअदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

पुनरावेदन अदालतको बर्ग	पुनरावेदन अदालतको संख्या	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी संख्या	योजना अवधिभरको नयाँ दर्ता संख्या	जम्मा लगत	लगतको तुलनामा फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य		लगतको तुलनामा फछ्यौट भएको	
					संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
क वर्ग	६	३५७	५१४०	५४९७	४१२२	७५	४९४८	९०.०१
ख वर्ग	४	११७०	११४४९	१२६१९	८८३३	७०	१०६९६	८४.७६
ग वर्ग	५	५०६७	४००६५	४५१३२	३०६९०	६८	३८२७७	८४.८१
घ वर्ग	१	३८२७	२८०४३	३१८७०	१९१२२	६०	२६५१९	८३.२१
जम्मा	१६	१०४२१	८४६९७	९५११८	६४३६०		८०४४०	८४.५७

^{१९} वास्तविक लगत भन्नाले योजना लागू हुँदा जम्मेवारी सरिआएका संख्या र योजना अवधिभरमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्या जोड्दा कायम हुन आउने संख्यालाई मानिएको छ ।

^{२०} क वर्गमा पर्ने पुनरावेदन अदालतहरू: जुम्ला, बागलुङ, सुर्खेत, धनकुटा, महेन्द्रनगर र दिपायल ।

^{२१} ख वर्गमा पर्ने पुनरावेदन अदालतहरू: तुल्सीपुर, इलाम, पोखरा र नेपालगञ्ज ।

^{२२} ग वर्गमा पर्ने पुनरावेदन अदालतहरू: बुटवल, विराटनगर, जनकपुर, राजविराज र हेटौडा ।

^{२३} घ वर्गमा पर्ने पुनरावेदन अदालत: पाटन ।

घ. वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा समूहगत पुनरावेदन अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

समूहगत अदालतहरूको कूल वार्षिक लगतको आधारमा भएको फछ्यौट अवस्थालाई हेर्दा योजना लागू भएदेखि प्रत्येक आर्थिक वर्षमा अधिल्लो आर्थिक वर्षबाट सरिआएको जिम्मेवारी र सो आर्थिक वर्षमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्या समेत जोड्दा हुन आउने सबै पुनरावेदन अदालतहरूको मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत^{२४} १,३८,४५१ रहेको देखिन्छ । सो लगतमध्ये मूल्याङ्कन अवधिभरमा लक्ष्य अनुसार ९१,१०१ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्नेमा जम्मा ८०,४४० अर्थात् लगतको तुलनामा ५८.१० प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ८८.३ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भै लक्ष्यभन्दा १०,६६१ अर्थात् ११.७० प्रतिशतले कम फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा क वर्गका^{२५} पुनरावेदन अदालतहरूका लागि मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत ७,३०६ को ७५ प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा ५,४८० मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा ४,९४८ अर्थात् लगतको तुलनामा ६७.७३ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ९०.३० प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ख वर्गका^{२६} पुनरावेदन अदालतहरूका लागि मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत १७,९५२ को ७० प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा १२,५६६ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा १०,६९६ अर्थात् लगतको तुलनामा ५९.५८ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ८५.१२ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा ग वर्गका^{२७} पुनरावेदन अदालतहरूका लागि मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत ६४,२४५ को ६८ प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा ४३,६८७ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा ३८,२७७ अर्थात् लगतको तुलनामा ५९.५८ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ८७.६२ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा घ वर्गका^{२८} पुनरावेदन अदालतहरूका लागि मूल्याङ्कन अवधिको कूल लगत ४८,९४८ को ६० प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा २९,३६८ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा सोमध्ये यस अवधिभरमा जम्मा २६,५१९ अर्थात् लगतको तुलनामा ५४.१८ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ९०.३ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विवरण विस्तृत देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

^{२४} कूल लगत भन्नाले प्रत्येक वर्ष सरिआएको जिम्मेवारी र सो वर्षमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्या समेत जोड्दा हुन आउने संख्यालाई मानिएको छ ।

^{२५} क वर्गमा पर्ने पुनरावेदन अदालतहरू: जुम्ला, बागलुङ, सुर्खेत, धनकुटा, महेन्द्रनगर र दिपायल ।

^{२६} ख वर्गमा पर्ने पुनरावेदन अदालतहरू: तुल्सीपुर, इलाम, पोखरा र नेपालगञ्ज ।

^{२७} ग वर्गमा पर्ने पुनरावेदन अदालतहरू: बुटवल, विराटनगर, जनकपुर, राजविराज र हेटौडा ।

^{२८} घ वर्गमा पर्ने पुनरावेदन अदालत पाटन ।

तालिका नं १४

वार्षिक रूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा समूहगत पुनरावेदन अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

पुनरावेदन अदालतको बर्ग	पुनरावेदन अदालतको संख्या	जम्मा लगत	लगतको तुलनामा फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य		लगतको तुलनामा फछ्यौट भएको		लक्ष्यभन्दा फछ्यौट घटी वा बढी	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
क वर्ग	६	७३०६	५४८०	७५%	४९४८	६७.७३	५३२ घटी	९.७० घटी
ख वर्ग	४	१७९५२	१२५६६	७०%	१०६९६	५९.५८	१८७० घटी	१४.८८ घटी
ग वर्ग	५	६४२४५	४३६८७	६८%	३८२७७	५९.५८	५४१० घटी	१२.३८ घटी
घ वर्ग	१	४८९४८	२९३६८	६०%	२६५९९	५४.९८	२८४९ घटी	९.७० घटी
जम्मा	१६	१३८४५१	९११०१		८०४४०	५८.९०	१०६६१ घटी	११.७० घटी

ड. वास्तविक लगतको आधारमा सर्वोच्च अदालतबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा सर्वोच्च अदालतको वास्तविक लगत^{२९} ४५,११७ कायम हुन आएको थियो । सो लगतको ५० प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा २२,५५९ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा यस अवधिमा जम्मा २७,२४७ अर्थात् लगतको तुलनामा ६०.३९ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विवरण विस्तृत देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १५

वास्तविक लगतको आधारमा सर्वोच्च अदालतबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी संख्या	योजना अवधिभरको नयाँ दर्ता संख्या	जम्मा लगत	लगतको तुलनामा फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य		लगतको तुलनामा फछ्यौट भएको	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१०९७६	३४१४१	४५११७	२२५५९	५०	२७२४७	६०.३९

च. वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको कूल लगतको आधारमा सर्वोच्च अदालतबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

प्रत्येक वर्ष जिम्मेवारी सरी आएको संख्या र सो वर्षमा नयाँ दर्ता हुन आएको मुद्दाको संख्यालाई आधार मान्दा योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा सर्वोच्च अदालतमा मुद्दा तथा रिटको कूल लगत^{३०} ९३,६३६ कायम हुन आएको थियो । सो लगतको ५० प्रतिशत फछ्यौट लक्ष्य निर्धारण भएको आधारमा ४६,८१८ मुद्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य तोकिएकोमा यस अवधिमा जम्मा २७,२४७ अर्थात् लगतको तुलनामा २९.०९ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ५८.२० प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

^{२९} वास्तविक लगत भन्नाले योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएका संख्या र योजना अवधिभरमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्या जोडदा कायम हुन आउने संख्यालाई मानिएको छ ।

^{३०} कूल लगत भन्नाले प्रत्येक वर्ष सरिआएको जिम्मेवारी र सो वर्षमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्या समेत जोडदा हुन आउने संख्यालाई मानिएको छ ।

तालिका नं १६

वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा सर्वोच्च अदालतबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

जम्मा लगत	लगतको तुलनामा फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य		लगतको तुलनामा फछ्यौट भएको		लगतको तुलनामा फछ्यौट घटी वा बढी	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
९३६३६	४६८१८	५०	२७२४७	२९.०९	१९५७१ घटी	४१.८० घटी

(५) वास्तविक लगतको आधारमा सबै तहका अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको समग्र स्थिति

योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा सबै तहका अदालतहरूमा मुद्दा तथा रिटको वास्तविक लगत^{३१} ४,४०,०९८ कायम हुन आएको थियो । सो लगतमध्ये विभिन्न तह र समूहका अदालतहरूलाई तोकिएको फछ्यौट लक्ष्यका आधारमा २,७६,२८० मुद्दा तथा रिट फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोमा यस अवधिमा जम्मा ३,५३,०७४ अर्थात् वास्तविक लगतको तुलनामा ८०.२३ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १७

वास्तविक लगतको आधारमा सबै अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको समग्र स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

अदालतको नाम	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी संख्या	योजना अवधिभरको नयाँ दर्ता संख्या	जम्मा लगत	फछ्यौट गर्नुपर्ने संख्या	लगतको तुलनामा फछ्यौट भएको	
					संख्या	प्रतिशत
जिल्ला अदालत	३६७३१	२६३१३२	२९९८६३	१८९३६२	२४५३८७	८१.८३
पुनरावेदन अदालत	१०४२१	८४६९७	९५११८	६४३६०	८०४४०	८४.५७
सर्वोच्च अदालत	१०९७६	३४१४१	४५११७	२२५५९	२७२४७	६०.३९
जम्मा	५८१२८	३८१९७०	४४००९८	२७६२८१	३५३०७४	८०.२३

(६) वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा सबै तहका अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको समग्र स्थिति

सबै तहका अदालतहरूको कूल वार्षिक लगतको आधारमा भएको फछ्यौट अवस्थालाई हेर्दा योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभर सबै तहका अदालतहरूमा जम्मा मुद्दा तथा रिटको कूल लगत^{३२} ६,९३,१५६ कायम हुन आएको थियो । सो लगतमध्ये यस अवधिभरमा फछ्यौट गर्नुपर्ने मुद्दा तथा रिटको लक्ष्य ४,२८,२४६ रहेकोमा जम्मा ३,५३,०७४ अर्थात् लगतको तुलनामा ५०.९४ प्रतिशत र लक्ष्यको तुलनामा ८२.४५ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

^{३१} वास्तविक लगत भन्नाले योजना लागू हुँदाको पहिलो वर्षमा जम्मेवारी सरिआएको संख्या र योजना अवधिभरमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्या जोडदा कायम हुन आउने संख्यालाई मानिएको छ ।

^{३२} वार्षिक रूपमा कायम हुन आएको लगत भन्नाले प्रत्येक वर्ष सरिआएको जिम्मेवारी र सो वर्षमा दर्ता भएका नयाँ मुद्दा संख्या समेत जोडदा हुन आउने संख्यालाई मानिएको छ ।

तालिका नं १८

वार्षिकरूपमा कायम हुन आएको लगतको आधारमा सबै अदालतहरूबाट भएको रिट तथा मुद्दा फछ्यौटको समग्र स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

अदालतको नाम	जम्मा लगत	फछ्यौट गर्नुपर्ने सख्या	लगतको तुलनामा फछ्यौट भएको		लक्ष्यको तुलनामा फछ्यौट घटी वा बढी	
			सख्या	प्रतिशत	सख्या	प्रतिशत
जिल्ला अदालत	४६१०६९	२९०३२७	२४५३८७	५३.२२	४४९४० घटी	१५.४८ घटी
पुनरावेदन अदालत	१३८४५१	९११०१	८०४४०	५८.१०	१०६६१ घटी	११.७० घटी
सर्वोच्च अदालत	९३६३६	४६८१८	२७२४७	२९.०९	१९५७१ घटी	४१.८० घटी
जम्मा	६९३१५६	४२८२४६	३५३०७४	५०.९४	७५१७२ घटी	१७.५५ घटी

(७) विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूको शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत मूल्याङ्कन अवधिभरमा विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूमा गरी जम्मा मुद्दाको लगत ५,३९७ कायम हुन आएको छ। यी अदालत र न्यायाधिकरणहरूले ५० प्रतिशत मुद्दाहरू दर्ता भएको मितिले १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने गरी नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा यस अवधिभरमा जम्मा ३,३५३ फछ्यौट भएको र सोमध्ये १ वर्षभित्र ९७१ अर्थात् २८.९६ प्रतिशत र १ वर्ष नाघेर २,३८२ अर्थात् ७१.०४ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ।

शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत मध्यावधि मूल्याङ्कन पछि ७५ प्रतिशत मुद्दाहरू दर्ता भएको मितिले १८ महिनभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा आ.व. २०६८/०६९, २०६९/०७० र २०७०/७१ को चैतमसान्तसम्म १८ महिनाभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका मुद्दाहरूको जम्मा लगत २,४७४ रहेको र सोमध्ये १,१७९ अर्थात् ४७.६५ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिएको छ।

त्यसैगरी, सबै मुद्दाहरू दर्ता भएको मितिले कुनैपनि अवस्थामा २ वर्ष ननाघने नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा फछ्यौट भएका मुद्दाहरूमध्ये दर्ता भएको मितिले २ वर्षभित्र २,१७७ अर्थात् ६४.९३ प्रतिशत र २ वर्ष नाघेर १,१७६ अर्थात् ३०.०७ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको अवस्था छ। यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका १९

विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूको शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा फछ्यौटको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

cbfnt	; Vof	Nfut			km%sf			hDdf km%sf	gofBtf\$] thgdf km%sf a(\$ jf #^\$] ; Vof < kltzt
		hDdf nut	ofhgf nfu" xbf ; kcfPsf lhDj f<L	ofhgf cj lwe<sf] gofBtf{	1 j ifleq km%sf ePsf	1 blv 2 j ifleq km%sf ePsf	2 j ifgf#} km%sf ePsf		
lazjif cbfnt	; Vof	६९१	१२९	५६२	२१३	१९२	१११	५१६	४६ घटेको
	kltzt	१००	१८.६७	८१.३३	४१.२८	३७.२१	२१.५१	७४.६७	८.१९ घटेको
<fh:j Gofoflws<)fx	; Vof	३२८७	५७६	२७११	१३७	७८२	९५२	१८७१	८४० घटेको
	kltzt	१००	१७.५२	८२.४८	७.३२	४१.८०	५०.८८	५६.९२	३०.९८ घटेको
>d cbfnt	; Vof	६९५	१२१	५७४	३७४	९६	५०	५२०	५४ घटेको
	kltzt	१००	१७.४१	८२.५९	७१.९२	१८.४६	९.६२	७४.८२	९.४१ घटेको
jBlzs <fhuf< Gofoflws<)f	; Vof	७२४	०	७२४	२४७	१३६	६३	४४६	२७८ घटेको
	kltzt	१००	०	१००	५५.३८	३०.४९	१४.१३	६१.६०	३८.४० घटेको
खुल जर्जर्	सर्जर्	५३९७	८२६	४५७१	९७१	१२०६	११७६	३३५३	१२१८ घटेको
	प्रतिशत	१००	१५.३०	८४.७०	२८.९६	३५.९७	३५.०७	६२.१३	२६.६५ घटेको

(८) विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूमा शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा बक्यौताको स्थिति

शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत बक्यौता^{३३} शून्यमा ल्याउने नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूमा योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएका मुद्दाहरूको जम्मा संख्या ८२६ मध्ये २ वर्ष नाघेको बक्यौताको संख्या १३६ रहेको थियो। मूल्याङ्कन अवधिको अन्त्यमा फछ्यौट हुन बाँकी मुद्दाहरूको संख्या २,०४४ रहेको र सोमध्ये २ वर्ष नाघेका बक्यौताको संख्या २९७ कायम हुन गई योजना लागू हुँदाको तुलनामा १६१ अर्थात् ५४.२० प्रतिशतले बक्यौतामा वृद्धि भएको देखिन्छ। यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

^{३३} शुरू तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको प्रयोग गरी मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यको प्रयोजनको लागि बक्यौता भन्नाले विशेष अदालत र न्यायाधिकरणहरूको प्रयोजनका लागि २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरूलाई जनाउने गरी परिभाषित गरिएको छ।

तालिका नं. २०

विशेष अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूमा शुरु तथा पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारतर्फको मुद्दा बक्यौताको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	योजना लागू हुँदाको वर्षमा सरिआएको जिम्मेवारी	हाल फछ्यौट हुन बाँकी									योजना लागू हुँदाको तुलनामा हाल बक्यौता बढेको वा घटेको
		१ वर्ष भित्रको	१ देखि २ वर्ष भित्रको	२ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा बाँकी मुद्दा	१ वर्ष भित्रको	१ वर्षदेखि १८ महिना भित्रको	१८ महिना देखि २ वर्ष भित्रको	२ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा बाँकी	
lazlf cbfnt	; Vof	36	52	41	129	106	32	15	22	175	१९ #^\$f]
	k tzt	27.91	40.31	31.78	100	60.57	18.29	8.57	12.57	100	46.34 #^\$f]
<fh:j Gofoflws<)>f Xc	; Vof	377	129	70	576	475	321	393	227	1416	157 a(\$f]
	k tzt	65.45	22.40	12.15	100	33.55	22.67	27.75	16.03	100	224.29 a(\$f]
>d cbfnt	; Vof	67	29	25	121	166	3	0	6	175	19 #^\$f]
	k tzt	55.37	23.97	20.66	100	94.86	1.71	0.00	3.43	100	76.00 #^\$f]
j lzs <fhuf< Gofoflws<)>f	; Vof	0	0	0	0	158	57	21	42	278	42 a(\$f]
	k tzt	0	0	0	0	56.83	50	7.55	15.11	100	100 a(\$f]
कूल निर्णय	संख्या	४८०	३१०	१३६	८३६	९०६	४१३	४३९	३९७	३०४४	१६१ a(\$f]
	प्रतिशत	६८.११	३६.४३	१६.४६	१००	४४.३८	३०.३१	३०.९९	१४.६३	१००	११८.३८ a(\$f]

(९) मुद्दा फैसलाका लागि अङ्ग पुऱ्याउने

योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनबाट मुद्दाको कार्यविधिगत प्रक्रिया पूरागर्ने कार्यलाई समेत योजनाको परिधिभित्र ल्याई योजनाले निर्धारण गरेको मुद्दा फछ्यौटको समग्र लक्ष्य हासिल गर्न सबै मुद्दाहरूको ६ महिनाभित्र अङ्ग पुऱ्याउने अर्थात् मुद्दा फैसला गर्न मिल्ने अवस्थामा पुऱ्याउने गरी नतिजापरिसूचक तोकिएको थियो । तीनवटै तहका अदालतहरूको २०७० श्रावणदेखि २०७० चैतसम्मको मात्र यससम्बन्धी तथ्याङ्क उपलब्ध हुन सकेको छ । उपलब्ध तथ्याङ्कबाट तीनवटै तहका अदालतमा रहेका जम्मा १,४३,६७७ मुद्दाहरूमध्ये ४५,७९३ अर्थात् ३१.८७ प्रतिशतमा मात्र ६ महिनाभित्र र ६१,२०२ अर्थात् ४२.६० प्रतिशत मुद्दा ६ महिना नाघेर अङ्ग पुगेको देखिएको छ । तीनै तहका अदालतहरूमा गरी जम्मा ३६,६८२ अर्थात् लगतको २५.५३ प्रतिशत मुद्दाहरूमा अङ्ग पुऱ्याउन बाँकी रहेको छ । यससम्बन्धी अदालतहरूको तहगत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं २१

मुद्दाको अङ्ग पुर्याउने कार्यतर्फको अवधिगत प्रगतिको स्थिति
(२०७० साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

अदालतको नाम		जम्मा मुद्दा संख्या	६ महिना भित्र अङ्ग पुगेका	६ महिना नाघेर अङ्ग पुगेका	जम्मा	अङ्ग नपुगेका
जिल्ला अदालत	संख्या	९१७३६	३०७९६	३३९००	६४६९६	२७०४०
	प्रतिशत	१००	३३.५७	३६.९५	७०.५२	२९.४८
पुनरावेदन अदालत	संख्या	२९९३३	११२७७	१२२६३	२३५४०	६३९३
	प्रतिशत	१००	३७.६७	४०.९६	७८.६४	२१.३५
सर्वोच्च अदालत	संख्या	२२००८	३७२०	१५०३९	१८७५९	३२४९
	प्रतिशत	१००	१६.९	६८.३३	८५.२४	१४.७६
जम्मा	संख्या	१४३६७७	४५७९३	६१२०२	१०६९९५	३६६८२
	प्रतिशत	१००	३१.८७	४२.६	७४.४६	२५.५३

ख. फैसला कार्यान्वयन गर्ने कार्य (५.२ सँग सम्बन्धित)

फैसला कार्यान्वयन गर्ने कार्य न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुने अर्को महत्वपूर्ण कार्य हो । वास्तवमा अदालतबाट हुने फैसलाको महत्व तिनको कार्यान्वयनमा रहन्छ । जबसम्म अदालतबाट भएका फैसलाहरूको कार्यान्वयन हुन सक्दैन, तबसम्म ती फैसलाहरूको महत्व कोरा कागजमा मात्र सीमित रहन्छ । त्यसैले न्यायपालिकामा प्रथम रणनीतिक योजना प्रारम्भ भएदेखि नै फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई मूल कार्यको रूपमा परिभाषित गरी कार्यसम्पादनका लागि नतिजापरिसूचक तोकिएको थियो । फैसला कार्यान्वयनको कार्यतर्फ दोस्रो योजना अवधिमा भएको प्रगति स्थिति देहायबमोजिम रहेको छ :

(१) दुनियावादी मुद्दाहरूको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरू फछ्यौट गर्ने

दुनियावादी मुद्दाहरूको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरू फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा सबै जिल्ला अदालतहरूमा गरी निवेदनहरूको जम्मा वास्तविक लगत ४१,८६६ कायम हुन आएको छ । सो लगतमध्ये नतिजापरिसूचकलाई आधार मान्दा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका निवेदनहरूको संख्या जम्मा ३८,३६३ देखिएको छ ।^{३४} उक्त संख्यामध्ये ५० प्रतिशत निवेदनहरू दर्ता भएको मितिले ६ महिनाभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने नतिजापरिसूचक तोकिएको र मूल्याङ्कन अवधिभरमा जम्मा ३५,३८० निवेदनहरू फछ्यौट भएको देखिएकोमा दर्ता भएको मितिले ६ महिनाभित्र ९,४६५ अर्थात् २४.६७ प्रतिशत र ६ महिना नाघेर २५,९१५ अर्थात् ६७.५५ प्रतिशत निवेदनहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ ।

दुनियावादी मुद्दाको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरू फछ्यौट गर्ने कार्यअन्तर्गत ७५ प्रतिशत निवेदनहरू दर्ता भएको मितिले ९ महिनाभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा आ.व. २०६८।०६९, २०६९।०७० र २०७०।७१ को चैतमसान्तसम्म जम्मा २२,००२ निवेदनहरू फछ्यौट भएको र सोमध्ये ९,०३१ अर्थात् ४१.०४ प्रतिशत निवेदनहरू ९ महिनाभित्र फछ्यौट भएको देखिएको छ ।

^{३४} फैसला कार्यान्वयनका निवेदनहरू ६ महिनाभित्र फछ्यौट गर्नुपर्ने गरी नतिजा परिसूचक तोकिएको हुँदा मूल्याङ्कनका बखत फछ्यौट हुन बाँकी निवेदनहरू मध्ये ६ महिनाभित्रका निवेदनहरूका हकमा नतिजा परिसूचकबमोजिम नभएको भन्न नमिल्ने हुँदा ६ महिना अवधिभित्रै रहेको निवेदन संख्या ३,५०३ लाई बाहेक गर्दा कायम हुन आएको संख्या उल्लेख गरिएको ।

त्यसैगरी, सबै निवेदनहरू दर्ता भएको मितिले कुनैपनि अवस्थामा १ वर्ष नाघ्न नदिने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका निवेदनहरू जम्मा ३८,३६३ रहेकोमा मूल्याङ्कन अवधिभरमा जम्मा ३५,३८० निवेदन फछ्यौट भएको अवस्था छ । फछ्यौट गर्नुपर्ने अवस्थाका निवेदनमध्ये दर्ता भएको मितिले १ वर्षभित्र २१,०१० अर्थात् ५४.७६ प्रतिशत र १ वर्ष नाघेर १४,३७० अर्थात् ३७.४५ प्रतिशत फछ्यौट भएको देखिएको छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं २२

दुनियावादी मुद्दाहरूको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनको फछ्यौट स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	लगत			फछ्यौट ट गर्नुपर्ने	फछ्यौट				बाँकी
	जम्मा लगत	योजना लागू हुँदा सरिआएका जिम्मेवारी	योजना अवधिभर को नयाँ दर्ता		६ महिना भित्र	६ महिना देखि १ वर्षभित्र	१ वर्ष नाघेर	जम्मा	
दुनियावादी मुद्दाको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरू									
संख्या	४१८६६	५९७८	८८८	३८३६३	९४६५	११५४५	१४३७०	३५३८०	२९८३
प्रतिशत	१००	१४.२८	८५.७२	१००	२४.६७	३०.१०	३७.४५	९२.२२	७.७८

(२) दुनियावादी मुद्दाहरूको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरूको बक्यौता न्यून गर्ने

दुनियावादी मुद्दाहरूको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरूको बक्यौता न्यून गर्ने कार्यअन्तर्गत जिल्ला अदालतहरूमा रहेका निवेदनहरूको बक्यौता^{३५} ५० प्रतिशतले न्यून गर्ने नतिजापरिसूचक तोकिएको थियो । योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएका निवेदनहरूको जम्मा संख्या ५,९७८ मध्ये १ वर्ष नाघेको बक्यौताको संख्या २,१३० रहेको थियो । मूल्याङ्कन अवधिको अन्त्यमा फछ्यौट हुन बाँकी त्यस्ता निवेदनहरूको संख्या ६,४८६ रहेकोमा सोमध्ये १ वर्ष नाघेका बक्यौताको संख्या १,१६६ कायम हुन गई योजना लागू हुँदाको तुलनामा ९६४ अर्थात् ४५.२५ प्रतिशतले बक्यौतामा कमी आएको देखिन्छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं २३

दुनियावादी मुद्दाहरूको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनको बक्यौताको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	योजना लागू हुँदा सरिआएका जिम्मेवारी			फछ्यौट हुन बाँकी				योजना लागू हुँदाको तुलनामा हाल बक्यौता बढेको वा घटेको
	१ वर्ष भित्रको	१ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा	६ महिना भित्रको	६ महिना देखि १ वर्ष भित्रको	१ वर्ष नाघेको बक्यौता	जम्मा	
दुनियावादी मुद्दाको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरू								
संख्या	३८४८	२१३०	५९७८	३५०३	१८१७	११६६	६४८६	९६४ घटेको
प्रतिशत	६४.३६	३५.६४	१००	५४.००	२८.०१	१७.९७	१००	४५.२५ घटेको

^{३५} दुनियावादी मुद्दाको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरू फछ्यौट गर्ने कार्यको प्रयोजनको लागि बक्यौता भन्नाले १ वर्ष नाघेका निवेदनहरूलाई जनाउने गरी परिभाषित गरिएको ।

(३) दण्ड जरीवाना असूल तहसील गर्ने

कैद जरीवाना असूल गर्ने कार्यतर्फ प्रत्येक वर्ष कम्तीमा सो वर्ष बढ्न सक्ने कैद जरीवानाको लगत बराबर असूल गर्नेगरी नतिजा परिसूचक तोकिएको थियो । कैद असूलीतर्फ योजना लागू हुँदा ८१,००७ वर्ष ६ महिना १९ दिन असूल गर्नुपर्ने कैदको लगत जिम्मेवारी सरिआएकोमा मूल्याङ्कन अवधिभरमा जम्मा लगत २,०४,६०१ वर्ष ११ महिना २ दिन पुग्न गएको छ । योजनामा तोकिएको नतिजापरिसूचकबमोजिम यस अवधिभरमा नयाँ थप भएको १,२३,५९४ वर्ष ४ महिना १३ दिन बराबर कैद असूल गर्नपर्ने अवस्था देखिएकोमा योजना अवधिमा जम्मा १,०२,३६१ वर्ष ६ महिना १५ दिन कैद असूली भै लक्ष्यभन्दा २१,२२२ वर्ष ९ महिना २८ दिनले कम कैद असूल भएको देखिएको छ ।

जरीवाना असूलीतर्फ योजना लागू हुँदा रु. ४,१७,७९,६१,४२८।८१ असूल गर्नुपर्ने जरीवानाको लगत जिम्मेवारी सरिआएकोमा मूल्याङ्कन अवधिभरमा असूल गर्नुपर्ने जम्मा लगत रु.१२,१०,९३,३२,९८७।२८ पुग्न गएको छ । योजनामा तोकिएको नतिजापरिसूचकबमोजिम यस अवधिभरमा नयाँ थप भएको रु. ७,९३,१३,७१,५५८।४७ जरीवाना असूल गर्नपर्ने अवस्था देखिएकोमा जम्मा रु.३,६३,९९,४३,७१६।१७ असूली भै लक्ष्यभन्दा रु.४,२९,१४,२७,८४२।३० ले जरीवानाको असूली कम भएको देखिएको छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं २४

कैद जरीवाना असूल गर्ने कार्यहरूको प्रगतिस्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएको	योजना अवधिभरमा कायम हुन आएको नयाँ लगत	जम्मा लगत	योजना अवधिभरमा फछ्यौट भएको	हाल बाँकी रहेको
कैद (वर्षमा)	८१००७।६।१९	१२३५९४।४।१३	२०४६०१।१।१२	१०२३६१।६।१५	१०२२४०।४।१७
जरीवाना (रु. मा)	४१७७९,६१,४२८।८१	७९३१३७,१५,५८।४७	१२१०९,३३,२९,८७।२८	३६३९९,४३,७१,६।१७	८४६९,३८,९२,७१।१९

(४) योजनाको बाँकी अवधिभरमा बेरुजु दण्ड जरीवानाको लगतमा १० प्रतिशतले न्यून गर्ने

कैद जरीवानाको लगत न्यूनीकरण गर्ने कायतर्फ योजना शुरू हुँदा बक्यौता ७५ प्रतिशतले कम गर्ने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनबाट बाँकी अवधिमा कैद जरीवानाको बेरुजु १० प्रतिशतले न्यून गर्ने लक्ष्य निर्धारण गरिएको थियो । यस आधारमा हेर्दा योजना लागू हुँदा ८१,००७ वर्ष ६ महिना १९ दिन जिम्मेवारी सरिआएकोमा हाल असूल हुन बाँकी कैदको लगत १,०२,२४० वर्ष ४ महिना १७ दिन रहेकोले योजना लागू हुँदाको तुलनामा २१,२२२ वर्ष ४ महिना २८ दिन अर्थात् २६.१९ प्रतिशतले कैदको लगतमा वृद्धि भएको देखिएको छ ।

त्यस्तै, जरीवानातर्फको लगत न्यूनीकरण गर्ने कार्यतर्फ योजना लागू हुँदा असूल गर्नुपर्ने अवस्थाको जिम्मेवारी सरिआएको जरीवाना रु. ४,१७,७९,६१,४२८।८१ रहेकोमा मूल्याङ्कन अवधिमा असूल हुन बाँकी जरीवानाको लगत रु. ८,४६,९३,८९,२७१।१९ कायम हुन आई योजना लागू हुँदाको तुलनामा रु. ४,२९,१४,२७,८४२।३० अर्थात् १०२.७१ प्रतिशतले जरीवानाको लगतमा वृद्धि भएको देखिएको छ । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं २५

कैद जरीवाना असूल गर्ने कार्यहरूको लगत न्यूनीकरणसम्बन्धी प्रगति स्थिति
(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

विषय	योजना लागू हुँदा जिम्मेवारी सरिआएको	हाल बाँकी रहेको लगत		योजना लागू हुँदाको जिम्मेवारीको तुलनामा हाल लगत बढेको वा घटेको	
		मुद्दा संख्या	कैद / जरीवाना	कैद / जरीवाना	प्रतिशत
कैद असूल (वर्षमा)	८१,००७।६।१९	६६,१४८	१,०२,२४०।४।१७	२१,२२२।४।२८	२६.१९ बढेको
जरीवाना असूल (रु.मा)	४,१७,७९,६१,४२८।८१		८,४६,९३,८९,२७१।११	४,२९,१४,२७,८४२।३०	१०२.७१ बढेको

(५) सार्वजनिक सरोकारका विषयका निर्देशात्मक आदेश कार्यान्वयन गर्ने

योजनामा निर्देशात्मक आदेशहरूको कार्यान्वयन आदेशमा उल्लिखित समयावधिभित्र गर्ने नतिजापरिसूचक तोकिएकोमा योजना अवधि तोकिएका र नतोकिएका गरी जम्मा आदेशहरूको संख्या २१७ थान रहेकोमा अवधि तोकिएका आदेशहरूको संख्या २३ मध्ये ३ वटा आदेशहरूको कार्यान्वयन सम्पन्न भएको र अवधि नतोकिएको आदेशहरूको संख्या १९४ मध्ये ६७ वटा आदेशहरूको कार्यान्वयन सम्पन्न भई जम्मा १४७ थान आदेशहरूको कार्यान्वयन हुन बाँकी रहेको अवस्था छ ।

ग. सुपरीवेक्षण तथा अनुगमनको कार्य (५.३ सँग सम्बन्धित)

सुपरीवेक्षण तथा अनुगमनको कार्य पनि न्यायपालिकाका निमित्त कानून बमोजिम तोकिएको कार्य हुँदा योजनाको शुरूदेखि नै यसलाई पनि मूल कार्यको रूपमा समावेश गरिएको थियो । सुपरीवेक्षण तथा अनुगमनको कार्य अन्तर्गत दुई प्रकारका कार्यहरू (मिसिलको आन्तरिक निरीक्षण र मातहत अदालत एवं अर्धन्यायिक निकायहरूको निरीक्षण) मा वर्गीकरण गरी नतिजापरिसूचक तोकिएको छ । यी दुई प्रकारका कार्यहरूका सम्बन्धमा योजना अवधिमा भएको प्रगति स्थिति देहायअनुसार रहेको छ :

(१) मिसिलको आन्तरिक निरीक्षण गर्ने

योजनाले अदालतमा चालु रहेका सम्पूर्ण मिसिलहरू कम्तीमा वर्षको २ पटक आन्तरिक निरीक्षण गर्ने नतिजा परिसूचक तोकेको थियो । योजनाको मूल्याङ्कन अवधिभरमा तीनवटै तहका अदालतहरूमा गरी जम्मा ६,९३,१५६ मुद्दाका मिसिलहरू रहेकोमा तीमध्ये २,३१,९४७ अर्थात् ३३.४७ प्रतिशत मिसिलहरू १ पटक मात्र र १६३,२९१ मिसिलहरू २ पटक निरीक्षण भएको देखिएको छ । यस अवधिमा ४,६१,२०९ अर्थात् ६६.५३ प्रतिशत मिसिलहरू १ पटक पनि निरीक्षण हुन नसकेको देखिएको छ । यससम्बन्धी तहगत अदालतको विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं २६

मिसिलको आन्तरिक निरीक्षणसम्बन्धी प्रगतिको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

अदालत	संख्या र प्रतिशत	निरीक्षण गर्नुपर्ने जम्मा मिसिल संख्या	निरीक्षण भएको मिसिल संख्या		१ पटक पनि निरीक्षण नभएको मिसिल संख्या
			१ पटक	२ पटक	
सर्वोच्च अदालत	संख्या	९३६३६	३५४५८	०	५८१७८
	प्रतिशत	१००	३७.८७		६२.१३
पुनरावेदन अदालत	संख्या	१३८४५१	४४८२१	४३४७७	९३६३०
	प्रतिशत	१००	३२.३८		६७.६२
जिल्ला अदालत	संख्या	४६१०६९	१५१६६८	११९८१४	३०९४०१
	प्रतिशत	१००	३२.९०		६७.१०
जम्मा	संख्या	६९३१५६	२३१९४७	१६३२९१	४६१२०९
	प्रतिशत	१००	३३.४७		६६.५३

(२) मातहत अदालत एवं अर्धन्यायिक निकायहरूको निरीक्षण गर्ने

मातहत अदालतहरूको निरीक्षण गर्ने कार्यतर्फ प्रत्येक वर्ष कम्तीमा १ पटक मातहत अदालत, न्यायाधिकरण, अर्धन्यायिक निकाय तथा कारागारहरूको निरीक्षण गर्नुपर्ने गरी योजनामा नतिजा परिसूचक तोकिएको थियो । सर्वोच्च अदालत र पुनरावेदन अदालतले योजना अवधिभरमा अदालततर्फ ४५५ र अन्य निकायतर्फ १९१० गरी जम्मा २३६५ पटक निरीक्षण गर्नुपर्नेमा अदालततर्फ ४१४ र अन्य निकायतर्फ १५८४ गरी जम्मा १९९८ पटक निरीक्षण गरी लक्ष्यको तुलनामा ८४.४८ प्रतिशत कार्यप्रगति गरेको देखियो । योजनामा निर्देशन कार्यान्वयनको अनुगमन हुने तथा प्रत्येक ६ महिनामा प्रगति विवरण उपलब्ध हुने समेत नतिजा परिसूचक तोकिएकोमा सो बमोजिमको अनुगमन हुने गरेको र प्रगति विवरण अद्यावधिक राख्ने गरेको पाइएन । यससम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं २७

मातहत अदालत निरीक्षणसम्बन्धी प्रगतिको स्थिति

(२०६६ साउन १ गतेदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

निरीक्षण गर्ने अदालत	निरीक्षण गर्नुपर्ने संख्या			निरीक्षण भएको संख्या			निरीक्षण नभएको संख्या	लक्ष्य बमोजिम प्रगति प्रतिशत
	अदालत	अन्य निकाय	जम्मा	अदालत	अन्य निकाय	जम्मा		
सर्वोच्च अदालत	८०	३५	११५	५२	२	५४	६१	४६.९५
पुनरावेदन अदालत	३७५	१८७५	२२५०	३६२	१५८२	१९४४	३०६	८६.४०
जम्मा	४५५	१९१०	२३६५	४१४	१५८४	१९९८	३६७	८४.४८

१.३.३ : रणनीतिक उपायहरूको प्रगति समीक्षा

न्यायपालिकाको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनामा निर्धारित परिदृश्य, परिलक्ष्य तथा मूल कार्यतर्फको लक्ष्य प्राप्तिका लागि १२ वटा रणनीतिक उपायहरूको प्रक्षेपण गरिएको थियो । योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन भन्दा अगाडि ती रणनीतिक उपायहरू अन्तर्गत ४६ वटा मुख्य कार्य तथा योजना अवधिभरमा सम्पन्न गर्ने गरी २७३ वटा क्रियाकलापहरूको निर्धारण गरिएको थियो । योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन पछि उल्लिखित रणनीतिक उपायहरूलाई योजनाको मूल कार्यतर्फ लिइएका लक्ष्यहरूसँग रहेको सम्बन्धका आधारमा मूल रणनीतिक उपाय तथा विशेष रणनीतिक उपायको रूपमा विभाजन गरिएको

थियो । त्यसैगरी, मध्यावधि मूल्याङ्कनको अवस्थामा आइपुग्दा रणनीतिक क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनको अवस्था, योजनाको बाँकी अवधिमा कार्यान्वयनको सम्भाव्यता र सान्दर्भिकतासमेतका आधारमा रणनीतिक उपायहरू अन्तर्गत रहेका मुख्य कार्य तथा क्रियाकलापहरूमा समेत आवश्यक परिमार्जन गरिएको थियो । कतिपय सम्पन्न भैसकेका क्रियाकलापहरू समेत तिनलाई निरन्तरता दिनुपर्ने आवश्यकताको आधारमा निरन्तरता दिइएको, कतिपय क्रियाकलापहरूको प्रगति अवस्थाका आधारमा सोपछि सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यलाई उल्लेख गरिएको र कतिपय क्रियाकलापहरूको कार्य प्रगति नभए तापनि निरन्तरता दिनुपर्ने औचित्य र सान्दर्भिकता नरहेको आधारमा हटाइएको थियो । मध्यावधि मूल्याङ्कनपछि योजनामा प्रक्षेपण गरिएका रणनीतिक उपायहरू, मुख्य कार्यहरू तथा क्रियाकलापहरूलाई देहायको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका नं २८

रणनीतिक उपायहरू तथा ती उपायहरू अन्तर्गतका मुख्य कार्य एवं क्रियाकलापहरूको विवरण

क्र. सं.	रणनीतिक उपायहरू	मुख्य कार्यहरूको संख्या	क्रियाकलापहरूको संख्या
मूल रणनीतिक उपायहरू			
१	न्याय निरूपण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन मुद्दा व्यवस्थापन पद्धतिमा सुधार गर्ने	७	३०
२	फैसला कार्यान्वयनलाई सरल, छिटो, छरितो र प्रभावकारी बनाउने	४	१७
३	निरीक्षण एवं सुपरीवेक्षण प्रणालीको सुदृढीकरण गर्ने	३	१०
विशेष रणनीतिक उपायहरू			
१	मानव संसाधन विकास गर्ने	४	२१
२	अदालतको लागि पूर्वाधार विकास र स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्ने	४	२६
३	सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने	२	२१
४	सुरक्षा व्यवस्थामा सुधार गर्ने	२	७
५	न्यायिक स्वतन्त्रता, जवाफदेहिता र स्वायत्तताका मूल्यहरूको जगेर्ना गर्ने	४	२०
६	न्याय सम्पादन, न्याय प्रणाली र न्यायिक सुधारसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानलाई संस्थागत गर्ने	३	२४
७	न्याय क्षेत्रका सरोकारवालाहरूसँगको संस्थागत र कार्यमूलक सम्बन्धलाई सुदृढ बनाउने	३	१३
८	न्यायमा सहज पहुँच बढाउने र अदालतप्रतिको जनआस्था अभिवृद्धि गर्ने	५	३०
९	अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	५	१६
जम्मा		४६	२३५

रणनीतिक योजनाले प्रक्षेपण गरेका उल्लिखित रणनीतिक उपाय तथा क्रियाकलापहरूको मूल्याङ्कन प्रयोजनका लागि योजनाको अन्तिम वर्ष अर्थात आर्थिक वर्ष २०७०/०७१ को चैत मसान्तसम्मको कार्यान्वयनको अवस्थालाई आधार मानिएको छ । रणनीतिक क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनको अवस्थाको मूल्याङ्कनका लागि योजनाको मध्यावधि समीक्षाका सन्दर्भमा लिइएका आधारहरूलाई नै अवलम्बन गरिएको छ । सो अनुरूप योजनामा निर्धारित क्रियाकलापहरूलाई कार्यसम्पादन सूचकका आधारमा कार्य सम्पन्न भएको, कार्यप्रारम्भ नै नभएको, कार्य प्रारम्भमात्र भएको, आंशिक कार्य प्रगति भएको र कार्य अन्तिम चरणमा रहेको गरी पाँच समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक रणनीतिक उपायअन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनको अवस्थालाई सोही अनुरूप प्रस्तुत गरिएको छ । विभिन्न रणनीतिक उपायहरूअन्तर्गत निर्धारित क्रियाकलापहरूको उल्लिखित मूल्याङ्कनका आधारमा देखिएको कार्यान्वयनको अवस्थालाई संख्यात्मकरूपमा देहायको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका नं २९

रणनीतिक उपायहरू अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको कार्यसम्पादन स्थिति

क्र.सं	रणनीतिक उपाय	कार्य सम्पन्न भएका क्रियाकलाप	कार्य प्रारम्भ मात्र भएका क्रियाकलाप	आंशिक कार्य प्रगति भएका क्रियाकलाप	कार्य अन्तिम चरणमा रहेका क्रियाकलाप	कार्य प्रारम्भ नभएका क्रियाकलापहरू	जम्मा क्रियाकलापहरूको संख्या
मूल रणनीतिक उपायहरू							
१	न्याय निरूपण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन मुद्दा व्यवस्थापन पद्धतिमा सुधार गर्ने	४	१	१३	७	५	३०
२	फैसला कार्यान्वयनलाई सरल, छिटो, छरितो र प्रभावकारी बनाउने	६	१	४	५	१	१७
३	निरीक्षण एवं सुपरीवेक्षण प्रणालीको सुदृढीकरण गर्ने	४	३	२	१	०	१०
विशेष रणनीतिक उपायहरू							
१	मानव संसाधन विकास गर्ने	७	१	५	३	५	२१
२	अदालतको लागि पूर्वाधार विकास र स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्ने	११	१	११	२	१	२६
३	सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने	६	०	३	९	३	२१
४	सुरक्षा व्यवस्थामा सुधार गर्ने	५	०	२	०	०	७
५	न्यायिक स्वतन्त्रता, जवाफदेहिता र स्वायत्तताका मूल्यहरूको जगेर्ना गर्ने	८	२	५	१	४	२०
६	न्याय सम्पादन, न्याय प्रणाली र न्यायिक सुधारसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानलाई संस्थागत गर्ने	१२	२	३	२	५	२४
७	न्याय क्षेत्रका सरोकारवालाहरूसँगको संस्थागत र कार्यमूलक सम्बन्धलाई सुदृढ बनाउने	१०	०	२	०	१	१३
८	न्यायमा सहज पहुँच बढाउने र अदालतप्रतिको जनआस्था अभिवृद्धि गर्ने	८	२	११	६	३	३०
९	अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	५	४	४	०	३	१६
जम्मा		८६	१७	६५	३६	३१	२३५

उल्लिखित तालिका अनुसार योजनामा प्रक्षेपण गरिएका जम्मा १२ वटा रणनीतिक उपायहरू अन्तर्गत कूल २३५ वटा क्रियाकलापहरू रहेका र ति क्रियाकलापहरूमध्ये ८६ वटा क्रियाकलापहरूको कार्य सम्पन्न भएको, ३१ वटा क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनका लागि कार्य प्रारम्भ नै नभएको, १७ वटा क्रियाकलापहरूको कार्य प्रारम्भमात्र भएको, ६५ वटा क्रियाकलापहरूको आंशिक कार्य प्रगति भएको र ३६ वटा क्रियाकलापहरूको कार्य अन्तिम चरणमा रहेको देखिएको छ ।

योजनामा निर्धारित रणनीतिक उपायहरूको कार्य प्रगतिलाई वस्तुगत एवं संख्यात्मकरूपमा मापन गरी प्रस्तुति र विश्लेषण गर्ने उद्देश्यले कार्य सम्पन्न भएको लगायत विभिन्न चरणमा रहेका सम्पादित कार्यहरूको संख्यालाई कार्य प्रगतिको अवस्थाका आधारमा अङ्कभार प्रदान गरी सम्पादित कार्यहरूको वास्तविक कार्य सम्पादन तथा औसत कार्य सम्पादनको स्तरसहितको उल्लिखित पाँचवटा अवस्थाको आधारमा रणनीतिक उपायहरूको औसत प्रगतिलाई देहायको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका नं ३०

रणनीतिक उपायहरूको औसत प्रगति स्थिति

समूहगत विवरण	सम्पादित कार्यहरूको संख्या	सम्पादित कार्यलाई दिइएको भार	मध्यक	वास्तविक कार्यसम्पादन प्रतिशत	औसत कार्य सम्पादन प्रतिशत
कार्यसम्पन्न भएको	८६	५	४३०	३६.६०	६२.२४
कार्य अन्तिम चरणमा रहेको	३६	४	१४४	१५.२५	
आंशिक कार्य प्रगति भएको	६५	३	१९५	२७.४३	
कार्य प्रारम्भमात्र भएको	१७	२	३४	७.१४	
कार्य प्रारम्भ नै नभएको	३१	१	३१	१२.९८	
जम्मा	२३५		८३४	१००	

उल्लिखित तालिका अनुसार रणनीतिक उपायतर्फ रहेका जम्मा २३५ वटा क्रियाकलापहरूको औसत प्रगतिलाई हेर्दा कार्य सम्पन्न भएको ३६.६० प्रतिशत, कार्य अन्तिम चरणमा रहेको १५.२५ प्रतिशत, आंशिक कार्य प्रगति भएको २७.४३ प्रतिशत, कार्य प्रारम्भमात्र भएको ७.१४ प्रतिशत र कार्य प्रारम्भ नै नभएको १२.९८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी, समग्रतामा रणनीतिक क्रियाकलापहरू तर्फको औसत कार्य प्रगति ६२.२४ प्रतिशत रहेको छ ।

योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनपूर्व रणनीतिक क्रियाकलापहरूतर्फ मध्यावधि मूल्याङ्कनको अवधिअन्तर्गत सम्पन्न गर्नुपर्ने गरी २६८ वटा क्रियाकलापहरू रहेकोमा योजनाको मध्यावधि समीक्षा गर्दा कार्य सम्पन्न भएको २५.३७ प्रतिशत र समग्र क्रियाकलापहरूको औषत प्रगति ५७.४ प्रतिशत रहेको थियो । योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन अवस्थाको तुलनामा हालको समग्र मूल्याङ्कनबाट रणनीतिक उपायतर्फका क्रियाकलापहरूमध्ये कार्य सम्पन्न भएका तथा सबै क्रियाकलापहरूको औसत प्रगति समेत वृद्धि भएको देखिएको छ ।

रणनीतिक उपायतर्फ निर्धारित क्रियाकलापहरूमध्ये कार्य प्रगति भएका र नभएका मूलभूत क्रियाकलापहरूलाई संक्षेपमा देहायबमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ :

मूल रणनीतिक उपाय १: न्याय निरूपण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन मुद्दा व्यवस्थापन पद्धतिमा सुधार गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत फरक मुद्दाका लागि फरक व्यवस्थापन पद्धति स्थापनाका लागि पूर्वाधारका रूपमा जिल्ला अदालतहरूमा समयतालिका पद्धति लागू गर्न भक्तपुर, ललितपुर, चितवन, मकवानपुर, तनहुँ, नवलपरासी र दाङ गरी ७ वटा अदालतहरूमा नमूनाका रूपमा सो पद्धति शुरू गरिएको छ । त्यसैगरी, म्याद तामेली कार्यको अभिलेख व्यवस्थित गरी सोको अनुगमन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने, बाल इजलासको चरणबद्ध विस्तार गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् ।

म्याद तामेलीको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन जिल्ला अदालतहरूमा टोपोग्राफिक म्याप उपलब्ध गराउने, तारेख प्रणालीमा सुधार गर्न सर्वोच्च अदालतमा नमूनाको रूपमा स्वचालित पेशी पद्धति लागू गर्ने, भौगोलिकता र कार्यबोझ समेतलाई दृष्टिगत गरी कार्य समय लचिलो बनाई इजलासको कार्य समय वृद्धि गर्ने, वैज्ञानिक अभिलेख पद्धतिको विकास गर्न केन्द्रीय तहमा अभिलेख संरक्षण संयन्त्र (Central Archive) को स्थापनाबारे सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने क्रियाकलापहरूको कार्य प्रारम्भ नै हुन नसकेको अवस्था छ ।

उल्लिखित बाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ ।

मूल रणनीतिक उपाय २ : फ़ैसला कार्यान्वयनलाई सरल, छिटो, छरितो र प्रभावकारी बनाउने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत फ़ैसला कार्यान्वयन निकायहरूको सुदृढीकरण र क्षमता वृद्धि गर्न फ़ैसला कार्यान्वयन निकायहरूको आवश्यकता सर्वेक्षण/पहिचान गर्ने, फ़ैसला कार्यान्वयन कार्यमा संलग्न कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धिको लागि क्षेत्रियस्तरमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, दण्ड, जरीवाना असूलीलाई प्रभावकारी बनाउन दण्ड जरीवानाको अभिलेख कम्प्युटरमा दर्ता गर्ने, दर्ता भएका सबै अभिलेखहरूलाई फ़ैसला कार्यान्वयन निर्देशनालयको केन्द्रीय अभिलेखमा आबद्ध र अद्यावधिक गर्ने, जिन्सी व्यवस्थापन कार्य (लगत राख्ने, संरक्षण गर्ने, लिलाम गर्ने र लगत काट्ने) को अनुगमन गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् ।

धरौट तथा जेथा जमानतको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न धरौट तथा जेथा जमानतको अभिलेख कम्प्युटरमा दर्ता गरी अद्यावधिक गर्ने, मुद्दाको कारवाहीसँग सम्बन्धित जिन्सी व्यवस्थापन, जिन्सी सामानको अभिलेख (आवश्यकता अनुसार फोटो सहित) कम्प्युटरमा दर्ता गर्ने क्रियाकलापको कार्य प्रारम्भ नै हुन नसकेको अवस्था छ ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ ।

मूल रणनीतिक उपाय ३ : निरीक्षण एवं सुपरिवेक्षण प्रणालीको सुदृढीकरण गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत अनुगमन तथा निरीक्षण संयन्त्रको सुदृढीकरण गर्न मातहत अदालत तथा निकायको अनुगमन तथा निरीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन नियमावलीमा व्यवस्था भएबमोजिमको पुनरावेदन अदालतमा अनुगमन तथा निरीक्षण शाखालाई सुदृढीकरण गर्ने, जिल्ला अदालतमा आन्तरिक निरीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन संयन्त्रको विकास गर्ने, अनुगमन तथा निरीक्षण कार्य तालिका (अनुगमन योजना) बनाई कार्यान्वयन गर्नेलगायतका क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ । प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत कार्य प्रारम्भ नै नभएका क्रियाकलापहरू रहेका छैनन् ।

विशेष रणनीतिक उपाय १ : मानव संसाधन विकास गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत अदालतहरूमा कार्यरत सहायक कर्मचारीहरूको सरुवा तथा काजको मापदण्ड निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्ने, न्यायिक कार्यमा संलग्न जनशक्तिको मनोबल उच्च राखी कामप्रति उत्प्रेरित गर्न कार्य सम्पादनका आधारमा भत्ता उपलब्ध गराउनेलगायतका उत्प्रेरणा अभिवृद्धिसम्बन्धी नीति तयार गरी लागू गर्ने सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६९/०७० को फागुन मसान्तदेखि न्यायपालिकाको स्थायी दरबन्दीमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन भत्ता उपलब्ध गराउने, न्यायिक जनशक्तिलाई वैदेशिक तालिम तथा अवलोकन भ्रमणका लागि न्यायाधीश तथा अधिकृत कर्मचारीहरू गरी जम्मा करिब ४६२ जनालाई वैदेशिक तालिम तथा अवलोकन भ्रमणमा सहभागी गराउने, विदेशी न्यायपालिकासँग सम्बन्ध विस्तार गर्न भ्रमणको आदान प्रदान गर्ने, न्यायिक जनशक्तिलाई उच्च शिक्षाको अवसर प्रदान गर्न कानूनको उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने संख्या वृद्धि गर्ने तथा वैदेशिक अध्ययनका लागि मनोनयन गर्ने, जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यक्रमको तर्जुमा तथा सञ्चालन गर्ने क्रियाकलापअन्तर्गत योजना अवधिमा करिब ६४०० जना (पटकपटक समेत गरी)

न्यायिक जनशक्तिलाई क्षमता अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यक्रममा सहभागी गराउने लगायतका क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् ।

मानव संसाधन महाशाखाको स्थापना र सुदृढीकरण गर्ने, मानव संसाधनको क्षमता अभिवृद्धि गर्न न्यायपालिकामा कार्यरत जनशक्तिको लागि तालिम नीति तयार गर्ने, पहिचान भएको तालिम-आवश्यकताका आधारमा तालिम योजना विकास गरी क्रमशः लागू गर्ने, वार्षिक तथा आवधिक सम्मेलनहरू सञ्चालन गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पादन हुन नसकेको अवस्था छ ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायान्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ ।

विशेष रणनीतिक उपाय २ : अदालतको लागि पूर्वाधार विकास र स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायान्तर्गत अदालतको लागि जग्गा प्राप्त तथा भवनको निर्माण गर्ने सन्दर्भमा ५ वटा अदालतहरूको नयाँ भवन निर्माण कार्य शुरू गरी सम्पन्न गर्ने र ११ वटा निर्माणाधीन अदालत भवनहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने क्रियाकलापान्तर्गत आ.व.२०६६/०६७ देखि २०७० साल चैत मसान्तसम्ममा पुनरानवेदन अदालत विराटनगर, जिल्ला अदालतहरू काठमाडौं, डोटी, सिन्धुली, सर्लाही, खोटाङ, ताप्लेजुङ, बारा, दैलेख, पर्वत र मुगुसमेत गरी १५ वटा अदालत भवनहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने एवं जिल्ला अदालतहरू अछाम, महोत्तरी, रुकुम, रसुवा, गुल्मी, रोल्पा, तेह्रथुम, प्युठान, सुर्खेत र अर्घाखाँची समेत १० वटा अदालत भवनहरूको निर्माण कार्य जारी राख्ने, अदालतहरूमा गार्ड क्वार्टर निर्माण गर्ने क्रियाकलापान्तर्गत आ.व.२०६६/०६७ देखि २०७० साल चैत मसान्तसम्ममा १४ वटा अदालतहरूमा गार्ड क्वार्टर, १८ वटा अदालतहरूको कम्पाउण्ड बाल निर्माण तथा १८ वटा अदालतहरूमा एनेक्स भवन निर्माण र तला थप गरिएको, १७ वटा अदालतहरूमा शौचालय निर्माण गरिएको, २५ वटा अदालतहरूमा इजलास थप गरिएको, १७ वटा अदालतहरूमा ग्यारेज निर्माण गर्ने, अदालतहरूमा सेवाग्राही प्रतिकालय कक्षा बनाउने क्रियाकलाप अन्तर्गत सर्वोच्च अदालतलगायत विभिन्न अदालतहरूमा सेवाग्राही प्रतिकालय कक्षा स्थापना गर्ने, अदालतको कम्पाउण्ड बाल, अदालतको तला थपलगायत अन्य मर्मत सुधारको कार्य गर्ने, सर्वोच्च अदालतमा रहेको प्रेसको क्षमता अभिवृद्धि गर्न नयाँ प्रेस मिसिन खरीद गर्ने, गाडी खरीद गर्ने क्रियाकलापान्तर्गत आ.व.२०६६/०६७ देखि २०७० साल चैत मसान्तसम्ममा सर्वोच्च अदालतका लागि २ वटा बस तथा सर्वोच्च अदालतलगायत अन्य अदालतका माननीय न्यायाधीशहरूका लागि ११४ थान गाडीहरू खरीद गर्ने, मोटरसाइकल खरीद गर्ने क्रियाकलाप अन्तर्गत आ.व.२०६६/०६७ देखि २०७० साल चैत मसान्तसम्ममा ६६ वटा मोटरसाइकल खरीद गर्ने, सवारी साधन र मिसिनरी औजारको मर्मत सम्भार र सञ्चालनको उचित प्रबन्ध गर्ने, न्यायपालिकाका लागि बजेटलगायतका स्रोत साधनको प्राप्तिका लागि नेपाल सरकारलगायत सम्बद्ध अन्य निकायहरूसँग समन्वय र पहल गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् ।

पुस्तकालय प्रणाली सुदृढीकरण गर्न पुस्तकालयसम्बन्धी नीतिको पुनरावलोकन गरी कार्यान्वयन गर्ने क्रियाकलापको कार्य प्रारम्भ नै हुन नसकेको अवस्था छ ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायान्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ ।

विशेष रणनीतिक उपाय ३ : सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायान्तर्गत सूचना प्रविधिलाई संस्थागत गर्न संरचनाको विस्तार र सुदृढीकरण गर्न सर्वोच्च अदालतमा नेटवर्क सञ्चालन केन्द्रको क्षमता वृद्धि गर्ने क्रियाकलापान्तर्गत विभिन्न १० वटा

अदालतहरूका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी जनशक्तिको आवश्यकता पहिचान गरी अर्थ मन्त्रालयमा पत्राचार गर्ने, हरेक पुनरावेदन अदालतमा एकजना न्यायाधीशलाई सो क्षेत्रको सूचना प्रविधिबारे समन्वय गर्न जिम्मेवारी तोक्ने, अदालत व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने सन्दर्भमा समयतालिका पद्धति लागू गर्न आवश्यक सफ्टवेयर निर्माण गर्ने, ५ वटा अदालतहरूमा VPN जडान कार्य सम्पन्न गरी ५ वटा अदालतहरूमा कार्य शुरू गर्ने, १५ वटा अदालतहरूमा नेटवर्किङ गर्ने, १६ वटा पुनरावेदन अदालतहरूमा नेटवर्कको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, सबै अदालतहरूको इन्टरनेटको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, दस्तावेजहरूको भण्डारणका लागि सर्भर जडान गर्ने, नेटवर्क सञ्चालन केन्द्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, आईटी सेन्टरको लागि बैकल्पिक ऊर्जाको व्यवस्था गर्ने, ८ थान –याक सर्भरको जडान गर्ने, अभिलेखसम्बन्धी सफ्टवेयर तयार गरी १० वटा पुनरावेदन तथा ३२ वटा जिल्ला अदालतहरूमा लागू गर्ने, फ़ैसला कार्यान्वयनसम्बन्धी सफ्टवेयर तयार गर्ने, सर्वोच्च अदालतहरूबाट भएका फ़ैसलाहरू तथा अन्य सूचनाहरू अनलाइनमार्फत हेर्न सकिने व्यवस्था गर्ने, सूचना प्रविधिसम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् ।

सूचना प्रविधिलाई संस्थागत गर्न संरचनाको विस्तार र सुदृढीकरण गर्नका लागि प्रत्येक पुनरावेदन अदालतहरूलाई आफ्नो प्रादेशिक क्षेत्राधिकारभित्र सूचना प्रविधिसम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्न सक्ने गरी सूचना प्रविधिसम्बन्धी प्राविधिक परामर्श केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने, अनलाइन (विद्युतीय माध्यम) तारेख लिने प्रणाली स्थापना गर्नेबारेमा अध्ययन गर्ने, सर्वोच्च अदालतका मुद्दाहरूमा स्थानीय अदालतहरूबाट विद्युतीय माध्यममार्फत तारेख लिने प्रणालीलाई नमूनाकोरूपमा कार्यान्वयन गर्ने क्रियाकलापहरूको कार्य प्रारम्भ नै हुनसकेको अवस्था छ ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ ।

विशेष रणनीतिक उपाय ४ : सुरक्षा व्यवस्थामा सुधार गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत अदालतको सुरक्षा व्यवस्थाको सुदृढीकरण गर्न सबै तहका अदालतमा सुरक्षा व्यवस्थालाई नियमन र अनुगमन गर्न तोकिएको फोकल प्वाइण्टको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने, मानव विकास योजनाले निर्धारण गरेबमोजिम विभिन्न तहका सुरक्षा कर्मचारीको व्यवस्थाका लागि पहल गरी १७१४ जना सुरक्षाकर्मीको व्यवस्था गर्ने, ५१ वटा अदालतहरूमा सुरक्षाका लागि तारबार गर्ने, सुरक्षा पोष्ट निर्माण गर्ने, १४ वटा अदालतहरूमा गार्डक्वाटर निर्माण गर्ने, सुरक्षा उपकरणको खरीद गरी जडान गर्ने, न्यायाधीश तथा कर्मचारीको निजी आवासमा आवश्यक सुरक्षाको लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी सुरक्षाकर्मीको व्यवस्था गर्ने, स्थलगत कार्यका लागि खटिने कर्मचारीको आवश्यक सुरक्षाको प्रबन्ध गर्ने, अदालत परिसरभित्र सरकारी वकील तथा कानून व्यवसायीको सुरक्षाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ । प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत कार्य प्रारम्भ नै नभएका क्रियाकलापहरू रहेका छैनन् ।

विशेष रणनीतिक उपाय ५ : न्यायिक स्वतन्त्रता, जवाफदेहिता र स्वायत्तताका मूल्यहरूको जगेर्ना गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत न्यायपालिकाको संस्थागत तथा कार्यगत स्वतन्त्रता, जवाफदेहिता र स्वायत्तताको प्रबर्द्धनका लागि आवश्यक पहल गर्ने, न्यायपालिकासम्बन्धी सम्पूर्ण खर्च सञ्चित कोषबाट व्ययभार हुने र न्यायपालिकाले तर्जुमा गरेको बजेटउपर व्यवस्थापिकामा मात्र छलफल गरिने व्यवस्थाका लागि पहल गर्ने, न्याय प्रशासनसँग सम्बन्धित कार्यविधिगत व्यवस्थाहरू सर्वोच्च अदालत आफैले बनाउन पाउने अधिकारलाई संविधानमा नै सुनिश्चित गर्न पहल गर्ने, न्यायाधीशहरूको आचारसंहिता, २०६५ को

प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने, न्यायाधीशहरूको आचारसंहिताबारे अनुशिक्षण/पुनर्ताजगी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, सबै तहका अदालतमा न्यायाधीशको संयोजकत्वमा अनियमितताबारे उजुरी/गुनासो सुन्न स्थापित संयन्त्रको सुदृढीकरण गर्ने, सबै अदालतहरूको बेरुजुको लगत अद्यावधिक गर्ने, अभियानको रूपमा बेरुजु असूल फछ्यौट गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् ।

न्यायपालिकाका कर्मचारीको आचारसंहिता बनाई कार्यान्वयन गर्ने, आचारसंहिताबारे अनुशिक्षण/पुनर्ताजगी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, आचारसंहिता कार्यान्वयन अनुगमन संयन्त्रको विकास गर्ने, उजुरी गुनासो सुन्ने सम्बन्धमा प्रस्तावित कार्यविधिलाई अन्तिम रूप दिई प्रयोगमा ल्याउने, उजुरी तथा गुनासोको सुनुवाइका आधारमा कर्मचारीको कार्यसम्पादनको मूल्याङ्कन गर्न मापदण्डको निर्माण गर्ने, आर्थिक अनुशासनलाई निरीक्षण एवं सुपरिवेक्षण तथा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनसँग आबद्ध गर्ने मापदण्ड निर्माण गर्ने क्रियाकलापहरूको कार्य प्रारम्भ नै हुन नसकेको अवस्था छ ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायान्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ ।

विशेष रणनीतिक उपाय ६ : न्याय सम्पादन, न्याय प्रणाली र न्यायिक सुधारसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानलाई संस्थागत गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायान्तर्गत न्यायपालिकाभित्र अनुसन्धान संयन्त्र तथा पद्धतिलाई सुदृढीकरण गर्न न्याय र कानून प्रणालीसम्बन्धी अनुसन्धान योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने क्रियाकलापान्तर्गत योजना अवधिमा अन्तरिम आदेश र अन्तिम आदेशबीचको तादात्म्यतासम्बन्धी अध्ययन २०६८, सर्वोच्च अदालतमा पेशी स्थगनको अवस्थासम्बन्धी अध्ययन २०६८, न्यायपालिकाका जनशक्तिको कार्यसम्पादन सूचकसम्बन्धी अध्ययन २०६८, जिल्ला अदालतहरूमा समयतालिका पद्धति लागू गर्ने सम्बन्धी अध्ययन सर्वेक्षण, विकृतिविहिन न्यायपालिकाको विकाससम्बन्धी अध्ययन, संवैधानिक इजलास गठनसम्बन्धी अध्ययन, नमूना अदालतको प्रभाव मूल्याङ्कनसम्बन्धी अध्ययन, काठमाडौं उपत्यकामा सायमकालीन अदालत स्थापना गर्नेसम्बन्धी अध्ययन, बढी मुद्दा भएका अदालतहरूमा लचिलो समय कायम गर्नेसम्बन्धी अध्ययन, न्यायाधीशको कार्यसम्पादन मापदण्ड निर्धारण गर्नेसम्बन्धी अध्ययन, वाणिज्य इजलास/अदालतसम्बन्धी अध्ययन, म्याद तामेली निर्देशिका परिमार्जनसम्बन्धी अध्ययन, अभिलेख व्यवस्थापन निर्देशिकाको तयारी, पुस्तकालय नीति निर्माण, गुनासो व्यवस्थापन निर्देशिकाको तयारी, म्ः लागू गर्नका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको पहिचान, न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको प्रभाव मूल्याङ्कन, विशेष अदालत कार्यविधि नियमावलीको मस्यौदा तर्जुमा, अदालतबाट वैतनिक कानून व्यवसायीमार्फत प्रदान गरिने कानूनी सहायताको प्रभावकारितासम्बन्धी अध्ययन, सर्वोच्च अदालतद्वारा गरिएका दरपीठ र सोउपर परेका निवेदनमा भएका आदेशको अध्ययन, सर्वोच्च अदालतका निर्णयहरूमा नजीर अवलम्बन गर्ने प्रवृत्तिसम्बन्धी अध्ययन, फैसला लेखन कार्यको कार्यबोझ विश्लेषणसम्बन्धी अध्ययन, सर्वोच्च अदालतमा प्यानल मुद्दामा हुने आदेश कार्यान्वयनको अवस्थासम्बन्धी अध्ययन, रिट निवेदनमा लागेको समयको विश्लेषणात्मक अध्ययन, वाणिज्य इजलासको प्रभावकारितासम्बन्धी अध्ययन, अ.बं १९४ नं को सुविधाको प्रयोगसम्बन्धी अध्ययन, पुनरावेदनको रोहमा मातहत अदालतको फैसला सदर वा उल्टी गर्ने प्रवृत्ति सम्बन्धी अध्ययन, सर्वोच्च अदालतमा जाहेर हुने साधक मुद्दाको कारवाही किनाराको अवस्थासम्बन्धी अध्ययन लगायतका अध्ययन अनुसन्धान गर्ने, सर्वोच्च अदालत तथा पुनरावेदन अदालतहरूमा समूह पद्धति लागू गर्नेसम्बन्धी अध्ययन, वार्षिक प्रतिवेदनलाई थप अनुसन्धानमूलक बनाउने, सबै अदालतका आवधिक प्रतिवेदनसम्बन्धी ढाँचालाई अद्यावधिक गरी एकरूपता ल्याउने, नेपाल कानून पत्रिका र सर्वोच्च अदालत बुलेटिनको प्रकाशन नियमित गर्ने, सर्वोच्च अदालत बुलेटिनलाई थप सूचनामूलक बनाउने, नेपाल कानून पत्रिका तथा सर्वोच्च अदालत बुलेटिनलाई नियमित रूपमा सर्वोच्च अदालतको वेभसाइटमा राख्ने, अदालतका सबै प्रकाशनहरू कर्मचारीहरूलाई क्रमशः उपलब्ध गराउन आवश्यक नीति बनाई कार्यान्वयन गर्ने, विषयगत नजीर संग्रहको प्रकाशनलाई निरन्तरता दिने सन्दर्भमा २०१५ सालदेखिका विषयगत नजीरहरूको संकलन गरी प्रकाशन गर्ने, प्रत्येक वर्ष सर्वोच्च अदालतबाट भएका महत्वपूर्ण फैसला/आदेशहरूको छनोट गरी अङ्ग्रेजी अनुवाद

गरी प्रकाशन गर्ने, अदालतसँग सम्बन्धित नियमावलीहरूको प्रकाशन गर्ने, न्याय र कानूनसँग सम्बन्धित विविध विषयमा प्रकाशनहरू गर्ने, फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी विद्यमान प्रणालीको प्रभावकारिता र विकल्पबारे सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् ।

पुनरावेदन अदालतको अनुसन्धान इकाईलाई साधन स्रोत उपलब्ध गराई सक्षम बनाउने, अदालतको कार्यसम्पादन र सेवाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन अदालतका प्रयोगकर्ता, कर्मचारी र अन्य सरोकारवालाहरूको दृष्टिकोण सम्बन्धमा सर्वेक्षण गर्ने, विश्व व्यापार सँगठनको सदस्यको हैसियतले सन् २०१० बाट न्यायपालिकाले निर्वाह गर्नुपर्ने जिम्मेवारीको सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन गर्ने, न्यायपालिकाप्रतिको जनआस्थाको अवस्थाको सम्बन्धमा अध्ययन गर्ने, अदालतको समग्र व्यवस्थापनको प्रभावकारिताका सम्बन्धमा अध्ययन गर्ने क्रियाकलापहरूको कार्य प्रारम्भ नै हुन नसकेको अवस्था छ ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायान्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ ।

विशेष रणनीतिक उपाय ७ : न्याय क्षेत्रका सरोकारवालाहरूसँगको संस्थागत र कार्यमूलक सम्बन्धलाई सुदृढ बनाउने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायान्तर्गत न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको सुदृढीकरण गर्न सबै तहका न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको कार्य पद्धतिलाई प्रभावकारी बनाउन अदालतसम्बन्धी नियमावलीहरूमा आवश्यक व्यवस्था थप गर्ने, समन्वय समितिका बैठकहरू गर्ने, न्याय प्रशासनको काममा प्रभावकारिता ल्याउन केन्द्रीय न्याय क्षेत्र समन्वय समितिमार्फत आवधिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, न्याय सम्पादन र फैसला कार्यान्वयनको कार्यमा आवश्यक सहयोग र समन्वयका क्षेत्रहरू पहिचान गरी बैठकमार्फत सहयोग जुटाउने, न्यायपालिकाको रणनीतिक योजनालाई राष्ट्रिय योजनामा समाहित गराउन आवश्यक पहल भई राष्ट्रिय योजना आयोगको तेह्रौँ त्रिवर्षीय योजनामा न्याय व्यवस्थासम्बन्धी आवश्यक कार्यक्रमहरू समावेश गर्ने, मेलमिलाप कार्यमा संलग्न संघ संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने, सार्वजनिक सरोकारको विषयका निर्देशनात्मक आदेश कार्यान्वयन गर्न सरोकारवालाहरूसँग आवश्यक सहयोग, समन्वय र सहकार्य गर्ने, फैसला कार्यान्वयनमा सरोकारवालाहरूसँग आवश्यक सहयोग, समन्वय तथा सहकार्य गर्ने, दातृ निकायहरूसँगको सहकार्यलाई समन्वय गर्न गठित समितिलाई प्रभावकारी बनाउने, गैरसरकारी संस्थासँगको सहकार्यलाई नियमन र व्यवस्थित गर्ने संयन्त्रको विकास गर्ने, न्यायिक स्वतन्त्रता र निष्पक्षतामा प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने तथा न्यायमा पहुँच वृद्धि गर्ने गरी पहिचान गरिएका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूमा सहकार्य गर्ने र सहयोग जुटाउने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन् । हाल यसलाई संस्थागत बनाई बढी प्रभावकारी बनाउन अदालत नियमावलीमा नै यो समितिको गठन प्रक्रियादेखि लिएर समन्वयका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू पनि समावेश गरिएका छन् । समितिबाट भएका काम कारवाहीहरूलाई अदालतको प्रतिवेदन प्रणालीभित्र ल्याइएको छ र त्रैमासिकरूपमा प्रतिवेदन गर्नु पर्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ । दोस्रो योजना अर्वाधि (आ व २०६६/६७ देखि आ व २०७०/७१ सम्म) मा मात्र सबै तहका न्याय क्षेत्र समन्वय समितिहरूको बैठक जम्मा ६६८ पटक बसेको तथ्याङ्क छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-१४) । मिति २०७०।१।२१ मा बसेको केन्द्रीय न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको बैठकले अदालतको फैसलाबमोजिम लागेको दण्ड जरीवाना तिर्न बाँकी व्यक्तिहरूले सम्बन्धित अदालतमा समर्पण नगरेसम्म राज्यका विभिन्न निकायहरूबाट प्रदान गरिने नागरिकता, राहदानी, इजाजतपत्र, टेलिफोन, धारा, बिजुली जडान, जग्गा तथा सवारी नामसारीलगायत सबै प्रकारका सेवा सुविधा स्थगन गर्न सम्बद्ध सबै निकायहरू र मन्त्रालयहरूलाई अनुरोध गर्ने तथा यससम्बन्धी आवश्यक कानून निर्माण गर्न कानून मन्त्रालयमा लेखी पठाउने निर्णय भई सो निर्णय कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूमा मिति २०७०।१।३० मा पत्राचार भइसकेको अवस्था छ ।

कानून अध्यापन गर्ने संकाय तथा अन्य ल स्कूलहरूसँग समन्वय गरी दक्ष जनशक्तिको विकासका लागि न्यायिक पद्धति तथा प्रक्रियासम्बन्धी विषय शैक्षिक पाठ्यक्रममा समावेश गर्न पहल गर्ने क्रियाकलापको कार्य प्रारम्भ नै हुन नसकेको अवस्था छ ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ।

विशेष रणनीतिक उपाय ८ : न्यायमा सहजपहुँच बढाउने र अदालतप्रतिको जनआस्था अभिवृद्धि गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत कानूनी सहायता प्रबर्द्धन गर्न वैतनिक कानून व्यवसायीको क्षमता विकास गर्न तालिम सञ्चालन गर्ने, मेलमिलाप पद्धति प्रबर्द्धन गर्न सबै अदालतहरूमा स्थापित मेलमिलाप केन्द्रलाई सुदृढ बनाउने, न्यायाधीश तथा कर्मचारीलाई मेलमिलाप पद्धतिसम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सन्दर्भमा १६५ जनालाई उक्त कार्यक्रममा सहभागी गराउने, मेलमिलापसम्बन्धी आधारभूत तालिम सञ्चालन गर्ने क्रियाकलाप अन्तर्गत आ.व.२०६६/०६७ देखि २०७० साल चैत मसान्तसम्ममा १३६८ जनालाई मेलमिलापसम्बन्धी आधारभूत तालिम प्रदान गर्ने, आ.व.२०६६/०६७ देखि २०६९/०७० आषाढ मसान्तसम्ममा सबै तहका अदालतहरूमा गरी २५५० जना मेलमिलापकर्ता तयार गर्ने, मेलमिलापकर्ताको दक्षता अभिवृद्धि गर्न २०० जनालाई मेलमिलापसम्बन्धी एडभान्स् तालिम प्रदान गर्ने, जिल्ला तथा पुनरावेदन अदालतमा मेलमिलापसम्बन्धी सचेतना जागृत गराउने, मेलमिलापसम्बन्धी प्रचार प्रसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, मेलमिलापसम्बन्धी कामकारबाहीको अनुगमन गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन्।

सरोकारवालाहरूको न्यायिक सूचनामा पहुँच सुनिश्चित गर्न मुद्दाको कारबाही प्रक्रियाका सम्बन्धमा टेलिफोनबाट जानकारी दिने पद्धतिलाई पुनरावेदन तहसम्म विस्तार गर्ने, कानूनी सहायतासम्बन्धी नीति लागू गर्ने, सार्वजनिक प्रतिरक्षा प्रणालीको सम्भाव्यताबारे अध्ययन गर्ने, अदालतका काम कारबाहीसँग सम्बन्धित कोर्ट फी लगायत अन्य दस्तूर पुनरावलोकन गर्ने, कार्यबोझ बढी भएका अदालतहरूमा कुपन तथा पालो पद्धति लागू गर्ने क्रियाकलापहरूको कार्य प्रारम्भ नै हुन नसकेको अवस्था छ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ।

विशेष रणनीतिक उपाय ९ : अदालत तथा न्यायाधिकरणहरूको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने :

प्रस्तुत रणनीतिक उपायअन्तर्गत सबै अदालतहरूले रणनीतिक योजनाको लक्ष्य र रणनीतिक उपायहरूसँग सामञ्जस्य हुने गरी आ-आफ्नो वार्षिक कार्य योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, न्यायपालिकाको दोस्रो योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनसहितको योजना पुस्तिका वितरण तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, बढी मुद्दा भएका जिल्ला तथा पुनरावेदन अदालतहरूमा कानून व्यवसायी तथा अन्य सरोकारवालाहरूका लागि योजनाका बारेमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, सबै अदालतहरूको प्रतिवेदन प्रणालीलाई योजना कार्यान्वयनको प्रक्रियासँग आबद्ध हुने गरी विकास गर्ने, योजना कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने क्रियाकलापहरू सम्पन्न भएका छन्।

सबै अदालतहरूले आ- आफ्नो कार्यबोझ र परिस्थितिको विश्लेषण गरी तर्जुमा भएका वार्षिक कार्ययोजनाले माग गरेको स्रोत साधनहरू उपलब्ध गराउने, न्यायाधिकरण तथा अन्य अदालतहरूको मागअनुसार योजना तर्जुमासम्बन्धी सीप हस्तान्तरण गर्ने, नयाँ संविधान जारी भएपश्चात् न्यायपालिकामा पर्ने प्रभावको अध्ययन गरी प्राप्त अध्ययन प्रतिवेदनको कार्यान्वयन गर्ने क्रियाकलापहरूको कार्य प्रारम्भ नै हुन नसकेको अवस्था छ।

उल्लिखितबाहेक प्रस्तुत रणनीतिक उपाय अन्तर्गतका अन्य क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रारम्भ भई आंशिक कार्य प्रगति भएको वा कार्य अन्तिम चरणमा रहेको तर कार्य सम्पन्न भने भई नसकेको अवस्था देखिएको छ ।

यसरी उपर्युक्तबमोजिम विभिन्न रणनीतिक उपायअन्तर्गत निर्धारित क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन अवस्थालाई हेर्दा कार्य सम्पन्न वा कार्य प्रगति भएका अधिकांश क्रियाकलापहरू अदालतले नियमितरूपमा गर्नुपर्ने प्रकृतिका रहेका छन् । कार्य प्रारम्भ नै हुन नसकेका क्रियाकलापहरू तुलनात्मकरूपमा पद्धति विकास वा सुधारसँग बढी सम्बन्धित रहेका छन् । त्यसैगरी, नीतिगत तहबाट हुनुपर्ने वा नीतिगत सुधारसँग सम्बन्धित अधिकांश क्रियाकलापहरूमा कार्य प्रगति हुन नसकेको अवस्था देखिन्छ । कार्य प्रकृतिका आधारमा हेर्दा भौतिक निर्माण तथा सार्वजनिक खरीदसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू पद्धति विकास वा प्रक्रिया सुधारसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूको तुलनामा बढी प्रगति भएको देखिएको छ । त्यसैगरी, कार्य सम्पन्न भएका र कार्य प्रारम्भ नै नभएका क्रियाकलापहरूको तुलनामा कार्य प्रारम्भमात्र भएका, आंशिक कार्य प्रगति भएका र कार्य अन्तिम चरणमा रहेका क्रियाकलापहरूको संख्या बढी रहेको अवस्था छ ।

१.४: योजना कार्यान्वयनबाट प्राप्त उपलब्धिहरू

न्यायपालिकाको समग्र विकास र सुधारको प्रक्रियालाई योजनाबद्ध ढङ्गबाट अगाडि बढाउने उद्देश्यले रणनीतिक योजनाका माध्यमबाट काम गर्न लागिएको करिब दश वर्ष बितेको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/०६२ देखि प्रारम्भ गरिएको योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाको यो दशवर्षे यात्रामा न्यायपालिकाले धेरै क्षेत्रमा महत्वपूर्ण उपलब्धिहरू हासिल गरेको छ । मुद्दाको फछ्यौट र फैसला कार्यान्वयनका क्षेत्रमा नतिजापरिसूचकहरूलाई आधार मान्दा न्यायपालिकाले लक्षित सूचकाङ्कबमोजिमको शत प्रतिशत प्रगति हासिल गर्न नसकेको कुरा माथि उल्लेख गरिएको प्रगति समीक्षाबाट देखिएको छ । तथापि, समग्र योजना कार्यान्वयनको उपलब्धिलाई मूल्याङ्कन गर्दा मुद्दाको फछ्यौट र फैसला कार्यान्वयनका लागि निर्धारित सूचकाङ्कका आधारमा प्राप्त तथ्याङ्कमा मात्र सीमित नरहेर समग्र न्यायपालिकाको संस्थागत सुदृढीकरण, मानव संसाधनको क्षमता, आम जनसाधारणमा न्यायपालिकाप्रति बढेको आस्था र विश्वास एवं राज्य प्रणालीमा यसले देखाएको उपस्थिति र प्रभावलगायतका बहुआयामिक पक्षहरूलाई समेत आधार बनाउनुपर्ने हुन्छ । त्यसैगरी योजना लागू नहुँदा र योजना लागू भैसकेपछि न्यायपालिकाको कार्यशैली र कार्यसंस्कृतिमा कुनै परिवर्तन आएको छ वा छैन, न्यायपालिकाभित्र जिम्मेवारीबोधको भावना विकास भएको छ वा छैन र नवीनतम् विधि र साधनहरूको प्रयोगलाई आत्मसात गर्न सकिएको छ वा छैन भन्ने जस्ता विषयहरू पनि प्रस्तुत सन्दर्भमा यसका सूचक हुन सक्दछन् । यस आधारमा न्यायपालिकामा योजना कार्यान्वयनका उपलब्धिहरूलाई हेर्दा थुप्रै सकारात्मक अवस्थाहरू देख्न सकिन्छ ।

एक दशकअगाडिसम्म न्यायपालिकामा रणनीतिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयन हुन सक्छ कि सक्दैन भन्ने आफैँमा विचारणीय विषय थियो । न्यायपालिकाभित्र मात्र होइन, धेरै योजनाविद्हरूबीच पनि यो एउटा अन्यौलताको विषय नै थियो । त्यही अन्यौलताका कारण आज पनि धेरै देशका न्यायपालिकाहरूमा रणनीतिक योजना निर्माणको कार्य हुन सकेको छैन र न्यायपालिकाका सुधार प्रस्तावहरूले राष्ट्रिय योजनामा स्थान पाउन पनि नसकिरहेको स्थिति छ । नेपालमा पनि राष्ट्रिय योजनाको बाह्रौँ संस्करणसम्म आइपुग्दा न्यायपालिकाको सुधार योजना र रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनको विषयले स्थान पाउन नसकेको दृष्टान्त हामीसँग ताजै छ । यो वस्तुस्थितिका माझ नेपालको न्यायपालिकाले २०६१ सालदेखि नै रणनीतिक योजना निर्माण गरी आफ्नो सुधार प्रक्रियालाई व्यवस्थितरूपमा अगाडि बढाउन गरेको प्रयास आफैँमा कम महत्वपूर्ण छैन । न्यायपालिकाको यही प्रयासका कारण नै राष्ट्रिय योजनाको तेह्रौँ संस्करणमा आएर न्यायपालिकाको रणनीतिक योजनालाई प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गरिने कुराले स्थान पाउन सफल भएको अवस्थासमेत छ । विगत दश वर्षदेखि नेपालको न्यायपालिकामा रणनीतिक योजनाको निर्माण र कार्यान्वयनलाई निरन्तरता दिइएको छ र, अब न्यायपालिकामा रणनीतिक योजना तर्जुमा हुनुपर्छ कि पर्दैन भन्ने बहस समाप्त भई यसको आवश्यकताका बारेमा साभ्ना धारणा बनी सकेको अवस्था छ । परम्परागत विधि र प्रक्रियाबाट सञ्चालित

हुने संस्था हो भन्ने आम सोचाइ र मान्यताका बीच न्यायपालिकामा रणनीतिक योजनाको आवश्यकताप्रति त्यस प्रकारको साझा धारणा बन्नु स्वयंमा एउटा महत्वपूर्ण उपलब्धि मान्न सकिन्छ ।

न्यायपालिकामा प्रथम पटक रणनीतिक योजना तर्जुमा भई लागू हुँदा समग्र मुलुक नै द्वन्द्वको चपेटाबाट गुज्नेको अवस्था थियो । देशमा राजनीतिक स्थिरता कायम हुन सकेको थिएन । त्यसको प्रभाव स्वभावतः न्यायपालिकामा पनि परेको थियो । कतिपय अदालतहरूको भौतिक संरचना नष्ट हुनुका साथै सुरक्षा जोखिमका कारण कतिपय अदालतहरूमा न्यायाधीश तथा कर्मचारीहरूको व्यवस्थापनमा समेत समस्या थियो । अर्कोतर्फ, न्यायका उपभोक्ताहरूको अदालतको पहुँचमा समेत समस्या रह्यो । त्यसबाट समग्र न्याय प्रशासन नै प्रभावित हुने अवस्था थियो । त्यसका अतिरिक्त रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन न्यायपालिकाका निमित्त आफैँमा नयाँ थियो । तसर्थ, योजनाका बारेमा आवश्यक पर्ने सीप र दक्षताको अभाव प्रमुख चुनौती रह्यो । यी प्रतिकूलताका बावजूद न्यायपालिकाले रणनीतिक योजनालाई आत्मसात् गर्‍यो र यसको कार्यान्वयनमा प्रतिबद्धता जनाइरह्यो । जसका कारण द्वन्द्वका प्रभावहरूलाई न्यूनीकरण गर्न सहयोग पुग्न गयो । त्यही प्रतिबद्धताको कारण नै न्यायपालिकामा योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाले संस्थागत मान्यता र निरन्तरता पाउन सकेको छ ।

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनपछि न्यायपालिकामा प्राप्त उपलब्धिको विश्लेषण गर्दा कार्यसंस्कृतिमा आएको परिवर्तनलाई सकारात्मक पक्षका रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ । न्यायपालिका परम्परावादी र यथास्थितिवादी हुन्छ भन्ने आम आरोपलाई रणनीतिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयनले खण्डित गरेको छ । योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयनका क्रममा विभिन्न समुदायसम्म पुगेर यसप्रतिको आम नागरिकको अपेक्षा बुझ्ने, जनसाधारणको अपेक्षाहरूलाई केन्द्रमा राखेर सुधारका क्षेत्रहरूको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने एवं निर्धारित प्राथमिकताप्रति जवाफदेहिता बहन गर्ने कार्यसंस्कृतिको निर्माण हुन गएको छ । जसका कारण न्यायपालिकाले यथास्थितिवादी संस्थाको रूपमा भन्दा पनि एउटा गतिशील र परिवर्तनकारी संस्थाको रूपमा परिचय दिन सकेको छ । परिवर्तित सन्दर्भ र परिस्थितिहरूसँग तादात्म्यता कायम गर्दै आफ्ना क्रियाकलापहरूलाई निश्चित दिशा र गन्तव्यतर्फ निर्देशित गरिरहेको छ । सबै तहका अदालतहरूमा आ-आफ्नो वार्षिक लक्ष्य निर्धारण गर्ने, निर्धारित लक्ष्य प्राप्तिका लागि आवश्यक कार्ययोजना बनाउने र कार्ययोजना अनुरूप काम गर्ने योजनाबद्ध कार्य संस्कृतिको विकास भएको छ । त्यसैको परिणामस्वरूप मुद्दा फछ्यौटलगायत न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुने अन्य कार्यहरूमा समेत उल्लेख्य प्रगति हासिल हुन सकेको अवस्था छ ।

मुद्दा फछ्यौट न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुने एउटा नियमित र महत्वपूर्ण कार्य हो । प्रथम योजनादेखि नै मुद्दा फछ्यौट गर्ने कार्यलाई न्यायपालिकाको मूल कार्यको रूपमा उल्लेख गरिएको थियो । मुद्दा फछ्यौटको कार्य न्यायपालिकाको मूलभूत जिम्मेवारी भएकोले मुद्दा फछ्यौटमा वृद्धि गर्न र फछ्यौटको कार्यलाई छिटो छरितो बनाउन सकिने भन्ने अन्य क्षेत्रमा भएको सुधारले मात्र नतिजा दिन नसक्ने हुन्छ । दोस्रो योजना अवधिमा मुद्दा फछ्यौटका लागि अवधिगत र संख्यात्मक गरी दुई किसिमका परिसूचक निर्धारण गरिएकोमा अवधिगत र संख्यात्मक दुबै हिसाबले लक्ष्यबमोजिमको प्रगति हासिल हुन नसकेको तथ्याङ्कबाट देखिएको छ । तर, यति हुँदाहुँदै पनि मुद्दा फछ्यौटको कार्यमा प्रगति नभएको भन्ने होइन । न्यायपालिकामा प्रथम रणनीतिक योजना लागू हुनु तत्कालअघि अर्थात् आ व २०६०/६१ मा सबै तहका अदालतहरूबाट गरी वार्षिकरूपमा जम्मा ५४,६४४ थान मुद्दा फछ्यौट भएकोमा आ व २०६९/७० मा आउँदा वार्षिक ७७,७३९ थान मुद्दा फछ्यौट हुन सकेको अवस्था छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-१) । वार्षिक झण्डै ४२ प्रतिशत बढी मुद्दा फछ्यौट हुने स्थितिमा पुगेको अवस्था स्वयंमा एउटा ठूलो उपलब्धि हो । नतिजापरिसूचकबमोजिमको प्रगति हासिल हुन नसक्नुमा नयाँ मुद्दा दर्ता हुने प्रवृत्तिमा भएको अत्याधिक वृद्धि देखिएको छ । आ व ०६०/६१ मा नयाँ दर्ता हुने वार्षिक मुद्दाको संख्या जम्मा ४८,६०४ थान रहेकोमा आ व ०६५/६६ मा ५६,३०२ थान र आ व ०६९/७० मा ९०,२९३ थान मुद्दा नयाँ दर्ता भएको देखिएको छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-१) । योजना लागू हुँदाको तुलनामा नयाँ दर्ता हुने मुद्दाको संख्या झण्डै दोब्बर बढेको छ र दोस्रो योजना अवधिको ४ वर्षमा मात्रै ६०.२३ प्रतिशतले बढेको देखिएको छ । नयाँ दर्ता हुने मुद्दाको संख्यामा भएको त्यसप्रकारको वृद्धिका बावजूद निर्धारित लक्ष्यलाई नै आधार मान्दा पनि जिल्ला अदालतहरूले ८४.५२, पुनरावेदन अदालतहरूले ८८.३ र सर्वोच्च अदालतले ५८.२ प्रतिशत प्रगति हासिल

गरेको देखिएको छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-२) । सर्वोच्च अदालतमा विगत २ वर्षदेखि दरबन्दीको अनुपातमा ज्यादै न्यूनसंख्यामा मात्र न्यायाधीशहरू रहेको कारण तुलनात्मकरूपमा कम प्रगति हासिल भएको अवस्था रहे पनि जिल्ला अदालत र पुनरावेदन अदालतहरूको प्रगति उत्साहबर्द्धक नै रहेको अवस्था छ ।

त्यसैगरी, पुराना मुद्दाको बक्यौता न्यूनीकरण गर्ने कार्यलाई पनि रणनीतिक योजनाको प्रारम्भदेखि नै प्राथमिकता दिई आएको अवस्था छ । यसतर्फको उपलब्धिलाई हेर्दा आ व २०६०/६१ को अन्तमा २ वर्ष नाघेका पुराना मुद्दाहरूको संख्या ११,८४७ थान रहेकोमा आ व २०६९/७० को अन्तमा ७,२१३ थानमा कायम हुन आएको देखिएको छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-३) । सर्वोच्च अदालतमा रहेका २ वर्ष पुराना मुद्दाहरूको संख्यालाई बाहेक गर्दा अन्य अदालतहरूमा जम्मा २,४४१ थान मात्र त्यस्ता मुद्दाहरू रहेको देखिएको छ । सर्वोच्च अदालतमा रिक्त न्यायाधीशको पदपूर्ति हुन नसकी पछिल्ला अवधिमा जम्मा १० जना र केही समय जम्मा ५ जना न्यायाधीश मात्र कार्यरत रहन पुगेको कारण पुराना मुद्दा न्यून गर्ने कार्यसमेत प्रभावित हुन पुगेको छ । सर्वोच्च अदालतमा पनि दोस्रो योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन गर्दा आ व अर्थात् २०६७/६८ को अन्तमा आइपुग्दा २ वर्ष नाघेका पुराना मुद्दाहरूको संख्या २,२६८ थानमा आईसकेको थियो (हेर्नुहोस् न्यायपालिकाको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन प्रतिवेदन, २०६९ पृ २२१) । हाल कायम ७,२१३ को संख्यालाई नै आधार मान्ने हो भने पनि योजना लागू हुँदाको तुलनामा २ वर्ष पुराना मुद्दाहरूको संख्या ३९.११ प्रतिशतले घटेको अवस्था देखिएको छ । आ व २०६९/७० को तथ्याङ्कलाई आधार मान्दा ३८ वटा जिल्ला अदालतहरू (हेर्नुहोस् अनुसूची-४) र ७ वटा पुनरावेदन अदालतहरू (हेर्नुहोस् अनुसूची-५) ले २ वर्ष पुराना मुद्दाहरूको संख्यालाई शून्य (०) मा ल्याईसकेका छन् । १० वटा जिल्ला अदालतहरूले १ वर्षभन्दा पुराना मुद्दा पनि शून्यमा ल्याईसकेको देखिएको छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-६) ।

योजना कार्यान्वयनपछि प्रतिन्यायाधीश मुद्दा फछ्यौटको औसतमा समेत क्रमशः वृद्धि भएको देखिएको छ । आ व २०६०/६१ मा प्रतिन्यायाधीश औसत मुद्दा फछ्यौट सर्वोच्च अदालत, पुनरावेदन अदालत र जिल्ला अदालतमा क्रमशः ३२४, १५१ र २८६ रहेकोमा (दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन प्रतिवेदन, २०६९ पृ ५९) आ व २०६९/७० मा आइपुग्दा यो संख्या क्रमशः ३५१, २२३ र ४८१ पुगेको छ । (आ व २०६९/७० को वार्षिक प्रतिवेदन, संक्षिप्त भूलक १ मा उल्लिखित मुद्दाको लगतमध्ये निवेदन प्रतिवेदनलाई बाहेक गर्दा) (हेर्नुहोस् अनुसूची-७) ।

न्यायपालिकामा रणनीतिक योजना लागू भएपछि जिल्ला अदालत नियमावलीमा मिति २०६७।४।३ मा भएको आठौँ संशोधनले मुद्दाहरूमा द्रुत कारवाही प्रक्रिया अवलम्बन गरी छिटो छरितो न्याय प्रदान गर्ने उद्देश्यले लगातार कारवाही र सुनुवाइ पद्धतिको व्यवस्था गरिएको थियो । नियमावलीको प्रस्तुत व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि केन्द्रीय न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको मिति २०७०।९।२१ को निर्णयानुसार सहकार्य र समन्वयका लागि सबै सम्बन्धित निकायहरूलाई अनुरोध गरिएको अवस्था छ । केन्द्रीय न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको पहलमा विभिन्न स्थानहरूमा अदालतका न्यायाधीशहरू र अन्य सरोकारवाला निकायहरूसँग अन्तर्क्रिया गरी लगातार सुनुवाइ प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयनको प्रयास भैरहेको छ । त्यसको फलस्वरूप सबैजसो अदालतहरूमा यो प्रणाली कार्यान्वयनमा आईसकेको अवस्था छ । त्यसैगरी, जापान अन्तराष्ट्रिय सहयोग निकाय (JICA) को सहयोगमा दाङ, धनुषा र काभ्रेपलान्चोक गरी ३ वटा जिल्ला अदालतहरूलाई छनौट गरी मुद्दा व्यवस्थापनलाई नमूनाको रूपमा अगाडि बढाउने प्रयास गरिएको छ । संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रमबाट न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको सुदृढीकरण र सूचना तथा सहयोग कक्षको स्थापनालगायत न्यायिक कार्यको प्रभावकारिता वृद्धिका निमित्त १५ वटा जिल्ला अदालतहरू (डडेल्धुरा, कैलाली, कञ्चनपुर, दैलेख, सुर्खेत, सल्यान, कपिलवस्तु, म्याग्दी, स्याङ्जा, वारा, सिन्धुपाल्चोक, महोत्तरी, भूपा, मोरङ र सप्तरी) मा सहयोगको परिचालन गरिएको र आगामी वर्षमा अन्य अदालतहरूमा पनि सहयोग विस्तारको कार्यक्रम रहेको छ । त्यसैगरी ७ वटा जिल्ला अदालतहरूमा समयतालिका पद्धतिलाई नमूनाको रूपमा अगाडि बढाइएको छ ।

फैसला कार्यान्वयन गर्ने कार्यतर्फ रणनीतिक योजना तर्जुमा भई लागू भएपछि मुद्दा फछ्यौटको कार्य सरह मूल कार्यकै रूपमा प्राथमिकता दिइएको अवस्था छ । फैसला कार्यान्वयनलाई छिटो छरितो र प्रभावकारी बनाउन योजनामा सोही अनुरूप लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएको छ । आ व २०६०/६१ मा देवानी

मुद्दाका फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी निवेदनहरू ६,६२३ को संख्यामा फछ्यौट भएकोमा आ व २०६९/७० मा ८,४५९ फछ्यौट हुन सकेको देखिएको छ । आ व २०६०/६९ मा ९ वर्ष नाघेका फैसला कार्यान्वयनका निवेदनहरूको संख्या १,९६० रहेकोमा आ व २०६९/७० मा यस्ता निवेदनहरूको संख्या जम्मा ७८६ कायम हुन आएको देखिएको छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-८) । कैद असूलीतर्फ आ व २०६०/६९ मा जम्मा ९,२७५ वर्ष कैद असूल गरिएकोमा आ व २०६९/७० मा वार्षिक २७,००३ वर्ष अर्थात्, भण्डै तीनगुणा बढी कैद असूल गर्न सकिएको अवस्था छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-९) । त्यसैगरी, जरीवाना असूलीतर्फ आ व २०६०/६९ मा जम्मा रु ११,७०,७०,३२३- असूल गरेको देखिएकोमा आ व २०६९/७० मा आइपुग्दा रु १,३०,५१,१६,२५५- अर्थात् भण्डै बाह्रगुणा बढी जरीवाना असूल हुन सकेको अवस्था देखिएको छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-१०) । रणनीतिक योजनामा फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन संस्थागत सुधारका लागि छुट्टै फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालयको स्थापना भएको छ । फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालयबाट कार्यान्वयन हुन बाँकी लगतहरूको केन्द्रीय अभिलेख तयार गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । विभिन्न तहका न्याय क्षेत्र समन्वय समितिहरूमार्फत फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई अझबढी प्रभावकारी बनाउन विभिन्न सरोकारवाला निकायहरूबीचको समन्वयमा जोड दिइएको छ । त्यसका साथै नीतिगत सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान र सुधारको कार्यलाई समेत निरन्तरता दिइएको छ ।

रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनपछिको अर्को उपलब्धि अनुगमन एवं निरीक्षण प्रणालीमा भएको सुधार हो । अनुगमन एवं निरीक्षण कार्यको प्रभावकारिताले योजनाद्वारा निर्धारित लक्ष्य प्राप्तमा सहयोग गर्दछ । रणनीतिक योजना लागू हुनुपूर्व अनुगमन एवं निरीक्षणको कार्य निर्धारित एवं नियमितरूपमा हुन सकेको देखिँदैन । योजना लागू भएपछि अनुगमन एवं निरीक्षणको कार्य बढी नियमित, व्यवस्थित र प्रभावकारी हुने गरेको पाइएको छ । आ व २०६०/६९ मा जम्मा १० वटा जिल्ला अदालत र अन्तर्गतका अर्धन्यायिक निकायहरूको निरीक्षण भएको देखिएकोमा आ व २०६९/७० मा ७४ जिल्ला अदालतहरू र ६२ जिल्लाका अर्धन्यायिक निकायहरूको निरीक्षण हुन सकेको अवस्था छ ।

रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनपछि उल्लेख्यरूपमा सुधार भएको अर्को क्षेत्र भौतिक पूर्वाधार विकास र सुधार हो । यस सम्बन्धमा भएका मूलभूत उपलब्धिहरूलाई देहायबमोजिम उल्लेख गरिएको छ :

- प्रथम योजना लागू हुनुभन्दा तत्कालअघि अर्थात् आ व २०६०/६९ को अन्तसम्ममा जम्मा १३ वटा पुनरावेदन अदालतहरू र ५८ वटा जिल्ला अदालतहरू मात्र आफ्नै भवनमा सञ्चालित रहेकोमा (सर्वोच्च अदालतको वार्षिक प्रतिवेदन, २०६०/६९ परिशिष्ट ७२) आ व २०६९/७० अन्तमा आइपुग्दा सबै पुनरावेदन अदालतहरू र ६९ जिल्ला अदालतहरूको (सर्वोच्च अदालतको वार्षिक प्रतिवेदन, २०६९/७० परिशिष्ट ४९ र ६९) आफ्नै भवनमा रहेको देखिएको छ ।
- आ व २०६०/६९ मा सबै अदालतहरूका गरी जम्मा ७८ वटा भवनहरू (सर्वोच्च अदालतको वार्षिक प्रतिवेदन, २०६०/६९ परिशिष्ट ७२) रहेकोमा आ व २०६९/७० को अन्त आइपुग्दा जम्मा १०२ वटा अदालत भवनहरू (सर्वोच्च अदालतको वार्षिक प्रतिवेदन, २०६९/७० परिशिष्ट ४९ र ६९) रहेको अवस्था छ । त्यसैगरी, १० वटा अदालत भवनहरू निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका छन् (हेर्नुहोस् अनुसूची-११) ।
- रणनीतिक योजना लागू हुँदा केही अदालतहरूको आफ्नो जग्गासमेत नभएकोमा हाल सबै अदालतहरूसँग आफ्नै जग्गा रहेको छ । सर्वोच्च अदालतका लागि पनि हाल सर्वोच्च अदालत रहेको स्थानको पछाडिपट्टिको जग्गासमेतको थप ३० रोपनी जग्गा प्राप्त भएको अवस्था छ ।
- दोस्रो योजना अवधि (आ व २०६५/६६ देखि आ व २०७०/७१ सम्म) मा मात्र १५ वटा नयाँ अदालत भवनहरूको निर्माण, भएको, १० वटा एनेक्स भवनहरू थपिएको, एउटा आवास निर्माण भएको, गार्डघर लगायत अन्य ७७ वटा निर्माण कार्यहरू सम्पन्न भएको अवस्था छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-११) ।

- भौतिक स्रोतसाधनहरूमध्ये सवारी साधनतर्फ आ व २०६०/६१ मा स्टाफ बस एउटा पनि नभएको अवस्थाबाट आ.व. २०६१/०७० को अन्तमा आइपुग्दा ५ वटा स्टाफ बस सञ्चालनमा रहेको (हेर्नुहोस् अनुसूची-१२) अवस्था छ ।
- आ व २०६०/६१ मा सबै तहका अदालतहरूमा गरी कारहरूको संख्या जम्मा ६२ रहेको (सर्वोच्च अदालत वार्षिक प्रतिवेदन, २०६०/६१ परिशिष्ट ७३) मा आ.व. २०६१/०७० को अन्तमा आइपुग्दा कारहरूको संख्या ३९२ पुगेको (हेर्नुहोस् अनुसूची-१२) अवस्था छ ।
- आ व २०६०/६१ मा सबै तहका अदालतहरू गरी जीपहरूको संख्या ५४ रहेको (सर्वोच्च अदालत वार्षिक प्रतिवेदन, २०६०/६१ परिशिष्ट ७३) मा आ.व. ०६१/७० को अन्तमा आइपुग्दा सो संख्या १०९ पुगेको र मोटरसाइकलहरूको संख्या ३२ रहेको (सर्वोच्च अदालत वार्षिक प्रतिवेदन, २०६०/६१ परिशिष्ट ७३) मा १७४ वटा (हेर्नुहोस् अनुसूची-१२) पुगेको अवस्था छ ।
- रणनीतिक योजना लागू हुनुभन्दा पहिले पुनरावेदन अदालतहरूमा ३ जना न्यायाधीशहरूका लागि एउटा गाडि उपलब्ध हुने गरेको अवस्थाबाट हाल जिल्ला एवं पुनरावेदन अदालतका सबै न्यायाधीशहरूका लागि छुट्टाछुट्टै गाडी उपलब्ध हुन सकेको छ ।
- आ व २०६०/६१ मा न्यायपालिकासँग जम्मा कम्प्युटरको संख्या १२२ रहेको (सर्वोच्च अदालत वार्षिक प्रतिवेदन, २०६०/६१ परिशिष्ट ७३) मा हाल सो संख्या १,८८२ पुगेको, फोटोकपी मेशिन ९१ रहेको (सर्वोच्च अदालत वार्षिक प्रतिवेदन, २०६०/६१ परिशिष्ट ७३) मा १८२ पुगेको र प्रिन्टर ५६२, फ्याक्स मेशिन १४९, जनेरेटर ६३ तथा १५ वटा सोलार उपलब्ध रहेका छन् (हेर्नुहोस् अनुसूची-१२) ।

समग्र सुधार योजना र न्यायपालिकाको निर्धारित लक्ष्य एवं उद्देश्य हासिल गर्न मानव संसाधनको विकास अपरिहार्य रहन्छ । सक्षम, योग्य र समर्पित मानव संसाधनबिना सक्षम एवं प्रभावकारी न्याय प्रणालीको कल्पना गर्न सकिदैन । न्यायपालिकाले निर्धारित गरेको लक्ष्य एवं उद्देश्यहरू मानव संसाधनको दक्षता र प्रतिबद्धताबाट मात्र वास्तविकतामा रूपान्तरण हुन सक्दछन् । मानव संसाधनको यही महत्वलाई आत्मसात् गरेर नै प्रथम रणनीतिक योजनादेखि मानव स्रोत साधनको विकासलाई प्राथमिकतापूर्वक लिई एउटा रणनीति उपायको रूपमा समावेश गरिदै आएको थियो । प्रथम योजनामा उल्लेख गरिएबमोजिम न्यायपालिकाको समग्र कार्यबोझको अनुपातमा आवश्यक जनशक्तिको पहिचान गर्ने उद्देश्यले संगठन र व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरिएको थियो । सर्वेक्षणमा आवश्यक भनी पहिचान गरिएबमोजिम थप दरबन्दी सिर्जनाका लागि नेपाल सरकारसँग अनुरोध भएकोमा पटकपटक गरी केही दरबन्दी स्वीकृत भएको अवस्था पनि छ । तथापि, नेपाल सरकारको स्वेच्छक अवकाश योजनाअनुसार धेरै कर्मचारीहरूले स्वेच्छक अवकाश लिएको र ती पदहरू खारेजीमा परेकाले न्यायपालिका पुनः जनशक्ति अभावको समस्याबाट गुञ्जिरहेको छ । अदालतको मुद्दाहरूको कार्यबोझ भने आ व २०६०/६१ को तुलनामा करीब दोब्बरले वृद्धि भएको देखिएको छ । गत आर्थिक वर्षमा पुनरावेदन र जिल्ला अदालतको न्यायाधीशको दरबन्दीमा ६१ (जिल्ला अदालतमा ४६ र पुनरावेदन अदालतमा १५) थप भएको छ । न्यायाधीशहरूको थप दरबन्दीको अनुपातमा कर्मचारीहरूको दरबन्दी थप हुन सकेको छैन । आ व २०६०/६१ मा न्यायपालिकाको कूल जनशक्ति ४,३५६ (सर्वोच्च अदालत वार्षिक प्रतिवेदन, २०६०/६१ परिशिष्ट २५, ४५ र ७०) रहेकोमा आ व २०६१/७० मा जम्मा ४,३३९ (सर्वोच्च अदालत वार्षिक प्रतिवेदन, २०६१/७० पृ ३ मा उल्लिखित मध्येबाट न्यायाधिकरणहरूको दरबन्दी घटाउँदा) रहेको देखिएको छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-१३) । उल्लिखित अवधिपछि केही दरबन्दी थप भई २०७० चैतसम्ममा जम्मा ४,७६८ पुगेको छ । यसबाट योजना लागू हुँदाको तुलनामा जनशक्तिको संख्यामा खासै बढोत्तरी भएको देखिएको छैन । कार्यबोझ बढेको तुलनामा जनशक्तिमा रहेको कमीको बावजूद मुद्दाको फछ्यौट भने बढेको छ । रणनीतिक योजनाको माध्यमबाट जनशक्तिलगायत उपलब्ध स्रोत र साधनहरूको उचित एवं प्रभावकारी व्यवस्थापन र परिचालन गर्न सकिएको कारणले नै उल्लिखित उपलब्धि हासिल गर्न सम्भव हुन गएको हो । क्षमता विकासका दृष्टिले पनि योजना लागू हुनुअघिको वर्षको तुलनामा पछिल्लो अवधिमा क्रमशः तालिमका अवसरहरू बढेका छन् । वैदेशिक अध्ययन र भ्रमणका अवसरहरू समेत बढेको पाइएको छ । दोस्रो योजना अवधिमा मात्र कूल ४६२ जना न्यायाधीश र कर्मचारीहरू वैदेशिक भ्रमणको अवसरबाट लाभान्वित भएको देखिएको छ । अदालतबाट

भएका फैसलाहरूको कार्यान्वयन लगायत अदालतको सुरक्षा व्यवस्थाका लागि नेपाल सरकारबाट गत वर्षमात्र १,७१४ जना सुरक्षकर्मीहरूको दरबन्दी स्वीकृत भएको छ ।

रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनका सन्दर्भमा न्यायपालिकाले भोग्नुपरेको सबैभन्दा ठूलो समस्या बजेटको अपर्याप्तता हो । रणनीतिक योजना लागू गर्दाको अवस्थासम्म पनि अदालतमा प्रयोग गरिने कागज मुद्दाका पक्षहरूबाटै लिएर काम चलाउनुपर्ने अवस्था थियो । योजना र विकास न्यायपालिकाको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने विषय मानिदैनथे । दैनिक प्रशासन चलाउनु र परम्परादेखि गर्दै आएको काम गर्नु न्यायपालिकाको दिनचर्या थियो । नयाँ विचार र नयाँ कार्यशैलीले पर्याप्त स्थान पाउन सकेको थिएन । न्यायपालिकामा रणनीतिक योजनाको तर्जुमा भएपछि त्यसको आधारमा नयाँ योजना र कार्यक्रमहरू सार्वजनिक भए र ती कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण गरियो । प्रथम योजना लागू हुनु तत्कालअघि अर्थात् आ व २०६०/६१ मा न्यायपालिकाका लागि जम्मा बजेट रु ५६,१४,७५,५८०।९८ विनियोजन (सर्वोच्च अदालत वार्षिक प्रतिवेदन, २०६०/६१ संक्षिप्त भूलक ४.१) भएको देखिएकोमा आ व २०७०/७१ मा आइपुग्दा रु ३,२०,८३,४५,०००।- विनियोजन (सर्वोच्च अदालत लेखाशाखाबाट प्राप्त विवरण अनुसार) भएको देखिएको छ । यस हिसाबले न्यायपालिकाको कूल बजेटमा आ व २०६०/६१ को तुलनामा रु २,६४,६८,६९,४१९।- (अर्थात् ४७१.४१ प्रतिशत) ले बृद्धि हुन गएको अवस्था छ । यद्यपि, बजेटको ठूलो अंश नियमित शीर्षकहरूमा नै विनियोजन गर्नुपरेकोले पनि बजेटको आकारमा उल्लेख्य बृद्धि हुन गएको हो । आ व २०७०।७१ को नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा न्यायपालिकालाई विनियोजन गर्ने बजेट क्रमशः बृद्धि गर्दै कूल राष्ट्रिय बजेटको एक प्रतिशतसम्म पुऱ्याउने नीति लिइने छ भन्ने उल्लेख भएको छ (प्रकरण ३३४) । राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा तर्जुमा भएको तेह्रौँ योजनाको आधारपत्रको परिच्छेद-६ मा न्यायपालिकाको रणनीतिक योजना क्रमशः प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गरिने छ भन्ने उल्लेख भएको छ । आ व २०६९/७० को फागुनदेखि अदालतको स्थायी दरबन्दीमा कार्यरत कर्मचारीहरूका लागि नेपाल सरकारबाट ५० प्रतिशत कार्यसम्पादनमा आधारित भत्ता पनि उपलब्ध हुँदै आएको छ ।

रणनीतिक योजना प्रारम्भ भएपछि अदालत व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको प्रयोगले प्रवेश पाएको छ । मुद्दा व्यवस्थापनका विविध पक्षहरूलाई समेटेर आवश्यक सफ्टवेयरहरू निर्माण भएका छन् । मुद्दा व्यवस्थापनको वैज्ञानिक पद्धतिमा आधारित समयतालिका पद्धति लागू गर्ने कार्यको तयारी अन्तिम चरणमा पुगेको छ । जिल्ला अदालत तहमा न्यायाधीशलाई मुद्दा जिम्मा लगाउने पद्धतिको स्थापना गरिएको छ । पुनरावेदन तहमा मुद्दाका पक्षहरू तारिखमा बस्न नपर्ने गरी नियमावलीमा आवश्यक व्यवस्था गरिएको छ । म्याद तामेली कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन ७ वटा जिल्ला अदालतहरू (ललितपुर, भक्तपुर, चितवन, मकवानपुर, नवलपरासी, तनहुँ र दाङ) मा तामेलदारहरूले प्रयोग गर्न पाउने गरी मोटरसाइकलको सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । पुनरावेदन अदालत राजविराज, जनकपुर, हेटौँडा) मा केही कर्मचारीहरूका निमित्त आवास सुविधा उपलब्ध हुन सकेको छ ।

कमजोर आर्थिक अवस्थाका कारण समाजमा न्यायका धेरै उपभोक्ताहरू अदालतसम्मको पहुँचबाट वञ्चित हुनु परेको धेरै घटनाहरू समाचार र अध्ययन प्रतिवेदनहरूमा देखिने गरेको छ । अदालतमा आएका पक्षहरूबाट पनि न्याय ढिलो र महँगो भएको गुनासाहरू आउने गरेको छ । त्यस्ता गुनासाहरूको सम्बोधनका लागि रणनीतिक योजनामा प्रारम्भदेखि नै न्यायिक प्रक्रिया र व्यवस्थापकीय सुधारका प्रयासहरू भएका छन् । न्यायमा सहज पहुँचका लागि मेलमिलाप पद्धतिको प्रबर्द्धन गर्नुपर्ने विषयलाई योजनामा प्राथमिकताका साथ उल्लेख गरिएको थियो । रणनीतिक योजनामा उल्लेख भएबमोजिम अदालतभित्रै मेलमिलापको प्रक्रियाद्वारा विवाद समाधान गर्ने पद्धतिलाई अदालत सम्बन्धी नियमावलीहरूमा व्यवस्थित गरिएको छ । त्यसैगरी छुट्टै मेलमिलापसम्बन्धी ऐन निर्माणसमेत भई २०७१ वैशाख १ गतेदेखि लागू भइसकेको अवस्थासमेत छ । रणनीतिक योजना लागू हुनुभन्दा अगाडि मेलमिलापसम्बन्धी विषयमा सैद्धान्तिकरूपमै पनि आत्मसात् गर्न नसकिएको अवस्थाबाट वर्तमान अवस्थामा आइपुग्दा सबै तहका अदालतहरूमा मेलमिलाप केन्द्रहरू स्थापना हुन सकेका छन् । २,५५० भन्दा बढी मेलमिलापक तारिहरू तयार भएका छन् । २,२३० जना मेलमिलापकर्ताहरू विभिन्न तहका अदालतको मेलमेलमिलापकर्ताको सूचीमा सूचिकृतसमेत भएका छन् । सूचिकृतमध्येका करिब २०० जनालाई मेलमिलापसम्बन्धी एडभान्स

तालिम प्रदान गरिएको छ । मेलमिलापकर्ताहरूका लागि अदालतका तर्फबाट प्रतिमुद्दा बढीमा रु २,५००।- सम्मको पारिश्रमिक उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ र मेलमिलाप पद्धतिको प्रवर्द्धनका लागि विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक प्रचार सामग्रीहरूको उत्पादन तथा वितरण निरन्तररूपमा गरिएको छ । यसप्रकार अदालतमा स्थापित मेलमिलाप केन्द्रहरूमा १७,४३१ थान मुद्दाहरू पठाइएकोमा जम्मा ३,१४१ थान मुद्दाहरू मेलमिलापको प्रक्रियाद्वारा समाधान हुन सकेको देखिएको छ ।

न्यायिक कार्य न्यायपालिकाको एक्लो प्रयासबाट मात्र सम्भव हुने विषय होइन । न्यायिक कार्यको प्रभावकारिताको लागि न्याय क्षेत्रका सरोकारवाला निकायहरूको पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । न्याय क्षेत्रका सरोकारवाला निकायहरूको भूमिकालाई आत्मसात् गरेर रणनीतिक योजनाको प्रारम्भदेखि नै ती निकायहरूसमेतको सहयोग र समन्वय अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको स्थापनामा जोड दिइएको थियो । संसारका धेरै मुलुकहरूमा यस किसिमको संरचनाको परिकल्पना गरिएको पाइदैन । नेपालको सन्दर्भमा यो सुन्दर संरचनाको परिकल्पना रणनीतिक योजनाले नै ल्याएको हो । हाल यसलाई संस्थागत बनाई बढी प्रभावकारी बनाउन अदालत नियमावलीमा नै समितिको गठन तथा गर्नु पर्ने कार्यहरूको बारेमा समेत उल्लेख गरिएको छ । समितिबाट भएका काम कारबाहीहरूलाई अदालतको प्रतिवेदन प्रणालीभित्र ल्याइएको छ र त्रैमासिकरूपमा प्रतिवेदन गर्नुपर्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ । दोस्रो योजना अवधि (आ व २०६६/६७ देखि आ व २०७०/७१ सम्म) मा मात्र सबै तहका न्याय क्षेत्र समन्वय समितिहरूको बैठक जम्मा ६६८ पटक बसेको तथ्याङ्क छ (हेर्नुहोस् अनुसूची-१४) । मिति २०७०।१।२१ मा बसेको केन्द्रीय न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको बैठकले अदालतको फौसलाबमोजिम लागेको दण्ड जरीवाना तिर्न बाँकी व्यक्तिहरूले सम्बन्धित अदालतमा समर्पण नगरेसम्म राज्यका विभिन्न निकायहरूबाट प्रदान गरिने नागरिकता, राहदानी, इजाजतपत्र, टेलिफोन, धारा, विजुली जडान, जग्गा तथा सवारी नामसारीलगायत सबै प्रकारका सेवा सुविधा स्थगन गर्न सम्बद्ध सबै निकायहरू र मन्त्रालयहरूलाई अनुरोध गर्ने तथा यससम्बन्धी आवश्यक कानून निर्माण गर्न कानून मन्त्रालयमा लेखी पठाउने निर्णय भई सो निर्णय कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूमा मिति २०७०।१।३० मा पत्राचारसमेत भइसकेको अवस्था छ ।

न्यायपालिकामा रणनीतिक योजनाका माध्यमबाट काम गर्न शुरू भएपछि महत्व पाएको र उपलब्धिसमेत देखिएको अर्को क्षेत्र अनुसन्धान प्रणालीमा भएको विकास पनि हो । अनुसन्धान प्रक्रिया खर्चिलो कार्य हो । हाम्रो जस्तो आर्थिक विपन्नताका बीच गुञ्जिरहेको मुलुकमा कतै पनि अनुसन्धान पद्धतिले त्यति महत्व पाउन सकेको अवस्था छैन । न्याय र कानूनको क्षेत्रलाई अनुत्पादक क्षेत्रको रूपमा लिइने परम्परागत सोचको विद्यमानतामा न्याय र कानूनसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान अझ पछाडि परेको देखिन्छ । यी सीमितताका बावजुद पनि न्यायपालिकाभित्र ठूलो र खर्चिलो अनुसन्धान भन्दा पनि आफ्नो कार्यप्रणालीसँग सम्बन्धित कार्यमूलक विषयहरूमा आफ्नै जनशक्ति परिचालन गरेर अनुसन्धान गर्ने प्रक्रियालाई प्रोत्साहित गरिएको छ । दोस्रो योजना अवधिमा मात्र न्याय र कानूनसँग सम्बन्धित ३२ वटा विषयमा अनुसन्धान हुन सकेको अवस्था छ । अनुसन्धान प्रतिवेदनका निष्कर्षहरूलाई सर्वोच्च अदालतका सबै माननीय न्यायाधीशज्यूहरूसमक्ष प्रस्तुती गर्ने र भावी नीति एवं कानून निर्माणमा यसलाई उपयोग गर्ने नीति अपनाइएको छ ।

त्यसैगरी रणनीतिक योजनामा यसको निर्माणसँगै कार्यान्वयनका लागि प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गर्ने कुरालाई पनि महत्व दिइएको थियो । योजनामा उल्लेख गरिएबमोजिम केन्द्रीय तहमा सर्वोच्च अदालतका माननीय न्यायाधीशज्यूको संयोजकत्वमा योजना कार्यान्वयन समिति स्थापना भएको छ । उक्त समितिको सचिवालयको रूपमा योजना कार्यान्वयन सचिवालयको समेत स्थापना गरिएको छ । योजना कार्यान्वयनको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सबै तहका अदालतहरूमा योजना समितिहरू निर्माण गरिएका छन् । यी संयन्त्रहरूमाफर्त सम्बन्धित अदालतहरूमा योजनाले प्रक्षेपण गरेबमोजिमको लक्ष्य हासिल हुन सकेको छ, छैन र छैन भन्ने समस्याहरू के छन् भनी समीक्षा गर्ने परिपाटी बसेको छ । यसप्रकार सम्पूर्ण न्यायाधीश एवं कर्मचारीहरूको ध्यान योजना कार्यान्वयनमा केन्द्रित गर्ने प्रयासहरू भएका छन् । योजना कार्यान्वयनका सन्दर्भमा न्यायाधीशदेखि कर्मचारी तहसम्मको यस प्रकारको संलग्नता आफैमा पनि न्यायपालिकाका निम्ति नौलो कार्यसंस्कृति हो ।

यति हुँदाहुँदै पनि सुधार प्रक्रिया स्वयंमा एउटा विन्दुबाट शुरूहुने र अर्को विन्दुमा गएर टुङ्गिने प्रक्रिया होइन । मुख्य कुरा सुधार प्रक्रियाप्रति आम सदस्यहरूबीच प्रतिबद्धता सिर्जना गर्ने र आत्ममूल्याङ्कनको अभ्यासलाई आत्मसात गर्न सकेको छ कि छैन भन्ने विषय महत्वपूर्ण हुन्छ । न्यायपालिकामा रणनीतिक योजनाको निर्माणपछि योजनाको प्रगति समीक्षा एवं आवधिकरूपमा गरिने योजना कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन माफत आफ्ना भूमिकाको सबल र दुर्बल पक्षको आत्मनिरीक्षण गर्ने प्रणाली स्थापना भएको छ । न्यायपालिकाले सुधारका प्राथमिकताहरूको निर्धारणका लागि सेवाग्राहीहरू एवं सरोकारवाला निकायहरूसम्म पुग्ने, तिनीहरूबाट प्राप्त सुझावहरूलाई स्थान दिने र परिस्थितिहरूको विश्लेषण गर्ने प्रक्रियालाई आत्मसात गरेको छ । न्यायपालिका आफैभित्र पनि सुधारको यो प्रक्रियामा सबैले आफ्नो भूमिका कहाँनिर छ भनेर खोज्ने प्रवृत्तिको विकास भएको छ । नवीनतम् विचार, सुधार र परिवर्तनलाई ग्रहण गर्ने सौँचको विकास भएको छ । न्यायपालिकामा पनि योजनाको सान्दर्भिकता छ र ? भन्ने अवस्थाबाट योजनाको अपरिहार्यताप्रति आमरूपमा सर्वसम्मति बनेको अवस्था छ । न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुने हरेक कार्यहरूलाई तथ्याङ्कमा प्रस्तुत गर्ने परिपाटी बसेको छ । हिजो कहाँ थियो, आज कहाँ आइपुगेका छौं र भोलि कहाँ पुग्नु पर्ने हो भन्ने किसिमबाट गन्तव्यहरू निर्धारण गर्ने र त्यसको समीक्षा गर्ने गरिएको छ । संक्षेपमा भन्दा न्यायपालिकाभित्र सुधार प्रक्रियाप्रतिको आम प्रतिबद्धता र उत्तरदायित्वमा वृद्धि भएको पाइएको छ । रणनीतिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयनका माध्यमबाट प्राप्त यी उपलब्धिहरूलाई महत्वपूर्ण नै मान्नुपर्ने हुन्छ ।

१.५: दोस्रो योजना कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र चुनौतीहरू

हरेक योजनाको सफलता त्यसको कार्यान्वयनमा आधारित रहने कुरा दोहो-याइरहनुपर्ने विषय होइन । नेपालको न्यायपालिकामा योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाको यात्रामा दुईवटा पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाहरू लागू भई कार्यान्वयनको अवधि सम्पन्न भइसकेको परिप्रेक्ष्यमा कतिपय समस्याहरू पहिलो र दोस्रो रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका सन्दर्भमा साभ्ना प्रकृतिका देखिएका छन् । साथै कतिपय समस्याहरू दोस्रो रणनीतिक योजनाका सन्दर्भमा नयाँ प्रकृतिका पनि देखिएका छन् । दोस्रो रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका सन्दर्भमा देखिएका मूलभूत समस्या र चुनौतीहरूलाई देहायका बुँदाहरूमा उल्लेख गरिएको छ :

१. प्रथम योजनामा जस्तै दोस्रो योजनाका सन्दर्भमा पनि योजना कार्यान्वयनका लागि प्रक्षेपण गरिएको बजेटको तुलनामा ज्यादै कम मात्र बजेट न्यायपालिकाका लागि विनियोजन हुन सकेको पाइन्छ । प्रथम योजना अवधिभरका लागि जम्मा बजेट रु ६,८४,६३,४४,५१६।- बजेट प्रक्षेपण गरिएकोमा जम्मा रु ४,६८,१०,३६,०००।- अर्थात् प्रक्षेपित बजेटको ६८.३७ प्रतिशत विनियोजन भएको थियो । दोस्रो योजना अवधिभरका लागि जम्मा बजेट रु १९,११,८८,३१,०००।- प्रक्षेपण गरिएकोमा जम्मा रु ९,४९,६९,१०,३५३।- अर्थात् ४९.६७ प्रतिशत मात्र बजेट विनियोजन हुन सकेको पाइएको छ ।
२. योजना कार्यान्वयनका लागि प्रक्षेपण गरिएबमोजिमको बजेट प्राप्त नहुनु स्वयंमा एउटा समस्या छँदैछ, प्राप्त बजेट एवं स्रोतसाधनहरूको वितरण र खर्च पनि योजनासँग र योजनाद्वारा निर्धारित प्राथमिकताहरूसँग आवद्ध तुल्याउन नसकिएको अवस्थासमेत छ ।
३. योजना कार्यान्वयन संयन्त्रको रूपमा अनुसन्धान तथा योजना महाशाखालाई योजना कार्यान्वयन सचिवालयको काम गर्ने गरी तोकिएको भए पनि योजना कार्यान्वयन र अनुगमनमा यसलाई पर्याप्त भूमिका दिइएको आवश्यक भौतिक एवं जनशक्तिको व्यवस्था गर्न र यसले प्रभावकारी भूमिका खेल्न सकेको अवस्था छैन । त्यसैगरी मातहतका योजना कार्यान्वयन संयन्त्रहरूको प्रभावकारिता वृद्धि गर्नसमेत सकिएको छैन ।
४. योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने मानव संसाधनको योजना र व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन सकेको छैन । प्रथम योजना शुरू हुनुभन्दा तत्कालअघिको आ व २०६०/६१ मा न्यायपालिकामा जम्मा दरबन्दी ४,३५६ रहेकोमा आ व २०६९/७० मा दरबन्दी बढ्नुको सट्टा भन् घटेर ४,३३९ कायम हुन आएको देखिएको छ । पछिल्लो समयमा केही दरबन्दी थप भई २०७० चैत्रसम्ममा जम्मा ४,७६८ पुगेको देखिएको छ । जब कि यस अवधिमा मुद्दाको नयाँ दर्ता हुने क्रम आ व २०६०/६१ मा ४८,६०४

रहेकोमा आ व २०६९/७० मा ९०,२९३ पुगी भण्डै दोब्बर बढन गएको देखिएको छ । जनशक्ति व्यवस्थापनको आधुनिक मान्यताहरूलाई आत्मसात् गर्न सकिएको छैन ।

५. योजना अवधिमा अदालत भवनहरूको निर्माण, जग्गा प्राप्त र सवारी साधनलगायतका मेशिनरी सामानहरूको खरीद कार्य बढेको देखिएको छ तापनि धेरै अदालतहरू अझ पनि भौतिक रूपले वा स्थानका हिसाबले अपर्याप्त अवस्थामा रहेका छन् । मानव अधिकारको विश्वव्यापी मापदण्ड एवं पीडित र साक्षी संरक्षणका सन्दर्भमा विकसित भई आएको विधिशास्त्रीय मान्यता अनुरूप अदालतहरूको भवन निर्माण गर्नुपर्ने अवस्था छ । पछिल्ला समयमा भएको न्यायाधीश नियुक्तिका सन्दर्भमा पनि विद्यमान भवन र स्थान अपर्याप्त देखिएको छ । यो अपर्याप्तता र असुविधाका कारण अदालतहरूको कार्यसम्पादन प्रभावित भइरहेको अवस्था छ ।
६. अदालत व्यवस्थापनमा सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्न थालिएको करिब दश वर्ष व्यतीत भइसकेको छ । तथापि, अझ पनि सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई विश्वसनीय, उपयोगी र प्रभावकारी बनाउन सकिएको छैन । सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगको क्षेत्रमा वर्तमान अवस्थाको आँकलन र भविष्यको गन्तव्य निर्धारण गरी दीर्घकालिन, मध्यकालीन एवं अल्पकालीन कार्यक्रमका साथ अगाडि बढ्न नसकिएको अवस्था छ ।
७. योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाको करिब दश वर्ष पूरा भैसक्दा पनि सबै तहका न्यायाधीश र कर्मचारीहरूमा योजनाप्रति वाञ्छितरूपमा स्वामित्वभावको सिर्जना हुन सकेको अवस्था छैन । प्रत्येक अदालतमा न्यायाधीश र केही अधिकृतहरूबाहेक अन्य कर्मचारीहरूमा योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष्य र रणनीतिहरूका बारेमा आधारभूत जानकारीसम्म पनि नरहेको अवस्था देखिएको छ ।
८. योजनाका हरेक क्रियाकलापमा जिम्मेवारीको निर्धारण गरिएको भए पनि त्यसप्रति आमरूपमा संवेदनशीलता र जवाफदेहिता बहन हुन सकेको छैन । त्यस सम्बन्धमा समयसमयमा समीक्षा हुने र जवाफदेहिता बहन गर्ने गराउने प्रणाली स्थापित हुन सकेको अवस्था समेत छैन ।
९. मुद्दा फछ्यौटतर्फको प्रगति मूल्याङ्कनलाई आधार मान्दा कार्यबोझ र कार्यसम्पादनबीच कुनै सम्बन्ध कायम हुन सकेको देखिएन । कार्यबोझका दृष्टिले साना कतिपय अदालतहरूमा पुराना मुद्दाहरू बाँकी रहेको र फछ्यौट संख्यासमेत न्यून रहेको देखिएको छ (हुम्लामा जम्मा ४० थान मुद्दाको लगत भएकोमा पनि २ वर्ष पुराना मुद्दा बाँकी रहेको देखिएको छ, बझाङमा २९ थान मुद्दा २ वर्ष पुराना देखिएका छन्) भने ठूला अदालतहरूमा पनि पुराना मुद्दाहरू बाँकी नरहेको (२००० भन्दा बढी लगत भएका चितवन, भक्तपुर, नवलपरासी जिल्ला अदालतहरूमा २ वर्ष पुराना मुद्दा शून्यमा ल्याइएको देखिएको छ) र फछ्यौट प्रगति पनि उत्साहजनक देखिएको छ । यसले गर्दा अदालतको कार्यसम्पादनमा कार्यबोझ भन्दा पनि नेतृत्व र जिम्मेवारीबोधको भावनाले प्रभाव पारेको अनुभूति गर्न सकिन्छ । तसर्थ, योजनाको लक्ष्यअनुरूप कार्य प्रगति गर्न नसकेको अदालतका न्यायाधीश र रजिष्ट्रारहरूमा नेतृत्व क्षमता विकास गराउनुपर्ने र प्रतिबद्धताका साथ काम गर्ने न्यायाधीश एवं अधिकृतहरूको मनोबल उच्च राख्न तिनीहरूलाई प्रोत्साहित गर्नुपर्ने अवस्था छ ।
१०. योजना तर्जुमाका क्रममा भएको छलफल र परामर्शबाट योजना कार्यान्वयनका सन्दर्भमा दोहोरो सञ्चार प्रणालीको विल्कुलै अभाव रहेको देखियो । योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने जनशक्ति तथा अन्य व्यवस्थापनका सम्बन्धमा पुनरावेदन र जिल्ला तहका अदालतहरूले आफ्नो भनाई राख्ने र सुन्ने प्रणालीको अभाव महशुस गरेको पाइयो । यसले कार्यान्वयन तहमा रहेका अदालतहरूमा ठूलो निराशा उत्पन्न गरेको अवस्था छ ।
११. मुद्दा फछ्यौटको मुख्य जिम्मेवारी न्यायाधीशहरूको हुने भए पनि मुद्दालाई फैसला हुने चरणमा पुऱ्याउन र फैसला भएपछि फैसला तयार गर्ने चरणमा अदालतका अधिकृतहरू र अन्य कर्मचारीहरूको पनि महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । तथापि, अदालतहरूका कार्ययोजनामार्फत अधिकृत र कर्मचारीहरूलाई योजनाले लिएको लक्ष्यहरूतर्फ आबद्ध र अभ्यस्त गराउन नसकिएको अवस्था छ ।

१२. योजनामा प्रक्षेपित लक्ष्यहरूको प्राप्तमा अदालतको मात्र एकलो प्रयास पर्याप्त नहुने र यसका सरोकारवाला निकायहरू खासगरी सरकारी वकील तथा बार एशोसियसनबाट सकारात्मक सहयोग प्राप्त गर्नेतर्फ घनिभूत प्रयास हुन सकेको र आपसी संवाद वा छलफल पर्याप्तरूपमा हुन सकेको छैन ।
१३. योजनामा प्रक्षेपित कतिपय क्रियाकलापहरू कानून सुधार र निर्माणसँग सम्बन्धित रहेकोमा कानून संशोधन र निर्माण गर्ने निकायहरूसँग आवश्यकताअनुरूप संवाद गर्न नसकिएको कारण कानून निर्माण र सुधारका क्षेत्रमा अपेक्षित उपलब्धि हुन सकेन । जसका कारण छिटो छरितो फैसला गर्ने, बक्यौता न्यूनीकरण गर्ने र फैसला कार्यान्वयनतर्फ अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन ।
१४. योजना कार्यान्वयनका लागि विशेष सीप र दक्षता आवश्यक पर्ने भएपनि योजना अवधिमा योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारीमा रहेका न्यायाधीश र अधिकृतहरूका लागि योजना कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित सीप र दक्षता विकास गर्नेतर्फ अपेक्षित प्रगति हुन सकेको देखिदैन ।
१५. योजना आफैमा अनुशासन र संस्कृति पनि हो । आफ्नो संगठनका काम कारवाहीहरूलाई व्यवस्थितरूपमा सञ्चालन गर्ने प्रक्रियाका रूपमा योजना रहेको हुन्छ । तर, धेरै अदालतहरूमा योजना दैनिकी बन्न सकेको देखिदैन । योजनाको अनुशासनभित्र बाँधिने र योजनाले निर्दिष्ट गरेबमोजिम आफ्ना क्रियाकलापहरूलाई अगाडि बढाउने संस्कृतिको निर्माण अबै पनि अपेक्षित मात्रामा हुन सकेको छैन ।
१६. न्यायाधीश र कर्मचारीहरूको क्षमता विकासका लागि केही प्रशिक्षण र गोष्ठीहरू सञ्चालन भएको पाइए पनि यी कार्यक्रमहरू आवश्यकतामा आधारित नभई प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने संस्थाहरूको प्राथमिकतामा आधारित हुन गएको अवस्था छ । क्षमता विकासका लागि उद्देश्यमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने किसिमको क्षमता विकास योजना बनेको र सो अनुरूप हुन सकेको अवस्था छैन ।

समग्रमा, योजनाको तर्जुको कार्य सम्पन्न भएपछि न्यायिक सुधारका कार्यक्रमहरू स्वतः सम्पन्न हुने होइनन् । यस प्रक्रियामा योजनाको तर्जुमा एउटा प्रारम्भिक तयारीमात्र हो । योजना कार्यान्वयनको हालसम्मको अनुभवबाट योजनाको तर्जुमा कार्यमा देखाइएको प्रतिबद्धता र त्यसका लागि लाग्ने गरेको समय र कामको अनुपातमा यसको कार्यान्वयनप्रति सबैको र खासगरी नेतृत्व तहको प्रतिबद्धता अपेक्षितरूपमा देखापरेको छैन । यसले गर्दा योजना तर्जुमाको कार्य एउटा बौद्धिक अभ्यासमा सीमित हुन गएको हो कि भन्ने अवस्था छ ।

परिच्छेद २ वस्तुस्थिति विश्लेषण

न्यायपालिकाको समग्र विकासका लागि योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाको आरम्भ गरिएको करिब दश वर्षको अवधिमा न्यायपालिकाको आन्तरिक र बाह्य कार्य वातावरणमा धेरै परिवर्तन आएको छ । यद्यपि रणनीतिक योजना प्रारम्भ गर्दाका कतिपय परिस्थिति, परिवेश अहिले पनि उस्तै रहेका छन् । यसबीचमा कतिपय परिस्थितिहरूमा परिवर्तनसमेत भई न्यायपालिकाले आफूलाई परिवर्तित सन्दर्भअनुरूप तुल्याउनुपर्ने नयाँ चुनौती पनि थपिएको छ । न्यायपालिकाको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्दा यी वस्तुगत अवस्था र परिस्थितिहरूको यथार्थ चित्रण हुनु जरुरी छ । साथै, तेस्रो रणनीतिक योजनामा लक्ष्य र रणनीतिहरूको निर्धारण गर्दा तिनै वस्तुगत अवस्था र परिस्थितिको उपयुक्त एवं वस्तुपरक ढङ्गबाट विश्लेषण हुनु समेत आवश्यक छ । त्यसैले यस परिच्छेदमा न्यायपालिकाको आन्तरिक कार्य वातावरण र बाह्य कार्य वातावरण गरी दुईवटा मूल शीर्षकअन्तर्गत न्यायपालिकाको वर्तमान वस्तुस्थितिको विश्लेषण गरिएको छ :

२.१: न्यायपालिकाको आन्तरिक कार्य वातावरण

संविधान र कानूनले निर्धारण गरेको जिम्मेवारी र योजनाको सन्दर्भ :

तत्काल प्रचलित नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ र वर्तमान नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा समेत नेपालमा स्वतन्त्र र सक्षम न्यायपालिकाको स्थापनाको प्रत्याभूति गरिएको छ । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १०७(२) मा “नेपालको न्यायपालिकाले स्वतन्त्र न्यायपालिकासम्बन्धी अवधारणा र मूल्य मान्यतालाई अनुशरण गरी लोकतन्त्र र जनआन्दोलनको भावनालाई आत्मसात् गर्दै संविधानप्रति प्रतिबद्ध रहेनछ” भन्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसैगरी नेपालको न्यायसम्बन्धी अधिकार अदालत तथा न्यायिक निकायहरूबाट प्रयोग हुने व्यवस्था पनि गरेको छ । संविधानद्वारा व्यवस्थित यो अधिकारको प्रयोग र न्याय प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउने जिम्मेवारी धारा ११२ ले प्रधान न्यायाधीशलाई सुम्पेको छ । न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ ले न्याय छिटो, कम खर्चिलो र सुलभ हुनुपर्ने उद्देश्य राखेको छ । संविधानद्वारा न्यायपालिकालाई सुम्पिएको यही जिम्मेवारीलाई सक्षमताका साथ सम्पादन गर्न र कानूनद्वारा न्यायपालिकाप्रति राखिएको अपेक्षालाई पूरा गर्न न्यायपालिकाले आफ्नो प्रयासलाई व्यवस्थितरूपमा अगाडि बढाउने उद्देश्यले प्रथम पटक वि सं २०६१ सालमा प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी लागू गरेको थियो ।

संरचनागत हिसाबले नेपालको न्यायपालिकामा तीन तहका अदालतहरू रहेका छन् ; सर्वोच्च अदालत, पुनरावेदन अदालत र जिल्ला अदालत । यसका अतिरिक्त खास किसिम र प्रकृतिका मुद्दाहरू हेर्न यी नियमित अदालती संरचना बाहेक विशेष अदालत, श्रम अदालत, राजस्व न्यायाधिकरण, प्रशासकीय अदालत, वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण समेतको गठन भई कार्य गरिएका छन् । अर्कोतर्फ नियमित अदालती संरचनाभित्रै पनि बाल इजलास, वाणिज्य इजलासलगायतका विशिष्टीकृत इजलासहरू गठन भएको अवस्था समेत छ । सर्वोच्च अदालत नेपालको सबैभन्दा माथिल्लो तहको अदालत हो । सबैभन्दा माथिल्लो तहको अदालत भएको आधारमा सर्वोच्च अदालतले न्यायिक काम कारवाहीका सम्बन्धमा अन्तिम तहको जिम्मेवारीमा रहेको मात्र नभई, मातहत अदालतहरूको निरीक्षण एवं सुपरीवेक्षण र अन्य प्रशासनिक विषयमा समेत केन्द्रीय निकायको भूमिका पनि निर्वाह गर्दछ । त्यसैले स्वाभाविकरूपमा रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनमा पनि सर्वोच्च अदालतको नेतृत्वदायी भूमिका रहने प्रष्ट छ । पहिलो योजना सर्वोच्च अदालतले तर्जुमा गरी मातहत अदालतहरूलाई कार्यान्वयनका लागि निर्देशित गरेको थियो । योजना तर्जुमामा मातहत अदालतका न्यायाधीशहरू एवं कर्मचारीहरूको आवश्यक सहभागिताको सुनिश्चितता गराउन नसकिएको कारण योजनाप्रति सबै तहका न्यायाधीश र कर्मचारीहरूमा स्वामित्वभाव विकसित गराउन सकिएन । तसर्थ, न्यायाधीश र कर्मचारीहरूले यसलाई माथिबाट निर्देशित अतिरिक्त

कार्यबोझका रूपमा लिने अवस्था रहयो । यद्यपि न्यायपालिका स्वयंका लागि रणनीतिक योजना आफैमा नौलो अभ्यास थियो । त्यसैले पहिलो योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित उपलब्धिहरू हासिल हुन सकेनन् । वास्तवमा भन्ने हो भने पहिलो योजना अवधि योजनाका बारेमा बुझ्न र बुझाउनमा नै समाप्त भयो । पहिलो योजनाको यो अनुभवबाट पाठ सिकेर दोस्रो रणनीतिक योजना तर्जुमाका बखत मातहत अदालतका न्यायाधीश र कर्मचारीहरूलाई तुलनात्मकरूपमा बढी सहभागी गराइएको थियो । साथै, रणनीतिक योजनामै सबै अदालतहरूलाई केन्द्रीय योजनाको परिधिभित्र रहेर आ-आफ्नो आवश्यकता र परिवेशअनुरूप अदालतको वार्षिक कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयनको व्यवस्था गरिएको थियो । तथापि अझै पनि योजनाप्रति आवश्यक स्वामित्वभाव निर्माण र योजनाको बारेमा पर्याप्त जानकारी हुन नसकेको अवस्था छ ।

मूल कार्यतर्फको प्रगति र विद्यमान स्थिति :

माथि परिच्छेद-१ मा गरिएको मूल कार्यतर्फको प्रगति समीक्षाबाट मुद्दा फछ्यौटतर्फ योजनामा निर्धारित नतिजापरिसूचकको आधारमा शत प्रतिशत लक्ष्य हासिल हुन सकेको नदेखिए पनि जिल्ला र पुनरावेदन अदालतहरूले क्रमशः ८४ र ८८ प्रतिशत लक्ष्य हासिल गरेको अवस्था छ । सर्वोच्च अदालतले कूल दरबन्दीको आधाभन्दा कम न्यायाधीशहरू कार्यरत रहेको अवस्थामा पनि ५८ प्रतिशत लक्ष्य हासिल गरेको छ । फछ्यौट संख्यामा भएको वृद्धिका बावजूद पुराना मुद्दाहरूको बक्यौता न्यूनीकरणमा लक्ष्यको तुलनामा वाञ्छित प्रगति हुन सकेको देखिएको छैन । यसो हुनुमा दोस्रो योजना अवधिमा नयाँ मुद्दा दर्ता हुने क्रम दोब्बरले वृद्धि हुनु मुख्य कारणको रूपमा रहेको छ । यसरी नयाँ मुद्दा दर्ता हुने क्रम बढ्नुमा शान्ति सुरक्षा कमजोर भएको कारण अपराधका घटनाहरू बढेको वा नागरिकहरूमा आफ्नो हक अधिकारप्रतिको सचेतता बढेको वा अदालतप्रतिको आस्था र भरोसामा वृद्धि भएको पनि हुन सक्दछ । यथार्थ जे भए पनि यो प्रवृत्तिले तेस्रो योजनामा लक्ष्य र नतिजा परिसूचकहरू निर्धारण गर्दा बढी व्यावहारिक र यथार्थपरक बन्न निर्देश गरेको छ । साथै, मुद्दा व्यवस्थापनको पद्धतिगत सुधार तथा न्यायिक प्रक्रियाहरूको पुनरावलोकन गर्नुपर्ने आवश्यकतासमेत रहेको छ ।

फैसला कार्यान्वयनतर्फ पनि नतिजा परिसूचकअनुसार कैद र जरीवानाको असूलीमा अपेक्षित प्रगति हासिल हुन नसकेको अवस्था छ । यसो हुनुमा निर्धारित नतिजापरिसूचकहरू नै अव्यावहारिक हुन् कि भन्ने प्रश्न उठेको छ । किनभने योजना प्रारम्भ हुनुअगाडिको असूलीको अवस्थालाई आधार मान्दा आ व ०६०/६१ मा कैद असूली ९,२७५ वर्ष भएकोमा आ व ०६९/७० मा २७,००३ वर्ष असूली भएको देखिएको छ । जरीवानातर्फ आ व ०६०/६१ मा रु. ११,७०,७०,३२३ असूल भएको अवस्थाबाट आ व ०६९/७० मा आइपुग्दा रु १,३०,५१,९६,२५५ असूल हुन सकेको छ । यसरी हेर्दा शुरूको अवस्थाको तुलनामा कैदतर्फ झण्डै तीन दोब्बर र जरीवानातर्फ झण्डै बाह्रगुणा बढी असूली भएर पनि नतिजापरिसूचकलाई आधार मान्दा लक्ष्यको तुलनामा प्रगति हासिल हुन नसकेको भन्नुपर्ने अवस्था छ । त्यसैले दण्ड जरीवानाको असूलीतर्फ अझ मात्र नभएर कति मुद्दाका कति व्यक्तिबाट र कति पुरानो अवधिको दण्ड जरीवाना असूली हुन बाँकी छ, सोही आधारमा मुद्दा र व्यक्तिको संख्या तथा लगतको अवधिगत लक्ष्य निर्धारण गर्नु बढी सान्दर्भिक हुने देखिएको छ । त्यसका अतिरिक्त बक्यौता कैद र जरीवानाको अझ अप्रत्यासितरूपमा बढ्दै गएको कुरा पनि यथार्थ हो । योजना अवधिमा मुद्दाको फछ्यौटमा भएको वृद्धिको कारण स्वभावतः दण्ड जरीवानाको लगत बढ्न गएको छ । विगत योजनाहरूमा जस्तै लक्ष्यको निर्धारण र कार्य प्रणालीबाट मात्रै फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन नसकिने हुँदा त्यसका लागि विशेष रणनीति नै अख्तियार गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

अदालतका नियमित काम कारवाहीहरूलाई बढी नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउन योजनामा निरीक्षण एवं सुपरीवेक्षण प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्ने रणनीतिक उपायको उल्लेख गरिएको थियो । योजनामा उल्लेख गरिए बमोजिम दोस्रो योजना अवधिमा मातहत अदालतहरू र अर्धन्यायिक निकायहरू गरी जम्मा १९९८ (प्रत्येक वर्ष गरिएका निरीक्षणलाई छुट्टाछुट्टै गणना गर्दा) को निरीक्षण गरी आवश्यक निर्देशनसमेत दिएको देखिन्छ । तर, निरीक्षण गरी दिइएका निर्देशनहरू कति पालना भए र ती निर्देशनहरूको पालनाबाट कार्यसम्पादनमा के कस्तो सुधार भयो भन्ने सम्बन्धमा प्रभावकारी अनुगमन

प्रणाली स्थापना हुन सकेको देखिदैन । खासगरी अर्धन्यायिक निकायहरूको निरीक्षण गरी दिइएका निर्देशनहरूको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा अनुगमन नै हुन नसकेको अवस्था विद्यमान देखिन्छ ।

न्यायपालिकाको प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनामा २१ वटा रणनीतिक उपायहरूको प्रक्षेपण गरिएकोमा दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनामा १२ वटा रणनीतिक उपायहरूको पहिचान गरिएको थियो । यी १२ वटा रणनीतिक उपायहरू अन्तर्गत पनि जम्मा २७३ वटा क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको थियो । योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनपछि योजना परिमार्जन भई जम्मा २३५ क्रियाकलापहरू योजनामा समावेश गरिएको थियो । यी क्रियाकलापहरूमध्ये औसतमा ६२ प्रतिशत क्रियाकलापहरूको मात्र कार्य सम्पन्न हुन सकेको देखिएको छ । सम्पन्न भएका क्रियाकलापहरूको प्रकृति हेर्दा अधिकांशतः नियमित काम कारवाहीसँग सम्बन्धित देखिएका छन् । रणनीतिक हिसाबले नीतिगत तहमा गरिनुपर्ने सुधारको विषयसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू कमै मात्र कार्यान्वयन हुन सकेको देखिएको छ ।

मुद्दा व्यवस्थापन पद्धति :

समग्र सुधार योजनाको मेरुदण्डको रूपमा रहेको मुद्दा व्यवस्थापन पद्धतिलाई वैज्ञानिक बनाउने सम्बन्धमा खास प्रगति हुन सकेको देखिएन । पुनरावेदन अदालतमा समूह पद्धति (Panel System) लागू गर्ने सम्बन्धमा पनि उपलब्धि हुन सकेन । न्यायाधीश तथा कर्मचारीहरूको कार्य सम्पादन मापदण्ड पनि लागू हुन सकेन । रणनीतिक उपायहरूको कार्यान्वयनको स्थितिलाई हेर्दा हाम्रो प्रतिबद्धता वा क्षमता पुगेन वा क्रियाकलापहरू नै अव्यवहारिक रहे अथवा त्यसका लागि आवश्यक स्रोत साधनको अभाव रह्यो भन्नुपर्ने हुन्छ । प्रस्तुत पृष्ठभूमिमा आगामी योजनामा रणनीतिक उपाय र क्रियाकलापहरूको प्रक्षेपण गर्दा विगतको अनुभवबाट यस सम्बन्धमा पहिचान गरिएका कारण तथा समस्या र चुनौतीहरूको सूक्ष्म विश्लेषण हुनु आवश्यक छ ।

मानव संसाधनको अवस्था :

जनशक्तिको अवस्थालाई हेर्दा रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने जनशक्तिका सम्बन्धमा पहिलो योजना अवधि मै संगठन तथा व्यवस्थापन (O & M) सर्वेक्षण गरी आवश्यकता पहिचान गरिएको थियो । सो बमोजिम जनशक्तिको व्यवस्थाका लागि नेपाल सरकारसँग अनुरोध गरिएको पनि हो । तर, संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणबाट ७१२ विभिन्न पदका दरबन्दी थप हुनुपर्ने गरी पहिचान गरिएकोमा विभिन्न समयमा गरी केही जनशक्ति थप भएको भए तापनि ती दरबन्दी पूर्णरूपमा स्वीकृत र पूर्ति हुन सकेका छैनन् । स्वेच्छक अवकाश योजनाका आधारमा पनि धेरै कर्मचारीहरूले अवकाश लिएको र तिनको स्थानमा नयाँ दरबन्दी सिर्जना हुन नसक्दा पहिलो योजना प्रारम्भ हुनुभन्दा तत्कालअधिको वर्षमा रहेको जम्मा जनशक्ति ४,३५६ दरबन्दीको तुलनामा आ व २०६९२७० को अन्तमा सोभन्दा पनि घटी अर्थात् ४,३३९ दरबन्दी कायम हुन आएको र त्यसमध्ये पनि जम्मा ३,६२८ दरबन्दी मात्र पूर्ति भएको अवस्था देखिएको छ । योजनाको पछिल्लो अवधिमा जिल्ला र पुनरावेदन अदालतहरूमा न्यायाधीशको ६१ दरबन्दी (जिल्ला अदालतमा ४६ र पुनरावेदन अदालतमा १५) र कर्मचारीको केही दरबन्दी थप भएको भए पनि खासगरी अधिकृत र सहायकस्तरका अन्य कर्मचारीको दरबन्दी आवश्यक संख्यामा थप हुन नसकेबाट कार्यबोझको तुलनामा जनशक्तिको अभाव महशुस भएको छ । योजना तर्जुमाका क्रममा भएको परामर्श कार्यक्रममा समेत न्यायपालिकाभित्र र बाहिरका सबैजसो सहभागीहरूबाट आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नुपर्नेमा जोड दिएको देखिन्छ । दोस्रो योजना अवधिबीचमै पनि मुद्दाको कार्यबोझ भण्डै दोब्बर वृद्धि हुन गएको सन्दर्भमा आगामी योजनामा बढ्न सक्ने थप कार्यबोझलाई समेत दृष्टिगत गरेर आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने कुरा न्यायपालिकाको निमित्त थप चुनौतीपूर्ण देखिएको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापनकै कुरा गर्दा दरबन्दी स्वीकृत हुनुमात्र पर्याप्त होइन, रिक्त दरबन्दी पूर्ति गर्ने कार्य पनि न्यायपालिकामा ठूलो समस्याको रूपमा देखिएको छ । सर्वोच्च अदालतमा २५ जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको भए पनि पछिल्लो समयमा १० जना र अझ केही अवधिमा त जम्मा ५ जना न्यायाधीशमात्र कार्यरत रहेको अवस्था रह्यो । सर्वोच्च अदालतमा योजना प्रारम्भ भएपछि करीब १८,०००

को संख्यामा रहेको मुद्दाको लगतमा कमी आई करिब ९,००० को संख्या कायम हुन आएको अवस्थाबाट यो संख्या बढेर पूनः १८,००० भन्दा बढी पुग्न गएको अवस्था छ । अधिकृतहरूको पद पनि समयमा पूर्ति हुन सकेको छैन । हाल सबैजसो पुनरावेदन अदालतहरूमा मुख्य प्रशासकको भूमिका निभाउने रजिष्ट्रारहरू निमित्त वा कायम मुकायम छन् । आ व २०६९।७० को वार्षिक प्रतिवेदनलाई आधार मान्दा जम्मा दरबन्दी ४,३३९ मध्ये ३,६२८ मात्र पूर्ति भई करीब २५ प्रतिशत अर्थात्, ९५१ पद रिक्त रहेको देखिएको छ । साथै, न्याय समूहमा अधिकृतस्तरको पदमा पूर्तिका लागि लोक सेवा आयोगबाट विज्ञापन भएकोमा आवश्यक पदसंख्या बराबर पनि उम्मेदवारहरूको आवेदन नपरेको अवस्था देखिएको छ । यस अवस्थालाई सम्बोधन गर्न न्यायपालिकाले तत्कालै नेपाल सरकार, कानून अध्ययन संकायहरू र लोक सेवा आयोगलगायतका सम्बन्धित निकायहरूको समन्वयमा मानव संसाधन योजना तर्जुमा गरी लागू गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । वि सं २०६६ सालमा मानव संसाधन विकास अध्ययन समितिबाट प्रस्तुत सो सम्बन्धी प्रतिवेदनसमेत कार्यान्वयन हुन सकेको छैन ।

उपलब्ध जनशक्तिको व्यवस्थापनलाई पनि कार्यबोभसँग आबद्ध तुल्याउन नसकिएको गुनासा परामर्श कार्यक्रमका सहभागीहरूबाट व्यक्त हुन आएका छन् । कम कार्यबोभ भएको ठाउँमा आवश्यकभन्दा बढी दरबन्दी र कर्मचारी रहेको तर बढी कार्यबोभ भएका अदालतहरूमा आवश्यक कर्मचारी नरहेको भन्ने प्रतिक्रियासमेत आएको छ । यसबाट न्यायाधीशहरूको सरुवा नियमितरूपमा हुने गरेको भएपनि अन्य अधिकृत र सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको सरुवा सोअनुरूप एवं वस्तुनिष्ठरूपमा हुन नसकेको भनाइसमेत रहेको छ । सरुवा र काज अदालतहरूको संस्थागत आवश्यकताभन्दा पनि कर्मचारीहरूको व्यक्तिगत आवश्यकतामा बढी आधारित रहेको गुनासाहरू समेत आएका छन् ।

दोस्रो रणनीतिक योजनामा न्यायपालिकामा कार्यरत् जनशक्तिको क्षमता विकासका लागि तालिम आवश्यकता पहिचान गरी उपयुक्त तालिम नीति बनाउने, न्यायाधीश तथा रजिष्ट्रारहरूको आवधिक सम्मेलन गर्ने कुरालाई महत्त्वका साथ उल्लेख गरिएको थियो । परामर्शका क्रममा न्यायिक जनशक्तिको व्यवस्थापकीय क्षमता वृद्धिलाई प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने सुझावसमेत आएको छ । तर, यस प्रकारको कुनै योजना वा सम्मेलन योजना अवधिमा हुन सकेको पाइएन । हाल सञ्चालित तालिमहरू आवश्यकतामा आधारित भन्दा पनि तालिम प्रदायक संस्थाहरूको प्राथमिकतामा आधारित रहेको अवस्था छ । कानूनमा प्रमाणपत्र तहको अध्ययन हुन छाडेपछि सहायकस्तरमा न्याय समूहमा प्रवेश गर्ने कर्मचारीहरूमा कानूनको आधारभूत ज्ञान दिनुपर्ने आवश्यकता टड्कारो बन्न आएको छ । प्राप्त तालीमका अवसरहरूको वितरण न्यायोचितरूपमा गर्नुपर्ने आवश्यकता समेत छ । राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान मूलतः न्यायाधीशहरूको दक्षता र क्षमता वृद्धिका लागि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले स्थापित भएको भए पनि प्रतिष्ठानबाट न्यायाधीशहरूका निमित्त ज्यादै न्यून संख्यामा मात्र कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुने गरेको देखिएको छ ।

न्यायपालिकामा कार्यरत् कर्मचारीहरूका निमित्त दोस्रो योजनामा उल्लेख भएबमोजिम २०६९ साल फागुनदेखि लागू हुने गरी ५० प्रतिशत प्रोत्साहन भत्ता नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुनु स्वागतयोग्य विषय छ । यसले निश्चित रूपमा अदालतमा काम गर्ने कर्मचारीहरूका निमित्त थप उत्प्रेरणा जागृत गराएको छ । २०६९ साल फागुनदेखि यता २०७० पौषसम्मको ११ महिनामा प्रोत्साहन भत्ता बापत रु २४,५०,५४,९६८।- खर्च भइसकेको देखिएको छ । नेपाल सरकारबाट प्राप्त यो प्रोत्साहन भत्तालाई कार्यसम्पादनसूचकसँग आबद्ध तुल्याई कसरी संस्थागत गर्ने भन्ने चुनौती हाल पनि कायमै छ ।

विनियोजित बजेटको अवस्था :

रणनीतिक योजनाका माध्यमबाट परम्परागत रूपमा गरी आएको काम कारवाहीलाई बढी व्यवस्थित र आधुनिक व्यवस्थापनको मान्यतामा आधारित बनाउने कोशिस गरिएको छ । यसका लागि परम्परागत रूपमा प्राप्त हुने गरेको तुलनामा थप स्रोतसाधन र बजेटको आवश्यकता पर्नु स्वाभाविकै हो । यसका लागि योजना मै योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेटको प्रक्षेपण पनि गरिएको छ । तर, प्रक्षेपित अङ्कको तुलनामा ज्यादै न्यूनमात्र बजेट नेपाल सरकारबाट विनियोजन भएको अवस्था छ । प्रथम पञ्चवर्षीय योजना कार्यान्वयनका लागि प्रक्षेपण गरिएको बजेटको ६८.३७ प्रतिशत र दोस्रो योजनामा प्रक्षेपण गरिएको

बजेटको ४९.६७ प्रतिशत मात्र न्यायपालिकाको लागि विनियोजन हुन सकेको छ । प्राप्त बजेटमध्ये पनि ठूलो अंश तलब भत्तालगायतका नियमित खर्चका लागि जाने गरेको छ । न्यायपालिकाका निमित्त राष्ट्रिय बजेटको कम्तीमा एक प्रतिशत बजेट पनि उपलब्ध हुन सकेको छैन । न्यायपालिकाको रणनीतिक योजनालाई राष्ट्रिय योजनाकै अङ्गको रूपमा मूल प्रवाहीकरण गर्ने सन्दर्भमा तेह्रौँ योजनाको आधारपत्रमा एउटा कार्यनीतिको रूपमासम्म उल्लेख हुन सकेको अवस्था छ ।

योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने प्रक्षेपित बजेट नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुन नसकेको यथार्थ छँदैछ, साथसाथै प्राप्त सीमित बजेटको आन्तरिक बाँडफाँड र योजनासँगको तादात्म्यतालाई लिएर परामर्श कार्यक्रममा सवालहरू उठेको देखिन्छ । खास गरेर बजेट बाँडफाँड प्रणाली वस्तुनिष्ठ र पारदर्शी हुन नसकेको, कार्यबोभसँग आवद्ध हुन नसकेको, आवश्यकतामा आधारित हुन नसकेको जस्ता प्रश्नहरू उठाइएका छन् । बजेटको आन्तरिक विनियोजन र कुन क्षेत्रमा कति खर्च भयो भन्ने र योजनाका क्रियाकलापहरूमा भएको खर्चको जानकारी हुने प्रणालीको विकास हुन सकेको देखिएन । योजनाले एउटा क्रियाकलापलाई प्राथमिकता दिने तर बजेट विनियोजन र खर्च गर्दा अर्कै क्रियाकलापले प्राथमिकता पाउने अवस्थाबाट योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन सम्भव छैन । यस प्रकारको वातावरणमा परिवर्तन हुन आवश्यक छ ।

योजना स्वयंमा एउटा अनुशासन पनि हो । यसले दिशाहीन कार्यशैलीको सट्टा व्यवस्थित कार्यसंस्कृतिको माग गर्दछ । अध्ययनका क्रममा कतिपय अदालतहरूले आफ्नो वार्षिक कार्य योजना निर्माणपछि योजनासम्बन्धी काम सम्पन्न गरेको मान्ने र कतिपय अदालतहरूमा रणनीतिक योजनाको पुस्तकसम्म पनि नभेटिने अवस्थाबाट योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अपेक्षा गर्न सकिँदैन । त्यसैगरी योजनाद्वारा निर्धारित लक्ष्य र क्रियाकलापहरूको निरन्तर प्रगति समीक्षा गर्न सकेको अवस्थासमेत छैन । यसबाट अझै पनि योजना कार्यान्वयनको विषयलाई अदालतहरूले आफ्नो कार्यसंस्कृति बनाउन नसकेको अनुभूति हुन्छ । अदालतका सम्पूर्ण न्यायाधीश र कर्मचारीहरूको साभ्ना प्रयासबाट योजनामा निर्धारित लक्ष्य प्राप्तिका दिशामा आफ्ना प्रयासहरूलाई केन्द्रीत गर्ने परिस्थिति निर्माण गर्न नसकिएसम्म योजनाको व्यावहारिक कार्यान्वयन सम्भव देखिँदैन ।

न्यायिक संरचनाअन्तर्गत सम्पूर्ण अदालतहरूको केन्द्रीय निकायको भूमिकामा आवश्यक जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने, स्रोत साधन उपलब्ध गराउने तथा प्रभावकारी कार्य सम्पादनका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्नेलगायतका कार्यहरूको जिम्मेवारी सर्वोच्च अदालतको नै हो । खासगरी, कर्मचारीहरू काजमा राख्दा र सरुवा गर्दा तथा आवश्यक स्रोतसाधनहरू वितरण गर्दा मातहत अदालतहरूसँग आवश्यक समन्वय हुन नसकेको सम्बन्धमा परामर्श कार्यक्रममा सरोकारहरू व्यक्त भएको देखिन्छ । सर्वोच्च अदालत र मातहत अदालतका बीच दोहोरो सञ्चार प्रणालीको विकास आवश्यक मात्रामा हुन नसकेको प्रतिक्रियाहरू समेत आएका छन् । परामर्श कार्यक्रमका कतिपय सहभागीहरूबाट काम कारवाहीका सम्बन्धमा आन्तरिक स्वायत्तता हुनुपर्ने विषयमा पनि सरोकार व्यक्त भएको पाइन्छ । न्यायपालिकाभित्रको प्रस्तुत आन्तरिक कार्य वातावरण सुधार गरी तेस्रो रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि अनुकूल वातावरणको निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

योजना अवधिमा न्याय सम्पादन र न्याय प्रणालीका समसामयिक विषयहरूमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने कार्यमा वृद्धि भएको छ । सर्वोच्च अदालतका माननीय न्यायाधीश ज्यूको अध्यक्षतामा अनुसन्धान समिति निर्माण हुनु स्वयंमा यसप्रतिको महत्व बोध हो । दोस्रो योजना अवधिमा ३२ वटा विषयमा अध्ययन अनुसन्धान भएको अवस्था छ । वास्तवमा न्याय सम्पादन, न्याय प्रणाली र कानूनमा निरन्तर सुधारका लागि यस प्रकारका अध्ययन अनुसन्धानबाट प्राप्त हुने पृष्ठपोषण महत्वपूर्ण हुन्छ । तथापि, यी अध्ययन अनुसन्धानबाट प्राप्त नतिजाहरूलाई आधार बनाई कानून र न्याय प्रणाली एवं न्यायिक कार्यविधिमा सुधार गर्न अझै पनि नसकिएको अवस्था छ ।

न्यायपालिकाको महत्वपूर्ण निधि भनेको यसप्रतिको जनआस्था हो । न्यायपालिकाले योजनाबद्ध सुधार प्रक्रियाको प्रारम्भ गरे यता न्याय सम्पादनको केही पक्षमा महत्वपूर्ण प्रगति हासिल गरेको छ । तथापि

न्यायपालिकाका सेवाग्राहीहरू र आम जनसमुदायलाई ती पक्षहरूका बारेमा सुसूचित गर्न नसक्दा अनावश्यक भ्रमहरू अझै पनि कायमै छन् । न्यायपालिकामा अनियमितता र भ्रष्टाचार हुने गरेको प्रचारबाजीहरू पनि हुने गरेको छ । जनसाधारणको आस्था र विश्वासमा आश्रित हुने न्यायपालिका निम्ति यो एउटा गम्भीर र सोचनीय विषय हो । न्यायपालिकाको लागि तेस्रो रणनीतिक योजनाका माध्यमबाट सुधारको मार्गचित्र प्रस्तुत गरिरहँदा न्यायपालिकामा हुने भनिएको अनियमितता र भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि कुनै संयन्त्र र प्रणालीका बारेमा विचार गरिएन भने सुधार योजनाले पूर्णता नपाउने निश्चित छ । तसर्थ, उपयुक्त संयन्त्र र प्रणालीका माध्यमबाट न्यायपालिकाभित्र हुने भनिएका अनियमितता र भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि न्यायपालिका भित्रैबाट प्रयास गरिनु र त्यसको बारेमा आवश्यक सूचना संप्रेषण गरिनुपर्ने अपरिहार्यता छ । न्यायपालिकाप्रति जनसाधारणमा सकारात्मक दृष्टिकोण निर्माण गर्न नसकिएसम्म जतिसुकै सुधारका प्रयास गरे तापनि त्यसले खासै प्रभाव वा नतिजा दिन नसक्ने निश्चित छ ।

सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था :

अदालत व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग प्रारम्भ गरेको करिब दश वर्ष भैसकेको छ । सूचना प्रविधिको प्रयोगको क्षेत्रमा नेपालको न्यायपालिकाले गरेको प्रयासलाई उदाहरणका रूपमा लिने गरिएको पनि छ । तथापि, यसलाई अपेक्षितरूपमा संस्थागत गर्न नसकिएको, सबै अदालतहरूमा सूचना प्रविधिको प्रयोग विस्तारित हुन नसकेको र प्रयोग भएकै अदालतहरूले पनि यसप्रति अझै विश्वस्त हुन नसकेको गुणासाहरू आएका छन् । विद्युत आपूर्तिमा हुने अनियमितता सूचना प्रविधिको प्रयोगमा ठूलो समस्याको रूपमा रहेको छ । आवश्यक संख्यामा कम्प्युटरहरू पुऱ्याउन नसकिएको, पुगेका कम्प्युटरहरूलाई निरन्तर प्रयोगमा ल्याउन नसकिएको र कम्प्युटर प्रयोग गर्ने दक्ष जनशक्तिको विकास हुन नसकेको अवस्थासमेत छ । साथै न्यायपालिकामा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई संस्थागत गराउने सम्बन्धमा स्पष्ट दीर्घकालीन नीतिको निर्माण र निरन्तरता हुन सकेको छैन । न्यायपालिकामा सूचना प्रविधिका क्षेत्रहरू के के हुने, यी क्षेत्रहरूमा सूचना प्रविधिको प्रयोगको सुनिश्चितताका लागि के कस्तो पूर्वाधार आवश्यक पर्ने, ती पूर्वाधारहरू कहिलेसम्ममा तयार गर्ने, संरचनागत व्यवस्था कस्तो हुने लगायतका आधारभूत पक्षहरूमा समेत स्पष्ट हुनुपर्ने अवस्था छ । यसले गर्दा हाल सूचना प्रविधिको संस्थागत विकास गर्ने विषयले गति लिन सकिरहेको छैन ।

भौतिक पूर्वाधार विकास र सुधारको अवस्था :

योजनाबद्ध सुधार प्रक्रिया प्रारम्भ भएपछि न्यायपालिकामा सबैले अनुभूति गरेको सुधारको पक्ष भनेको अदालतको पूर्वाधार विकास पनि हो । धेरै अदालतहरू भाडामा बस्ने अवस्थाबाट अहिले प्राय सबै अदालतहरू आफ्नो भवनमा सञ्चालित छन् । कतिपय नयाँ सुविधासम्पन्न भवनहरू समेत निर्माण भएका छन् । दोस्रो योजना अवधिमा मात्र १५ वटा अदालतहरूको भवन निर्माण कार्य सम्पन्न भएको र अन्य १० वटा अदालत भवनहरू निर्माणधीन अवस्थामा रहेका छन् । न्यायाधीश र कर्मचारीहरूको तहसम्म सवारी साधनहरू उपलब्ध हुन सकेको अवस्था छ । सबैजसो अदालतहरूमा कम्प्युटर, फ्याक्स, फोटोकपी मेशिनहरू उपलब्ध छन् । यी सकारात्मक पक्षका बाबजूद भवनहरूको निर्माण मापदण्डमा आधारित हुनुपर्ने आवश्यकता महसुस गर्न थालिएको छ । भरखरै बनेका नयाँ भवनहरूमा पनि आधुनिक मान्यताबमोजिमका सुविधाहरू उपलब्ध हुन नसकेको गुनासोसमेत सुनिने गरेको छ । त्यसैगरी कम्प्युटर, फ्याक्स र फोटोकपी मेशिनहरूको प्रयोगलाई निरन्तर र दिगो बनाउने तथा त्यसलाई उत्पादकत्वसँग जोड्ने विषयमा अद्यापि समस्या रहेको छ । कतिपय अदालतहरूमा रहेका कम्प्युटरहरू प्रयोगमा आउन छोडिसकेको अथवा पुरानो भई काम नलाग्ने अवस्थामा रहेको देखिएको छ । विद्युत आपूर्तिको नियमितताका लागि उपलब्ध गराइएका जेनेरेटरहरू धेरै ठाउँमा प्रयोगमा आएको देखिँदैन । केन्द्रबाट उपलब्ध गराइएका भौतिक सामग्रीहरूको मर्मत सम्भारका लागि सर्वोच्च अदालतप्रति नै आश्रित हुने र सामान्य मर्मत समेत स्थानियरूपमा नगर्ने प्रवृत्ति रहेको देखिन्छ । सुरक्षा व्यवस्था सुदृढीकरणका लागि नेपाल सरकारबाट १७१४ जना सुरक्षाकर्मीहरूको दरबन्दी स्वीकृत भएपनि सुरक्षा पोष्ट, क्वार्टरलगायत आवश्यकीय प्रबन्ध गर्ने विषय त्यत्तिकै चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

विगत योजनाहरूको कार्यान्वयनका सन्दर्भमा योजनाको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्न प्रभावकारी संयन्त्रको स्थापना गर्न नसकिएको पृष्ठभूमिमा प्रस्तुत योजनाको कार्यान्वयनका लागि त्यसप्रकारको संयन्त्र सबै तहका अदालतहरूमा हुने र केन्द्रीय प्रतिवेदन प्रणालीको स्थापना र विकास गर्नु अपरिहार्यता छ । यसबाट योजनाको आवधिक समीक्षा भई योजनाको कार्यान्वयनमा रहेका समस्या र कठिनाइहरूको समयमै सम्बोधन गरी योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्न सकिन्छ ।

२.२: न्यायपालिकाको बाह्य कार्य वातावरण

न्याय सम्पादनको कार्य मूलतः न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुने भए पनि यी कार्यहरू न्यायपालिकाको एकलो प्रयासबाट मात्र सम्भव छैन । फौजदारी मुद्दामा अनुसन्धान गर्न प्रहरी, अभियोजन गर्ने सरकारी वकील, बहस गर्ने कानून व्यवसायी/बार लगायत मुद्दाको कारवाहीको विभिन्न चरणमा अन्य निकायहरूको सहयोग र सहकार्य अत्यावश्यक छ । त्यसैगरी स्रोत साधनको व्यवस्थापन पनि न्यायपालिका आफैले गर्न सक्दैन । न्यायपालिकाको लागि आवश्यक पर्ने बजेटलगायतका स्रोत साधनका लागि पूर्णतः कार्यपालिकामा निर्भर रहनुपर्ने अवस्था छ । न्यायपालिकाले आफूलाई आवश्यक पर्ने बजेटको प्रस्ताव मात्र सरकारसमक्ष गर्न सक्छ तर अन्यत्र जस्तो न्यायपालिकाले प्रस्ताव गरेको बजेट कार्यपालिकाले घटाउने नपाउने व्यवस्था नेपालमा छैन । यो स्थितिले गर्दा स्वाभाविक रूपमा न्यायपालिकाका सुधार कार्यक्रमहरू सरकारको सहयोग र दृष्टिकोणमा निर्भर रहने अवस्था छ । न्यायपालिकाको काम कारवाही र सुधार योजनाका सन्दर्भमा अर्को महत्वपूर्ण पक्ष विद्यमान कानून र कार्यविधि हो । न्यायिक कामकारवाहीहरू कार्यविधिमा आधारित हुनुपर्दछ । तर, कानून निर्माणको कार्य न्यायपालिकाले गर्न सक्दैन । अदालतले आफ्नो कार्यविधि व्यवस्थित गर्ने कानूनसमेत आफैले निर्माण गर्न सक्ने अवस्थाको प्रत्याभूति अझै पनि हुन सकेको छैन । त्यसैगरी, अदालतमा अवलम्बन गरिने कार्यविधिगत कानूनहरू धेरै पुरानो भएको यथार्थ वस्तुस्थितिमा पुराना र अव्यवहारिक कानून र कार्यविधिको आधारमा आधुनिक न्याय सम्पादन सम्भव छैन ।

न्यायपालिकाको वर्तमान बाह्य कार्य वातावरणको चर्चा गर्दा सिङ्गो मुलुक नै नयाँ संविधान निर्माणको प्रक्रियामा रहेको र संविधानसभाबाट नयाँ संविधान जारी नभएसम्म मुलुक संक्रमणकालीन अवस्थाबाट गुज्रिरहेको अवस्थाको प्रभाव न्यायपालिकामा समेत परेको अवस्था छ । नयाँ संविधान निर्माणपछि समग्र न्यायपालिकाको संरचनागत स्वरूप र क्षेत्राधिकार वा जिम्मेवारी तथा कार्य प्रणालीमा परिवर्तन हुन सक्ने सम्भावना छ । तथापि, अहिले नै भावि न्यायपालिकाको स्वरूप, क्षेत्राधिकार र कार्य प्रणाली अनुमान गरी प्रस्तुत रणनीतिक योजनामा परिवर्तित सन्दर्भ अनुसारका क्रियाकलापहरू समावेश गर्न सकिने अवस्था समेत छैन । यस हिसाबले नयाँ संविधान निर्माण भएपछि प्रस्तुत रणनीतिक योजनालाई परिमार्जन वा यसको सट्टा नयाँ योजना नै निर्माण गर्नुपर्ने अवस्था समेत आउन सक्दछ । तथापि प्रस्तुत योजना निर्माण गर्दा प्रस्तुत वस्तुस्थिति र अवस्थालाई पृष्ठभूमिमा राख्न उचित एवं व्यावहारिक समेत हुने हुन्छ । संक्रमणकालीन अवस्थामा तर्जुमा भएको प्रस्तुत योजनाको कार्यान्वयनको सन्दर्भमा आगामी दिनमा हुने परिवर्तनका प्रभावहरूलाई व्यवस्थापन गर्दै लैजानुपर्ने चुनौती पनि सँगसँगै छ ।

मुलुकमा भएको वि सं २०६३ सालको ऐतिहासिक परिवर्तनपछि सर्वसाधारण जनतामा सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक महत्वाकाङ्क्षा अत्याधिक बढेर गएको छ । यी क्षेत्रमा जस्तै न्यायपालिकाप्रतिको आकाङ्क्षा पनि स्वाभाविक रूपमा बढेको छ । न्यायपालिकाबाट छिटो छरितो, कम खर्चिलो र प्रभावकारी न्यायसम्पादनको अपेक्षा आम नागरिकको रहेको छ । सेवाग्राहीहरूसँगको परामर्शबाट पनि न्यायपालिका अपेक्षाकृत चुस्त, छिटोछरितो र कम खर्चिलो हुन नसकेको र सेवा लिन जाँदा अझै पनि मर्यादित व्यवहार पाउन नसकेको गुनासो प्रकट भएको देखिन्छ । न्यायिक कार्यको प्रकृति र अवलम्बन गर्नुपर्ने कार्यविधिका कारण मुद्दा फैसला हुन केही ढिलाई हुनु स्वाभाविक नै रहेपनि मुद्दा कति समयमा र कहिले फैसला हुन्छ भन्ने अनुमान गर्न नसकिने अवस्था प्रति सरोकार व्यक्त हुने गरेको छ । मुद्दा दर्ता गर्न लामो समय लाग्ने गरेको, सामान्य तारिख लिन पनि धेरै भ्रन्भ्रट व्यहोर्नु परेको, मुद्दाको कारवाही स्थितिको जानकारी पाउन पनि अदालत मै आइपुगनुपर्ने भएको, पेशी चढेका मुद्दाहरू पटकपटक हट्ने गरेको जस्ता समस्याहरूप्रति सेवाग्राहीहरूको गुनासो र सरोकार रहेको देखिन्छ । वास्तवमा यी समस्याहरूको सम्बोधनका लागि विगत योजनाहरूमा रणनीति र क्रियाकलापहरू समावेश नभएका पनि होइनन् । तर, कार्यान्वयनमा यथोचित

प्राथमिकता पाउन नसकेको कारण सुधार योजनाको प्रभाव आम जनसाधारणसम्म पुग्न सकेन । यस पृष्ठभूमिमा आगामी तेस्रो रणनीतिक योजनाका लक्ष्य, रणनीति र क्रियाकलापहरू निर्धारण गर्दा सुधार योजनाका लाभहरू प्रत्यक्षतः जनसाधारणसम्म पुग्ने गरी निर्धारण गर्न र तिनको कार्यान्वयन प्राथमिकतापूर्वक गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुने कार्यहरूमा न्याय क्षेत्रका सरोकारवाला निकायहरूको भूमिकालाई आत्मसात् गरी प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनादेखि नै न्याय क्षेत्रका सरोकारवालाहरूसँगको संस्थागत र कार्यगत सम्बन्धलाई सुदृढ बनाउने विषयलाई एउटा रणनीतिको रूपमा समावेश गरी आवश्यक क्रियाकलापहरू समेत निर्धारण गरिएको थियो । योजनामा उल्लिखित रणनीतिलाई कार्यान्वयनमा ल्याउने प्रयास स्वरूप शुरूमा प्रधानन्यायाधीश स्तरको निर्णयबाट र पछि २०६७ सालमा सर्वोच्च अदालत नियमावलीलगायत अन्य अदालत नियमावलीहरूमा भएको संशोधनबाट केन्द्र, पुनरावेदन र जिल्ला तहसम्म न्याय क्षेत्र समन्वय समितिहरू गठन गरिएका छन् । प्रारम्भमा यस प्रकारको संरचनाप्रति स्वयं न्यायाधीशहरूबीच अन्यमनस्कता रहेपनि क्रमशः यसको महत्व र आवश्यकता बोध हुँदै गएको देखिन्छ । फैसला कार्यान्वयनलगायत न्याय क्षेत्रका अन्य समस्याहरूउपर छलफल गरी समाधानमा पुग्ने र स्थानीय तहका समस्याहरूको सम्बोधनका लागि यो संयन्त्रको प्रभावकारिता बढ्दै गएको अनुभव गरिएको छ । तर, नियमावलीमा यस्ता समितिहरूको बैठक प्रत्येक ३ महिनामा बस्नुपर्ने र पुनरावेदन तथा जिल्ला अदालतहरूले त्रैमासिकरूपमा प्रतिवेदन केन्द्रीय न्याय क्षेत्र समन्वय समितिमा पठाउनुपर्ने व्यवस्थाअनुरूप प्राप्त विवरणहरू हेर्दा नियमितरूपमा यो समितिको बैठक बसेको र प्रतिवेदन पठाउने गरेको अवस्था देखिँदैन । केन्द्रीय न्याय क्षेत्र समन्वय समिति कै बैठक पनि नियमित बस्न सकेको र मातहत समितिहरूबाट प्रतिवेदन प्राप्त भए नभएको अनुगमन गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सकेको अवस्था छैन । नेपाल वार एशोसियेशन र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयसँग मुद्दा व्यवस्थापनको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा आपसी संवाद र समन्वय पर्याप्त मात्रामा हुन सकेको छैन । प्रमाणपत्र तहमा कानून अध्ययन नहुने अवस्थाले सहायक स्तरका कर्मचारीहरू कानून र न्यायिक कार्यविधिप्रति विल्कुलै अनभिज्ञ रहने अवस्था रहेकोले सेवाको स्तरीयता र प्रभावकारितामा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने अवस्था छ । लोक सेवा आयोगबाट न्याय सेवा समेतका लागि एकीकृत विज्ञापन गर्ने भएबाट न्याय समूहमा आवश्यक संख्यामा पनि उम्मेदवारको निवेदन नपरेको स्थिति देखिन आएको छ । तसर्थ, लोकसेवा आयोग तथा विश्वविद्यालयहरूसँग समन्वय र सहयोग अभिवृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

न्याय सम्पादनको कार्यमा हुने ढिलाई तथा जटिल कार्यविधि प्रभावकारी मुद्दा व्यवस्थापनको चुनौतीको रूपमा रहेका छन् । हालको कार्यविधिमा भएको व्यवस्थाबमोजिम सबै कामकारवाहीहरू तोकिएको समयमा गर्दा पनि मुद्दामा औसत ५४६ दिन लाग्ने अवस्था छ । मुद्दाको कारवाहीको हरेक चरणमा लाग्ने वा दिनुपर्ने समय/म्याद विद्यमान कानूनको परिमार्जन गरी सुधार गर्न सकिन्छ । रणनीतिक योजनाहरूमा न्याय प्रशासनसँग सम्बन्धित कानूनहरूको पुनरावलोकन र सुधार गर्ने तथा नयाँ कानून निर्माणका लागि पहल गर्ने विषयलाई योजनामा प्राथमिकतापूर्वक उल्लेख गरिएको र सुधार गर्नुपर्ने र नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने कानूनहरूको सूची तयार गरिए पनि यस कार्यमा खासै उपलब्धि हासिल हुन सकेको देखिएन । नेपाल सरकार एवं व्यवस्थापिका संसदले न्यायपालिकाका यी समस्याहरूतर्फ खासै प्राथमिकता दिइएको देखिँदैन । मुलुकी ऐनको प्रतिस्थापन तथा आधुनिकस्तरको मान्यता र विधिशास्त्रअनुरूप तयार गरिएका फौजदारी तथा देवानी संहिता र कार्यविधि संहिता लामो समयदेखि विधायिका संसदमा विचाराधीन छ । कानूनको सुधार र परिमार्जनको सन्दर्भमा देखिएको यस प्रकारको उदासीनताका बीच योजनामा गर्नुपर्ने सुधारका क्षेत्रहरूलाई कानून तर्जुमाका माध्यमबाट सम्बोधन गर्ने विषय आफैमा चुनौतीपूर्ण छ ।

न्यायिक कार्य सम्पादनमा स्वच्छता र निष्पक्षताको सुनिश्चितताका लागि न्यायिक स्वतन्त्रता र स्वायत्तता पूर्वशर्तको रूपमा रहन्छ । न्यायिक स्वतन्त्रता र स्वायत्तता राज्यका अन्य अङ्गहरूबाट हस्तक्षेप हुन नहुने विषय मात्र नभएर न्यायपालिकालाई प्रदान गरिएका जिम्मेवारी र दायित्व पूरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोतसाधनको उपलब्धताको सुनिश्चितताको पनि त्यत्तिकै जरुरी छ । देशमा राजनैतिक स्थिरता आएमा र आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक उन्नति हुन सकेमा, राज्यका हरेक निकाय र खास गरी सरकारले अदालतका आदेशहरूको आदर र फैसलाहरूको कार्यान्वयन गरेमा त्यसबाट मात्र आम रूपमा

अदालतप्रतिको आस्था अभिवृद्धि हुन सक्दछ । प्रस्तुत अवस्थालाई हेर्ने हो भने त्यति सकारात्मक स्थिति देख्न सकिदैन । अदालतप्रति गरिने अनावश्यक टिप्पणीले अदालतको शाख गिराउँदछ र त्यस अवस्थामा सरकारका अन्य निकायहरू पनि कमजोर हुन्छन् । तथापि, नेपालको सन्दर्भमा हेर्दा यसप्रति त्यति दृष्टि पुगेको विचार गरिएको देखिदैन ।

दातृ निकाय र गैर सरकारी संस्थाहरूसँगको सम्बन्धलाई लिएर विभिन्न कोणबाट विभिन्न दृष्टिकोणहरू व्यक्त हुने गरेको देखिन्छ । वास्तवमा न्यायपालिकालाई आवश्यक पर्ने सबै स्रोत र साधनहरू नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने स्थितिमा न्यायपालिकाले दातृ निकाय र गैरसरकारी संस्थाहरूसँग त्यसका लागि प्रयास गर्नुपर्ने वा वैदेशिक सहयोग लिनुपर्ने अवस्था रहँदैन । न्यायपालिकाले कुनै दातृ निकाय र गैरसरकारी संस्थासँग सिधा आर्थिक सहयोग लिएको अवस्था पनि छैन । न्याय क्षेत्रमा काम गर्ने कति दातृ निकाय र गैरसरकारी संस्थाहरू छन् भन्ने सम्बन्धमा न्यायपालिका स्वयं पनि अनभिज्ञ छ । यद्यपि, दातृ निकायहरूको सहयोगको परिचालन गर्ने सम्बन्धमा स्पष्ट नीति र दृष्टिकोण आवश्यक छ । यसो हुनसकेमा मात्र सहयोगको प्रभावकारी एवं प्राथमिकतापूर्वक उपयोग गर्न सकिन्छ ।

न्यायपालिकाप्रति व्यक्त हुने असन्तुष्टीहरू मूलतः यसप्रतिको बुझाइमा रहेको कमीका कारण पनि आउने गरेको छ । न्यायपालिकाले कानून र संविधानबमोजिम काम गर्ने हो । कानूनमा रहेको कमी कमजोरीका कारणले गर्दा पनि अपेक्षित न्याय निष्पादन हुन नसक्ने अवस्था रहन्छ । तथापि, ती सबै कुराको अपजस न्यायपालिकाले नै लिनुपर्ने हुन्छ । कतिपय अवस्थामा कानूनको अभाव कै कारण पनि उपचार दिन नसकिने अवस्था रहन्छ । त्यसैगरी, न्याय ढिलो हुनुमा न्यायपालिकामात्रै जिम्मेवार छैन । न्याय सम्पादनको कार्यमा सम्बन्धित विभिन्न निकाय र सरोकारवालाहरूको त्यत्तिकै भूमिका रहन्छ । न्यायपालिका स्वयंले कठिनाई महसूस गरेका विषयहरूमा सुधारका निमित्त प्रयास गरिरहेको छ । न्यायपालिकाको वास्तविक परिवेश, कार्यशैली, जिम्मेवारी र यसका सीमाहरू आदिका बारेमा आम नागरिकमा सही सूचनाको अभाव रहेको देखिएको छ । न्यायपालिकाप्रति रहेका अपेक्षाहरू र न्यायपालिकाले खेलेको भूमिकाबीच रहेको रिक्तता (gaps) लाई परिपूर्ति गर्ने कर्ताको भूमिका न्यायाधीशले खेल्नुपर्ने अवस्था छ । नोभेम्बर २०-२२, २०१३ सम्म टर्कीको इस्तानबुलमा सम्पन्न प्रधान न्यायाधीशहरूको सम्मेलनबाट पारीत सिद्धान्त नं १० मा न्यायपालिकाको भूमिका सम्बन्धमा जनसाधारणलाई सुसूचित गर्न उपयुक्त संवाद (outreach) कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आह्वान गरेको पनि छ । नेपालको न्यायपालिकाका सन्दर्भमा यस प्रकारका सार्वजनिक संवाद कार्यक्रमको अभ्यास नौलो रहे पनि यसको महत्वलाई नजरअन्दाज गर्न सकिदैन । यस प्रकारका कार्यक्रमहरूबाट न्यायपालिकासँग सम्बन्धित सूचनाहरू सर्वसाधारण जनतामा प्रवाहित हुने मात्र होइन, विभिन्न कानूनी व्यवस्था र न्यायिक प्रक्रिया प्रतिको बुझाइ र न्यायिक सचेतता समेत अभिवृद्धि हुन्छ । यसबाट कानून र न्याय प्रणालीप्रति आस्था बढ्छ र नकारात्मक सोच वा आशंकाहरू क्रमशः घट्टै जान्छन् । यसले न्यायपालिकालाई पारदर्शी र जवाफदेहीसमेत बनाउँछ । जनसाधारणबाट प्राप्त हुने निरन्तरको पृष्ठपोषणबाट सुधार कार्यक्रमलाई सही दिशामा केन्द्रित गर्नसमेत मद्दत पुग्दछ । समग्रमा भन्दा जनसाधारण र न्यायपालिकाबीच आपसी सहयोग, सहकार्य र समन्वयको संस्कृति विकसित हुन गई न्यायपूर्ण समाज निर्माणको वृहत्तर लक्ष्य प्राप्तमा सारभूत योगदान पुग्न जाने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

यसका साथै हालै संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासभाले सन् २०१५ पछिको विकास कार्यक्रम तय गर्ने उद्देश्यले Open Working Group on Sustainable Development Goals (OWG) गठन गरेको छ र उक्त समूहले तयार गरेको प्रस्तावित लक्ष्य १६ मा सन् २०३० सम्ममा स्वतन्त्र, प्रभावकारी र जवाफदेही न्यायप्रणाली सम्मको समान पहुँच सबैलाई उपलब्ध गराउने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ । यो सन्दर्भमा पनि नेपालको न्यायपालिकाको आगामी रणनीतिक योजनामा न्यायपालिकालाई प्रभावकारी र जवाफदेही बनाउने विषयलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ ।

सबल पक्ष

माथि उल्लिखित न्यायपालिकाको आन्तरिक र बाह्य कार्य वातावरण एवं वस्तुस्थितिका बीच न्यायपालिकामा रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनबाट केही पक्षहरू भने सबल बन्दै गएको अवस्था छ ।

समग्र कार्यसंस्कृति र कार्यशैलीलाई योजनासँग आबद्ध गराउन नसकिएको भए पनि योजनाको अपरिहार्यता र यसको महत्वलाई सबैले आत्मसात् गरेको अवस्था छ । जसका कारण न्यायपालिकामा रणनीतिक योजना संस्थागत बन्दै गएको छ । न्यायपालिकामा योजनाबद्ध सुधारका सबल पक्षहरूलाई संक्षेपमा देहायमा उल्लेख गरिएको छ :

- हरेक अदालतका न्यायाधीशहरू बीच आफ्नो कार्यसम्पादनका लागि व्यक्तिगत लक्ष्य निर्धारण गर्ने र सो लक्ष्य प्राप्तिका लागि स्वयं प्रतिबद्ध रहने प्रवृत्ति बढेको छ ।
- निरन्तरताको प्रयासको फलस्वरूप न्यायपालिकाको रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको विषयले राष्ट्रिय योजनामा स्थान पाउन सफल भएको छ । राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा तयार पारिएको तेह्रौँ योजनाको आधारपत्रमा न्यायपालिकाको रणनीतिक योजना क्रमशः प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गरिने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।
- न्यायपालिकाको स्थायी दरबन्दीमा कार्यरत कर्मचारीहरूका निम्ति २०६९ साल फागुनदेखि लागू हुने गरी नेपाल सरकारले ५० प्रतिशतसम्म कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन भत्ता पाउने व्यवस्था गरेको छ । जसले गर्दा न्यायपालिकाका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूमा उत्प्रेरणाको अभिवृद्धि भएको छ ।
- न्यायक्षेत्रका सरोकारवाला निकायहरू बीच समग्र न्यायसम्पादनको कार्यमा सहयोग, समन्वय र जिम्मेवारी बोधको भावनामा क्रमशः वृद्धि हुँदै गएको छ ।
- आ. व २०७०/७१ को नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा न्यायपालिकालाई कम्तीमा राष्ट्रिय बजेटको १ प्रतिशत बजेट उपलब्ध गराउने प्रतिबद्धता व्यक्त भएको छ (बजेट वक्तव्य प्रकरण ३३४) ।
- जिल्ला र पुनरावेदन तहका अदालतहरूमा पछिल्लो अवधिमा ६१ जना न्यायाधीशहरूको दरबन्दी थप भई नियुक्ति हुन सकेको छ । जसले गर्दा मुद्दाको फछ्यौटमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । सर्वोच्च अदालतमा समेत पछिल्लो अवधिमा भएको न्यायाधीशहरूको नियुक्तिले सर्वोच्च अदालतको कार्यसम्पादनमा पनि सुधारको अपेक्षा गर्ने स्थिति बनेको छ ।
- मुलुक द्वन्द्वको स्थितिबाट विस्तारै शान्तिको अवस्थातर्फ उन्मुख हुँदै गएकोले न्यायपालिकाका निम्ति कार्यवातावरण सहज बन्दै आएको छ ।
- अदालतले आफ्नो नियमावलीमार्फत् अभ्यास गर्दै आएको मेलमिलापसम्बन्धी व्यवस्थाका लागि छुट्टै मेलमिलापसम्बन्धी ऐन जारी भई लागू भएको अवस्था छ ।
- भौतिक पूर्वाधारको विकास र सुधारका कारण अधिकांश अदालतहरू आफ्नै भवनबाट सञ्चालित हुने स्थितिमा पुगेका छन् ।
- फौसला कार्यान्वयनको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने लगायतको प्रयोजनका लागि सुरक्षा व्यवस्था सुदृढ गर्न नेपाल सरकारबाट गत वर्षमात्र १,७१४ जना सुरक्षाकर्मीको दरबन्दी स्वीकृत भएको अवस्था छ ।
- न्याय सम्पादन र न्याय प्रणालीका सम्बन्धमा थुप्रै अध्ययन अनुसन्धानहरू भई सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान भएको छ ।
- विगत योजना कार्यान्वयनको अनुभवबाट न्यायपालिकामा न्यायाधीश र कर्मचारीहरू योजनाप्रति अभ्यस्त हुँदै गएको र योजना कार्यान्वयनसम्बन्धी सीपको विकासमा समेत सुधार भैरहेको अवस्था छ ।

२.३: योजनामा सम्बोधन गरिनुपर्ने रणनीतिक सवालहरू

नेपालको न्यायपालिकामा योजनाबद्ध सुधारको थालनी भएको करिब दशवर्षको अवधिमा योजना कार्यान्वयनको आफ्नै प्रकारको अनुभव रहेको छ । स्वभावैले न्यायकर्मीहरू योजनाशास्त्रका विज्ञ नरहेको सन्दर्भमा न्यायपालिकामा योजनाको निर्माण र कार्यान्वयन स्वयंमा नौलो प्रयोग थियो । तसर्थ, प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित उपलब्धीहरू हासिल हुन सकेनन् । सैद्धान्तिक दृष्टिकोणले योजना उपयुक्त नै रहेपनि त्यसको व्यावहारिक कार्यान्वयनमा समस्या रहे । योजनाले लिएका

लक्ष्य र रणनीतिहरूलाई कार्यान्वयनमा रूपान्तरण गर्न कठिनाईहरू रहे । खासगरी योजनाप्रतिको बुझाइ र योजनाको स्वामित्वबोध गर्ने विषय अपेक्षितरूपमा हुन सकेन । दोस्रो योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयनको अवस्थामा आइपुग्दा त्यसप्रकारको अवस्थामा क्रमशः सुधार हुँदै आएको छ । तथापि, न्यायपालिकामा योजना शुरू गर्दाको वस्तुस्थितिमा समेत परिवर्तन आइरहेको कारण न्यायपालिकाले आफ्नो लक्ष्य, रणनीति र क्रियाकलापहरूमासमेत परिमार्जन गर्दै जानुपर्ने आवश्यकता रह्यो । न्यायपालिकाको अपेक्षा र परिवर्तित सन्दर्भसमेतको पृष्ठभूमिमा योजनामा समेत परिमार्जन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेकोले प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन र दोस्रो योजनाको तर्जुमा तथा सोको मध्यावधि मूल्याङ्कनबाट योजनाहरूमा समयानुकूल परिमार्जन हुँदै आएको छ ।

योजना कहिले पनि आफैँमा पूर्ण हुँदैन । त्यसको कार्यान्वयनमा रहेका समस्या, कठिनाई र सबल एवं दुर्बल पक्ष तथा परिस्थितिको विश्लेषणसमेतका आधारमा आत्ममूल्याङ्कन गर्दै थप सुधारको गन्तव्य तय गरिरहनु पर्छ । यसै मान्यताका आधारमा नेपालको न्यायपालिकाले विगत दश वर्षदेखि योजनामात्र निर्माण गरिरहेको छैन, यसको आवधिक मूल्याङ्कनसमेत गरिरहेको छ, परिवर्तित परिस्थितिहरूको विश्लेषण गर्दै आफ्नो सुधार प्रयासलाई समय सापेक्ष तुल्याउने प्रयाससमेत गरिरहेको छ । योजना निर्माण र कार्यान्वयनको त्यही मान्यतामा आधारित रही प्रस्तुत तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीति योजनाको तर्जुमाका सन्दर्भमा पनि न्यायापालिकाले विगत योजनाहरूको कार्यान्वयनबाट प्राप्त गरेको अनुभव, लक्ष्य र रणनीतिहरूको सान्दर्भिकता, परिस्थितिमा आएको परिवर्तन, न्यायापालिकासामु रहेका समस्या र चुनौतीहरू, सरोकारवालाहरूको सहयोगको अवस्था, सेवाग्राहीहरूको अपेक्षा, न्यायपालिकाको आन्तरिक र बाह्य वातावरण तथा योजनाको व्यवहारिक कार्यान्वयनको सम्भाव्यतालगायतका पक्षहरूमा विचार गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रस्तुत सन्दर्भमा तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको तर्जुमा गर्दा देहायका प्रश्न वा रणनीतिक सवालहरूलाई दृष्टिगत गर्नु आवश्यक देखिन्छ :

समग्र योजनासँग सम्बन्धित सवालहरू

- योजनाको परिदृश्य, परिलक्ष्य र मान्यताहरूमा थपघट गर्नुपर्ने वा नपर्ने ?
- योजनामा दिइनुपर्ने मुख्य प्राथमिकताका क्षेत्रहरू के के हुने ?
  - सेवाग्राहीहरूको आवश्यकता र अपेक्षा,
  - न्यायापालिकाको आन्तरिक व्यवस्थापन सुधार,
  - न्यायिक कार्यविधिमा सरलीकरण .....आदि ।
- योजनाको ढाँचा वा स्वरूप कस्तो हुने ?
  - विगत योजनाहरूमा जस्तै न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुनुपर्ने कार्यहरूलाई आधार मानेर नतिजापरिसूचक तोक्ने वा योजनाको निश्चित लक्ष्य निर्धारण गर्ने र निर्धारित लक्ष्य प्राप्तिका लागि रणनीति एवं कार्यान्वयन योजना निर्माण गर्ने ?
  - दोस्रो योजनामा जस्तै मूल कार्य र रणनीतिक उपायहरू छुट्याएर राख्ने वा लक्ष्य प्राप्तिका रणनीतिहरू सँगसँगै राख्ने ?
  - नीतिगत तहका क्रियाकलापहरू र कार्यान्वयन तहका क्रियाकलापहरू छुट्टाछुट्टै राख्ने वा एकै ठाउँमा राख्ने ?
- योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि के कस्तो संयन्त्र वा प्रणाली स्थापना गर्ने ?

मूल कार्यसँग सम्बन्धित सवालहरू

- मुद्दा फछ्यौटका लागि निर्धारित अवधिगत र संख्यात्मक लक्ष्य दोस्रो योजनामा जस्तै राख्ने वा परिवर्तन गर्ने ?
- फैसला कार्यान्वयनका लागि निर्धारित लक्ष्यलाई कसरी व्यावहारिक बनाउने ?

- बक्यौता मुद्दा वा रिटको परिभाषालाई दोस्रो योजनामा जस्तै २ वर्ष पुरानालाई जनाउने गरी राख्ने वा अवधिमा फेरबदल गर्ने ?
- मुद्दा फछ्यौटका लागि सबै तहका अदालतहरूका निमित्त एकै प्रकारको नतिजापरिसूचक निर्धारण गर्ने वा अदालतहरूको तहगत आधारमा छुट्टाछुट्टै नतिजापरिसूचक निर्धारण गर्ने ?
- मुद्दा फछ्यौटको नतिजापरिसूचक निर्धारण गर्दा सबै प्रकारका मुद्दाहरूका निमित्त एउटै नतिजापरिसूचक निर्धारण गर्ने वा मुद्दाको प्रकृतिको आधारमा छुट्टाछुट्टै निर्धारण गर्ने ?
- अदालतबाट सम्पादन हुने अन्य कार्यहरूको लागि योजनामा नतिजापरिसूचक निर्धारण गर्ने वा नगर्ने ?
- अनुगमन तथा निरीक्षणको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन के कस्तो नतिजापरिसूचक निर्धारण गर्ने ?

रणनीतिक उपायहरूसँग सम्बन्धित सवालहरू

- रणनीतिक उपायहरूको निर्धारण कसरी गर्ने र कति संख्यामा गर्ने ?
- रणनीतिक उपायहरूतर्फ निर्धारण गरिने क्रियाकलापहरूलाई बढी यथार्थपरक र कार्यान्वयनयोग्य कसरी बनाउने ?
- प्रतिवेदन प्रणालीलाई योजनाद्वारा निर्धारित नतिजापरिसूचकसँग कसरी आबद्ध गर्ने ?
- रणनीतिक उपायहरूको प्राथमिकता कसरी निर्धारण गर्ने ?

उल्लिखित रणनीतिक सवालहरूका पृष्ठभूमिमा योजना कार्यान्वयनको हालसम्मको अनुभव सरोकारवाला निकाय र व्यक्तिहरूसँगको परामर्श एवं छलफल समेतलाई आधार मानी प्रस्तुत योजनामा देहायबमोजिम सम्बोधनको प्रयास गरिएको छ :

- योजनामा निर्धारित परिदृश्य, परिलक्ष्य र मूल्यहरू तुलनात्मकरूपमा स्थायी प्रकृतिका हुन्छन् । तथापि, तिनमा परिवर्तन हुँदैन भन्ने चाहिँ होइन । परिवर्तित सन्दर्भ र परिस्थितिअनुरूप न्यायपालिकाको प्राथमिकता र भूमिकामा परिवर्तन हुँदा परिदृश्य, परिलक्ष्य र मूल्यहरूमा समेत परिवर्तनको आवश्यकता पर्ने हुन्छ । परामर्शहरूमा समेत न्यायपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयता एवं उत्तरदायित्व र उत्पादकत्व वृद्धिमा जोड दिनुपर्ने सुझाव आएको सन्दर्भमा आधारभूत मूल्यहरूमा त्यसलाई समावेश गरिएको छ ।
- विगत योजनाहरूमा न्यायपालिकाबाट सम्पादन हुने कार्यलाई आधार बनाएर मूल कार्य र रणनीतिक उपाय गरी दुई प्रकारका विषयहरू राखी सोहीबमोजिमका नतिजापरिसूचक एवं कार्य सम्पादनसूचकहरू निर्धारण गरिएको थियो । यसले गर्दा न्यायपालिकाको मुख्य लक्ष्य नै मुद्दा फछ्यौट गर्नुमात्र हो कि भने जस्तो भ्रम सिर्जना हुन गएको देखियो । न्यायपालिकाको मुख्य लक्ष्यको सम्बन्धमा विगत योजनाहरूमा स्पष्टतः उल्लेख गरिएको थिएन । यद्यपि, मूल कार्यअन्तर्गत विषयगत लक्ष्यहरू भने निर्धारण गरिएको थियो । अन्य मुलुक र निकायहरूको रणनीतिक योजना अध्ययन गर्दा हरेक योजनामा खास लक्ष्यहरूको निर्धारण गरी लक्ष्य प्राप्तिका लागि आवश्यक रणनीतिहरू पहिचान र ती रणनीतिहरू कार्यान्वयनका लागि कार्यान्वयन योजनाको निर्माण गर्ने गरेको देखिन्छ । प्रस्तुत तेस्रो रणनीतिक योजनामा पनि यही ढाँचालाई आत्मसात् गरी सर्वप्रथम योजनाको समग्र लक्ष्यहरूको निर्धारण गरी लक्ष्यहरू प्राप्तिका लागि अबलम्बन गरिने रणनीतिहरू पहिचान गरिएको छ । साथै, ती रणनीतिहरू कार्यान्वयनका लागि कार्यान्वयन योजनासमेत तयार गरिएको छ ।
- तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मुख्य लक्ष्य के हुनुपर्छ भन्ने सम्बन्धमा व्यापक छलफल र परामर्श भएको छ । न्यायपालिकाकासामु विद्यमान समस्याहरू र न्यायपालिकाबाट गरिएका अपेक्षाहरूका सन्दर्भमा योजनामा सम्बोधन गरिनुपर्ने क्षेत्रहरू धेरै भए पनि न्यायपालिकाको मूलभूत जिम्मेवारी, लक्षित समूह र न्यायिक सेवाको प्रवाहलाई प्राथमिकता राख्नुपर्ने आवश्यकता महशूस गरी “छिटोछरितो न्याय, सबैका लागि न्याय” भन्ने नारासहित सेवाग्राहीहरूको आवश्यकता र अपेक्षालाई मूल केन्द्रमा राखेर लक्ष्यहरूको निर्धारण गरिएको छ ।

- हरेक लक्ष्यको प्राप्तिका लागि योजनामा रणनीतिहरू समावेश गरिने कुरा योजना निर्माणको आधारभूत प्रक्रिया हो । प्रस्तुत तेस्रो रणनीतिक योजनामा पनि लक्ष्यहरूको निर्धारण गरिसकेपछि ती लक्ष्यहरू प्राप्तिका लागि अवलम्बन गरिनुपर्ने रणनीतिहरूको पहिचान गरिएको छ । योजनामा निर्धारित केही रणनीतिहरूको लक्ष्य प्राप्तमा प्रत्यक्ष भूमिका रहने, केही रणनीतिहरू सहयोगी भूमिकामा मात्र रहने तथा कतिपय रणनीतिहरू एक भन्दा बढी लक्ष्य प्राप्तिका लागि अन्तरसम्बन्धित हुने अवस्थालाई ध्यानमा राखी सम्पूर्ण रणनीतिहरूलाई मूल रणनीति र सहयोगी रणनीतिहरू भनी वर्गीकरण गरिएको छ ।
- न्यायपालिकाको वर्तमान संरचनालाई ध्यानमा राख्दा नीतिगत निर्णय लिने र स्रोतसाधनहरूको व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी सर्वोच्च अदालतको रही आएको छ । त्यसैले योजना कार्यान्वयनका रणनीतिहरूलाई पनि नीतिगत तहका रणनीतिहरू र कार्यान्वयन तहका रणनीतिहरू भनी वर्गीकरण गरिएको छ ।
- न्यायपालिकाको सुधार प्रक्रियाको प्रमुख उद्देश्य मुद्दाहरूको फछ्यौट कानूनले तोकेको समयावधिभित्र गर्न सक्ने अवस्थामा पुऱ्याउनु रहेको सन्दर्भमा त्यसका लागि एउटा स्पष्ट वर्षगत परिदृश्य ८० (vision 80) निर्धारण गरी सो परिदृश्यमा पुग्न आगामी पाँचवर्षमा गरिने यात्राको दूरी तय गरिएको छ । जस अनुसार आगामी १० वर्ष अर्थात्, सम्बत २०८० सालसम्ममा कुनै पनि अदालतमा १ वर्ष नाघेको अवस्थामा मुद्दाहरू नरहने स्थिति निर्माण गर्न आगामी पाँच वर्षमा १८ महिना नाघेको मुद्दा नरहने गरी नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएको छ ।
- मुद्दा फछ्यौटका सम्बन्धमा अवलम्बन गरिने कार्यविधिहरू अदालतहरूको तहगत आधारमा फरकफरक हुने सन्दर्भमा नतिजापरिसूचकहरू निर्धारण गर्दासमेत सोही आधारमा गरिएको छ ।
- एउटै अदालतमा पनि मुद्दाहरूको प्रकृति समान हुँदैन । कतिपय मुद्दाहरूलाई कानूनले नै प्राथमिकता दिनुपर्ने गरी तोकेको पनि छ । यही स्थितिलाई ध्यानमा राखी नतिजापरिसूचक निर्धारण गर्दा सबै मुद्दाहरूका लागि गोश्वारा नतिजापरिसूचक निर्धारण नगरी मुद्दाको प्रकृतिको आधारमा फरक फरक नतिजापरिसूचक निर्धारण गरिएको छ ।
- दण्ड जरीवानाको असुलीतर्फ कति रकम वा कैद असूल हुन बाँकी छ भन्ने भन्दा पनि कति व्यक्तिबाट, कति अवधिको र कति मुद्दामा असूल हुन बाँकी छ भन्ने कुरा महत्वपूर्ण हुन्छ । न्याय सम्पादनको प्रभावकारिता मुद्दा फछ्यौटबाट मात्र नभएर फैसला कार्यान्वयनमा समेत रहने र फैसला कार्यान्वयनको लगत धेरै बाँकी रहेको वर्तमान अवस्थामा फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई अभियान कै रूपमा अगाडि बढाउनुपर्ने आवश्यकता देखिएकोले फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई मूल रणनीतिभित्र समावेश गरी सोहीबमोजिमका नतिजापरिसूचकहरू निर्धारण गरिएको छ ।
- रणनीतिक योजनाको निर्माणमा जति महत्व दिइएको र प्रतिबद्धता जाहेर गरिएको छ, सोको तुलनामा यसको कार्यान्वयन पक्ष प्रभावकारी हुन सकेको छैन । यो स्थितिलाई ध्यानमा राखी प्रस्तुत योजनामा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको विषयलाई पहिलो रणनीतिक उपायको रूपमा प्राथमिकतामा राखी सोहीबमोजिम संयन्त्रगत र प्रणालीगत सुधारका लागि आवश्यक उपायहरू समावेश गरिएको छ ।
- न्यायपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयताको सुनिश्चितताका लागि योजनामा थप रणनीतिहरूको उल्लेख गरिएको छ ।

परिच्छेद-३

परिदृश्य, परिलक्ष्य र मूल्यहरू

३.१: भूमिका

रणनीतिक योजनाको निर्माणका सन्दर्भमा सर्वप्रथम संगठनको परिदृश्य, परिलक्ष्य र मूल्यहरूको निर्धारण गर्नुपर्ने अवधारणा अनुरूप प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको निर्माण भए देखि नै न्यायपालिकाको परिदृश्य, परिलक्ष्य र मूल्यहरूको बारेमा स्पष्ट गरिदै आएको छ । योजनामा निर्धारित परिदृश्य, परिलक्ष्य र मूल्यहरू छिटोछिटो परिवर्तन हुने विषय नभई दीर्घकालीन प्रकृतिका हुने र न्यायपालिकाको संवैधानिक एवं कानूनी भूमिका वा जिम्मेवारीमा व्यापकरूपमा फरक परेको वा परिवर्तित सन्दर्भ अनुसारको नया विषय, परिस्थिति र अपेक्षाको सम्बोधन गर्नुपर्ने अवस्था वा निर्धारित परिदृश्य, परिलक्ष्य र मूल्यहरूमा थप स्पष्टताका लागि भने त्यसमा परिमार्जन गर्दै जानुपर्ने आवश्यकता पर्न सक्दछ । प्रस्तुत सन्दर्भमा विगत योजनाहरूमा परिभाषित परिदृश्य र मूल्यहरूमा सामान्य परिमार्जन गरिएको छ ।

३.२: परिदृश्य

स्वतन्त्र, सक्षम एवं प्रभावकारी न्यायप्रणालीको स्थापना गरी कानूनको शासन एवं नागरिक अधिकार र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्दै सबैका लागि न्याय सुनिश्चित गर्नु नेपालको न्यायपालिकाको परिदृश्य हो ।

३.३: परिलक्ष्य

संविधान, कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्तका आधारमा स्वच्छ एवं निष्पक्ष न्यायसम्पादन गर्नु नेपालको न्यायपालिकाको परिलक्ष्य हो ।

३.४: आधारभूत मूल्यहरू

- संविधान र कानून प्रति आस्था,
- स्वतन्त्रता र स्वायत्तता,
- स्वच्छता, समानता र निष्पक्षता,
- उत्तरदायित्व,
- गुणस्तरियता,
- सदाचार,
- प्रतिनिधित्व र समावेशिता ।

|

परिच्छेद-४

लक्ष्यहरूको निर्धारण र लक्ष्य प्राप्तिका रणनीतिहरू

४.१: लक्ष्यहरूको निर्धारण

- लक्ष्य १: न्यायसम्पादनको कार्यलाई छिटोछरितो तुल्याउने,
- लक्ष्य २: न्यायिक प्रक्रियालाई अनुमानयोग्य बनाउने,
- लक्ष्य ३: न्याय प्रणालीलाई पहुंचयोग्य बनाउने,
- लक्ष्य ४: न्यायपालिका प्रति आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने ।

४.२: लक्ष्य प्राप्तिका रणनीतिहरू

४.२.१: मूल रणनीतिहरू

लक्ष्य १: न्यायसम्पादनको कार्यलाई छिटोछरितो तुल्याउने

लक्ष्य प्राप्तिका रणनीतिहरू

- १: मुद्दाको फैसला र फैसलाको तयारी तोकिएको समयावधि भित्र गर्ने प्रबन्ध मिलाउने,
- २: पुराना बक्यौता मुद्दाहरूको न्यूनीकरणमा जोड दिने,
- ३: फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई विशेष अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने,
- ४: सुपरीवेक्षण एवं निरीक्षणको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने ।

लक्ष्य २: न्यायिक प्रक्रियालाई अनुमानयोग्य बनाउने

लक्ष्य प्राप्तिका रणनीतिहरू

- १: मुद्दामा हुने चरणबद्ध कारवाहीको पूर्व जानकारी हुने प्रणाली लागू गर्ने,
- २: मुद्दाको कारवाहीका लागि निर्धारण गरिने समयतालिकाको परिपालना हुने स्थिति कायम गर्ने ।

लक्ष्य ३: न्याय प्रणालीलाई पहुंचयोग्य बनाउने

लक्ष्य प्राप्तिका रणनीतिहरू

- १: आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकहरूका निमित्त न्यायिक सेवामा लाग्ने गरेका दस्तुरहरू पुनरावलोकन गरी सुलभ व्यवस्था गर्ने,
- २: न्यायिक कार्यविधिलाई सरल बनाउने,
- ३: अदालतबाट प्रदान गरिने कानूनी सहायता प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने,
- ४: मेलमिलाप प्रक्रियाद्वारा विवाद समाधान गर्ने प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने,
- ५: अदालतका भौतिक सुविधाहरू सेवाग्राहीहरूका आवश्यकता अनुरूप तुल्याउने ।

लक्ष्य ४: न्यायपालिका प्रति आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने

लक्ष्य प्राप्तिका रणनीतिहरू

- १: न्यायपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवालाई गुणस्तरीय बनाउने,

- २: सेवाग्राहीहरूका निमित्त समग्र न्यायिक प्रक्रिया र अदालतबाट प्राप्त हुने सेवा एवं सुविधाहरूका बारेमा जानकारी प्रवाह गराउने प्रणाली स्थापना गर्ने,
- ३: अनियमितता र गुनासो सुनुवाइका लागि प्रभावकारी संयन्त्रको स्थापना गर्ने,
- ४: न्यायिक प्रक्रिया र प्रणाली बारे समुदायका विभिन्न वर्गहरूसँग अन्तरसंवाद गर्ने प्रणालीको स्थापना गर्ने,
- ५: न्यायिक सूचना प्रवाह प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने ।

४.२.२: सहयोगी (Supportive) रणनीतिहरू

- ४.२.२.१: योजना कार्यान्वयन प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने,
- ४.२.२.२: मुद्दा व्यवस्थापन पद्धतिमा सुधार गर्ने,
- ४.२.२.३: मानव संसाधनको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने,
- ४.२.२.४: अदालतहरूको भौतिक पूर्वाधार विकास गरी आधुनिक मापदण्ड अनुरूप तुल्याउने,
- ४.२.२.५: अदालत व्यवस्थापनमा सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,
- ४.२.२.६: न्यायिक स्वतन्त्रता र स्वायत्तताका मूल्यहरूको जगेर्ना गर्ने,
- ४.२.२.७: न्यायिक उत्तरदायित्व र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने,
- ४.२.२.८: न्याय क्षेत्रका सरोकारवालाहरूसँगको सम्बन्ध र समन्वयलाई सुदृढ गर्ने,
- ४.२.२.९: न्याय र कानून सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान एवं प्रकाशन र कानूनी सुधार प्रक्रियालाई निरन्तरता दिने ।

परिच्छेद-५

रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजना

५.१: मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजना

लक्ष्य १ : न्याय सम्पादनको कार्यलाई छिटोछरितो तुल्याउने

रणनीति १: मुद्दाको फैसला एवं फैसलाको तयारी तोकिएको समयावधिभित्र गर्ने प्रबन्ध मिलाउने

जिल्ला अदालततर्फ

कार्य	अदालत समूह	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मुद्दा फछ्यौटको अवधिगत कार्य	समूह क ^{३६}	सबै मुद्दाहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
	समूह ख ^{३७} र ग ^{३८}	थुनुवा मुद्दा, साना प्रकृतिका मुद्दा ^{३९} र प्राथमिकता प्राप्त मुद्दा ^{४०} हरू १ वर्षभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
		थुनुवा मुद्दा, साना प्रकृतिका मुद्दा र प्राथमिकता प्राप्त मुद्दाहरू बाहेकका अन्य मुद्दाहरू १८ महिनाभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
रिट फछ्यौटको अवधिगत कार्य	सबै	सबै रिट निवेदनहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
मुद्दा (सबै मुद्दा तथा रिट) फछ्यौटको संख्यात्मक कार्य	समूह क	कूल वार्षिक लगतको ७५ प्रतिशत फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
	समूह ख	कूल वार्षिक लगतको ७० प्रतिशत फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
	समूह ग	कूल वार्षिक लगतको ६० प्रतिशत फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
मुद्दाको अङ्ग पुऱ्याउने कार्य	सबै	मुद्दा दर्ता भएको मितिले ६ महिनाभित्र मुद्दा फैसलाको लागि अङ्ग पुगेको हुने	निरन्तर	सम्बन्धित फाँटवाला/सेस्तेदार
फैसला तयार गर्ने कार्य	सबै	फैसला भएको मितिले १५ दिनभित्र फैसला तयार हुने	निरन्तर	सम्बन्धित इजलास अधिकृत/न्यायाधीश

^{३६} समूह क भन्नाले मनाङ, मुस्ताङ, बाजुरा, हुम्ला, रसुवा, डोल्पा, अछाम, वैतडी, डोटी, डडेल्धुरा, दार्चुला, जाजरकोट, तेह्रथुम, सोलुखुम्बु, मुगु, भोजपुर, दैलेख, रोल्पा, जुम्ला, पर्वत, सल्यान, धनकुटा, बझाङ, पाल्पा, कालिकोट, म्याग्दी, सिन्धुली, प्युठान, अर्घाखाँची, रामेछाप, ओखलढुङ्गा, स्याङ्जा बुम्फुनपर्नेछ (आ व २०६९/७० को लगतका आधारमा ३०० सम्म प्रतिन्यायाधीश मुद्दाको लगत भएका अदालतहरूलाई राखिएको छ।)

^{३७} समूह ख भन्नाले खोटाङ, लमजुङ, संखुवासभा, गोर्खा, ताप्लेजुङ, इलाम, गुल्मी, रुमुम, बागलुङ, पाँचथर, धादिङ, नुवाकोट, दोलखा, बर्दिया, तनहुँ, कैलाली, उदयपुर, मकवानपुर, काभ्रे, कपिलवस्तु, सप्तरीलाई बुम्फुनपर्नेछ (आ व २०६९/७० को लगतका आधारमा प्रतिन्यायाधीश ३०१-५५० सम्म मुद्दाको लगत भएका अदालतहरूलाई राखिएको छ।)

^{३८} समूह ग भन्नाले सिन्धुपाल्चोक, कञ्चनपुर, सुर्खेत, दाङ, भक्तपुर, कास्की, नवलपरासी, चितवन, भद्रा, ललितपुर, रुपन्देही, वारा, महोत्तरी, सर्लाही, बाँके, रौतहट, मोरङ, सिरहा, सुनसरी, धनुषा, पर्सा, काठमाण्डौलाई बुम्फुनपर्नेछ (आ व २०६९/७० को लगतका आधारमा प्रतिन्यायाधीश ५५० भन्दा बढी मुद्दाको लगत भएका अदालतहरूलाई राखिएको छ।)

^{३९} साना प्रकृतिका मुद्दा भन्नाले बहाल भराउने, मोही, बालीविगो, कुत बाली, जारी, गाली वेइज्जती, साधारण चोरी, विवाह बदर, धर्मपुत्र, बहुविवाह, बालविवाह, सम्बन्ध विच्छेद, सामान्य कुटपीट, लुटपीट, जुवा, सवारी ज्यान र चन्दा मुद्दा भन्ने सम्फुनपर्नेछ।

^{४०} प्राथमिकता प्राप्त मुद्दा भन्नाले जातीय विभेद, छुवाछूत, बालबालिका संलग्न भएको मुद्दा, पचहत्तर वर्ष उमेर माथिका व्यक्ति पक्ष भएका सबै मुद्दा, महिला वादी भएको न्वारान गराइपाउँ भन्ने मुद्दा, महिला वादी भएको नाता कायमगराई पाउँ भन्ने मुद्दा, विधवा महिला वादी भएको मुद्दा, मानव बेचबिखन मुद्दा, मानाचामल मुद्दा, जेष्ठ नागरिक मात्र पक्ष विपक्ष भएको मुद्दा, जबरजस्ती करणी मुद्दा, घरेलु हिंसासम्बन्धी मुद्दा र विदेशी नागरिक संलग्न भएको मुद्दा सम्फुनपर्नेछ।

पुनरावेदन अदालततर्फ

कार्य	अदालत समूह	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मुद्दा फछ्यौटको अवधिगत कार्य	समूह क ^{४१}	सबै मुद्दाहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
	समूह ख ^{४२} , ग ^{४३}	थुनुवा मुद्दा, साना प्रकृतिका मुद्दा ^{४४} र प्राथमिकता प्राप्त मुद्दा ^{४५} हरू १ वर्षभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
		थुनुवा मुद्दा, साना प्रकृतिका मुद्दा र प्राथमिकता प्राप्त मुद्दाहरू बाहेकका अन्य मुद्दाहरू १८ महिनाभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
रिट फछ्यौटको अवधिगत कार्य	सबै अदालत	सबै रिट निवेदनहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
मुद्दा (समग्र मुद्दा तथा रिट) फछ्यौटको सख्यात्मक कार्य	समूह क	वार्षिक लगतको ७५ प्रतिशतले फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
	समूह ख	वार्षिक लगतको ६८ प्रतिशतले फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
	सम ग	वार्षिक लगतको ६० प्रतिशतले फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
मुद्दाको अङ्ग पुन्याउने कार्य	सबै	मुद्दा दर्ता भएको मितिले ६ महिनाभित्र मुद्दा फेसलाको लागि अङ्ग पुगेको हुने	निरन्तर	सम्बन्धित फाँटवाला / सुपरिटेण्डेण्ट
फेसलाको तयारी गर्ने कार्य	सबै	फेसला भएको १५ दिनभित्र फेसला तयार हुने	निरन्तर	सम्बन्धित इजलास अधिकृत / न्यायाधीश
प्रतिवेदन फछ्यौट गर्ने कार्य	सबै	सबै प्रतिवेदनहरू दर्ता भएको मितिले १ महिनाभित्र फछ्यौट हुने	निरन्तर	न्यायाधीश

सर्वोच्च अदालततर्फ

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
कानूनको संवैधानिकता परीक्षण सम्बन्धी विवाद निरोपण गर्ने कार्य	सबै विवादहरू १ वर्षभित्र निरोपण हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
रिट निवेदनहरू निरोपण गर्ने कार्य	सबै रिट निवेदनहरू १८ महिना भित्र निरोपण हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
शुरू तथा पुनरावेदन मुद्दाहरू र साधक फछ्यौट गर्ने कार्य	सबै पुनरावेदनहरू २ वर्ष भित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
दोहो-याई पाऊँ, पुनरावलोकन र अनुमतिका निवेदनहरू तथा लगाउन नभएका साधकहरूको फछ्यौट गर्ने कार्य	सबै निवेदन र साधकहरू ६ महिनाभित्र फछ्यौट हुने	निरन्तर	न्यायाधीश

^{४१} समूह क भन्नाले पुनरावेदन अदालत धनकुटा, बागलुङ, सुर्खेत, जुम्ला, महेन्द्रनगर, दिपायल, तुलसीपुर, इलाम, पोखरा बुझनुपर्नेछ (आ व २०६९।७० को मुद्दाको लगतको आधारमा जम्मा लगत प्रतिन्यायाधीश १७५ सम्म मुद्दा भएका अदालतहरूलाई समावेश गरिएको छ ।)

^{४२} समूह ख भन्नाले पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्ज, वुटवल, विराटनगर, जनकपुर, राजविराज, हेटौँडा बुझनु पर्नेछ (आ व २०६९।७० को मुद्दाको लगतको आधारमा जम्मा लगत प्रतिन्यायाधीश १७६-४५० सम्म मुद्दा भएका अदालतहरूलाई समावेश गरिएको छ ।)

^{४३} समूह ग भन्नाले पुनरावेदन अदालत, पाटनलाई बुझनुपर्नेछ (आ व २०६९।७० को मुद्दाको लगतलाई आधार मान्दा पुनरावेदन अदालत पाटनमा प्रतिन्यायाधीश ५०६ मुद्दाको लगत रहेको थियो ।)

^{४४} साना प्रकृतिका मुद्दा भन्नाले बहाल भराउने, मोही, वालीबिगो, कुत वाली, जारी, गाली वेइज्जती, सामान्य चोरी, केही सार्वजनिक अपराध, विवाह बदर, धर्मपुत्र, बहुविवाह, बालविवाह, सम्बन्ध विच्छेद, सामान्य कुटपीट, लुटपीट, जुवा, सवारी ज्यान, कालो बजार र चन्दा मुद्दा भन्ने सम्झनुपर्नेछ ।

^{४५} प्राथमिकता प्राप्त मुद्दा भन्नाले जातीय विभेद, छुवाछूत, बालबालिकाको मुद्दा, पचहत्तर वर्ष उमेर माथि व्यक्ति पक्ष भएका सबै मुद्दा, महिला पुनरावेदक भएको न्वारान गराइपाऊँ भन्ने मुद्दा, महिला पुनरावेदक भएको नाता कायमगराइ पाऊँ भन्ने मुद्दा, विधवा महिला पुनरावेदक भएको मुद्दा, मानव बेचबिखन मुद्दा, मानाचामल मुद्दा, जेष्ठ नागरिक मात्र पक्षविपक्ष भएको मुद्दा, जबरजस्ती करणी मुद्दा र घरेलु हिंसासम्बन्धी मुद्दा, करारको उपयुक्त आदेश गरिपाऊँ भन्ने मुद्दा, मध्यस्थको नियुक्ति/बदर गरिपाऊँ भन्ने मुद्दा, कम्पनी ऐन अन्तर्गतका मुद्दा र विदेशी नागरिक संलग्न भएको मुद्दा सम्झनुपर्नेछ ।

मुद्दा (समग्र मुद्दा तथा रिटहरू) फछ्यौटको संख्यात्मक कार्य	वार्षिक लगतको ५० प्रतिशतले फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
प्रतिवेदन फछ्यौट गर्ने कार्य	सबै प्रतिवेदनहरू दर्ता भएको मितिले ३ महिना भित्र फछ्यौट हुने	निरन्तर	न्यायाधीश
मुद्दाको अङ्ग पुऱ्याउने कार्य	मुद्दा दर्ता भएको मितिले ६ महिनाभित्र मुद्दा फैसलाको लागि अङ्ग पुगको हुने	निरन्तर	सम्बन्धित फांटवाला/सुपरिटेण्डेण्ट
फैसलाको तयारी गर्ने कार्य	दोहोऱ्याई पाऊँ निवेदन, पुनरावलोकन र अनुमतिका निवेदनहरूका हकमा फैसला भएको मितिले ७ दिनभित्र र अन्य मुद्दाका हकमा फैसला भएको मितिले १ महिनाभित्र फैसला तयार हुने	निरन्तर	सम्बन्धित इजलास अधिकृत/न्यायाधीश

विशेष अदालत एवं न्यायाधीकरण तर्फ

कार्य	निकाय	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मुद्दा फछ्यौटको अवधिगत कार्य	विशेष अदालत	सबै मुद्दाहरू १८ महिनाभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	राजस्व न्यायाधिकरण	सबै मुद्दाहरू १८ महिनाभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण	सबै मुद्दाहरू १८ महिनाभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	प्रशासकीय अदालत	सबै मुद्दाहरू ६ महिनाभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	श्रम अदालत	सबै मुद्दाहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	मुद्दा हेर्ने अधिकारी
मुद्दा फछ्यौटको संख्यात्मक कार्य	विशेष अदालत	वार्षिक कूल लगतको ६० प्रतिशत फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	राजस्व न्यायाधिकरण	वार्षिक कूल लगतको ६० प्रतिशत फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण	वार्षिक कूल लगतको ६० प्रतिशत फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	प्रशासकीय अदालत	वार्षिक कूल लगतको ७० प्रतिशत फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	श्रम अदालत	वार्षिक कूल लगतको ७० प्रतिशत फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	मुद्दा हेर्ने अधिकारी

लक्ष्य १ : न्याय सम्पादनको कार्यलाई छिटोछरितो तुल्याउने

रणनीति २: पुराना बक्यौता मुद्दाहरूको न्यूनीकरणमा जोड दिने

जिल्ला अदालततर्फ

कार्य	अदालत	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मुद्दाको बक्यौता न्यून गर्ने	समूह क	१ वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
	समूह ख र ग	१ वर्ष नाघेका थुनुवा मुद्दा, साना प्रकृतिका मुद्दा र प्राथमिकता प्राप्त मुद्दाहरूको संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
		१८ महिना नाघेका अन्य (थुनुवा मुद्दा, साना प्रकृतिका मुद्दा र प्राथमिकता प्राप्त मुद्दाहरू बाहेक) मुद्दाहरूको संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
रिट निवेदनको बक्यौता न्यून गर्ने	सबै	१ वर्ष नाघेका रिट निवेदनहरूको संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश

पुनरावेदन अदालततर्फ

कार्य	अदालत	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मुद्दाको बक्यौता न्यून गर्ने	समूह क	१ वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
	समूह ख र ग	१ वर्ष नाघेका थुनुवा मुद्दा, साना प्रकृतिका मुद्दा र प्राथमिकता प्राप्त मुद्दाहरूको संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
		१८ महिना नाघेका अन्य मुद्दाहरू (थुनुवा मुद्दा, साना प्रकृतिका मुद्दा र प्राथमिकता प्राप्त मुद्दाहरू बाहेक) को संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
रिट निवेदनको बक्यौता न्यून गर्ने	सबै	१ वर्ष नाघेका रिट निवेदनहरूको संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	जिल्ला न्यायाधीश

सर्वोच्च अदालततर्फ

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
कानूनको संवैधानिकता परिक्षण सम्बन्धी विवादहरूको बक्यौता न्यून गर्ने	१ वर्ष नाघेका विवादहरूको संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश
रिट निवेदनहरूको बक्यौता न्यून गर्ने	१८ महिना नाघेका रिटहरूको संख्या शून्यमा आउने	२०७६ आषाढ मासान्त सम्ममा ^{४६}	न्यायाधीश
शुरू, साधक जाँच तथा पुनरावेदन मुद्दाको बक्यौता न्यून गर्ने	२ वर्ष नाघेका मुद्दा, साधक र पुनरावेदनहरूको संख्या शून्यमा आउने	२०७६ आषाढ मासान्त सम्ममा ^{४७}	न्यायाधीश
दोहो-न्याई पाऊँ, पुनरावलोकन र अनुमतिका निवेदनहरू तथा लगाउ नभएका साधकहरूको बक्यौता न्यून गर्ने	६ महिना नाघेका मुद्दा तथा निवेदनहरूको संख्या शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	न्यायाधीश

विशेष अदालत एवं न्यायाधिकरणतर्फ

कार्य	निकाय	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मुद्दाको बक्यौता न्यून गर्ने	विशेष अदालत	१८ महिना नाघेका बाँकी मुद्दाहरू शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	राजस्व न्यायाधिकरण	१८ महिना नाघेका बाँकी मुद्दाहरू शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण	१८ महिना नाघेका बाँकी मुद्दाहरू शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	प्रशासकीय अदालत	६ महिना नाघेका बाँकी मुद्दाहरू शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	अध्यक्ष र सदस्यहरू
	श्रम अदालत	१ वर्ष नाघेका बाँकी मुद्दाहरू शून्यमा आउने	प्रत्येक वर्ष	मुद्दा हेर्ने अधिकारी

^{४६} योजनाको पहिलो वर्ष २० प्रतिशत, दोस्रो वर्ष १५ प्रतिशत, तेस्रो वर्ष १० प्रतिशत, चौथो वर्ष ५ प्रतिशत भन्दा बढी रिटहरूलाई १८ महिना नाघ्न नदिने र अन्तिम वर्ष कुनै पनि रिट १८ महिना नाघेको अवस्थामा रहन नदिई शून्यमा ल्याउने ।

^{४७} योजनाको पहिलो वर्ष ४० प्रतिशत, दोस्रो वर्ष ३० प्रतिशत, तेस्रो वर्ष २० प्रतिशत, चौथो वर्ष १० प्रतिशत भन्दा बढी मुद्दाहरूलाई २ वर्ष नाघ्न नदिने र अन्तिम वर्ष कुनै पनि मुद्दा २ वर्ष नाघेको अवस्थामा रहन नदिई शून्यमा ल्याउने ।

लक्ष्य १: न्यायसम्पादनको कार्यलाई छिटोछरितो तुल्याउने

रणनीति ३: फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई विशेष अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने

कार्य	अदालत	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
देवानी मुद्दाको फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका निवेदनहरू फछ्यौट गर्ने	सबै जिल्ला अदालत	फैसला कार्यान्वयनका लागिपरेका ५० प्रतिशत निवेदनहरू ६ महिना भित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	सम्बन्धित जिल्ला अदालतका तहसीलदार
		फैसला कार्यान्वयनका लागिपरेका ७५ प्रतिशत निवेदनहरू ९ महिना भित्र फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	सम्बन्धित जिल्ला अदालतका तहसीलदार
		फैसला कार्यान्वयनका लागिपरेका निवेदनहरूको फछ्यौट हुन कुनै पनि अवस्थामा १ वर्ष ननाघ्ने	प्रत्येक वर्ष	सम्बन्धित जिल्ला अदालतका तहसीलदार
		योजना अवधिको अन्तमा फैसला कार्यान्वयनका लागि परेका बक्यौता ^{४८} निवेदनहरू शुन्यमा आउने	२०७६ आषाढ	सम्बन्धित जिल्ला अदालतका तहसीलदार
फौजदारी मुद्दामा लागेको कैद र जरीवानाको लगत असूल गर्ने	सबै जिल्ला अदालत	प्रत्येक वर्ष कम्तीमा सो वर्ष कायम हुने लगत बराबरको कैद र जरीवाना असूल उपर हुने	प्रत्येक वर्ष	सम्बन्धित जिल्ला अदालतका तहसीलदार
		योजना अवधिको अन्तमा बेरुजु कैद र जरीवानाको लगत ५० प्रतिशतले न्यून हुने	२०७६ आषाढ	सम्बन्धित जिल्ला अदालतका तहसीलदार
दण्ड जरीवाना असूल गर्नुपर्ने मुद्दाको लगत फछ्यौट गर्ने	सबै जिल्ला अदालत	प्रत्येक वर्ष कम्तीमा सो वर्ष कायम हुने फैसला कार्यान्वयनको नयाँ मुद्दा संख्या बराबरको लगत फछ्यौट हुने	प्रत्येक वर्ष	सम्बन्धित जिल्ला अदालतका तहसीलदार
	सबै जिल्ला अदालत	योजना अवधिको अन्तमा बक्यौता लगतको संख्या ५० प्रतिशतले न्यून हुने	२०७६ आषाढ	सम्बन्धित जिल्ला अदालतका तहसीलदार
सार्वजनिक सरोकारका विषयमा भएका आदेशहरू कार्यान्वयन गर्ने	फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय	आदेशमा उल्लेख भएकोमा सोही अवधिभित्र र उल्लेख नभएकोमा बढीमा १ वर्षभित्र सबै आदेशहरूको कार्यान्वयन हुने	निरन्तर	महानिर्देशक, फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय

द्रष्टव्य: लगत बढी भएका १४ जिल्ला अदालतहरू (भापा, मोरङ, सुनसरी, सप्तरी, सिरहा, धनुषा, पर्सा, काठमाण्डौ, नवलपरासी, रुपन्देही, कपिलवस्तु, सर्लाही, बारा र बाँके) मा विशेष प्राथमिकताका साथ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । यी १४ जिल्ला अदालतहरूमा मात्र जम्मा दण्ड जरिवाना असूल हुनेपर्ने मुद्दाहरू ६६,१४८ मध्ये ४१,४०५, जम्मा असूल हुनुपर्ने कैद वर्ष १,०२,२४० मध्ये ५३,९९२ वर्ष र जम्मा असूल हुनुपर्ने जरीवाना रु ८,४६,९३,८९,२७१- मध्ये रु ७,०८,४२,९१,०१७- बाँकी रहेको देखिएको छ । यसका लागि देहायबमोजिम गर्ने :

- विशेष प्राथमिकता प्राप्त अदालतहरूको प्रगति समीक्षाका लागि सर्वोच्च अदालतमा गृह मन्त्रालय, प्रहरी प्रधान कार्यालयसहितको विश्व प्राथमिकता प्राप्त अदालतहरूको अनुगमन समिति गठन गर्ने,
- गृह मन्त्रालय, प्रहरी प्रधान कार्यालय र अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग लगायतका निकायहरूसँग संवाद गरी समितिले कार्ययोजना बनाउने,
- यी जिल्ला अदालतहरूमा अदालतका कर्मचारी र प्रहरी जनशक्ति सहितको संयुक्त विशेष दस्ता बनाई दण्ड जरीवाना असूलीका लागि अभियान सञ्चालन गर्ने,
- अदालतको मौजुदा जनशक्तिले नभ्याउने भएमा करारमा नियुक्त गरेर भए पनि जनशक्ति आवश्यकता पूर्ति गर्ने,
- अभियान सञ्चालनका लागि सबारी साधन लगायत आवश्यक भौतिक स्रोतसाधनहरू उपलब्ध गराउने,
- विशेष प्राथमिकता प्राप्त अदालतहरूको अनुगमन समितिको बैठक प्रत्येक महिना वसी विशेष अभियानको प्रभावकारिताका लागि आवश्यकता अनुसारको उपाय अवलम्बन गर्ने ।

^{४८} बक्यौता निवेदन भन्नाले १ वर्ष पुराना निवेदनहरूलाई सम्झनुपर्नेछ ।

लक्ष्य १: न्यायसम्पादनको कार्यलाई छिटोछरितो तुल्याउने

रणनीति ४: सुपरीवेक्षण एवं निरीक्षणको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने

क. मिसिलको आन्तरिक निरीक्षण गर्ने र सोको अनुगमन गर्ने

कार्य	अदालत	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मिसिलको आन्तरिक निरीक्षण गर्ने	जिल्ला अदालत	अदालतका चालू मिसिलहरू कम्तिमा वर्षको २ पटक निरीक्षण हुने	प्रत्येक वर्ष	सेस्तेदार
निरीक्षण निर्देशनको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने	जिल्ला अदालत	निर्देशन दिएको ७ दिन भित्र निर्देशन कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन हुने	निरन्तर	सम्बन्धित न्यायाधीश
मिसिलको आन्तरिक निरीक्षण गर्ने	पुनरावेदन अदालत	अदालतका चालू मिसिलहरू कम्तीमा वर्षको २ पटक निरीक्षण हुने	प्रत्येक वर्ष	सुपरिन्टेन्डेन्ट
निरीक्षण निर्देशनको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने	पुनरावेदन अदालत	निर्देशन दिएको ७ दिनभित्र निर्देशन कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन हुने	निरन्तर	उपरजिष्टार/ रजिष्टार
मिसिलको आन्तरिक निरीक्षण गर्ने	सर्वोच्च अदालत	अदालतका चालू मिसिलहरू कम्तीमा वर्षको २ पटक निरीक्षण हुने	प्रत्येक वर्ष	सुपरिन्टेन्डेन्ट
निरीक्षण निर्देशनको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने	सर्वोच्च अदालत	निर्देशन दिएको ७ दिनभित्र निर्देशन कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन हुने	निरन्तर	निरीक्षण तथा अनुगमन शाखा प्रमुख

ख. विशेष अदालत, न्यायाधिकरण र अर्धन्यायिक निकायहरूको निरीक्षण गर्ने एवं निरीक्षण निर्देशनहरू कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने

कार्य	अदालत	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मातहत अदालत, अर्धन्यायिक निकाय र कारागार कार्यालयहरूको निरीक्षण गर्न प्रत्येक वर्ष जिल्लागत आधारमा न्यायाधीश तोक्ने ।	पुनरावेदन अदालत	न्यायाधीश तोकिएको निर्णय	प्रत्येक वर्ष	मुख्य न्यायाधीश
मातहत अदालत, अर्धन्यायिक निकाय र कारागार कार्यालयहरूको निरीक्षण गर्ने ।	पुनरावेदन अदालत	मातहत अदालत, अर्धन्यायिक निकाय र कारागार कार्यालयहरूको निरीक्षण प्रतिवेदन	प्रत्येक वर्ष	तोकिएको न्यायाधीश
मातहत अदालत, अर्धन्यायिक निकाय र कारागार कार्यालयहरूको निरीक्षणपछि दिइएका निर्देशनहरूको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने ।	पुनरावेदन अदालत	अनुगमन प्रतिवेदन	निरीक्षणपछि ६ महिनाभित्र	अनुगमन तथा निरीक्षण शाखा मार्फत तोकिएको न्यायाधीश
मातहत पुनरावेदन अदालत र न्यायाधिकरणहरूको निरीक्षण गर्न प्रत्येक वर्ष न्यायाधीश तोक्ने ।	सर्वोच्च अदालत	न्यायाधीश तोकिएको निर्णय	प्रत्येक वर्ष	प्रधान न्यायाधीश
मातहत पुनरावेदन अदालत र न्यायाधिकरणहरूको कम्तीमा वर्षको १ पटक निरीक्षण गर्ने,	सर्वोच्च अदालत	निरीक्षण प्रतिवेदन	प्रत्येक वर्ष	तोकिएको न्यायाधीश
निरीक्षणका सिलसिलामा दिइएका निर्देशनहरूको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने ।	सर्वोच्च अदालत	अनुगमन प्रतिवेदन	निरीक्षणपछि ६ महिनाभित्र	निरीक्षण तथा अनुगमन महाशाखा मार्फत तोकिएको न्यायाधीश

ग.निरीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
निरीक्षण कार्यमा एकरूपताका लागि निरीक्षण निर्देशिका बनाई लागू गर्ने ।	निरीक्षण निर्देशिका	२०७१ असोज मासान्तभित्र	अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा
पुनरावेदन अदालतमा स्थापित अनुगमन तथा निरीक्षण शाखालाई सुदृढ बनाउने ।	आवश्यक कर्मचारी सहितको छुट्टै शाखा	२०७१ असोज मासान्तभित्र	सम्बन्धित पुनरावेदन अदालतका रजिष्ट्रार
निरीक्षण निर्देशन र अनुगमनको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने ।	अद्यावधिक अभिलेख	निरन्तर	पु अ का हकमा अनुगमन तथा निरीक्षण शाखा र स अ मा निरीक्षण तथा अनुगमन महाशाखा
सर्वोच्च अदालत र पुनरावेदन अदालतहरूबाट भएका निरीक्षणका सन्दर्भमा दिइएका निर्देशनहरू र तिनको कार्यान्वयन अवस्थाको एकीकृत अभिलेख तयार गर्ने ।	एकीकृत अभिलेख	निरन्तर	सर्वोच्च अदालत, अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा
अर्धन्यायिक निकाय र कारागारबाट कार्यान्वयन हुनुपर्ने निर्देशनहरूको विषयमा सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरूसँग वर्षको कम्तीमा १ पटक समीक्षा बैठक गर्ने ।	समीक्षा बैठक	प्रत्येक वर्ष	सर्वोच्च अदालत, अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा

लक्ष्य २: न्यायिक प्रक्रियालाई अनुमानयोग्य बनाउने

रणनीति १: मुद्दामा हुने कामकारवाहीको जानकारी हुने प्रणाली लागू गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
नमूनाका रूपमा केही जिल्ला अदालतहरूको मुद्दा व्यवस्थापनमा समय तालिका पद्धति लागू गर्ने ।	समयतालिका पद्धति लागू गर्ने निर्णय	२०७१ श्रावण १ देखि	प्रधान न्यायाधीश
नमूना अदालतको अनुभवका आधारमा सबै जिल्ला अदालतहरूमा क्रमशः समय तालिका पद्धति लागू गर्ने ।	समयतालिका पद्धति लागू गर्ने निर्णय	आ व २०७२/७३ देखि योजना अवधिभर	प्रधान न्यायाधीश

लक्ष्य २: न्यायिक प्रक्रियालाई अनुमानयोग्य बनाउने

रणनीति २: मुद्दाको कारवाहीका लागि निर्धारण गरिने समयतालिकाको परिपालना हुने स्थिति कायम गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
समय तालिका पद्धति कार्यान्वयनको सहजीकरणका लागि नमूनाका रूपमा तोकिएका अदालतका न्यायाधीश, कर्मचारी, बार सदस्यहरू र सरकारी वकीलहरूका लागि अनुशिक्षण सञ्चालन गर्ने ।	अनुशिक्षण कार्यक्रम	२०७१ श्रावण पहिलो हप्ता	योजना कार्यान्वयन सचिवालय
नमूना अदालतको अनुभवका आधारमा समय तालिका पद्धति लागू भएका अन्य अदालतका न्यायाधीश, कर्मचारी, बार सदस्यहरू र सरकारी वकीलहरूका लागि अनुशिक्षण सञ्चालन गर्ने ।	अनुशिक्षण कार्यक्रम	२०७२-०७५ श्रावण पहिलो हप्ता	योजना कार्यान्वयन सचिवालय
समय तालिका पद्धति कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने ।	कार्यान्वयन प्रतिवेदन	२०७१ श्रावण देखि चौमासिक आधारमा	योजना कार्यान्वयन सचिवालय
समय तालिका पद्धतिको कार्यान्वयनबाट	गोष्ठी	२०७१ माघ	योजना कार्यान्वयन सचिवालय

प्राप्त अनुभवको आदान प्रदान गरी कमी कमजोरी सुधारका लागि समय तालिका पद्धति लागू भएका अदालतका जिल्ला न्यायाधीश र सेस्तेदारहरूको गोष्ठी गर्ने ।			
गोष्ठीबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको आधारमा समय तालिका पद्धतिमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने ।	परिमार्जित सफ्टवेयर	२०७१ चैत्र	सूचना प्रविधि महाशाखा
सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित नजीरहरू बाझिएमा एकरूपता कायम गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	संशोधित नियमावली	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक

लक्ष्य ३: न्याय प्रणालीलाई पहुँचयोग्य बनाउने

रणनीति १: न्यायिक सेवामा लाग्ने गरेका दस्तुरहरू पुनरावलोकन गरी आर्थिकरूपमा विपन्न नागरिकहरूका निम्ति सुलभ व्यवस्था गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
आर्थिकरूपमा विपन्न नागरिकहरूका निम्ति सुलभ व्यवस्था गर्न न्यायिक सेवामा लाग्ने गरेका दस्तुरहरू पुनरावलोकन गर्ने गराउने ।	कार्यदल गठन गर्ने	२०७१ मार्ग	प्रधान न्यायाधीश
	अध्ययन गर्ने	२०७२ आषाढ	कार्यदल
अध्ययन प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि पहल गर्ने ।	कानून सुधारका लागि प्रस्ताव	२०७२ भाद्र	पूर्ण बैठक

लक्ष्य ३: न्याय प्रणालीलाई पहुँचयोग्य बनाउने

रणनीति २: न्यायिक कार्यविधिलाई सरल बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मुद्दाको काम कारवाहीलाई सरल बनाउन विद्यमान कानून र कार्यविधिहरूको पुनरावलोकन गर्ने गराउने ।	कार्यदल बनाउने	२०७१ माघ	प्रधान न्यायाधीश
	अध्ययन गर्ने	२०७२ वैशाख	कार्यदल
अध्ययन प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि पहल गर्ने ।	कानून सुधारको प्रस्ताव	२०७२ श्रावण	पूर्ण बैठक
अन लाइन (विधुतीय माध्यमबाट) तारिख लिने प्रणाली स्थापनार्थ कानूनी र प्राविधिक पक्षमा अध्ययन गर्ने गराउने ।	अध्ययन प्रतिवेदन	२०७२ भाद्र	सर्वोच्च अदालत, सूचना प्रविधि महाशाखा
अध्ययनका आधारमा अन लाइन तारिख लिने प्रणाली लागू गर्ने	अनलाइन तारिख प्रणाली लागू गर्ने निर्णय	२०७३ श्रावण देखि निरन्तर	पूर्ण बैठक
मुद्दाको कारवाहीबारे अन लाइन जानकारी पाउने प्रणाली स्थापना गर्ने ।	अनलाइन जानकारी दिने निर्णय	२०७३ श्रावण देखि निरन्तर	पूर्ण बैठक
आर्थिकरूपमा विपन्न बाहेक मुद्दा हार्ने अन्य पक्षबाट जित्ने पक्षलाई मुद्दामा लागेको खर्च भराइदिने प्रणाली स्थापनाका लागि पहल गर्ने ।	अन्तरक्रिया	२०७१ चैत्र	स अ अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा
सांकेतिक भाषा प्रयोग गर्ने र नेपाली भाषा नबुझ्नेहरूका लागि दोभाषेको व्यवस्था गर्ने ।	दोभाषेहरूको सूची	२०७१ पौष देखि निरन्तर	स अ रजिष्ट्रार

लक्ष्य ३: न्याय प्रणालीलाई पहुँचयोग्य बनाउने

रणनीति ३: अदालतबाट प्रदान गरिने कानूनी सहायता प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
वैतनिक कानून व्यवसायीको पदावधि कम्तिमा ३ वर्ष बनाउने ।	संशोधित नियमावली	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक
वैतनिक कानून व्यवसायीको नियुक्ति खुला प्रतिस्पर्धाद्वारा गर्ने ।	छनौटको मापदण्ड र परीक्षा	निरन्तर	सम्बन्धित अदालत
वैतनिक कानून व्यवसायीको सेवालालाई पूर्णकालीन बनाउने ।	पूर्णकालीन बनाउने व्यवस्था	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक
थुनुवा मुद्दामा वैतनिक कानून व्यवसायी नियुक्त गरिएकोमा सम्बन्धित थुनुवाले सोको जानकारी पाउने व्यवस्था गर्ने ।	थुनुवालालाई जानकारी गराएको पत्र	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार/रजिष्ट्रार
वैतनिक कानून व्यवसायीमार्फत देहायको सेवा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने : <ul style="list-style-type: none"> आवश्यक कानूनी लिखत तयार गर्ने मुद्दासँग सम्बन्धित विषयमा परामर्श गर्ने मुद्दाको कारबाही अवस्था जानकारी गराउने हप्ताको १ पटक सम्बन्धित जिल्लाको कारागार भ्रमण गर्ने । 	कार्यसम्पादन प्रतिवेदन	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार/रजिष्ट्रार
वैतनिक कानून व्यवसायीको कारागार भ्रमण प्रतिवेदनबाट बैजिल्लाका अदालतबाट सम्बोधन हुनु पर्ने मुद्दासम्बन्धी कुनै समस्या देखिए सम्बन्धित अदालतलाई जानकारी गराउने ।	जानकारी पत्र	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार/रजिष्ट्रार
गरीब असहायका तर्फबाट आवश्यकता अनुसार वैतनिक कानून व्यवसायीमार्फत तारिखमा रहने व्यवस्था मिलाउने ।	संशोधित नियमावली	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक
वैतनिक कानून व्यवसायीबाट सम्पादित कार्यहरूको प्रतिवेदन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने ।	प्रतिवेदन फाराम	२०७१ श्रावण	योजना कार्यान्वयन सचिवालय
स्थानीय तहमा कानूनी सहायताको प्रवर्द्धनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय गरी एकीकृत कार्य प्रणालीको विकास गर्ने ।	समन्वय बैठक	निरन्तर	सेस्तेदार/रजिष्ट्रार

लक्ष्य ३: न्याय प्रणालीलाई पहुँचयोग्य बनाउने

रणनीति ४: मेलमिलाप प्रक्रियाद्वारा विवाद समाधान गर्ने प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मेलमिलाप प्रक्रियाका बारेमा संवेदनशीलता अभिवृद्धिका लागि न्यायाधीश तथा कर्मचारीहरूलाई अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	अन्तरक्रिया	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	स अ मेलमिलाप समिति
कानूनबमोजिम मेलमिलाप हुन सक्ने मुद्दामा प्रतिउत्तर परेपछि प्रारम्भिक सुनुवाइका बखत कम्तीमा एक पटक मुद्दा मेलमिलापका लागि पठाउने ।	आदेश	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	न्यायाधीश
सम्बन्धित अदालतका मेलमिलापकर्ताहरू र न्यायाधीशबीच आवधिकरूपमा अन्तरक्रिया गर्ने ।	अन्तरक्रिया	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश/मेलमिलाप समिति
मेलमिलापकर्तालाई अदालतका तर्फबाट पारिश्रमिक दिने नदिने नीतिगत निर्णय गर्ने र दिने निर्णय भएमा	नीतिगत निर्णय	२०७१ श्रावण	स अ मेलमिलाप समिति

पारिश्रमिकलाई नतिजामूलक बनाउन मेलमिलाप सफल भएको वा नभएको आधारमा फरक पारिश्रमिक निर्धारण गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने ।			
मेलमिलापका लागि पठाइएका मुद्दाहरूको न्यायाधीशगत विवरण लिने गरी प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार गर्ने ।	संशोधित प्रतिवेदन फाराम	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	स अ अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा
न्यायाधीश सम्मिलित मेलमिलाप (JDR) प्रणालीको प्रयोगको सम्भावनाका लागि अध्ययन गर्ने ।	अध्ययन प्रतिवेदन	२०७२ चैत्र	स अ अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा

लक्ष्य ३: न्याय प्रणालीलाई पहुँचयोग्य बनाउने

रणनीति ५: अदालतका भौतिक सुविधाहरूलाई सेवाग्राहीहरूको आवश्यकता अनुरूप तुल्याउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
नयाँ बन्ने अदालत भवनहरूमा सेवाग्राहीहरूको देहायको आवश्यकता अनुरूपका सुविधाहरू थप गर्ने : <ul style="list-style-type: none"> अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको पहुँचको सहजता गोपनीयता कायम गर्नु पर्ने पक्ष र साक्षीहरूको लागि छुट्टै विश्राम कक्षको व्यवस्था सुरक्षा जोखिममा रहेका पक्ष र साक्षीहरूको सुरक्षा व्यवस्था बालबालिका र महिलाहरूको आवश्यकता थुनुवाहरूको लागि सुरक्षित कक्षको व्यवस्था पक्षहरूसँग परामर्श (काउन्सेलिङ) गर्ने कक्षको व्यवस्था 	आवश्यक सुविधा सहितको भवन	निरन्तर	स. अ. भौतिक प्रशासन शाखा
भइरहेका भवनहरूमा आवश्यकता अनुसारका सुविधाहरू थप गर्दै जाने ।	सुविधासहितको भवन	निरन्तर	भौतिक प्रशासन शाखा
सेवाग्राहीहरूका निमित्त कम्तीमा प्रतिकालय र शुद्ध खानेपानीको प्रबन्ध मिलाउने ।	सुविधा उपलब्ध	निरन्तर	भौतिक प्रशासन शाखा / सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार / रजिष्ट्रार

लक्ष्य ४: न्यायपालिकाप्रतिको आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने

रणनीति १: न्यायपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवालाई गुणस्तरीय बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी	
सूचना तथा सहयोग कक्षको स्थापनालाई विस्तार गर्ने ।	सबै अदालतमा सूचना तथा सहयोग कक्षको स्थापना	२०७२ आषाढ	रजिष्ट्रार/सेस्तेदार	
सूचना तथा सहयोग कक्षबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको दिग्दर्शन निर्माण गर्ने ।	दिग्दर्शन	२०७१ भाद्र	स अ रजिष्ट्रार	
सबै न्यायाधीश र कर्मचारीहरूले सेवाग्राहीहरूप्रति मर्यादित व्यवहार गर्ने ।	सेवाग्राहीको प्रतिक्रिया र पृष्ठपोषण	निरन्तर	सबै न्यायाधीश र कर्मचारी	
सबै न्यायाधीश र कर्मचारीहरूबाट मर्यादित व्यवहार भए नभएको सम्बन्धमा सेवाग्राहीहरूबाट सर्वेक्षण गराउने प्रणाली अपनाउने ।	सर्वेक्षण प्रतिवेदन	त्रैमासिक	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार/रजिष्ट्रार	
अदालतका गरिने फैसलाहरूलाई गुणस्तरीय बनाउने ।	फैसला र आदेश लेखनलाई गुणस्तरीय बनाउन फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र, फैसला र आदेशको ढाँचालाई परिमार्जन गरी सरलीकृत बनाउने	परिवर्तित ढाँचा	२०७२ आषाढ	अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा

	जिल्ला र पुनरावेदन अदालतबाट भएका गुणस्तरीय फैसलाहरूको प्रकाशन गर्ने व्यवस्था गर्ने	फैसला प्रकाशन	प्रत्येक वर्ष	प्रकाशन, सञ्चार तथा सम्पादन समिति
	अदालतको निरीक्षण हुँदा हरेक न्यायाधीशबाट भएका फैसला अध्ययन गर्ने प्रणाली अपनाउने	निरीक्षण निर्देशिका	२०७१ कार्तिक	अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा
	कार्यविधिगत प्रक्रिया पूरा नगरी वा बुझ्नु पर्ने नबुझी फैसला गरेको कारण पुनः इन्साफका लागि फिर्ता पठाइएका मुद्दाहरूको अभिलेख राख्ने प्रणाली अवलम्बन गर्ने,	पुनः इन्साफका लागि पठाइएका मुद्दाहरूको अभिलेख	२०७१ देखि निरन्तर	सम्बन्धित पुनरावेदन अदालत र सर्वोच्च अदालत, अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा
	पुनरावेदन परेका मुद्दाहरूको न्यायाधीशगत विवरण राख्ने पद्धति अवलम्बन गर्ने,	विवरण राख्ने नीतिगत निर्णय	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	सम्बन्धित पुनरावेदन अदालत र स अ अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा
	अदालतबाट भएका फैसलाहरू प्रतिपक्षहरूको सन्तुष्टीको अवस्था यकीन गर्न मुद्दामा पुनरावेदन पर्ने प्रवृत्तिको अध्ययन गरी वार्षिकरूपमा प्रकाशन गर्ने परिपाटी अपनाउने ।	अध्ययन प्रतिवेदन	प्रत्येक वर्ष	स अ अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा

लक्ष्य ४: न्यायपालिकाप्रतिको आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने

रणनीति २: न्यायिक प्रक्रिया, अदालतबाट प्राप्त हुने सेवा एवं सुविधाहरू र मुद्दाको कारवाही अवस्थाका बारेमा जानकारी प्रवाह गराउने प्रणाली स्थापना गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
अदालतमा आउने सेवाग्राहीहरूका निमित्त परामर्श सेवा (counseling service) सञ्चालन गर्ने । ● न्यायिक प्रक्रिया ● अदालतले दिने सेवा एवं सुविधाहरू	कार्यक्रम सञ्चालन	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार/रजिष्ट्रार
टेली इन्क्वायरी प्रणाली स्थापना गर्ने ।	सूचना तथा सहयोग कक्षमा टेलिफोनसेवा	२०७१ पौष	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार/रजिष्ट्रार

लक्ष्य ४: न्यायपालिकाप्रतिको आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने

रणनीति ३: अनियमितता र गुनासो सुनुवाइका लागि प्रभावकारी संयन्त्रको स्थापना गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
अदालतमा स्थापित अनियमितता र गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रलाई प्रभावकारी बनाउने ।	गुनासो सुनुवाइमा नियमितता	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश/प्रधान न्यायाधीश
गुनासो सुनुवाइ भएको सुनिश्चितताका लागि सुनुवाइ भएको कुराको जानकारी प्रवाह हुने प्रणाली स्थापना गर्ने ।	सूचना प्रवाह	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश/प्रधान न्यायाधीशको सचिवालय
उजुरी एवं गुनासोको आधारमा सम्बन्धित कर्मचारीको मूल्याङ्कन हुने स्थिति कायम गर्न मूल्याङ्कनकर्तालाई कारवाहीको विवरण उपलब्ध गराउने ।	विवरणको उपलब्धता	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार/रजिष्ट्रार

लक्ष्य ४: न्यायपालिकाप्रतिको आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने

रणनीति ४: न्यायिक प्रक्रिया र प्रणालीबारे समुदायका विभिन्न वर्गहरूसँग अन्तरसंवाद गर्ने प्रणालीको स्थापना गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी	
न्यायिक संवाद (judicial outreach) कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	कार्यक्रमको ढाँचा तयार गरी सञ्चालन निर्देशिका बनाउने,	निर्देशिका	२०७१ चैत्र	अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा
	कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सम्भावित स्रोत व्यक्तिहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने,	अभिमुखीकरण	२०७२ असोज	अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा
	अभिमुखीकरण प्राप्त स्रोत व्यक्तिहरूबाट विभिन्न समुदायलाई लक्षित गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,	कार्यक्रम सञ्चालन प्रतिवेदन	२०७२ असोज देखि निरन्तर	सम्बन्धित जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश
जिल्ला र पुनरावेदन अदालतमा न्यायाधीशसँग मुद्दाका पक्षहरूले अन्तरक्रिया गर्न पाउने (Meet the Judge) प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने । <ul style="list-style-type: none"> अन्तरक्रिया ढाँचा र तरिका निर्धारण गर्ने अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	अन्तरक्रिया	कम्तीमा महिनाको १ पटक	सम्बन्धित जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश	

लक्ष्य ४: न्यायपालिकाप्रतिको आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने

रणनीति ५. न्यायिक सूचना प्रवाह प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
न्यायिक प्रक्रिया र काम कारवाहीसम्बन्धी आधारभूत जानकारी प्रवाहका लागि आम सञ्चारका माध्यमहरू मार्फत कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने : <ul style="list-style-type: none"> कार्यक्रम उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालन 	कार्यक्रम सञ्चालन	२०७२ श्रावण देखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार / रजिष्ट्रार
न्यायिक सूचना संप्रेषणलाई प्रभावकारी बनाउन प्रत्येक तहका अदालतले संचारकर्मीहरूसँग अन्तरक्रिया गर्ने ।	अन्तरक्रिया	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार/रजिष्ट्रार

५.२: सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजना

५.२.१: योजना कार्यान्वयन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने

५.२.१.१: नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजना

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
प्रधान न्यायाधीशको प्रत्यक्ष मातहतमा रहने गरी योजना कार्यान्वयनलागत सम्पूर्ण अदालतहरूको प्रशासनिक, आर्थिक, भौतिक अवस्थाको अद्यावधिक अभिलेख राखी अनुगमन/ सुपरिवेक्षणका लागि छुट्टै र पूर्वकालीन प्रधानन्यायाधीशको सचिवालयको स्थापना गर्ने : <ul style="list-style-type: none"> न्यायाधीश वा कम्तीमा राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणीको अधिकृतको नेतृत्वमा पर्याप्त जनशक्तिसहितको पूर्णकालीन 	पूर्णकालीन सचिवालयको स्थापना	२०७१ श्रावण	सर्वोच्च अदालत, रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश

<p>छुट्टै सचिवालयको स्थापना</p> <ul style="list-style-type: none"> • स्थानको प्रबन्ध • आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्था 			
<p>बजेट तयार गर्दा एवं योजनाका कार्यक्रम तर्फको बजेटको आन्तरिक विनियोजन गर्दा सचिवालयसँग अनिवार्यरूपमा परामर्श र समन्वय गर्ने ।</p>	<p>परामर्श एवं अनुगमन प्रणालीको स्थापना गर्ने निर्णय</p>	<p>२०७१ भाद्र</p>	<p>सर्वोच्च अदालत, रजिष्ट्रार/ प्रधान न्यायाधीश</p>
<p>योजनाको प्रगति समीक्षा चौमासिकरूपमा हुने पद्धतिको स्थापना गर्ने ।</p>	<p>चौमासिक प्रगति समीक्षा फारामहरु</p>	<p>२०७१ मंसिरदेखि निरन्तर</p>	<p>योजना कार्यान्वयन सचिवालय</p>
<p>मातहत जिल्ला अदालतहरु र सम्बन्धित पुनरावेदन अदालतको प्रगति समीक्षा बैठक चौमासिक रूपमा सम्बन्धित पुनरावेदन अदालतमा गर्ने ।</p>	<p>चौमासिक प्रगति समीक्षा</p>	<p>२०७१ मंसिरदेखि निरन्तर</p>	<p>सबै जिल्ला तथा पुनरावेदन अदालत</p>
<p>सबै पुनरावेदन अदालतका मुख्य न्यायाधीशहरु एवं योजना हेर्ने न्यायाधीशहरुको चौमासिक समीक्षा बैठक केन्द्रीय तहमा गर्ने ।</p>	<p>चौमासिक बैठक</p>	<p>२०७१ मंसिरदेखि निरन्तर</p>	<p>केन्द्रिय योजना समिति</p>
<p>सर्वोच्च अदालतको योजना प्रगतिको समीक्षा चौमासिक रूपमा गर्ने ।</p>	<p>चौमासिक बैठक</p>	<p>२०७१ मंसिरदेखि निरन्तर</p>	<p>केन्द्रिय योजना समिति</p>
<p>योजना कार्यान्वयनमा जिल्ला र पुनरावेदन अदालत तहमा रहेका समस्याहरु सुनुवाइ हुने र सम्बोधन गर्ने प्रणाली स्थापना गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • प्रत्येक समीक्षा बैठक पछि योजना समितिका अध्यक्ष र स.अ. प्रशासनका बीच योजना कार्यान्वयनमा रहेका समस्या समाधानका उपायहरुका बारेमा छलफल गरी आवश्यक निर्देशन दिने, • अन्तरक्रिया र छलफल पछि भएको निर्णयबारे सम्बन्धित अदालतहरुलाई जानकारी गराउने । 	<p>सम्बन्धित अदालतका समस्या उपर भएको कारवाहीको जानकारी</p>	<p>प्रत्येक चौमासिक</p>	<p>केन्द्रिय योजना समिति/सर्वोच्च अदालतका रजिष्ट्रार</p>
<p>स्रोत साधनहरुको वितरणलाई योजनाका प्राथमिकताहरूसँग आबद्ध तुल्याउने ।</p>	<p>स्रोतसाधनको वितरण गर्ने निर्णय</p>	<p>प्रत्येक वर्ष</p>	<p>रजिष्ट्रार</p>
<p>सबै पुनरावेदन र जिल्ला अदालतहरुमा योजना हेर्ने न्यायाधीश तोकी अन्य न्यायाधीश, अधिकृत तथा सहयोगी कर्मचारीहरूसहितको संयन्त्र निर्माण गर्न परिपत्र गर्ने ।</p>	<p>परिपत्र</p>	<p>२०७१ श्रावण</p>	<p>प्रधान न्यायाधीश</p>
<p>मातहत अदालतहरुको वार्षिक कार्य योजना आर्थिक वर्षको श्रावण महिनाभित्र प्राप्त गर्ने र स्वीकृति वा आवश्यक परिमार्जन गर्न पुनः पठाउने र स्वीकृत कार्य योजना कार्यान्वयनका लागि थप स्रोत साधनको माग भएमा उपलब्ध गराउन पहल गर्ने ।</p>	<p>कार्ययोजना स्वीकृति पत्र</p>	<p>२०७१ भाद्र</p>	<p>केन्द्रिय योजना समिति</p>
<p>जिल्ला र पुनरावेदन अदालतहरुलाई उपलब्ध हुने वार्षिक बजेटमध्येबाट योजनातर्फका कुन क्रियाकलापमा कति खर्च गरिने हो सोको वार्षिक खर्चयोजना बनाई पूर्ण बैठकबाट स्वीकृत गराउने व्यवस्थाका लागि परिपत्र गर्ने ।</p>	<p>परिपत्र</p>	<p>२०७१ श्रावण</p>	<p>प्रधान न्यायाधीश</p>
<p>रणनीतिक योजना स्वीकृत भएपछि केन्द्रीय तहमा रणनीतिक योजनाको सार्वजनिकीकरण कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।</p>	<p>सार्वजनिकीकरण गरी लागू भएको घोषणा</p>	<p>२०७१ श्रावण पहिलो हप्ता</p>	<p>प्रधान न्यायाधीश/ योजना कार्यान्वयन सचिवालय</p>
<p>रणनीतिक योजना स्वीकृत भएपछि योजनाका बारेमा सबै न्यायाधीश र कर्मचारीहरु बीच सूचना सम्प्रेषण गर्ने ।</p>	<p>निर्देशन पत्र र स्रोतसाधनको उपलब्धता</p>	<p>२०७१ श्रावण</p>	<p>योजना कार्यान्वयन सचिवालय</p>

<ul style="list-style-type: none"> सर्वोच्च अदालत र पुनरावेदन अदालत तहमा सर्वोच्च अदालतबाटै योजनाका बारेमा जानकारीका लागि कार्यक्रम आयोजना गर्ने, मातहत जिल्ला अदालतहरूमा सम्बन्धित पुनरावेदन अदालत मार्फत योजना बारेको जानकारी सम्प्रेषण कार्यक्रम आयोजना गर्न निर्देशन गर्ने र कार्यक्रमका लागि आवश्यक स्रोतसाधनको व्यवस्था गर्ने । 			
सर्वोच्च अदालतका विभिन्न समितिहरू बीच समन्वय बैठक गर्ने ।	चौमासिक रूपमा	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	प्रधान न्यायाधीश
प्रगति समीक्षामा समेटिनु पर्ने आधारभूत पक्षहरूका सम्बन्धमा प्रतिवेदनको निश्चित ढाँचा तयार गरी मातहत अदालतहरूमा पठाउने ।	प्रगति प्रतिवेदनको ढाँचा	२०७१ भाद्र	योजना कार्यान्वयन सचिवालय
योजना कार्यान्वयनका सम्बन्धमा न्यायाधीश, कर्मचारी र अन्य सरोकारवालाहरूसँग समय समयमा अन्तरक्रिया र छलफलका कार्यक्रमहरू तय गरी सञ्चालनको व्यवस्था मिलाउन जिल्ला र पुनरावेदन अदालतहरूलाई निर्देशन गर्ने ।	परिपत्र	२०७१ भाद्र	केन्द्रिय योजना समिति
विद्यमान प्रतिवेदन प्रणालीलाई अद्यावधिक गरी योजनाद्वारा निर्धारित कार्यप्रगतिसँग आबद्ध गर्ने ।	अद्यावधिक प्रतिवेदन	२०७१ श्रावण	योजना कार्यान्वयन सचिवालय
योजना कार्यान्वयनमा सर्वोत्कृष्ट हुने पुनरावेदन अदालतहरूमध्ये १ र जिल्ला अदालतहरूमध्ये १ अदालतलाई वार्षिकरूपमा पुरस्कृत गर्ने : <ul style="list-style-type: none"> सर्वोत्कृष्ट निर्धारण गर्ने वस्तुगत आधारहरूको निर्माण गरी न्यूनतम कार्यसम्पादन स्तरको बारेमा समेत स्पष्ट गर्ने निर्धारित आधार र सोसम्बन्धी अन्य विषयका बारेमा सबै अदालतहरूमा समयमा नै जानकारी गराउने । 	पुरस्कार घोषणा	२०७१ असोज	प्रधानन्यायाधीश
कार्यबोझ बढी भएका प्रत्येक अदालतको ^{४९} उत्कृष्ट १ जना कर्मचारीलाई पुरस्कृत गर्ने प्रणाली स्थापना गर्ने ।	पुरस्कार घोषणा र वितरण	२०७१ असोजमा घोषणा गरी प्रत्येक वर्ष वितरण	प्रधान न्यायाधीश / रजिष्ट्रार

५.२.१.२: कार्यान्वयन तहको कार्यान्वयन योजना

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
प्रत्येक पुनरावेदन र जिल्ला अदालतहरूमा योजना हेर्ने १ जना न्यायाधीश संयोजक तोक्यो अन्य न्यायाधीश, अधिकृत तथा सहयोगी कर्मचारीहरू सहितको योजना समिति निर्माण गर्ने ।	योजना समिति गठन	२०७१ श्रावण	जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश
पुनरावेदन र जिल्ला अदालतहरूको लागि बजेट माग फाराम तयार गर्दा र योजनाअन्तर्गतका कार्यक्रमको लागि छुट्याईएको बजेट खर्चको लागि कार्यक्रम तयार गर्दा सम्बन्धित अदालतको योजना समितिसँग अनिवार्य परामर्श र समन्वय गर्ने ।	समन्वय बैठक	प्रत्येक वर्ष	सेस्तेदार/रजिष्ट्रार

^{४९} कार्यबोझ बढी भएका अदालत भन्नाले आ. व. २०६९/७० को लगतका आधारमा ३,००० भन्दा बढी संख्यामा मुद्दाको लगत भएका काठमाडौं, सप्तरी, पर्सा, सुनसरी, धनुषा, मोरङ, सिराहा, रौतहट, बाँके, बारा, सर्लाही, महोत्तरी र ललितपुर जिल्ला अदालतहरू र १५०० भन्दा बढी लगत भएका विराटनगर, राजविराज, जनकपुर, हेटौँडा, पाटन, बुटवल, नेपालगञ्जका पुनरावेदन अदालतहरूलाई जनाउँनेछ ।

सबै पुनरावेदन र जिल्ला अदालतहरूले आ व को श्रावण महिनाको १५ गतेभित्र वार्षिक कार्ययोजना बनाई सर्वोच्च अदालतको योजना कार्यान्वयन सचिवालयमा पठाउने ।	कार्ययोजना	प्रत्येक वर्ष	योजना समिति
मातहत पुनरावेदन र जिल्ला अदालतहरूको योजनाको प्रगति समीक्षा प्रत्येक चौमासिक आधारमा पुनरावेदन अदालतमा गरी सोको प्रतिवेदन सर्वोच्च अदालतको योजना कार्यान्वयन सचिवालयमा पेश गर्ने ।	समीक्षा बैठक	प्रत्येक ४ महिनामा	रजिष्ट्रार/मुख्य न्यायाधीश
अदालतहरूले प्रत्येक आ व को वार्षिक कार्ययोजना निर्माण गरेपछि सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।	अन्तरक्रिया	प्रत्येक वर्ष श्रावण	जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश/ रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत

५.२.२: मुद्दा व्यवस्थापन पद्धतिमा सुधार गर्ने

५.२.२.१: नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजना

क: मुद्दा व्यवस्थापन पद्धतिलाई प्रभावकारी बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादनसूचक	समयावधि	जिम्मेवारी	
मुद्दा व्यवस्थापन दिग्दर्शन तयार गरी लागू गर्ने ।	दिग्दर्शन	२०७२ आषाढ	मुद्दा तथा रिट महाशाखा	
पुनरावेदन तहका मुद्दामा स्थानीय जिल्ला अदालतमार्फत तारिख लिन सकिने व्यवस्था लागू गर्ने ।	संशोधित नियमावली	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक	
सबै अदालतमा मुद्दाको टिपोट प्रणाली लागू गर्ने ।	टिपोटको ढाँचा निर्धारण र सफ्टवेयर निर्माण	२०७१ फागुन	अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा	
	तोकिएको अदालतका कर्मचारीहरूलाई अनुशिक्षण	२०७२ बैशाख	अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा	
	टिपोट लागू गर्ने निर्णय	निर्णय	२०७२ श्रावण देखि	प्रधान न्यायाधीश
	अन्य अदालतहरूमा लागू	निर्णय	२०७३-२०७६	प्रधान न्यायाधीश
मुद्दामा हुने बहस व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन नेपाल बार एवं महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयसँग नीतिगत रूपमा समन्वय कायम गर्ने ।	समझदारी	२०७२ आषाढ	मुद्दा व्यवस्थापन समिति	
इजलास पुस्तिका (बेञ्चबुक) तयार गरी प्रयोगमा ल्याउने <ul style="list-style-type: none"> सामान्य इजलास पुस्तिका बाल इजलास पुस्तिका वाणिज्य इजलास पुस्तिका अन्य 	इजलास पुस्तिका	२०७३ श्रावण देखि २०७६ सम्म	मुद्दा व्यवस्थापन समिति	
बयान बकपत्रको लागि मुद्दा पेशी चढाई न्यायाधीश स्वयंले गराउने व्यवस्थाको लागि निर्देशन जारी गर्ने ।	निर्देशन	२०७१ श्रावण	प्रधान न्यायाधीश	
कजलिष्ट व्यवस्थापनलाई वस्तुनिष्ठ र पारदर्शी बनाउने उपायहरूको अध्ययन गरी प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्ने ।	प्रतिवेदन कार्यान्वयन	२०७२ श्रावण	प्रधान न्यायाधीश	
१८ महिना अवधि नाघेका मुद्दाहरूमा सोअवधिभित्र फैसला हुन नसक्नुको कारणसहित योजना कार्यान्वयन सचिवालयमा प्रतिवेदन पठाउने व्यवस्था गर्ने <ul style="list-style-type: none"> प्रतिवेदनको ढाँचा तोक्ने तोकिएको ढाँचामा प्रतिवेदन पठाउन निर्देशन जारी गर्ने । 	निर्देशन	२०७१ श्रावण	प्रधान न्यायाधीश	

ख: म्याद तामेली कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
म्याद तामेलीसम्बन्धी वर्तमान प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने उपायहरूको बारेमा अध्ययन गरी प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्ने ।	अध्ययन प्रतिवेदन	२०७२ पौष	अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा
कार्यबोझ बढी भएका दालतका ^{४०} तामेलदारहरूलाई न्यूनतम मोवाइल शुल्क उपलब्ध गराउने ।	निर्णय	२०७१ पौष देखि निरन्तर	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत
कार्यबोझ बढी भएका अदालतहरूका तामेलदारहरूलाई मोटरसाइकल सुविधा उपलब्ध गराउने ।	मोटरसाइकलको उपलब्धता	२०७२ आषाढ	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत

ग : बढी कार्यबोझ भएका अदालतहरू^{४१}मा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
दरबन्दी अनुसारका न्यायाधीश तथा कर्मचारीहरूको अभाव हुन नदिने र आवश्यकता अनुसार थप जनशक्ति उपलब्ध गराउने ।	न्यायाधीश र कर्मचारीको उपलब्धता	निरन्तर	प्रधान न्यायाधीश/ रजिष्ट्रार, स. अ.
आवश्यक स्रोतसाधनहरू प्राथमिकताका साथ उपलब्ध गराउने ।	स्रोत साधनको उपलब्धता	निरन्तर	रजिष्ट्रार, स. अ.
विशेष अभियान सञ्चालन गरिएका अदालतहरूको प्रभावकारी अनुगमन गर्ने ।	अनुगमन प्रतिवेदन	निरन्तर	अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा
काठमाण्डौ जिल्ला अदालतमा सायमकालीन अदालत सञ्चालन गर्ने ।	निर्णय	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक

घ : विशिष्टीकृत इजलास तथा समूह पद्धति लागू गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी	
सर्वोच्च अदालतमा पुराना मुद्दाहरू न्यायाधीशहरूको समूह (Panel) लाई जिम्मा लगाई सुनुवाइ गर्ने प्रणालीलाई निरन्तरता दिने ।	समूह गठन गर्ने निर्णय	२०७१ श्रावण	प्रधान न्यायाधीश	
पुनरावेदन अदालतमा इजलासका आधारमा मुद्दा जिम्मा लगाउने प्रणालीको स्थापना गर्ने ।	संशोधित नियमावली	२०७१ फाल्गुण	पूर्ण बैठक	
राजस्व र वाणिज्य न्याय प्रणालीको सुदृढीकरण गर्ने ।	हाल गठित वाणिज्य इजलासको क्षेत्राधिकार पुनरावलोकन सम्बन्धमा अध्ययन गर्ने, ● वाणिज्य इजलास कार्यविधि नियमावली तर्जुमा गरी लागू गर्ने, ● वाणिज्य इजलास कार्यविधि दिग्दर्शन तयार गरी लागू गर्ने	अध्ययन प्रतिवेदन संशोधित नियमावली	२०७२ जेष्ठ २०७१ फाल्गुण	अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा पूर्ण बैठक
पुनरावेदन अदालत पाटनमा वाणिज्य इजलासको कार्य हेर्न पूर्णकालीन न्यायाधीश तोक्ने व्यवस्था गर्ने,	निर्णय	२०७१ श्रावण	प्रधान न्यायाधीश	
बाल न्याय प्रणालीको प्रवर्धन गर्ने ।	सबै जिल्ला अदालतहरूमा बाल इजलासलाई विस्तार गर्ने, नमूनाको रूपमा एकीकृत बाल न्याय सम्बन्धित	बाल इजलासको पूर्वाधार निर्माण २०७१-२०७३ २०७१-२०७३	बाल न्याय समन्वय समितिको समन्वयमा प्रधान न्यायाधीश बाल न्याय समन्वय	

^{४०} कार्यबोझ बढी भएका अदालत भन्नाले आ. व. २०६९/७० को लगतका आधारमा ३,००० भन्दा बढी संख्यामा मुद्दाको लगत भएका काठमाडौं, सप्तरी, पर्सा, सुनसरी, धनुषा, मोरङ, सिराहा, रौतहट, बाँके, बारा, सर्लाही, महोत्तरी र ललितपुर जिल्ला अदालतहरूलाई जनाउँनेछ ।

^{४१} कार्यबोझ बढी भएका अदालत भन्नाले आ. व. २०६९/७० को लगतका आधारमा ३,००० भन्दा बढी संख्यामा मुद्दाको लगत भएका काठमाडौं, सप्तरी, पर्सा, सुनसरी, धनुषा, मोरङ, सिराहा, रौतहट, बाँके, बारा, सर्लाही, महोत्तरी र ललितपुर जिल्ला अदालतहरूलाई जनाउँनेछ ।

केन्द्र (One Stop Child Justice Centre) स्थापनाका लागि पहल गर्ने,	मन्त्रलायसँग संवाद		समितिको समन्वयमा प्रधान न्यायाधीश
सबै ५ वटै क्षेत्रहरूमा बाल सुधार गृहको निर्माणका लागि पहल गर्ने	सम्बन्धित मन्त्रलायसँग संवाद	२०७१-२०७३	बाल न्याय समन्वय समितिको समन्वयमा प्रधान न्यायाधीश
सजाय स्थगनको सुविधा पाएका बालबिज्याईकर्ताको स्थगन अवधिसम्म अनुगमन गर्ने प्रणाली स्थापनाका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने	अनुगमन प्रतिवेदन	२०७१ भाद्र आवधिकरूपमा	सम्बन्धित अदालत
बाल सुधार गृहमा राखिएका बालबालिकाको अवस्था र संचालित सुधार कार्यक्रमको न्यायिक अनुगमन हुने प्रणाली स्थापना गर्ने	अनुगमन प्रतिवेदन	२०७१ भाद्र आवधिकरूपमा	सम्बन्धित अदालत
बाल न्याय प्रणालीमा पुनर्स्थापकीय न्याय, सामाजिक पुनर्पकीकरण र दिशान्तरको अवधारणा प्रयोगका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्न पहल गर्ने	बाल न्याय प्रणालीमा थप प्रवृद्धन हुने	२०७२ भाद्र	बाल न्याय समन्वय समितिको समन्वयमा प्रधान न्यायाधीश

ड: मुद्दासँग सम्बन्धित जिन्सी व्यवस्थापन गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
जिन्सी सामानको व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धी नीति तयार गरी लागू गर्ने ।	निर्णय	२०७१ श्रावण	पूर्ण बैठक
मुद्दासँग सम्बन्धित जिन्सी सामानहरू व्यवस्थित गर्न उपयुक्त प्रणालीको विकास गर्ने । <ul style="list-style-type: none"> मुद्दा दर्ता हुँदाकै अवस्थामा जिन्सी सामानको मूल्याङ्कन गराई पेश गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने, हाल रहेका जिन्सी सामानहरूको लिलाम बिक्री र व्यवस्थापनका लागि विद्यमान कानून र कार्यविधिमा सुधार गर्ने । 	कानूनमा सुधार	२०७२ भाद्र	पूर्ण बैठक

च: मुद्दासँग सम्बन्धित धरौट र जेथा जमानतको व्यवस्थापन गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
धरौट तथा जेथा जमानतलाई व्यवस्थित गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने र जेथा जमानतसम्बन्धी विषयमा सुधारका लागि आवश्यक अध्ययन गरी विद्यमान कानून र कार्यविधिमा परिमार्जन गर्ने ।	कानून संशोधन	२०७२ भाद्र	पूर्ण बैठक
जेथा जमानतमा रहेका सम्पत्तिहरू लिलाम बिक्री र जफत गर्न नियमावलीमा आवश्यक सुधार गर्ने ।	संशोधित नियमावली	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक
फिर्ता पाउनु पर्ने कोर्टफी तथा जरीवाना बापत बुझाएको रकम सम्बन्धित अदालतको खाताबाटै फिर्ता दिने गरी आवश्यक रकम र अख्तियारी दिने व्यवस्था मिलाउने ।	अख्तियारी	२०७१ श्रावण	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत

छ: मुद्दामा लागेको दण्ड जरीवानाको अभिलेख तथा असूलीलाई प्रभावकारी बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
दण्ड जरीवानाको अभिलेख प्रणाली सुदृढ गर्न पुराना तथा अस्पष्ट लगत भएका अभिलेखहरूको फछ्यौट तथा कट्टा सम्बन्धमा नीति बनाई आवश्यक कानूनी सुधार गर्ने ।	संशोधित कानून	२०७२ भाद्र	पूर्ण बैठक
दण्ड जरीवानाको असूलीलाई प्रभावकारी बनाउन बढी लगत भएका अदालतहरू ^{५२} मा विशेष प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	विशेष अभियान सञ्चालन	२०७१ श्रावणदेखि निरन्तर	फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय
दण्ड जरीवाना लागेका व्यक्तिहरूको बारेमा सम्बन्धित निकायलाई जानकारी प्राप्त हुने प्रणालीको विकास गर्ने ।	सम्बन्धित निकायहरूलाई जानकारी	२०७२ श्रावण	फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय
दण्ड जरीवानाको असूल तहसिलको प्रक्रियालाई सरल र प्रभावकारी बनाउन विद्यमान कानून र कार्यविधिमा आवश्यक सुधार गर्ने ।	संशोधित कानून	२०७२ भाद्र	पूर्ण बैठक

ज : केन्द्रीय अभिलेख प्रणालीको विकास गर्ने

कार्य	कार्य सम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
केन्द्रीय तहमा अभिलेख संयन्त्र (Central Archive) स्थापना गर्ने ।	संयन्त्र स्थापना	२०७४ माघ	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत
अभिलेख व्यवस्थापन निर्देशिका बनाइ लागू गर्ने ।	निर्देशिका लागू हुने	२०७२ श्रावण	अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा

५.२.२.२: कार्यान्वयन तहको कार्यान्वयन योजना

क. मुद्दा व्यवस्थापन पद्धतिलाई प्रभावकारी बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
जिल्ला अदालतहरूमा तोकिएका मुद्दाहरूमा निरन्तर सुनुवाइ प्रणालीको प्रयोगलाई प्रभावकारी बनाउने ।	सबै जिल्ला अदालतहरूमा निरन्तर सुनुवाइको प्रयोग	निरन्तर	सम्बन्धित जिल्ला न्यायाधीश
सबै अदालतहरूलाई नापी विभागद्वारा तयार गरिएको जिल्ला नक्शा उपलब्ध गराउने ।	जिल्ला नक्साको उपलब्धता	२०७१ भाद्र	सर्वोच्च अदालत रजिष्ट्रार
जग्गा नाप जाँचका लागि Total Station Machine लाई प्रयोगमा ल्याउने ।	मेशिनको उपलब्धता	२०७१ चैत्र	सर्वोच्च अदालत रजिष्ट्रार
मुद्दा दर्ता गर्दाकै अवस्थामा पक्षहरूको बतन गा वि स/नपाहरूको जिल्ला नक्सा पुस्तिकाबाट यकीन गरेर मात्र दर्ता गर्ने व्यवस्था गर्ने ।	बतन यकिन गर्न नक्साको प्रयोग	निरन्तर	सम्बन्धित अदालतको मुद्दा दर्ता फाँट
म्याद तामेली कार्यको अभिलेखलाई व्यवस्थित गरी हाल दिई आएको प्रोत्साहन भत्तालाई म्याद तामेली कार्यसँग आबद्ध गर्ने ।	प्रोत्साहत भत्ता कार्यसम्पादनसँग आबद्ध	२०७१ भाद्र	सेस्तेदार/ रजिष्ट्रार
तामेलदार र स्थानीय निकायका सचिवहरूसँग कम्तीमा वर्षको १ पटक अन्तरक्रिया कार्यक्रमको सञ्चालन गर्ने ।	अन्तरक्रिया	प्रत्येक वर्ष	सेस्तेदार
मुद्दा दर्ता प्रक्रियामा कुपन प्रणाली लागू गर्ने ।	कुपन प्रणालीको प्रयोग	निरन्तर	सेस्तेदार/ रजिष्ट्रार
आर्थिक वर्षको अन्तमा १८ महिना नाघेका मुद्दाहरू बाँकी	कारण सहितको	प्रत्येक वर्ष	सेस्तेदार/

^{५२} बढी लगत भएका अदालत भन्नाले भापा, मोरङ, सुनसरी, सिराहा, सप्तरी, धनुषा, पर्सा, काठमाडौं, नवलपरासी, रुपन्देही, कपिलवस्तु, सर्लाही, बारा र बाँके जिल्ला अदालतलाई जनाउँनेछ ।

रहेमा त्यस्ता मुद्दाहरू १८ महिनाभित्र फैसला हुन नसक्नुको कारणसहितको विवरण योजना कार्यान्वयन सचिवालयमा पठाउने ।	विवरण	श्रावण	रजिष्ट्रार
--	-------	--------	------------

ख: मुद्दासंग सम्बन्धित जिन्सी व्यवस्थापन गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
जिन्सी सामानको पहिचान हुने उपयुक्त विवरण जनाई सुरक्षित स्थानमा राख्ने ।	सामान सुरक्षित स्थानमा रहने	२०७१ श्रावणदेखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार
जिन्सी सामानहरूको नियमितरूपमा लिलाम विक्री गर्ने ।	लिलाम विक्री	२०७१ श्रावणदेखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका सेस्तेदार

ग. मुद्दासंग सम्बन्धित धरौट र जेथा जमानतलाई व्यवस्थापन गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
धरौट तथा जेथा जमानतको अभिलेख सफ्टवेयरमा इन्ट्री गरी अध्यावधिक गर्ने ।	अध्यावधिक अभिलेख	२०७२ श्रावण देखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतको सेस्तेदार/ रजिष्ट्रार
कोर्टफी तथा जरीवाना फिर्ता पाउने गरी मुद्दाको अन्तिम किनारा भएमा सम्बन्धित अदालतबाट तुरुन्त निवेदकलाई फिर्ता दिन आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	रकम फिर्ता	२०७१ श्रावणदेखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतको सेस्तेदार/ रजिष्ट्रार

घ. मुद्दामा लागेको दण्ड जरीवानाको अभिलेख तथा असूलीलाई प्रभावकारी बनाउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
हरेक अदालतले असूल गर्नुपर्ने लगतलाई अवधिगत, मुद्दागत, व्यक्तिगत आधारमा लगत तयार गरी अद्यावधिक डाटावेश तयार गर्ने ।	एकीकृत डाटावेस	२०७१ श्रावणदेखि निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका तहसीलदार
सबै अदालतबाट अवधिगत, मुद्दागत, व्यक्तिगत आधारमा दण्ड जरीवानाको अभिलेख संकलन गरी अद्यावधिक एकीकृत डाटावेस तयार गर्ने ।	एकीकृत डाटावेस	२०७१ श्रावणदेखि निरन्तर	महानिर्देशक, फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय
दण्ड जरीवाना लागेका व्यक्तिहरूको विवरण प्रकाशन गर्ने ।	विवरण प्रकाशन	२०७१ श्रावणदेखि निरन्तर	महानिर्देशक, फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय

ड. केन्द्रीय अभिलेख प्रणालीको विकास गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
छिनुवा मिसिलहरूलाई व्यवस्थित गर्ने । <ul style="list-style-type: none"> छिनुवा मिसिलहरूको विवरण अद्यावधिक गर्ने सफ्टवेयरमा इन्ट्री गर्न बाँकी मिसिलहरूको विवरण इन्ट्री गर्ने दराजबाहिर रहेका छिनुवा मिसिलहरूलाई दराजभित्र राख्ने मुद्दामा सडाउनुपर्ने मिसिलका कागजहरू नियमित रूपमा सडाउने 	अभिलेख मिसिल व्यवस्थित हुने	निरन्तर	सम्बन्धित अदालतका अभिलेख शाखा

५.२.३: मानव संसाधन व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने

५.२.३.१: नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजना

क. संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
मानव संसाधन महाशाखाको स्थापना र सुदृढीकरण गर्ने ।	महाशाखाको स्थापना	२०७३ श्रावण	पूर्ण बैठक
न्यायपालिकामा अधिकृतमूलक पद्धति लागू गर्न र बढ्दो कार्यबोझ एवं सूचना प्रविधिको प्रयोगको अनुपातमा आवश्यक पर्ने विभिन्न तहका जनशक्तिको यकिन गर्न संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गर्ने ।	सर्वेक्षण प्रतिवेदन	२०७१ माघ	स अ, रजिष्ट्रार
संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणका आधारमा दरबन्दी सिर्जना गर्न पहल गर्ने ।	सम्बन्धित मन्त्रालयसँग पत्राचार	२०७२ श्रावण	स.अ, रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश

ख. जनशक्ति आपूर्ति र वृत्ति विकास योजना लागू गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
न्यायपालिकामा गरिने न्यायाधीश नियुक्तिलाई प्रतिनिधिमूलक र समावेशी बनाउन न्याय परिषद्सँगको समन्वयमा नीति तय गर्ने ।	नीति पारित	२०७२ माघ	पूर्ण बैठक
समयमै दरबन्दी बमोजिमको आवश्यक कर्मचारीहरू आपूर्ति हुने व्यवस्थाका लागि सम्बन्धित सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय गर्ने : • न्याय सेवा आयोग • लोक सेवा आयोग	समयमै जनशक्ति आपूर्ति	निरन्तर	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
सर्वोच्च अदालत लगायतका अन्य अदालतहरूमा न्यायाधीशहरूको पदपूर्ति रिक्त भएको १ महिनाभित्र हुने अवस्थाको सुनिश्चितता गर्न न्याय परिषद्सँगको समन्वयमा उपयुक्त नीति तय गर्ने ।	नीति	२०७१ माघसम्ममा	प्रधान न्यायाधीश
न्यायपालिकाको सहायक तहमा कानून अध्ययन नगरेका जनशक्ति प्रवेश गरिरहेका र अधिकृत तहमा पर्याप्त संख्यामा उम्मेदवारी नपरिरहेको सन्दर्भमा समस्या समाधानका लागि सम्बन्धित अध्ययन संकाय, नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय एवं उम्मेदवार छनौट गर्ने निकायहरूसँग अन्तरक्रिया गरी आवश्यक नीति तय गर्ने ।	नीति तय	२०७१ फागुन	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
न्यायपालिकामा नयाँ जनशक्तिको आकर्षण बढाउन र हाल कार्यरत जनशक्ति सेवामा निरन्तर रहिरहने अवस्था सिर्जना गर्न सम्बन्धित सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय गरी दीर्घकालीन र अल्पकालीन नीति तय गर्ने ।	नीति पारित	२०७१ चैत्र	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
न्याय सेवाप्रति महिला उम्मेदवारहरूको आकर्षण र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउन आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । • सेवा प्रवेशको तयारी कक्षा सञ्चालन • उच्च शिक्षा अध्ययन तथा तालिम कार्यक्रमहरूमा महिला कर्मचारीहरूका लागि निश्चित प्रतिशत निर्धारण गरी मनोनयन गर्ने	मनोनयन तथा कार्यक्रम प्रतिवेदन	निरन्तर	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
अदालतमा काम गर्ने कर्मचारीहरूको सेवालार्इ विशिष्टीकृत सेवाको रूपमा विकास गर्न पहल गर्ने ।	सम्बन्धित निकायसँग संवाद	निरन्तर	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
न्यायाधीशहरूको सरुवालार्इ निश्चित मापदण्डमा आधारित हुने गरी न्याय परिषद्सँगको समन्वयमा सरुवा नीति र तालिका बनाउन पहल गर्ने ।	सरुवा नीति	२०७१ मार्ग	प्रधान न्यायाधीश
कर्मचारीहरूको सरुवालार्इ निश्चित मापदण्डमा आधारित हुने गरी सरुवा नीति बनाई लागू गर्ने ।	सरुवा नीति	२०७२ माघ	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश

कर्मचारीहरूको कार्यविवरण अद्यावधिक गरी लागू गर्ने ।	अद्यावधिक कार्यविवरण	२०७२ आषाढ	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
न्यायाधीश र कर्मचारीको गुनासो सुन्ने संयन्त्र स्थापना गर्ने ।	संयन्त्र स्थापना	२०७१ कार्तिक	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
कर्मचारीलाई प्राप्त हुने गरेको कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन भत्तालाई थप नतिजामुखी बनाउने ।	नतिजा परिसूचकको निर्धारण	२०७१ पौष	रजिष्ट्रार
सर्वोच्च अदालतमा प्राथमिक उपचारको लागि फिजिसियन डाक्टरको सेवासहितको स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने र अन्य अदालतहरूमा समेत सम्भाव्यता र आवश्यकताको आधारमा सेवा विस्तार गर्दै जाने ।	आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धता	२०७१ माघ	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
न्यायाधीश र कर्मचारीहरूको एकीकृत सेवा शर्तसम्बन्धी ऐन निर्माणका लागि ऐनको मस्यौदा गरी निर्माणका लागि पहल गर्ने ।	मस्यौदा सहित सम्बन्धित निकायसँग अनुरोधपत्र	२०७३ माघ	पूर्ण बैठक
न्यायाधीशहरूको सेवा शर्त सुविधा वृद्धिका लागि सेवा शर्त सम्बन्धी ऐनमा संशोधन गर्न मस्यौदा सहित पहल गर्ने ।	मस्यौदासहित सम्बन्धित निकायसँग अनुरोधपत्र	२०७२ पौष	पूर्ण बैठक

ग. मानव संसाधनको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
जनशक्तिका लागि तालिम आवश्यकता पहिचान गर्ने ।	तालीमआवश्यकता पहिचान प्रतिवेदन	२०७२ वैशाख	रजिष्ट्रार
तालिम आवश्यकताको आधारमा तालिम योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	तालीम योजना	२०७३ श्रावण देखि निरन्तर	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
तालीम योजना बनी लागू नभएसम्म देहायका विषयहरूमा मानव संसाधन महाशाखाबाट निर्धारण भएको प्राथमिकताको आधारमा क्षमता विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने गराउने : <ul style="list-style-type: none"> ● नेतृत्व विकास ● मुद्दा व्यवस्थापन ● वाणिज्य कानून ● सेवाग्राही सम्बन्ध व्यवस्थापन (Customer Relation Management) ● रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन र अनुगमन ● सूचना प्रविधि ● फैसला लेखन ● न्यायाधीश र कर्मचारीहरूका लागि बाल न्याय सम्बन्धी आधारभूत तालिम र पुनर्ताजगी तालिम ● बाल मनोविज्ञानवेत्ता र सामाजिक कार्यकर्ताहरू सहितको सहभागितामा बाल न्यायसम्बन्धी अनुभव आदान प्रदान ● नयाँ बाल मनोविज्ञानवेत्ता र सामाजिक कार्यकर्ताहरूका निम्ति बाल न्यायसम्बन्धी ३ महिने तालिम ● पीडित बालबालिका एवं साक्षीको संरक्षण ● न्यायिक क्षेत्रमा विकसित नविनतम विधिशास्त्र ● म्याद तामेली ● फैसला कार्यान्वयन ● अनुसन्धान विधि ● मेलमिलाप ● Total Station Machine को प्रयोग (अमिनका लागि) 	कार्यक्रम सञ्चालन प्रतिवेदन	योजना अवधिभर	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश

<ul style="list-style-type: none"> ● भू-स्वामित्व प्रणाली र जग्गा नापजाँच । 			
<p>नविनतम् न्यायिक व्यवस्थापन विधिको प्रयोगका सम्बन्धमा विकसित अभ्यासहरूको अध्ययनका लागि न्याय क्षेत्रका देहायका सरोकारवालाहरू मध्येबाट संयुक्त टोली बनाई वैदेशिक भ्रमणमा पठाउने अनुभव आदान प्रदान गरी न्यायिक व्यवस्थापन सुधारमा अनुकूल वातावरण निर्माण गर्ने:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सर्वोच्च अदालतका न्यायाधीश र अन्य न्यायाधीशहरू ● न्याय परिषदका सदस्य ● कानून तथा न्याय मन्त्रालयका वरिष्ठ अधिकृत ● रजिष्ट्रार र व्यवस्थापन तहमा कार्यरत् अधिकृतहरू ● महान्यायाधिवक्ता कार्यालयका वरिष्ठ अधिकृतहरू ● वारका अध्यक्ष वा न्यायिक व्यवस्थापन सुधारमा योगदान दिन सक्ने वरिष्ठ अधिवक्ताहरू ● कानून पत्रकारहरू ● अदालतका सहायक तहका कर्मचारीहरू 	कम्तिमा २ समूहको अध्ययन भ्रमण	२०७१-७२ देखि	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
न्यायाधीश र कर्मचारीहरूका निमित्त वैदेशिक अध्ययन भ्रमणहरूको आयोजना गर्ने ।	वैदेशिक भ्रमण	२०७१/७२-२०७५/७६	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
कानून र न्यायका विषयमा उच्च अध्ययनको अवसर सिर्जना गर्ने	उच्च अध्ययनको अवसर	निरन्तर	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश
क्षेत्रीय र राष्ट्रिय तहमा आवधिक सम्मेलनहरू गर्ने : <ul style="list-style-type: none"> ● न्यायाधीशहरूको राष्ट्रिय सम्मेलन ● न्यायाधीशहरूको क्षेत्रीय सम्मेलन ● रजिष्ट्रारहरूको सम्मेलन ● सेस्तेदारहरूको सम्मेलन ● तहसीलदारहरूको सम्मेलन 	सम्मेलन सम्पन्न प्रतिवेदन	२०७१/७२-२०७५/७६	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश

५.२.४: अदालतहरूको भौतिक पूर्वाधार विकास गरी आधुनिक मापदण्डअनुरूप तुल्याउने

५.२.४.१: नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजना

क. अदालतको लागि जग्गा प्राप्त गर्ने र भवन निर्माण गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
विशिष्टीकृत अदालतको स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने गराउने (शीघ्र कारवाही अदालत (Fast Track Court), वाणिज्य अदालत, बाल अदालत आदि) ।	अध्ययन प्रतिवेदन	योजना अवधिभर	अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा
अदालत भवन निर्माणका लागि विद्यमान मापदण्डको पुनरावलोकन गरी आधुनिक मापदण्ड निर्माण गर्ने ।	मापदण्ड	२०७१ माघ	अदालत व्यवस्थापन समिति
फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय र अन्य ८ वटा अदालतहरूका लागि आवश्यक जग्गा प्राप्त गर्ने ।	जग्गाको प्राप्ति	२०७१/७२-२०७५/७६	अदालत व्यवस्थापन समिति
सर्वोच्च अदालत र अन्य ८ वटा अदालतहरूको आधुनिक मापदण्डबमोजिमको भवन निर्माण गर्ने ।	भवन निर्माण	२०७१/७२-२०७५/७६	अदालत व्यवस्थापन समिति
निर्माणाधीन ९ वटा अदालत भवनहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने ।	भवन निर्माण	२०७१/७२-२०७५/७६	अदालत व्यवस्थापन समिति
न्यायाधीशहरूलाई आवश्यक सुरक्षाकर्मीसहितको	आवास गृह निर्माण	२०७१/७२-	अदालत व्यवस्थापन

उपयुक्त आवासगृहको मापदण्ड बनाई सो बमोजिमका भवनहरू निर्माण गर्ने ।		२०७५/७६	समिति
मापदण्डबमोजिम नभएका विद्यमान अदालत भवनहरूको स्तरोन्नतिका लागि थप निर्माणकार्य गर्ने ।	थप निर्माणकार्य सम्पन्न	२०७१/७२-२०७५/७६	अदालत व्यवस्थापन समिति
विशेष अदालत र अन्य न्यायाधीकरणहरूका लागि एकीकृत न्यायिक परिसर (Judicial Complex) निर्माण गर्ने ।	निर्माण कार्य सम्पन्न	२०७१/७२-२०७५/७६	अदालत व्यवस्थापन समिति
न्यायिक संग्रहालय (Judicial Museum) स्थापनाका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण ।	पूर्वाधार निर्माण	२०७१/७२-२०७५/७६	अदालत व्यवस्थापन समिति
सबै अदालतहरूमा क्रमशः शिशुस्याहार कक्षको स्थापना गरी सञ्चालन गर्ने ।	शिशुस्याहार कक्षको स्थापना	२०७१/७२-२०७५/७६	अदालत व्यवस्थापन समिति

ख: सवारी साधन, मेशिनरी औजार तथा फर्निचरको खरीद तथा वितरणको व्यवस्था गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी	
सवारी साधन खरीद गर्ने ।	भि.आई.पी. जीप १ वटा	खरीद र वितरण	२०७१ चैत्र	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत
	पीक अप भ्यान २ र अन्य जीप ३५ वटा	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत
	कार १६० थान	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत
	ग बर्गका जिल्ला अदालतका तामेलदार समेतको लागि मोटरसाइकल १७०	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
	साइकल २५०	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
	महिला कर्मचारीहरूका लागि प्राथमिकताकासाथ सवारी साधन उपलब्ध गराउने	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत
	अपाङ्गता भएका कर्मचारीहरूका लागि शारीरिक आवश्यकता अनुसारको सहयोगी साधन (व्हीलचेयर, बैशाखी आदि) उपलब्ध गराउने	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत
सबै अदालतलाई पुग्ने गरी कम्प्युटरलगायतका मेशिनरी सामग्री खरीद गरी वितरण गर्ने ।	१५०० थान कम्प्युटर	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
	उक्त कम्प्युटरहरूलाई पुग्ने युपिएस	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
	५०० थान ल्याप टप	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
	प्रिन्टर १५० थान	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
	फ्याक्स मेसिन ७५ थान	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
	फोटोकपि मेसिन ३५ वटा	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
	स्क्यानर थान १००	खरीद र वितरण	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार

कम्तीमा तराईका अदालतहरूमा एअर कन्डिशनर (एअर कटरसहित) १३५ थान खरीद गरी जडान गर्ने ।	एअर कन्डिसन जडान	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
आवश्यकताअनुसार योजना बनाई सम्बन्धित अदालतहरूले फर्निचर खरीद गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	आवश्यक फर्निचर खरीद	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार
प्रयोगमा आउन नसक्ने सवारी साधन, मेशीनरी औजार तथा फर्निचरहरू लिलाम गर्नुपर्नेमा प्रत्येक वर्ष सम्बन्धित अदालतहरूले अनिवार्यरूपमा लिलाम गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	लिलाम	प्रत्येक वर्ष	सेस्तेदार /रजिष्ट्रार

ग: सुरक्षा व्यवस्थालाई सुदृढ तुल्याउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
सुरक्षा योजना समितिद्वारा तयार गरिएको सुरक्षा योजना प्रतिवेदन, २०६६ कार्यान्वयन गर्ने ।	प्रतिवेदन कार्यान्वयन	२०७१/७२-२०७५/७६	अदालत व्यवस्थापन समितिको समन्वयमा रजिष्ट्रार, सर्वोच्च अदालत
सुरक्षा जोखिम न्यूनीकरण गर्न अदालत प्रवेशद्वारमा सुरक्षायन्त्रको प्रयोग गर्ने ।	सुरक्षायन्त्रको प्रयोग/जडान	२०७१/७२-२०७५/७६	सेस्तेदार/रजिष्ट्रार
अदालतका लागि उपलब्ध सुरक्षाकर्मीहरूलाई सुरक्षा व्यवस्थापनमा प्रभावकारी प्रयोगका लागि नीति तय गरी लागू गर्ने ।	नीति तय	२०७१ कार्तिक	अदालत व्यवस्थापन समिति

घ: पुस्तकालयलाई सुदृढ तुल्याउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
जिल्ला र पुनरावेदन अदालतहरूमा पुस्तकालय सुदृढीकरणका लागि अध्ययन गरी आवश्यकता पहिचान गर्ने ।	अध्ययन प्रतिवेदन	२०७२ जेठ	स अ रजिष्ट्रार
पुस्तक खरीदका लागि बजेट विनियोजन हुँदाका अवस्थामा नै छुट्टै बजेट विनियोजन गर्ने परिपाटी कायम गर्ने ।	छुट्टै बजेट विनियोजन	प्रत्येक वर्ष	स अ रजिष्ट्रार
अदालतका पुस्तकालयहरूका लागि पुस्तक खरीद गर्ने ।	पुस्तक खरीद	प्रत्येक वर्ष	सेस्तेदार/रजिष्ट्रार

५.२.५: अदालत व्यवस्थापनमा सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने

५.२.५.१: नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजना

कार्य	कार्य सम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोगको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।	अध्ययन प्रतिवेदन	२०७१ आषाढ	सूचना प्रविधि महाशाखा
मिति २०६६।१२।२७ को सूचना प्रविधि समितिको निर्णयानुसार न्यायपालिकाको न्यायिक, प्रशासनिक, लेखा, सुरक्षालगायतका सम्पूर्ण काम कारवाहीहरूलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आवद्ध गरी विद्युतीय माध्यमबाट सञ्चालन गर्ने र कागजविहिन अदालत (Paperless Court) स्थापनाको लागि देहायका विषयहरू सहितको नीति र योजना विकास गरी क्रमशः लागू गर्ने : <ul style="list-style-type: none"> SMS सेवाको सञ्चालन मुद्दाको कारवाहीको अवस्थाका बारेमा पक्षहरूलाई IVRS मार्फत जानकारी 	नीति र योजना निर्माण गरी लागू	योजना अवधिभर	सूचना प्रविधि समिति

<ul style="list-style-type: none"> ● स्वचालित पेशी पद्धति ● मुद्दा सुनुवाइका लागि इजलास तोकने ● अनलाइन कजलिष्ट प्रकाशन ● विद्युतीय पत्राचार ● फैसला तथा सूचनाहरू अपलोड ● सेवाग्राहीहरूद्वारा प्रयोग गरिने लिखतहरूको टेम्प्लेट वेबसाइटमा उपलब्ध ● अनलाइन टिप्पणी लेखन ● Mobile Jammer ● बहस समयसूचक ● सुरक्षा निगरानी (surveillance) ● निकास र खर्च भएको रकम तथा राजस्वको अदालतपिच्छेको शीर्षकगत विवरण ● अदालतहरूले खरीद गर्ने र खर्च नहुने गाडी, कम्प्युटरलगायतका कार्यालय सामान र फर्निचरहरूको विवरण ● अदालतहरूको भौतिक अवस्थाको प्रोफाइलिङ ● साक्षीको बकपत्रलगायत इजलासमा हुने कारवाहीको रेकर्डिङ र डिस्प्ले ● भिडियो कन्फरेन्सिङ ● मुद्दाको अनलाइन दर्ता । 				
<p>सूचना र सञ्चार प्रविधिका सम्बन्धमा विद्यमान संरचना र प्रणालीहरूको उपयोगलाई प्रभावकारी बनाउने ।</p>	<p>सूचना प्रविधिसम्बन्धी जनशक्तिको कर्मशः सबै जिल्ला अदालतहरूमा व्यवस्था गर्ने, मुद्दा व्यवस्थापनका सम्बन्धमा विकसित LIC/CMS सम्बन्धी सफ्टवेयरलाई आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरी यसको प्रयोगलाई निरन्तरता दिने, नियमित विद्युत आपूर्तिको लागि वैकल्पिक उर्जाको रूपमा सबै अदालतहरूमा सौर्य उर्जाको व्यवस्था गर्ने</p>	<p>दरबन्दी सिर्जना र पदपूर्ति सफ्टवेयरको परिमार्जन र प्रयोगमा निरन्तरता सौर्य उर्जाको उपलब्धता</p>	<p>२०७३ आषाढ २०७१ श्रावण २०७१ श्रावण देखि कर्मशः</p>	<p>रजिष्ट्रार सूचना प्रविधि समिति सूचना प्रविधि समिति /रजिष्ट्रार</p>
<p>हाल कार्यान्वयनमा रहेका देहायका सफ्टवेयरहरूको प्रयोगलाई अद्यावधिक गरी निरन्तरता दिने:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● दण्ड जरीवाना ● अभिलेख व्यवस्थापन ● फैसला अपलोड ● Web-portal ● मुद्दा खोजी । 	<p>सफ्टवेयर प्रयोगमा निरन्तरता</p>	<p>निरन्तर</p>	<p>सूचना प्रविधि समिति</p>	
<p>अदालतको प्रतिवेदन प्रणालीलाई सूचना प्रविधिसँग आबद्ध गराई अनलाइन मार्फत पठाउन सकिने व्यवस्था लागू गर्ने ।</p>	<p>प्रतिवेदनको सफ्टवेयर निर्माण</p>	<p>२०७२ आषाढ</p>	<p>सूचना प्रविधि समिति</p>	
<p>सर्वोच्च अदालतमा इ-लाइब्रेरीको विकास गर्ने ।</p>	<p>इ-लाइब्रेरी सञ्चालन</p>	<p>२०७४ श्रावण</p>	<p>सूचना प्रविधि समिति</p>	
<p>फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र, पुनरावेदन र निवेदन दर्ता हुनासाथ संक्षिप्त टिपोट इन्ट्री गरी अन्य कारवाहीहरूको समेत छोटकरी विवरण LIC/CMS मा इन्ट्री गर्दै जाने,</p>	<p>मुद्दाको छोटकरी टिपोट सफ्टवेयरमा इन्ट्री</p>	<p>योजना अवधिभर</p>	<p>सूचना प्रविधि समिति</p>	
<p>अदालतको कोड नं र मुद्दाको नामाकरणसम्बन्धी एकीकृत प्रणाली लागू गर्ने ।</p>	<p>नामाकरणमा एकीकृत प्रणाली लागू</p>	<p>२०७१ श्रावण देखि निरन्तर</p>	<p>सूचना प्रविधि समिति</p>	
<p>प्रधान न्यायाधीशको कार्यकक्षमा सबै न्यायाधीशहरूको</p>	<p>प्रधान न्यायाधीशको</p>	<p>२०७१ चैत्र</p>	<p>सूचना प्रविधि समिति</p>	

नियुक्ति, पदस्थापन र सरुवाको विवरण देखिने सफ्टवेयरको निर्माण गरी प्रयोगमा ल्याउने ।	कार्यकक्षमा सफ्टवेयर मार्फत विवरणको उपलब्धता		
जिल्ला न्यायाधीशको वार्षिक मुद्दा फछ्यौट लक्ष्य र फछ्यौट संख्याको विवरण अद्यावधिक देखिने सफ्टवेयरको निर्माण गरी लागू गर्ने ।	सफ्टवेयरको निर्माण र लागू	२०७२ श्रावण देखि	सूचना प्रविधि समिति
छिनुवा मिसिलको विद्युतीय अभिलेख तयार गर्ने ।	विद्युतीय अभिलेख तयार	२०७५ श्रावण	सूचना प्रविधि समिति

५.२.५.२: कार्यान्वयन तहको कार्यान्वयन योजना

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
जिल्ला अदालतहरूको कजलिष्ट अनलाइनमा प्रकाशन गर्ने ।	कजलिष्ट अनलाइन प्रकाशन	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	जिल्ला न्यायाधीश/सेस्तेदार
फैसला वेबसाइटमा अपलोड गर्ने प्रक्रियालाई अनिवार्य बनाउने ।	फैसला अपलोड	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	सेस्तेदार/रजिष्ट्रार
अदालतबाट सम्पादन हुने सम्पूर्ण काम कारवाहीलाई युनिकोड मार्फत सञ्चालन हुने व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउने ।	युनिकोडको प्रयोग	निरन्तर	सबै अदालतहरू
कर्मचारीहरूको प्रशासनसम्बन्धी सफ्टवेयर (PIMS) आवश्यक परिमार्जन सहित लागू गर्ने ।	सफ्टवेयर लागू	२०७२ श्रावण देखि निरन्तर	सूचना प्रविधि समिति /प्रशासन महाशाखा

५.२.६: न्यायिक स्वतन्त्रता र स्वायत्तताका मूल्यहरूको जगेर्ना गर्ने

५.२.६.१: नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजना

कार्य	कार्य सम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
न्यायपालिकाको सम्पूर्ण खर्च सर्वसञ्चित कोष माथि व्ययभार हुने गरी भावी संविधानमा व्यवस्थाका लागि पहल गर्ने ।	सम्बन्धित मन्त्रालय, संविधान सभाध्यक्ष लगायतका सम्बन्धित पदाधिकारी र निकायहरूसँग संवाद	२०७१ भाद्र	प्रधान न्यायाधीश/न्यायाधीश, स अ
न्यायपालिकाका लागि विनियोजन हुने बजेट प्रणाली न्यायपालिकाको विशेष आवश्यकता अनुरूप हुने गराउन पहल गर्ने: ● योजना अन्तर्गतका शीर्षकका आधारमा बजेट विनियोजन र निकास	अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोगलगायत सम्बन्धित निकायहरूसँग संवाद	२०७१ फागुन	प्रधान न्यायाधीश/रजिष्ट्रार, स अ
न्यायपालिकाका लागि विनियोजन भइ आएको बजेटको परिधिभित्र रहेर आन्तरिक बाँडफाँड र रकमान्तरको अधिकार न्यायपालिकामै हुने व्यवस्थाका लागि पहल गर्ने ।	अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोगलगायत सम्बन्धित निकायहरूसँग संवाद	२०७१ फागुन	प्रधान न्यायाधीश/रजिष्ट्रार, स अ
न्यायपालिकाका लागि स्वीकृत कूल दरबन्दीको अधीनमा रही विभिन्न अदालतहरूमा कार्यबोझको अनुपातमा दरबन्दी व्यवस्थापन गर्ने अधिकार न्यायपालिका स्वयंलाई हुने व्यवस्थाका लागि पहल गर्ने ।	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, निजामति किताबखाना लगायत सम्बन्धित निकायहरूसँग संवाद	२०७१ फागुन	प्रधान न्यायाधीश/रजिष्ट्रार, स अ
न्यायाधीशहरूको पारिश्रमिक र सेवा शर्त सुविधाका बारेमा विभिन्न मुलुकहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरी प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि पहल गर्ने ।	अध्ययन प्रतिवेदन नेपाल सरकार समक्ष प्रस्तुति	२०७२ जेठ	प्रधान न्यायाधीश

संविधानमा न्यायपालिकामा काम गर्ने न्यायाधीश र कर्मचारीहरूका लागि एकीकृत छुट्टै सेवा शर्तसम्बन्धी कानून निर्माण गर्न सकिने व्यवस्था समावेश गर्न पहल गर्ने ।	संविधान सभाका अध्यक्ष लगायत सदस्यहरूसँग अन्तरक्रिया	२०७१ भाद्र	प्रधान न्यायाधीश
नियमित अदालतहरूको क्षेत्राधिकारबाहिर पारिएका विवादहरूको निरोपण अदालतहरूबाटै गर्ने व्यवस्थाको लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी प्रतिवेदन लागू गर्न पहल गर्ने ।	अध्ययन प्रतिवेदन	२०७३ भाद्र	प्रधान न्यायाधीश
न्याय प्रशासनसँग सम्बन्धित कार्यविधिगत व्यवस्था आफै गर्न सक्ने व्यवस्था गर्न पहल गर्ने ।	संविधान सभाका अध्यक्ष लगायत सदस्यहरूसँग अन्तरक्रिया	२०७१ भाद्र	प्रधान न्यायाधीश
छुट्टै न्यायिक जिल्ला (Judicial District) निर्धारणको वैज्ञानिक आधार तय गरी सोही आधारमा अदालतका मुकामहरू तोक्न नेपाल सरकारसमक्ष पहल गर्ने ।	नेपाल सरकारसँग संवाद	२०७१ पौष	प्रधान न्यायाधीश/पूर्ण बैठक

५.२.७: न्यायिक उत्तरदायित्व र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने

५.२.७.१: नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजना

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
न्यायाधीशहरूको कार्यसम्पादन मापदण्ड निर्धारण गरी लागू गर्ने ^{५३} ।	कार्यसम्पादन मापदण्ड लागू	२०७१ फागुन	प्रधान न्यायाधीश
न्यायाधीशहरूबाट भएका फैसलाहरूको एकीकृत अभिलेख राख्ने प्रणाली विकास गर्ने ।	अभिलेख प्रणाली स्थापना	२०७१ श्रावण	प्रधान न्यायाधीश
न्यायाधीशहरू इजलास बसेको समय (Judicial Hour) को अभिलेख राख्ने ।	इजलास समयको अभिलेख	२०७१ फागुन	प्रधान न्यायाधीश
न्यायाधीशहरूको सम्पत्ति विवरण अद्यावधिक गर्न न्याय परिषदसँग समन्वय गर्ने,	समन्वय बैठक	२०७१ फागुन	प्रधान न्यायाधीश
न्यायाधीशहरूका लागि प्रयोग भइ आएको पोशाकको पुनरावलोकन गरी विशेष पोशाक निर्धारण गर्ने ।	संशोधित नियमावली	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक
रजिष्ट्रार, सेस्तेदार र फाँटवाला कर्मचारीहरूको जिम्मेवारीसहितको कार्य सम्पादन मापदण्ड तयार गरी लागू गर्ने ।	कार्यसम्पादन मापदण्ड लागू	२०७१ फागुन	प्रधान न्यायाधीश/रजिष्ट्रार
न्यायाधीशहरूको आचार संहिता पालना भए नभएको अनुगमन गर्न आचारसंहिता अनुगमन समिति (Judicial Oversight Committee) स्थापना गर्ने ।	समिति गठन	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक
न्यायपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरूले गरेका	संशोधित नियमावली	२०७१	पूर्ण बैठक

^{५३} न्यायाधीशको कार्यसम्पादन मापदण्ड निर्धारण गर्दा देहायको सूचकहरूको आधारमा न्यायाधीशपिच्छेको कार्यसम्पादन अभिलेख राखी सम्बन्धित न्यायाधीशको इजलासमा पेश भएका जम्मा मुद्दा संख्या र अदालतमा उपस्थित दिनको अनुपातमा कार्यसम्पादन बापत प्राप्त अङ्क गणना गर्न उपयुक्त हुने ।

क. हारजीत फैसलाका लागि प्रतिमुद्दा अङ्क	१
ख. बयान बकपत्र, थुनछेक आदेश, तायदाती माग्ने आदेश, दण्डसजायको ६१ नं आदेश, अन्तरिम आदेश, अन्तरकालीन आदेश, कैफियत प्रतिवेदन, विपक्षी भिकाउने आदेश, जाँचबुझ अधिकारी नियुक्तिको आदेश, लिक्वीडेटर नियुक्तिको आदेश, पुनर्संरचना आदेश, करार ऐन दफा ८७ अन्तर्गतको अन्तरिम आदेश,	०.५०
ग. मुलतवी, डिसमिस, तामेली, अर्ब १२ नं बमोजिमको मुद्दा फिर्ता, मिलापत्र	०.२५
घ. अधिकृत वारेसनामा, म्याद थप आदेश, मुद्दा दर्ता गर्ने अनुमति निवेदनउपरको आदेश, कारण देखाउ आदेश	०.१०

अनियमितता र भ्रष्टाचारमा प्रारम्भिक अनुसन्धान गर्ने समेतका कार्यहरू Judicial Oversight Committee ले गर्ने गरी कार्यादेश तोक्ने ।		फागुन	
न्यायपालिकाका कर्मचारीहरूको आचार संहिता बनाइ लागू गर्ने ।	आचार संहिता निर्माण	२०७२ कार्तिक	स अ प्रशासन महाशाखा
जिल्ला अदालतमा मुद्दा जिम्मा लगाउने प्रणालीलाई बढी पारदर्शी बनाउन उपयुक्त संयन्त्रको निर्माण गर्ने ।	संशोधित नियमावली	२०७१ फागुन	पूर्ण बैठक
न्यायपालिकामा हुने भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि न्याय परिषदसँग समन्वय गरी निरोधात्मक र दण्डात्मक उपायहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।	निरोधात्मक कार्यक्रम/मुद्दाको दायरी	निरन्तर	प्रधान न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश/जिल्ला न्यायाधीश
हरेक अदालतमा हुने बजेट निकास र खर्चको प्रतिवेदन योजना कार्यान्वयन सचिवालयमा गर्नु पर्ने प्रणाली स्थापना गर्ने ।	प्रतिवेदन	२०७१ श्रावण देखि मासिक	रजिष्ट्रार/प्रधान न्यायाधीश

५.२.८: न्याय क्षेत्रका सरोकारवालाहरूसँगको सम्बन्ध र समन्वयलाई सुदृढ गर्ने

५.२.८.१: नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजना

क. सरोकारवाला निकायहरूसँगको सम्बन्ध र समन्वय अभिवृद्धि गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
न्यायपालिकाको रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको विषय राष्ट्रिय योजनाको आधारपत्रमा समावेश भएको सन्दर्भमा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेट एवं स्रोत साधनहरूको विनियोजनका लागि पहल गर्ने ।	राष्ट्रिय योजना आयोग र नेपाल सरकारसँग संवाद	निरन्तर	प्रधान न्यायाधीश/रजिष्ट्रार
विभिन्न तहका न्याय क्षेत्र समन्वय समितिहरूबाट प्रस्तुत गर्नु पर्ने प्रतिवेदन प्रणालीलाई नियमित र प्रभावकारी बनाउन अनुगमन कार्यलाई सुदृढ तुल्याउने ।	प्रतिवेदन गर्न निर्देशन	२०७१ भाद्र	अनुगमन तथा निरीक्षण महाशाखा
योजना कार्यान्वयनमा सहयोग अभिवृद्धिका लागि सरकारी वकील, बार र प्रहरी लगायत सबै सरोकारवालाहरूसम्म योजनाका सम्बन्धमा जानकारी संप्रेषण गर्ने नीति तय गरी त्यसका लागि आवश्यक स्रोत साधन उपलब्ध गराउने ।	निर्देशन सहित स्रोत साधनको उपलब्धता	२०७१ भाद्र	स अ रजिष्ट्रार
समग्र न्याय प्रशासन एवं फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन विभिन्न निकायहरू बीच हुनुपर्ने सहयोग र समन्वयका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी नीतिगत तहमा गरिनु पर्ने व्यवस्थाका लागि केन्द्रीय तहमा पहल गर्ने र कार्यान्वयन तहमा हुनुपर्ने विषयहरूमा मातहत निकायहरूलाई निर्देशन गर्ने ।	समन्वय बैठक	निरन्तर	केन्द्रीय न्याय क्षेत्र समन्वय समिति

ख. दातृ निकायहरूसँगको सहकार्यलाई व्यवस्थित गराउने

कार्य	कार्य सम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
दातृ निकायहरूसँग लिइने सहयोगको विषय र क्षेत्र एवं सोको परिचालनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकायहरूसँग समेत समन्वय गरी नीति तय गर्ने ।	नीति तय	२०७१ चैत	पूर्ण बैठक/वाह्य सहयोग व्यवस्थापन समिति
दातृ निकायहरूबाट प्राप्त हुने सहयोगलाई न्यायपालिकाको प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा प्रवाहित हुने व्यवस्था कायम गर्ने ।	प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा सहयोग प्राप्ति	२०७२ श्रावण देखि निरन्तर	वाह्य सहयोग व्यवस्थापन समिति
न्यायपालिकाको प्राथमिकतामा परे बाहेकका अन्य क्षेत्रमा दातृ निकायहरूले आफूखुशी खर्च गर्ने प्रवृत्तिलाई सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरी निरुत्साहित गर्ने ।	दातृ निकायबाट आफूखुशी खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा नियन्त्रण	२०७२ श्रावण देखि निरन्तर	वाह्य सहयोग व्यवस्थापन समिति

ग. गैरसरकारी संस्थाहरूसँगको सहकार्यलाई व्यवस्थित गर्ने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
न्याय क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्थाहरूसँग समन्वयका लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने ।	संयन्त्र निर्माण	२०७१ मार्ग	प्रधानन्यायाधीश
न्याय क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्थाहरूसँगको सहकार्यलाई व्यवस्थित गर्न नीति तय गर्ने ।	नीति तय	२०७२ वैशाख	गठित संयन्त्र/योजना कार्यान्वयन सचिवालय
न्याय क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्थाहरूसँग अन्तरक्रिया गरी सहकार्यका क्षेत्रहरू पहिचान गर्ने ।	सहकार्यका क्षेत्रहरूको पहिचान	२०७२ श्रावण	गठित संयन्त्र/योजना कार्यान्वयन सचिवालय
गैरसरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय गरी ती संस्थाहरूका कार्यक्रमहरूलाई योजनाद्वारा प्राथमिकता दिइएका क्षेत्रमा परिचालन हुने वातावरण कायम गर्ने ।	समन्वय बैठक	२०७२ श्रावण देखि निरन्तर	गठित संयन्त्र/योजना कार्यान्वयन सचिवालय
न्याय क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्थाहरूसँग वार्षिक रूपमा बैठक गरी न्यायिक सुधारका क्षेत्रमा पुन्याएको योगदानका बारेमा समीक्षा गर्ने ।	समीक्षा बैठक	प्रत्येक वर्ष श्रावण	गठित संयन्त्र/योजना कार्यान्वयन सचिवालय

५.२.८.२: कार्यान्वयन तहको कार्यान्वयन योजना

कार्य	कार्य सम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
योजना कार्यान्वयनमा सहयोग अभिवृद्धिका लागि सरकारी वकील, वार र प्रहरीलगायत सबै सरोकारवालाहरूसम्म योजनामा निर्धारित लक्ष्यहरूका सम्बन्धमा जानकारी संप्रेषणका लागि कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने ।	अन्तरक्रिया कार्यक्रम	२०७१ भाद्र	जि अ का सेस्तेदार, पु अ का रजिष्ट्रार र स अ मा योजना कार्यान्वयन सचिवालय
न्याय क्षेत्र समन्वय समितिका गतिविधि बारे त्रैमासिक प्रतिवेदन केन्द्रीय न्याय क्षेत्र समन्वय समितिमा पठाउने ।	त्रैमासिक प्रतिवेदन	२०७१ असोज देखि प्रत्येक ३ महिना	सेस्तेदार/रजिष्ट्रार
समग्र न्याय प्रशासन एवं फैसला कार्यान्वयनको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन नीतिगत तहमा गरिनुपर्ने सुधारका लागि केन्द्रीय तहमा लेखी पठाउने र आ-आफ्नो तहमा गरिनु पर्ने सहयोग र समन्वयका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	समन्वय बैठक	प्रत्येक ३ महिना	सेस्तेदार/रजिष्ट्रार
सम्बन्धित अदालतहरूले वार्षिक कार्य योजना बनाउँदा र कार्य योजनाको आन्तरिक प्रगति समीक्षा गर्दा	समीक्षा बैठक	प्रत्येक महिना	सम्बन्धित योजना समिति

सरकारी वकील र बार अध्यक्षलाई समेत समावेश गराउने ।				
सम्बन्धित बार र सरकारी वकीलसँग आवधिक अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	अन्तरक्रिया	प्रत्येक महिना	३	जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश/प्रधान न्यायाधीश
न्यायिक काम कारवाहीसम्बन्धी सूचना सही रूपमा संप्रेषण हुने स्थिति कायम गर्न स्थानीय सञ्चारकर्मीहरूसँग आवधिक अन्तरक्रिया गर्ने ।	अन्तरक्रिया	प्रत्येक महिना	६	जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश/रजिष्ट्रार (स अ)
न्यायिक कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता वृद्धिका लागि विधि विज्ञान प्रयोगशाला र विधि विज्ञानवेत्ताहरूसँग समय समयमा अन्तरक्रिया गर्ने ।	अन्तरक्रिया	आवश्यकता अनुसार		जिल्ला न्यायाधीश/मुख्य न्यायाधीश/रजिष्ट्रार (स अ)

५.२.९: न्याय र कानूनसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान एवं प्रकाशन तथा कानूनी सुधार प्रक्रियालाई निरन्तरता दिने

५.२.९.१: नीतिगत तहको कार्यान्वयन योजना

क. न्यायपालिकाभित्र अध्ययन अनुसन्धानका लागि संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने

कार्य	कार्य सम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
अध्ययन अनुसन्धानका लागि स्थापित अनुसन्धान शाखालाई सुदृढ गराउने: ● पर्याप्त दक्ष जनशक्ति ● अनुसन्धान क्षमता विकास ● स्रोत साधनको उपलब्धता ।	सुदृढ अनुसन्धान शाखा	निरन्तर	सर्वोच्च अदालत प्रशासन महाशाखा
अनुसन्धानको वार्षिक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	अनुसन्धान योजना	२०७१ मार्ग	अनुसन्धान समिति/अनुसन्धान शाखा
जिल्ला र पुनरावेदन अदालत तहका विषयमा सम्बन्धित अदालतहरूबाट अनुसन्धान गराउन आवश्यक स्रोतसाधन उपलब्ध गराउने ।	स्रोतसाधनको उपलब्धता	प्रत्येक वर्ष	अनुसन्धान समिति/अनुसन्धान शाखा
न्याय र कानूनका क्षेत्रमा कार्यरत अनुसन्धान संस्थाहरूसँग समन्वय गरी न्यायपालिकाको अनुसन्धान योजना कार्यान्वयनमा सहयोग प्राप्त गर्ने ।	समन्वय बैठक	२०७१ पौष	अनुसन्धान समिति/अनुसन्धान शाखा
न्याय र कानूनका क्षेत्रमा विभिन्न संस्थाहरूबाट भएका अनुसन्धानात्मक कृतिहरू संकलन गरी न्यायपालिकाबाट हुने सुधारमा उपयोग गर्न सकिने अवस्थामा राख्ने ।	कृतिहरूको उपलब्धता	२०७१ श्रावण देखि निरन्तर	अनुसन्धान समिति/अनुसन्धान शाखा

ख. न्याय र कानूनसम्बन्धी प्रकाशनलाई व्यवस्थित तुल्याउने

कार्य	कार्यसम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
कानून पत्रिकामा प्रकाशित सबै फैसलाहरूको विद्युतीय प्रति तयार गरी विभिन्न विकल्पहरू (Search Option) सहित सर्वोच्च अदालतको वेबसाइटमार्फत सर्वसाधारण सबैको पहुँचमा पुऱ्याउने ।	वेबसाइटमा उपलब्धता	२०७४ चैत्र	सम्पादन समिति
महत्वपूर्ण मुद्दाहरूमा भएका आदेश र फैसलाहरूको तत्काल आधिकारिक सूचना संप्रेषणका लागि इ-समाचारको व्यवस्था गर्ने ।	इ-समाचार प्रकाशन	२०७२ वैशाख	सम्पादन समिति
महत्वपूर्ण फैसलाहरूको अङ्ग्रेजी अनुवाद गराई प्रकाशन गर्ने ।	अङ्ग्रेजी प्रकाशन	प्रति प्रत्येक वर्ष	सम्पादन समिति
कानून पत्रिका, सर्वोच्च अदालत बुलेटिन र अदालत नियमावलीको प्रकाशनलाई नियमितता दिने ।	प्रकाशनमा नियमितता	निरन्तर	सम्पादन समिति
विषयगत नजीर संग्रहको प्रकाशनलाई नियमितता दिने ।	प्रकाशनमा नियमितता	निरन्तर	सम्पादन समिति

ग. कानून सुधार र नयाँ कानून निर्माणका लागि पहल गर्ने

कार्य	कार्य सम्पादन सूचक	समयावधि	जिम्मेवारी
<p>न्याय प्रशासनसँग सम्बन्धित विभिन्न रणनीतिक उपायहरू अन्तर्गत उल्लिखित विषयका कानूनहरूसहित देहायका कानूनहरूको संशोधन र निर्माणका लागि कानून तथा न्याय मन्त्रालय, नेपाल कानून आयोग, व्यवस्थापिका संसद लगायतका सरोकारवाला निकायहरूसँग संवादको प्रक्रियालाई अगाडि बढाउने :</p> <ul style="list-style-type: none"> ● हदम्याद, म्याद तामेली र धरौट जमानत सम्बन्धी ● भ्रुष्टा अभिव्यक्ति नियन्त्रण ● अभिलेख व्यवस्थापन ● अपराध पीडित एवं साक्षी संरक्षण ● एकीकृत बाल न्याय केन्द्र (One Stop Child Justice Centre) को स्थापना ● कोर्ट फि ऐन ● फैसला कार्यान्वयनको कार्यविधिलाई सरल बनाउने ● देवानी तथा फौजदारी संहिता ● देवानी तथा फौजदारी कार्यविधि संहिता (संहिता पारित नभएसम्म मौजुदा कार्यविधिमा सरलीकरणका लागि आवश्यक कानूनमा संशोधन) ● सजाय निर्धारणसम्बन्धी ऐन ● मुद्दाको खर्च भराउने सम्बन्धी ऐन ● प्रमाण ऐन । 	सम्बन्धित निकायहरूसँग पत्राचार, अन्तरक्रिया	निरन्तर	प्रधान न्यायाधीश/रजिष्ट्रार
नयाँ कानूनहरू तत्काल निर्माण हुन नसक्ने अवस्थामा पनि अदालती कार्यविधिसँग सम्बन्धित कानूनहरू निर्माणमा प्राथमिकताका लागि विशेष पहल गर्ने ।	सम्बन्धित निकायहरूसँग पत्राचार, अन्तरक्रिया	निरन्तर	प्रधान न्यायाधीश/रजिष्ट्रार

परिच्छेद ६

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण (नियमित खर्च बाहेक)

क्र.सं.	विवरण	राधाना		समयावधि		रकम	
		मिटर	सेन्टीमिटर	मिटर	सेन्टीमिटर	रु.	रु.
६.१	मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण						
सब १ :							
रणनीति ५ :							
५	दुर्घटनाको प्रभावलाई कम गर्न						
i	निरीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने						
ii	निरीक्षण कार्यको प्रभावकारिताको लागि निरीक्षण निर्देशिका बनाई लागू गर्ने						
iii	कार्य समूह बाबु	रु. २५,०००	३ जना	१			२२५
iv	प्रशिक्षण तथा	रु. ५,०००	३ महिला	१			१५
v	प्रशिक्षण	रु. २५,०००	१ पटक	१			२५
vi	प्रशिक्षण	रु. १००	१	१००			१००
७	दुर्घटनाको प्रभावलाई प्रभावकारी बनाउने						
i	निरीक्षण अवलोकन, स्थापित अनुभव तथा निरीक्षण शाखालाई सुदृढ बनाउने	रु. ५०,०००	५ वर्ष	१६	अवलोकन	५००	५,०००
ii	निरीक्षण तथा कार्यान्वयन सामग्री	रु. ५,०००	१२ महिला	१६	अवलोकन	१६०	५,६००
८	निरीक्षण निर्देशन र अनुभव जसको अपेक्षित अभावहरूलाई	रु. १००,०००	१ पटक	१			१००
९	सफ्टवेयर / डाटा निर्माण						
१०	वर्षान्वयिक विकास र कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित अभावहरूको निराकरण गर्न निर्देशनहरूको	रु. ५०,०००	१ छुट्टाफल	१			५०
११	समीक्षा बैठक						
१२	रणनीति ५: को अन्त						
१३	सब १ को अन्त						
१४	सब १ को अन्त						
१५	सब १ को अन्त						
१६	सब १ को अन्त						
१७	सब १ को अन्त						
१८	सब १ को अन्त						
१९	सब १ को अन्त						
२०	सब १ को अन्त						
२१	सब १ को अन्त						
२२	सब १ को अन्त						
२३	सब १ को अन्त						
२४	सब १ को अन्त						
२५	सब १ को अन्त						
२६	सब १ को अन्त						
२७	सब १ को अन्त						
२८	सब १ को अन्त						
२९	सब १ को अन्त						
३०	सब १ को अन्त						
३१	सब १ को अन्त						
३२	सब १ को अन्त						
३३	सब १ को अन्त						
३४	सब १ को अन्त						
३५	सब १ को अन्त						
३६	सब १ को अन्त						
३७	सब १ को अन्त						
३८	सब १ को अन्त						
३९	सब १ को अन्त						
४०	सब १ को अन्त						
४१	सब १ को अन्त						
४२	सब १ को अन्त						
४३	सब १ को अन्त						
४४	सब १ को अन्त						
४५	सब १ को अन्त						
४६	सब १ को अन्त						
४७	सब १ को अन्त						
४८	सब १ को अन्त						
४९	सब १ को अन्त						
५०	सब १ को अन्त						
५१	सब १ को अन्त						
५२	सब १ को अन्त						
५३	सब १ को अन्त						
५४	सब १ को अन्त						
५५	सब १ को अन्त						
५६	सब १ को अन्त						
५७	सब १ को अन्त						
५८	सब १ को अन्त						
५९	सब १ को अन्त						
६०	सब १ को अन्त						
६१	सब १ को अन्त						
६२	सब १ को अन्त						
६३	सब १ को अन्त						
६४	सब १ को अन्त						
६५	सब १ को अन्त						
६६	सब १ को अन्त						
६७	सब १ को अन्त						
६८	सब १ को अन्त						
६९	सब १ को अन्त						
७०	सब १ को अन्त						
७१	सब १ को अन्त						
७२	सब १ को अन्त						
७३	सब १ को अन्त						
७४	सब १ को अन्त						
७५	सब १ को अन्त						
७६	सब १ को अन्त						
७७	सब १ को अन्त						
७८	सब १ को अन्त						
७९	सब १ को अन्त						
८०	सब १ को अन्त						
८१	सब १ को अन्त						
८२	सब १ को अन्त						
८३	सब १ को अन्त						
८४	सब १ को अन्त						
८५	सब १ को अन्त						
८६	सब १ को अन्त						
८७	सब १ को अन्त						
८८	सब १ को अन्त						
८९	सब १ को अन्त						
९०	सब १ को अन्त						
९१	सब १ को अन्त						
९२	सब १ को अन्त						
९३	सब १ को अन्त						
९४	सब १ को अन्त						
९५	सब १ को अन्त						
९६	सब १ को अन्त						
९७	सब १ को अन्त						
९८	सब १ को अन्त						
९९	सब १ को अन्त						
१००	सब १ को अन्त						

संख्या	व्यापारिक/प्रशासनिक कार्य तथा विवरण	व्यय	विवरण	व्यय	विवरण	व्यय	विवरण	व्यय	विवरण	व्यय	विवरण	व्यय	विवरण	व्यय	विवरण	व्यय	विवरण	व्यय	विवरण	
रपनीति १:	क	व्यापारिकबाट प्रवाह हुने सेवालाई गुणस्तरीय बनाउने	रु. १००,०००	१ पटक	१ वर्ष	१२ अदालत	१,२००													
	ख	कानून तथा सहायक कर्मको स्थापनालाई विस्तार गर्ने	रु. ४०,०००	१ पटक	१ वर्ष	१२ अदालत	४,०००													
	ग	टेलिफोन तथा फ्याक्स आदि	रु. ४०,०००	१ पटक	१ वर्ष	१२ अदालत	४,०००													
	घ	सुचना तथा सहयोग कक्षबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको विवरण सिर्जना गर्ने	रु. ४०,०००	१ पटक	१ वर्ष	१२ अदालत	४,०००													
रपनीति २:	क	कार्य समूह खर्च	रु. ४०,०००	३ महिना	३ जना	१	४०० प्रति													
	ख	अन्तरक्रिया / छलफल	रु. ४०,०००	३ महिना	३ जना	१	४०० प्रति													
	ग	निर्देशिका प्रकाशन	रु. ३४०	१	१	१	१													
	घ	बजेटबाट विरतै फैसलालाई गुणस्तरीय बनाउने	रु. २४,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
	ङ	फिडब्याक, प्रतिवेदन, फैसला र अदालत सेवालाई गुणस्तरीय बनाउन थपको सेवालाई परिचालन गरी सरोकार बनाउने	रु. २४,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
	च	मसलन्दा	रु. ४०,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
रपनीति ३:	क	विज्ञा समूह छलफल	रु. ४०,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
	ख	सरोकारवालासँग छलफल	रु. ४०,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
	ग	डि.एम.एम. (फिडब्याक भण्डार)	रु. ३४०	३ महिना	३ जना	१	१													
	घ	प्रतिवेदन तयारी	रु. ४०,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
	ङ	वित्ता र उपरवेदन बजेटबाट भाएका गुणस्तरीय फैसलाहरूको प्रकाशन गर्ने व्यवस्था गर्ने	रु. १,२००	२ तह	४ वर्ष	१००० प्रति														
	च	बजेटबाट भाएका फैसलाहरू प्रति सजुदाको स्तर उन्नत उपरवेदन गर्ने प्रवृत्तिको ब्यवस्था गरी वार्षिक सभा प्रकाशन गर्ने परिचालन गरी	रु. ३०,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
रपनीति ४:	क	व्यापिक प्रशिक्षण, बजेटबाट प्राप्त हुने सेवा एवं सुविधाहरू र शुद्धको कारवाही बन्दाका बारेमा जलकारी प्रवाह गराउने प्रणाली स्थापना गर्ने	रु. ३४०	१ पटक	४ वर्ष	१														
	ख	वित्तीय बजेट	रु. ३०,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
	ग	कार्य समूह खर्च	रु. ४,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
	घ	मसलन्दा	रु. ३४०	१ पटक	४ वर्ष	१														
	ङ	परामर्श सेवा	रु. ४०,०००	१	४ वर्ष	१२ अदालत	४,०००													
	च	डिजी इन्फोमेटिभ प्रणाली स्थापना गर्ने	रु. २०,०००	१ पटक	१ वर्ष	१२ अदालत	२,०००													
रपनीति ५:	क	व्यापिक प्रशिक्षण र प्रणाली बारे सुनुवाएका विभिन्न वाहिरलेका बजेटबाट प्राप्त हुने सेवा एवं सुविधाहरू र शुद्धको कारवाही बन्दाका बारेमा जलकारी प्रवाह गराउने प्रणाली स्थापना गर्ने	रु. ४०,०००	१ पटक	१ वर्ष	१२ अदालत	४,०००													
	ख	सामाजिक सेवाका Public Outreach कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	रु. ४०,०००	१ पटक	१ वर्ष	१२ अदालत	४,०००													
	ग	कार्य समूह खर्च	रु. ३४०	१ पटक	१ वर्ष	१														
	घ	मसलन्दा	रु. ३४०	१ पटक	१ वर्ष	१														
	ङ	कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सम्पादित भेट व्याख्यानलाई बाँडेर (प्रशिक्षण)	रु. ५,०००	१ दिन	३ जना	८	४२													
	च	तोलिम तयारी	रु. १०,०००	१ पटक	१ वर्ष	८	२०													
रपनीति ६:	क	सहभागी खर्च (सोत व्यस्तिसमेत)	रु. ३४,०००	१ पटक	३० जना	८	२०													
	ख	प्रतिवेदन तयारी	रु. १०,०००	१ पटक	१ वर्ष	८	२०													
	ग	प्रशासन प्राप्त सोत व्यस्तिसमेत विभिन्न सुनुवालाई सजिल गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	रु. ४,०००	२ वटा	४ वर्ष	१२ अदालत	४,०००													
	घ	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च	रु. ४,०००	२ वटा	४ वर्ष	१२ अदालत	४,०००													
	ङ	कार्य समूह खर्च	रु. ४,०००	३ महिना	३ जना	१	१													
	च	मसलन्दा	रु. ४,०००	३ महिना	३ जना	१	१													

ख	विवरण र पुनरावेदन अवसलता न्यायाधीशासन गृहका पत्रहरूको अन्तरीक्रिया गर्ने पाउने Meet the Judge प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने	₹.	₹.८८७	₹.५५२	₹.५५२	₹.५५२	₹.५५२	₹.५५२	₹.५५२	₹.५५२			
अ	अन्तरीक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	₹.	₹.५००	X	₹.१२	खुलाफल	X	₹.५	वर्ष	X	₹.५५२	₹.५५२	₹.५५२
क	रणनीति ५: को अन्तर्गत	₹.	₹.५००,०००	X	₹.१	वटा	X	₹.५	वर्ष	X	₹.५००,०००	₹.५००,०००	₹.५००,०००
क	न्यायिक प्रशिक्षण र काम कारवाहीसम्बन्धी आधारभूत जानकारी प्रवाहका लागि आम सञ्चारका माध्यमहरूद्वारा फर्म कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	₹.	₹.५००,०००	X	₹.१	वटा	X	₹.५	वर्ष	X	₹.५००,०००	₹.५००,०००	₹.५००,०००
ख	कार्यक्रम उत्पादन तथा सञ्चालन	₹.	₹.४०,०००	X	₹.२४	महिना	X	₹.५	वर्ष	X	₹.४,००,०००	₹.४,००,०००	₹.४,००,०००
ग	वृत्तचित्र निर्माण	₹.	₹.१००,०००	X	₹.२४	महिना	X	₹.५	वर्ष	X	₹.१,२०,०००	₹.१,२०,०००	₹.१,२०,०००
घ	रैडियो कार्यक्रम निर्माण तथा प्रसारण	₹.	₹.१००,०००	X	₹.२४	महिना	X	₹.५	वर्ष	X	₹.१,२०,०००	₹.१,२०,०००	₹.१,२०,०००
ङ	टेलिभिजन कार्यक्रम निर्माण तथा प्रसारण	₹.	₹.१००,०००	X	₹.२४	महिना	X	₹.५	वर्ष	X	₹.१,२०,०००	₹.१,२०,०००	₹.१,२०,०००
च	न्यायिक सूचना सम्प्रेषणलाई प्रभावकारी बनाउन प्रत्येक तहका अवालतसँग सञ्चारकर्मीहरूसँग अन्तरीक्रिया गर्ने	₹.	₹.५,०००	X	₹.२	खुलाफल	X	₹.५	वर्ष	X	₹.५,०००	₹.५,०००	₹.५,०००
छ	अन्तरीक्रिया / खुलाफल	₹.	₹.५,०००	X	₹.२	खुलाफल	X	₹.५	वर्ष	X	₹.५,०००	₹.५,०००	₹.५,०००
ज	रणनीति ५: को अन्तर्गत	₹.	₹.२०,९२०	₹.२०,९२०	₹.२०	₹.२०	₹.२०	₹.२०	₹.२०	₹.२०	₹.२०,९२०	₹.२०,९२०	₹.२०,९२०
झ	सबै ५ को अन्तर्गत	₹.	₹.४८,५०७	₹.४८,५०७	₹.४८	₹.४८	₹.४८	₹.४८	₹.४८	₹.४८	₹.४,८५,५०७	₹.४,८५,५०७	₹.४,८५,५०७
ञ	मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनाको अन्तर्गत	₹.	₹.५९,४०४	₹.५९,४०४	₹.५९	₹.५९	₹.५९	₹.५९	₹.५९	₹.५९	₹.५,९४,००४	₹.५,९४,००४	₹.५,९४,००४

क्र	विवरण	प्रकार	संख्या	लागत (रु.)	विवरण	संख्या	लागत (रु.)	कुल
I	सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारको वित्तिय बजेट	सामान्य	१	१५,५००		१	१५,५००	१५,५००
II	बाह्य समूह खर्च	सामान्य	३	३,०००		३	३,०००	३,०००
III	मसलन्दा	सामान्य	३	५,०००		३	५,०००	५,०००
IV	परामर्श/बैठक	सामान्य	२	२,०००		२	२,०००	२,०००
V	प्रतिवेदन तयारी	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
I	बाह्य समूह खर्च	सामान्य	१	३,०००		१	३,०००	३,०००
II	मसलन्दा	सामान्य	३	५,०००		३	५,०००	५,०००
III	परामर्श/बैठक	सामान्य	२	२,०००		२	२,०००	२,०००
IV	प्रतिवेदन तयारी	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
I	प्रकाशन खर्च	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
II	कर्मचारी भत्ता	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
III	आवृत्तिय सञ्चालन खर्च	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
IV	परामर्श/बैठक	सामान्य	२	२,०००		२	२,०००	२,०००
V	प्रतिवेदन तयारी	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
I	प्रकाशन खर्च	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
II	कर्मचारी भत्ता	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
III	आवृत्तिय सञ्चालन खर्च	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
IV	परामर्श/बैठक	सामान्य	२	२,०००		२	२,०००	२,०००
V	प्रतिवेदन तयारी	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
I	कर्मचारी भत्ता	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
II	आवृत्तिय सञ्चालन खर्च	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
III	परामर्श/बैठक	सामान्य	२	२,०००		२	२,०००	२,०००
IV	प्रतिवेदन तयारी	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
V	कर्मचारी भत्ता	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
VI	आवृत्तिय सञ्चालन खर्च	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
VII	परामर्श/बैठक	सामान्य	२	२,०००		२	२,०००	२,०००
VIII	प्रतिवेदन तयारी	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
VII	कर्मचारी भत्ता	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
VIII	आवृत्तिय सञ्चालन खर्च	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
IX	परामर्श/बैठक	सामान्य	२	२,०००		२	२,०००	२,०००
X	प्रतिवेदन तयारी	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
IX	कर्मचारी भत्ता	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
X	आवृत्तिय सञ्चालन खर्च	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००
XI	परामर्श/बैठक	सामान्य	२	२,०००		२	२,०००	२,०००
XII	प्रतिवेदन तयारी	सामान्य	१	५,०००		१	५,०००	५,०००

६.३: रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको वर्षगत प्रक्षेपण

क्र.सं.	विवरण	समयावधि				जम्मा रकम ०७१/७६
		०७१/७२	०७२/७३	०७३/७४	०७४/७५	
क	मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण					
लक्ष्य १ :	न्याय सम्पादनको कार्यलाई छिटोछिटो हुल्याउने	२,२७५	१,५१०	१,५१०	१,५१०	९,५१५
रणनीति ४:	सुपरीवेक्षण एवं निरीक्षणको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने					९,५१५
लक्ष्य १ को जम्मा		२,२७५	१,५१०	१,५१०	१,५१०	९,५१५
लक्ष्य २:	न्यायिक प्रक्रियालाई अनुमानयोग्य बनाउने					५००
रणनीति १:	मुद्दामा हुने समयबद्ध कारवाहीको जानकारी हुने प्रणाली लागू गर्ने	५००				५००
रणनीति २:	मुद्दाको कारवाहीका लागि निर्धारण गरिने समयतालिकाको परिपालना हुने स्थिति कायम गर्ने	५,०१२	५,६७२	५,६७२	५,६७२	२७,७००
लक्ष्य २ को जम्मा		५,५१२	५,६७२	५,६७२	५,६७२	२८,२००
लक्ष्य ३	न्याय प्रणालीलाई पहुँचयोग्य बनाउने					
रणनीति १:	न्यायिक सेवामा लाग्ने गरेका दस्तुरहरू पुनरावलोकन गरी आर्थिक रूपमा विपन्न नागरिकहरूका लागि सुलभ व्यवस्था गर्ने		२,०९०			२,०९०
रणनीति २:	न्यायिक कार्यविधिलाई सरल बनाउने	९,५१५	६,८६५	६,२५०	६,२५०	३५,१३०
रणनीति ३:	अदालतबाट प्रदान गरिने कानूनी सहायता प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाउने	४,६००	४,६००	४,६००	४,६००	२३,०००
रणनीति ४:	मेलमिलाप प्रक्रियाद्वारा विवाद समाधान गर्ने प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने	५,४५५	३,६८०	३,६८०	३,६८०	२०,१७५
रणनीति ५:	अदालतका भौतिक सुविधाहरूलाई सेवाग्राहीहरूको आवश्यकताअनुसार बनाउने	११,०४०	११,०४०	११,०४०	११,०४०	५५,२००
लक्ष्य ३ को जम्मा		३०,६१०	२८,२७५	२५,५७०	२५,५७०	१३५,५९५
लक्ष्य ४:	न्यायपालिकाप्रतिको आस्था र विश्वास अभिवृद्धि गर्ने					
रणनीति १:	न्यायपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवालाई गुणात्मक बनाउने	२२,८५०	४,७२५	३,५६०	३,५६०	३८,७१५
रणनीति २:	न्यायिक प्रक्रिया, अदालतबाट प्राप्त हुने सेवा एवं सुविधाहरू र मुद्दाको कारवाही अवस्थाका बारेमा जानकारी प्रवाह गराउने प्रणाली स्थापना गर्ने	१२,७५०	५,०६०	५,०६०	५,०६०	३२,९९०
रणनीति ४:	न्यायिक प्रक्रिया र प्रणाली बारे समुदायका विभिन्न वर्गहरूसँग अन्तरसंबन्ध गर्ने प्रणालीको स्थापना गर्ने	१,८८७	३,६५४	३,६५४	३,६५४	१६,५०३
रणनीति ५:	न्यायिक सूचना प्रवाह प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने	२०,९२०	२०,९२०	२०,९२०	२०,९२०	१०४,६००
लक्ष्य ४ को जम्मा		५८,४०७	३४,३५९	३४,१९४	३४,१९४	१९२,३४८

६६. हजारमा

ख	मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनाको जम्मा	१६,८०४	७०,११६	६६,२४६	६६,२४६	६६,२४६	३६५,६५८
सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण							
६.२.१	योजना कार्यान्वयन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने	१०,४७५	२,४४५	२,४४५	२,४४५	२,४४५	२०,२५५
६.२.२	मुद्दा व्यवस्थापन पद्धतिमा सुधार गर्ने	४४,०३०	२५,५०५	२३,९४५	२८,९४५	२३,९४५	१४६,३७०
६.२.३	मानव संसाधन व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने	१,४१,९४९	१३१,८८४	१२५,७११	१३१,०१६	१२५,०१६	६५५,५७६
६.२.४	अदालतहरूको भौतिक पुर्वाधार विकास गरी आधुनिक मापदण्ड	१,४१२,९३१	१,२७१,९२१	१,२३५,९२१	१,२३०,९२१	१,२३०,९२१	६,३८२,९१५
६.२.५	अदालत व्यवस्थापनमा सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई	६०,१००	४२,०७०	४६,८२०	४१,८२०	४१,८२०	२३२,६३०
६.२.६	न्यायिक स्वतन्त्रता र स्वायत्तताका मूल्यहरूको जगेर्ना गर्ने	४५०		२५०			७००
६.२.७	न्यायिक उत्तरदायित्व र उत्पादकत्व बृद्धि गर्ने	२,०६०	२००	२००	२००	२००	२,८६०
६.२.८	न्याय क्षेत्रका सरोकारवालाहरूसँगको सम्बन्ध र समन्वयलाई सुदृढ गर्ने	११,६९५	७,०५०	६,९९०	६,९९०	६,९९५	३९,७२०
६.२.९	न्याय र कानूनसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान एवं प्रकाशन तथा कानूनी सुधार प्रक्रियालाई निरन्तरता दिने	२,८२७,४९२	२,४४३,८४२	२,४७१,८४२	२,४६१,८४२	२,४६१,८४२	१२,७६६,८६०
सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनाको जम्मा							
		४,५११,१८२	४,०२४,९१७	३,९१४,१२४	३,९०४,१७९	३,९३३,१८४	२०,२४७,५८६
रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बर्षगत बजेटको जम्मा		४,६०७,९८६	४,०९५,०३३	३,९८०,३७०	३,९७०,४२५	३,९५९,४३०	२०,६१३,२४४

प्रक्षेपित बजेटको सारांश

क.सं.	विवरण	समयावधि				जम्मा रकम
		०७१/७२	०७२/७३	०७३/७४	०७४/७५	
क	मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनाको जम्मा	९६,८०४	७०,११६	६६,२४६	६६,२४६	३६५,६५८
ख	सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनाको जम्मा	४,५११,१८२	४,०२४,९१७	३,२१४,१२४	३,८०४,१७९	२०,२४७,५८६
	मूल रणनीतिहरू र सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनाका लागि कुल जम्मा	४,६०७,९८६	४,०९५,०३३	३,९८०,३७०	३,९७०,४२५	२०,६१३,२४४

रु. हजारमा

२०,६१३,२४४

मूल रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनाको जम्मा ३६५,६५८,००० ३६ करोड ५६ लाख ५८ हजार

सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनाको जम्मा २०,२४७,५८६,००० २० अरब २४ करोड ७५ लाख ८६ हजार

मूल रणनीतिहरू र सहयोगी रणनीतिहरूको कार्यान्वयन योजनाका लागि कुल जम्मा २०,६१३,२४४,००० २० अरब ६१ करोड ११ लाख ५४ हजार

परिच्छेद-७

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा रहेका जोखिमहरू र जोखिम न्यूनीकरणको योजना

७.१: विगत योजनाका जोखिमको स्थिति र न्यूनीकरणकालागि गरिएका प्रयासहरूको विश्लेषण

प्रत्येक योजना कार्यान्वयनमा केही न केही जोखिमहरू हुन्छन् । आजको अन्तरनिर्भर युगमा त्यो स्वभाविक पनि छ । त्यसैले दोस्रो योजना निर्माण गर्दा नै उक्त योजना कार्यान्वयनमा रहेका जोखिमहरूको पहिचान गरिनुका साथै ती जोखिमहरू न्यूनीकरणका उपायहरूको प्रक्षेपणसमेत गरिएका थियो । दोस्रो योजनामा पहिचान गरिएका जोखिमहरूको स्थिति र न्यूनीकरणका उपायहरूको कार्यान्वयन अवस्थालाई देहायबमोजिम उल्लेख गरिएको छ :

- सरकारी क्षेत्रबाट आवश्यक बजेट तथा स्रोत साधनहरू प्राप्त नभएको अवस्थामा पनि योजनाका क्रियाकलापहरू प्रभावित हुन नदिनका लागि योजनामा दातृ निकायसँग सहयोग र समन्वयको प्रयास गरिने उपायको प्रक्षेपण गरिएको थियो । सरकारी क्षेत्रबाट योजनामा प्रक्षेपण गरिएबमोजिमको बजेट तथा स्रोतसाधनहरू प्राप्त नभएको तर योजनामा निर्धारण गरिएअनुरूप दातृ निकायहरूसँग समन्वय हुन सकेको भने पाइएन । योजनामा दातृ निकायहरूसँगको सहकार्यलाई समन्वय गर्न गठित समितिलाई प्रभावकारी बनाउने विषयलाई रणनीतिक क्रियाकलापको रूपमा उल्लेख गरिए पनि उक्त समितिको बैठक नै बस्न सकेको पाइएन । केही दातृ निकायहरू न्यायिक क्षेत्रमा क्रियाशील रहेको भए पनि न्यायपालिकाको रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका सन्दर्भमा ती दातृ निकायहरूलाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्न सकेको पाइएन ।
- न्यायिक काम कारवाहीमा सुधारका लागि नयाँ कानूनहरू निर्माण गर्नुपर्ने अवस्था रहेको तर कानून निर्माणको कार्य कार्यपालिका र व्यवस्थापिकाबाट हुनु पर्ने अवस्था भएकाले यसलाई पनि दोस्रो योजनामा जोखिमका रूपमा राखिएको थियो । त्यसको न्यूनीकरणका लागि न्यायपालिकाले आफ्नो तहबाट गर्न सकिने कार्यविधि कानून, नियम समेतको निर्माण र संशोधन यथासमयमा गर्ने र कार्यपालिका तथा व्यवस्थापिकाबाट गर्नुपर्ने कार्यका लागि निरन्तर संवाद र समन्वय गर्ने उल्लेख गरेको थियो । दोस्रो योजना अवधिमा सर्वोच्च अदालत नियमावलीमा ४ पटक, पुनरावेदन अदालत नियमावलीमा ३ पटक र जिल्ला अदालत नियमावलीमा ४ पटक संशोधन गरेर न्यायपालिकाले आफ्नो तहबाट हुने कार्यविधिमा सुधार गरेको तर कार्यपालिका एवं व्यवस्थापिकाबाट हुनुपर्ने कानूनको निर्माण र संशोधनका लागि रणनीतिक उपायको ९.३ तथा मध्यावधि मूल्याङ्कनपछिको विशेष रणनीतिक उपाय ६.३ मा प्रस्तावित कानून निर्माण र संशोधनका लागि कार्यपालिका र व्यवस्थापिकासँग यथोचित संवाद हुन सकेको पाइएन । फौजदारी तथा देवानी संहिता तथा कार्यविधिको मस्यौदाहरू व्यवस्थापिका संसद समक्ष पेश भएको भएपनि आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी पारित हुन सकेको देखिएन ।
- दोस्रो योजनाले प्रक्षेपण गरेबमोजिमको लक्ष्य हासिल गर्ने सम्बन्धमा न्यायाधीश र कर्मचारीहरूको दरबन्दी पूर्ति हुन नसक्ने अवस्थालाई पनि जोखिमको रूपमा औल्याइएको थियो । उक्त जोखिम न्यूनीकरणका लागि न्याय परिषद्, न्याय सेवा आयोग तथा लोक सेवा आयोगसँग निरन्तर समन्वय गरिने कुरा उल्लेख गरिएको थियो । योजना अवधिमा न्यायाधीशको दरबन्दी रिक्त रहेको लामो अवधिसम्म पूर्ति हुन नसकेको कारण कार्य सम्पादनमा प्रभाव परेको र पछिल्लो अवधिमा जिल्ला र पुनरावेदन तहमा उल्लेख्य संख्यामा न्यायाधीशहरूको नियुक्ति हुन सकेको भएपनि सर्वोच्च अदालतमा लामो अवधिसम्म न्यायाधीशहरूको पूर्ति हुन नसक्दा मुद्दाको फछ्यौट कार्यमा प्रभाव पर्न गएको देखियो । सर्वोच्च अदालतमा फछ्यौट हुन बाँकी मुद्दाको संख्या दोस्रो योजना लागू भएको शुरुको वर्ष अर्थात् आ.व. २०६६/६७ मा ९,५४० रहेको अवस्थाबाट २०७० सालको चैतमा त्यस्तो संख्या घट्नुको सट्टा बढेर १७,८७० पुगेको अवस्था छ । मुद्दाको कार्यबोझ बढी

भएका ११ वटा जिल्ला अदालतहरू र पुनरावेदन अदालत पाटनमा विशेष अभियान सञ्चालन गर्ने उल्लेख भएको र ती अदालतहरूमा कम्तीमा दरबन्दी अनुसारका पदहरू रिक्त नहुने गरी जनशक्ति उपलब्ध गराउने उल्लेख गरिएकोमा सो अनुसार हुन सकेको पाइएन । लोक सेवा आयोगबाट विज्ञापन भएकोमा न्याय समूहका लागि आवश्यक संख्यामा उम्मेदवारसम्म पनि नपाइएको अवस्थाले दरबन्दी पूर्तिको जोखिम आगामी योजनाको सन्दर्भमा समेत अझ बढी गम्भीर विषय बनेको छ ।

- दोस्रो योजना कार्यान्वयनका सन्दर्भमा अर्को जोखिमको रूपमा सुरक्षा व्यवस्थाको प्रभावकारिताको विषयलाई उल्लेख गरिएको थियो । यस सम्बन्धमा विभिन्न तहका न्याय क्षेत्र समन्वय समिति मार्फत सम्बन्धित सुरक्षा निकायहरूसँग समन्वयका प्रयासहरू भएको र न्यायिक काम कारवाहीको प्रभावकारिताका लागि मिति २०७०।०२।०२ मा १७१४ संख्यामा विभिन्न तहका प्रहरी कर्मचारीहरूको दरबन्दी स्वीकृत भई आएको पाइएको छ । तथापि, आवश्यक पूर्वाधारको अभावका कारण ती जनशक्तिको व्यवस्थापन र प्रयोगलाई प्रभावकारी बनाउन सकिएको छैन ।
- राजनीतिक कारणहरूले पनि न्यायपालिकाको कार्य सम्पादनमा प्रभाव पर्न सक्ने जोखिम योजनामा उल्लेख गरिएको थियो । वि सं २०७० को मङ्सिर महिनामा देशमा आम निर्वाचनको घोषण गरिएको र निर्वाचनमा अधिकांशतः निर्वाचन अधिकृतका रूपमा जिल्ला न्यायाधीशहरू खटाइएको कारणले योजनाको पछिल्लो आर्थिक वर्षको कार्य सम्पादनमा प्रत्यक्षतः प्रभाव परेको पाइएको छ । यो प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्नेतर्फ पर्याप्त ध्यान पुग्न सकेको पाइएन ।
- सरोकारवालाहरूसँगको सहयोग र समन्वय अभिवृद्धि गर्न नसकिएमा योजनाले अपेक्षा गरेको लक्ष्य हासिल हुन नसक्ने भएकाले ती निकायसँगको अन्तरक्रिया र छलफललाई तीव्रता दिनु पर्ने उल्लेख गरिएकोमा अपेक्षाकृत रूपमा त्यसप्रकारको कार्य हुन सकेन । समन्वयको महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा रहेको समन्वय समितिको बैठक सर्वोच्च अदालतमा आ. व. २०६६/६७ मा एक पटक पनि बस्न सकेन । अन्य अदालतहरूमा पनि न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको बैठक नियमितरूपमा बस्न नसकेको देखियो ।
- हरेक नयाँ योजना, काम कुरा र शैलीलाई स्वाभाविकरूपमा लिने र तिनीहरूप्रति स्वामित्व ग्रहण गरी कार्यान्वयन गर्नेहरूको संख्या ज्यादै न्यून रहने गर्छ । न्यायपालिकामा योजनाबद्ध सुधार प्रक्रिया स्वयंमा एउटा नौलो अभ्यास थियो । योजना आफैमा परिवर्तन व्यवस्थापनको माध्यमसमेत रहेको सन्दर्भमा यसप्रति सबैको सकारात्मक सोच विकास गरी सामूहिकताको आधारमा योजना कार्यान्वयनमा लाग्ने वातावरण सिर्जना गर्न परिवर्तन प्रतिरोध न्यूनीकरण गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई योजनामा महत्वका साथ औल्याइएको थियो । योजनाको आवश्यकता, सान्दर्भिकता र औचित्यका बारेमा आमरूपमा जानकारी गराई यसप्रति सकारात्मक भाव सिर्जना गर्ने प्रयासहरू भएपनि अपेक्षाकृत रूपमा त्यस प्रकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुन सकेनन् ।
- योजना प्रारम्भ भएदेखि यताको अदालतको कार्य सम्पादन क्षमतालाई हेर्दा वार्षिक करिब ४.५ प्रतिशतका दरले क्षमता वृद्धि भइरहेको तथ्य मुद्दा फछ्यौट संख्यामा हुने गरेको वार्षिक वृद्धिले देखाउँदछ । यस प्रकारको वृद्धि सधैं र स्वतः भइरहने अवस्था हुँदैन । यसका लागि कार्यबोझको आधारमा न्यायाधीश संख्या थप गर्न एउटा उपाय हुन सक्ने सन्दर्भमा जिल्ला र पुनरावेदन अदालतहरूमा थप केही न्यायाधीशहरूको नियुक्ति भएको भए पनि भौतिक सुविधालगायत अनुकूल कार्य वातावरण निर्माण हुन नसक्दा कार्य सम्पादन प्रभावित भइरहेको छ ।

समग्रमा, रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा जोखिमहरू रहनु अस्वाभाविक होइन । साथै, कतिपय जोखिमहरू न्यूनीकरणका लागि प्रयासहरू गर्दा गर्दै पनि उपलब्धी हासिल नहुने अवस्था पनि रहन सक्दछ । तर, जोखिमहरू पहिचान गरेर पनि न्यूनीकरणका लागि कुनै प्रयासहरू हुँदैन भने जोखिमको पहिचान गर्नु नै निरर्थक हुन्छ । जोखिम न्यूनीकरणका लागि योजना अवधिमा भएका प्रयासहरूको विश्लेषण गर्दा त्यति सन्तोषजनक अवस्था देखिँदैन । यस अवस्थालाई आगामी योजनाको कार्यान्वयनका सन्दर्भमा गम्भीरताका साथ लिनुपर्ने आवश्यकता छ ।

७.२: तेस्रो रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा रहेका जोखिमहरू

रणनीतिक योजनामा निर्धारित क्रियाकलापहरू योजनाले परिकल्पना गरेअनुरूप कार्यान्वयन हुन सकेमा मात्र प्रक्षेपित लक्ष्यहरू हासिल गर्न सकिन्छ। निश्चितरूपमा कुनै नयाँ कुरा गर्दा अथवा पहिले देखि गरिआएको कुनै कुरा नयाँ ढङ्गबाट गर्दा त्यसले थप स्रोतसाधन, प्रतिबद्धता र थप प्रयासहरू खोज्दछ। अझ न्यायपालिकाको सन्दर्भमा कुरा गर्दा यसका लागि आवश्यक पर्ने बजेट र स्रोतसाधन सरकार वा अन्य निकायसँग निर्भर रहनुपर्ने अवस्था छ। प्रतिबद्धताको स्तर पनि छिट्टै र सहजै बढ्न सक्दैन। त्यसका लागि गरिने प्रयास पनि नेतृत्व क्षमता, कार्य क्षमता र समन्वय क्षमतामा निर्भर रहने कुराहरू हुन्। यसका अतिरिक्त न्यायपालिकाको कार्य वातावरणमा आउने परिवर्तन, नयाँ संवैधानिक व्यवस्थाबाट निर्माण हुन सक्ने नविनतम् परिस्थिति तथा देशको राजनीतिक, आर्थिक एवं सामाजिक अवस्था आदि कुराहरूले पनि न्यायपालिकाका काम कारवाहीहरू प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपले प्रभावित हुन सक्ने सम्भावनाहरू रहन्छन्। आजको संक्रमणकालीन अवस्थालाई ध्यानमा राख्दा नेपालको न्यायपालिकाका हकमा यी सम्भावनाहरू अझ बढी पेचिला छन्। त्यसैले तेस्रो रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनलाई केन्द्रमा राख्दा यसको कार्यान्वयनका चरणमा आउने जोखिमहरूको पहिचान गरी ती जोखिमहरूको न्यूनीकरणका उपायहरूतर्फ पनि ध्यान जानु सान्दर्भिक हुने देखिन्छ। तेस्रो रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका क्रममा आउने सम्भावित जोखिमहरू देहाय बमोजिम देखिएका छन् :

- विगत योजना अवधिमा जस्तै यो योजना अवधिमा पनि रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि प्रक्षेपण गरिएको तुलनामा आवश्यक बजेट एवं स्रोतसाधन प्राप्त नहुने जोखिम बढी छ। आवश्यक बजेट एवं स्रोत साधन प्राप्त नभएको कारण रणनीतिक योजनामा उल्लेख गरिएका क्रियाकलापहरू सम्पन्न हुन सकेनन् भने अपेक्षित नतिजा हासिल हुन सक्दैन।
- योजनामा निर्धारित न्याय प्रणालीलाई छिटोछरितो र पहुँचयोग्य बनाउनेलगायतका लक्ष्यहरू प्राप्तिका लागि कतिपय प्रचलित कानून र कार्यविधिहरूमा सुधार गर्नु पर्ने तथा नयाँ कानून र कार्यविधिहरू निर्माण गर्नुपर्ने अवस्था छ। यी कार्यहरू न्यायपालिकाबाट मात्र सम्पादन हुने सक्ने विषयहरू होइनन्। कानून र कार्यविधिमा संशोधन र परिमार्जनको कार्य कार्यपालिका र व्यवस्थापिकाबाट सम्पादन हुनुपर्ने विषयहरू हुन्। न्यायपालिकाले प्रस्ताव गरेबमोजिम कार्यपालिका र व्यवस्थापिकाबाट समय मै आवश्यक कानूनहरूको परिमार्जन र निर्माण हुन सकेन भने न्यायपालिकाले जतिसुकै प्रयासहरू गरे पनि ती कानून र कार्यविधिले असर पार्ने विषयमा अपेक्षित नतिजाहरू हासिल हुन सक्दैनन्। विगत अनुभवहरूलाई हेर्दा कार्यपालिका र व्यवस्थापिकाबाट समयमा नै त्यसप्रकारको सहयोग प्राप्त हुने कुरा जोखिमयुक्त रहेको छ।
- प्रस्तुत योजनामा लक्ष्यहरूको निर्धारण गर्दा न्यायपालिकाको संगठनात्मक संरचनालाई पूर्ण क्षमतामा परिचालन गर्न सकिन्छ भन्ने अनुमानमा आधारित भएर निर्धारण गरिएको छ। न्यायपालिकाको कुनै पनि तहमा दरबन्दी बमोजिमको न्यायाधीश र कर्मचारीहरूको पदपूर्ति यथासमयमा हुन सकेन भने लक्ष्यअनुरूपको उपलब्धि हासिल हुन सक्दैन। विगत वर्षहरूको अनुभवबाट आगामी वर्षहरूमा पनि आवश्यकता अनुरूप न्यायाधीश र कर्मचारीहरूको पदपूर्ति यथासमयमा नहुन सक्ने जोखिम प्रबल छ।
- बन्द, हडताल, द्वन्द्व, आन्दोलन र निर्वाचन जस्ता कारणहरू परी न्यायपालिकाको काम कारवाही नियमित सञ्चालन हुन नसक्ने परिस्थिति निर्माण भएमा न्यायपालिकाको कार्य सम्पादनमा पनि प्रतिकूल प्रभाव पर्ने निश्चित छ। मुलुक अहिले संक्रमणकालीन अवस्थामा रहेको परिप्रेक्ष्यमा यस प्रकारको अवस्था सिर्जना हुन सक्ने जोखिम बढी छ।
- न्यायपालिकाको प्रस्तुत योजना निर्माण गर्दा यसका सरोकारवाला निकाय र वर्गका व्यक्तिहरूसँग पर्याप्त परामर्श र छलफल गरिएको भए पनि त्यसबाट मात्रै योजनाको कार्यान्वयनमा सबै निकाय र वर्गको सहयोग प्राप्त हुन्छ भन्ने अवस्था छैन। न्यायिक काम कारवाहीको स्वभावबाट पनि यी कार्यहरू न्यायपालिकाको एक्लो प्रयासबाट मात्र सम्पन्न हुन सक्ने प्रकृतिका छैनन्। त्यसैले सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सकारात्मक सहयोग प्राप्त हुन सकेन भने योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष्यहरू अपेक्षित मात्रामा प्राप्त नहुन सक्ने जोखिम विद्यमान छ। विगतको अनुभवका

आधारमा सरोकारवाला निकायहरूसँगको सहयोग र समन्वय अभिवृद्धिका लागि थप प्रयास गरिएन भने ती निकायहरूको सहयोग र समन्वयमा अभिवृद्धि नहुने जोखिम छ ।

- योजना कार्यान्वयनप्रति न्यायपालिकामा कार्यरत् सहायक स्तरका कर्मचारीहरू देखि नीति निर्माण तहमा कार्यरत् न्यायाधीश र उच्च प्रशासकीय अधिकृतहरूसम्म रणनीतिक प्रतिबद्धता निर्माण हुनु आवश्यक छ । विगतका अनुभवहरूबाट रणनीतिक योजना भन्दा भन्दै पनि योजना कार्यान्वयन प्रति रणनीतिक सोच र कार्यशैली अवलम्बन हुन सकेको नपाइएकोले आगामी योजना अवधिमा पनि यही प्रवृत्ति पुनरावृत्ति हुने जोखिम रहेको छ ।
- प्रस्तुत योजना वर्तमान संविधान र कानूनद्वारा प्रदत्त न्यायपालिकाको कार्यदेश र क्षेत्राधिकार तथा संरचना र स्वरूपलाई आधार मानेर तयार गरिएको हो । मुलुकमा नयाँ संविधान निर्माणको कार्य हुन गइरहेको सन्दर्भमा न्यायपालिकाको संरचना, स्वरूप र क्षेत्राधिकारमा पनि यही योजना अवधिभित्र परिवर्तन हुन सक्ने सम्भावना छ । न्यायपालिकामा हुने संरचनागत र अन्य परिवर्तनले हाल निर्धारित लक्ष्य र प्राथमिकताहरू प्रभावित हुने जोखिम रहेको छ ।
- योजनामा निर्धारित लक्ष्यहरू हाल न्यायपालिकालाई प्रदत्त क्षेत्राधिकारअन्तर्गत पर्न सक्ने सम्भावित मुद्दाहरूको संख्या र कार्यबोझका आधारमा तय गरिएका हुन् । भविष्यमा हुने कानूनी र नीतिगत परिवर्तनको फलस्वरूप अप्रत्यासित संख्यामा मुद्दाको कार्यबोझ बढ्ने स्थिति भएमा निर्धारित संख्या र प्रतिशतमा मुद्दाको फछ्यौट हुन नसक्ने जोखिम रहेको छ । अहिले कै हिसाबमा पनि प्रत्येक वर्ष करिब १३ प्रतिशतका दरले थप नयाँ मुद्दा दर्ता हुने प्रवृत्ति देखिएको छ । यही प्रवृत्ति कायम रहेमा पनि योजना अवधिको अन्तमा मुद्दाको लगतमा उल्लेख्य वृद्धि हुने र सो अनुपातमा जनशक्तिलगायत अन्य पूर्वाधारमा वृद्धि वा सुधार भएन भने लक्ष्यबमोजिमको प्रगति हासिल नहुने जोखिम बढी छ ।
- योजनाद्वारा आवश्यक भनी प्रक्षेपण गरिएबमोजिमको बजेट एवं स्रोत साधनहरू प्राप्त नहुने जोखिम छँदैछ, साथसाथै प्राप्त बजेट र स्रोतसाधनहरूको लगानी योजनाद्वारा निर्धारित प्राथमिकताका क्षेत्रहरूमा नहुने जोखिम पनि प्रबल छ । योजनाको प्राथमिकता र लगानीबीच तालमेल भएन भने पनि योजनामा प्रक्षेपण गरिएका लक्ष्यहरूको प्राप्तमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने निश्चित छ ।
- योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन त्यसको कार्यान्वयन अवस्थाको निरन्तर अनुगमनमा निर्भर रहने सन्दर्भमा कार्यान्वयन र अनुगमन संयन्त्रको प्रभावकारिता अपरिहार्य छ । योजना कार्यान्वयनको प्रभावकारी संयन्त्रबिनै योजना लागू गर्ने र लक्ष्यबमोजिमको उपलब्धि हासिल गर्ने कुरा क्याप्टेनबिनै जहाज उडाउने परिकल्पना जस्तो मात्र हुन्छ । विगत दश वर्षको अनुभवबाट प्रभावकारी योजना कार्यान्वयन संयन्त्र निर्माण हुन सकेको छैन । आगामी योजना अवधिमा पनि यो प्रवृत्तिले निरन्तरता पाउने जोखिम रहेको छ ।

७.३: जोखिम न्यूनीकरणको योजना

माथि उल्लिखित जोखिमहरू न्यूनीकरणका लागि योजना अवधिको शुरू वर्षदेखि नै देहायको योजना मुताबिक कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ :

जोखिम न्यूनीकरण योजना

क्र सं	जोखिम	न्यूनीकरणका लागि गर्नुपर्ने कार्य	समयावधि	जिम्मेवारी	प्रभावित हुने लक्ष्य
१	बजेट एवं स्रोतसाधनको उपलब्धतामा कमी	राष्ट्रिय योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालयका सम्बन्धित पदाधिकारीहरूसँग उच्चस्तरमा संवाद	प्रत्येक वर्ष	प्रधानन्यायाधीश/ रजिष्ट्रार	सबै लक्ष्यहरू
२	कानूनी सुधारको कार्यमा विलम्ब	कानून तथा न्याय मन्त्रालय एवं अन्य सम्बन्धित निकायसँग उच्च स्तरमा आवधिक संवाद	२०७१ भाद्र	प्रधानन्यायाधीश/ रजिष्ट्रार	लक्ष्य १ र ३

३	रिक्त दरबन्दी समयमा पूर्ति नहुने	<ul style="list-style-type: none"> ● न्यायाधीश पूर्तिका लागि न्यायपरिषद्सँगको समन्वय ● अधिकृत पद पूर्तिका लागि न्याय सेवा आयोग र लोक सेवा आयोगसँगको समन्वय ● रा प अ पद पूर्तिका लागि लोक सेवा आयोगसँगको समन्वय ● कार्यबोझ बढी भएका अदालतमा सरुवाद्वारा भए पनि तत्काल पूर्ति 	रिक्त हुना साथ	प्रधानन्यायाधीश/ रजिष्ट्रार/ सेस्तेदार	लक्ष्य १ र २
४	असुरक्षाका कारण न्यायिक कामकारवाहीमा अवरोध	सुरक्षा निकायसँग समन्वय	निरन्तर आवश्यकता अनुसार	प्रधानन्यायाधीश/ रजिष्ट्रार/ सेस्तेदार	लक्ष्य १, २ र ४
५	नेतृत्व वर्गमा रणनीतिक सौँच, कार्यशैली र कौशलको अभाव	सर्वोच्च अदालतका उच्च प्रशासकीय नेतृत्वमा रहेका पदाधिकारीहरूका लागि योजना कार्यान्वयनमा रहेको भूमिका, संवेदनशिलता र कार्यशैलीमा गर्नुपर्ने परिवर्तनका सम्बन्धमा योजनाविद्सँगको अन्तरक्रिया	२०७१ भाद्र	स अ रजिष्ट्रार/ योजना कार्यान्वयन सचिवालय	लक्ष्य सबै
६	सरोकारवालाहरूसँगको अपेक्षित सहयोग र समन्वयमा कमी	<ul style="list-style-type: none"> ● योजनाद्वारा निर्धारित लक्ष्यहरूका सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूलाई सूचना सम्प्रेषण ● योजना कार्यान्वयनमा सरोकार-वालाहरूबाट अपेक्षित भूमिकाका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया 	प्रत्येक वर्ष भाद्र महिना भित्र	स अ रजिष्ट्रार/ योजना कार्यान्वयन सचिवालय/ पु अ रजिष्ट्रार/ सेस्तेदार	लक्ष्य १, २, ३
७	स्रोत साधनको लगानी र योजनाका प्राथमिकताबीच तालमेलको अभाव	प्राप्त बजेट र स्रोत साधनहरूलाई योजनाका क्रियाकलापहरूसँग आबद्ध तुल्याउने	प्रत्येक वर्ष बजेट बाँडफाँड गर्दा	स अ रजिष्ट्रार/स्रोत साधन बाँडफाँड समिति	लक्ष्य १ र २
८	योजना कार्यान्वयन एवं अनुगमनका लागि प्रभावकारी संयन्त्रको अभाव	योजना कार्यान्वयन र अनुगमनका लागि प्रधानन्यायाधीशको प्रत्यक्ष मातहत रहने गरी शक्ति सम्पन्न उच्चस्तरीय संयन्त्र निर्माण	२०७१ भाद्र	प्रधानन्यायाधीश	सबै लक्ष्यहरू
९	परिवर्तनप्रतिको प्रतिरोध	परिवर्तन व्यवस्थापन सम्बन्धमा प्रशिक्षण	निरन्तर	रजिष्ट्रार/ सेस्तेदार	सबै लक्ष्यहरू
१०	योजनाप्रति स्वामित्वभावमा कमी	सम्पूर्ण न्यायाधीश र कर्मचारीहरूसम्म योजना सम्बन्धमा जानकारी सम्प्रेषण र अन्तरक्रिया	प्रत्येक वर्ष श्रावण	रजिष्ट्रार/ सेस्तेदार	सबै लक्ष्यहरू

अनुसूचीहरू

अनुसूची-१

मुद्दाको लगत, फछ्यौट र बाँकीको तुलनात्मक विवरण

आ व	लगत			फछ्यौट संख्या	बाँकी संख्या
	जिम्मेवारी सरी आएको संख्या	नयाँ दर्ता भएको संख्या	जम्मा		
२०६०/६१	६१,४९८	४८,६०४	१,१०,१०२	५४,६४४	५५,४५८
२०६५/६६	५६,९९५	५६,३०२	१,१३,२९७	५५,१६९	५८,१२८
२०६९/७०	६४,०२७	९०,२१३	१,५४,२४०	७७,७३९	७६,५०१

अनुसूची-२

दोस्रो योजना अवधिमा विभिन्न तहका अदालतहरूबाट लक्ष्यको तुलनामा मुद्दा फछ्यौट भएको विवरण
(२०६६ श्रावणदेखि २०७० चैत मसान्तसम्म)

अदालत	जम्मा लगत	फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्षित संख्या	जम्मा फछ्यौट संख्या	लक्ष्यको तुलनामा फछ्यौट प्रतिशत
जिल्लाअदालत	४,६१,०६९	२,९०,३२७	२,४५,३८७	८४.५२
पुनरावेदन अदालत	१,३८,४५१	९१,१०१	८०,४४०	८८.३
सर्वोच्च अदालत	९३,६३६	४६,८१८	२७,२४७	५८.२०

अनुसूची-३

पहिलो योजना लागू हुँदाको तुलनामा फैसला हुन बाँकी २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको संख्यात्मक विवरण

आ.व.	मुद्दाको लगत संख्या	जम्मा फछ्यौट संख्या	बाँकी संख्या	बाँकी मध्ये २ वर्ष नाघेका संख्या	कैफियत
२०६०/६१	११०१०२	५४६४४	५५४५८	११८४७	पहिलो योजना लागू हुनुभन्दा तत्कालअगाडिको वर्ष
२०६१/६२	१०५०३०	५२८२८	५२२०२	१०६४८	
२०६२/६३	१०१७१५	४४५२१	५७१९४	१०६४२	
२०६३/६४	१०७११९	५५०२१	५२०९८	९३२८	
२०६४/६५	१००६२७	४३६३२	५६९९५	१०६०७	
२०६५/६६	११३२९७	५५१६९	५८१२८	८९३०	
२०६६/६७	१२४०२१	६९२७०	५४७४१	५५९५	
२०६७/६८	१३०३१३	७२०९५	५८२१८	४३६२	
२०६८/६९	१४२४७३	७८४४६	६४४४६	४२३३	
२०६९/७०	१५४२४०	७७७३९	७७३६१	७२१३	

अनुसूची-४

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरू बाँकी नरहेका
जिल्ला अदालतहरूको विवरण

सि.नं.	अदालतको नाम	लगत संख्या	फछ्यौट संख्या	बाँकी संख्या
१	ताप्लेजुङ जिल्ला अदालत	४३५	२३०	२०५
२	पाँचथर जिल्ला अदालत	४१७	२१०	२०७
३	इलाम जिल्ला अदालत	४३९	२८६	१५३
४	तेह्रथुम जिल्ला अदालत	१६७	११२	५५
५	धनकुटा जिल्ला अदालत	२४१	१६६	७५
६	भोजपुर जिल्ला अदालत	१९८	१२८	७०
७	सोलुखुम्बु जिल्ला अदालत	१२४	९८	२६
८	उदयपुर जिल्ला अदालत	१०७१	५५२	५१९
९	रामेछाप जिल्ला अदालत	२४९	१४२	१०७
१०	चितवन जिल्ला अदालत	२४४४	१५८६	८५८
११	मकवानपुर जिल्ला अदालत	९९५	७९७	१९८
१२	रसुवा जिल्ला अदालत	४२	३१	११
१३	सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालत	५९१	४२२	१६९
१४	भक्तपुर जिल्ला अदालत	२१३५	१२९१	८४४
१५	गोरखा जिल्ला अदालत	३५६	२४९	१०७
१६	मनाङ जिल्ला अदालत	०	०	०
१७	लमजुङ जिल्ला अदालत	३११	१९६	११५
१८	स्याङ्जा जिल्ला अदालत	५४२	३६९	१७३
१९	पर्वत जिल्ला अदालत	२३४	१६२	७२
२०	मुस्ताङ जिल्ला अदालत	१४	१३	१
२१	बागलुङ जिल्ला अदालत	४०२	२८३	११९
२२	गुल्मी जिल्ला अदालत	३२५	२३०	९५
२३	अर्घाखाची जिल्ला अदालत	२३७	१८२	५५
२४	पाल्पा जिल्ला अदालत	२८२	२०१	८१
२५	नवलपरासी जिल्ला अदालत	२१५२	१४७३	६७९
२६	रुकुम जिल्ला अदालत	४५६	३१६	१४०
२७	सल्यान जिल्ला अदालत	१९८	१४९	४९
२८	दाङ जिल्ला अदालत	१४५८	९८३	४७५
२९	बर्दिया जिल्ला अदालत	९४५	६११	३३४
३०	जाजरकोट जिल्ला अदालत	१३२	११०	२२
३१	दैलेख जिल्ला अदालत	२०४	१०३	१०१
३२	मुगु जिल्ला अदालत	१२६	८१	४५
३३	कालिकोट जिल्ला अदालत	१९०	१३९	५१
३४	डोल्पा जिल्ला अदालत	५५	३०	२५
३५	अछाम जिल्ला अदालत	४७	२५	२२
३६	डोटी जिल्ला अदालत	६८	४९	१९
३७	बाजुरा जिल्ला अदालत	४६	२६	२०
३८	दार्चुला जिल्ला अदालत	७०	५४	१६

अनुसूची-५

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा २ वर्ष नाघेका मुद्दाहरू बाँकी नरहेका
पुनरावेदन अदालतहरूको विवरण

सि.नं.	अदालतको नाम	लगत संख्या	फछ्यौट संख्या	बाँकी संख्या
१	पुनरावेदन अदालत, इलाम	८२०	६१२	२०८
२	पुनरावेदन अदालत, धनकुटा	२८८	१९०	९८
३	पुनरावेदन अदालत, बुटवल	२२६७	१४१४	८५३
४	पुनरावेदन अदालत, तुल्सीपुर	७०१	५१३	१८८
५	पुनरावेदन अदालत, सुर्खेत	२६३	१८६	७७
६	पुनरावेदन अदालत, दिपायल	३६१	१९	१६९
७	पुनरावेदन अदालत, महेन्द्रनगर	३७८	१२७	२५१

अनुसूची-६

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा १ वर्ष नाघेका मुद्दाहरू बाँकी नरहेका
जिल्ला अदालतहरूको विवरण

सि.नं.	अदालतको नाम	लगत	फछ्यौट	बाँकी
१	मनाङ जिल्ला अदालत	०	०	०
२	मुस्ताङ जिल्ला अदालत	१४	१३	१
३	बाजुरा जिल्ला अदालत	४६	२६	२०
४	रसुवा जिल्ला अदालत	४२	३१	११
५	जाजरकोट जिल्ला अदालत	१३२	११०	२२
६	तेह्रथुम जिल्ला अदालत	१६७	११२	५५
७	अर्घाखाँची जिल्ला अदालत	२३७	१८२	५५
८	मकवानपुर जिल्ला अदालत	९९५	७९७	१९८
९	डोटी जिल्ला अदालत	६८	४९	१९
१०	अछाम जिल्ला अदालत	४७	२५	२२

अनुसूची-७

प्रति न्यायाधीश मुद्दा फछ्यौटको तुलनात्मक विवरण

आ व	२०६०/६१ →	२०६५/६६	२०६९/७०	कैफियत
अदालत	◀	↓		
जिल्ला अदालत	२८६	२९२	४८१	
पुनरावेदन अदालत	१५१	१४९	२२३	प्रतिवेदन फछ्यौटलाई बाहेक गर्दा
सर्वोच्च अदालत	३२४	३३२	३५१	प्रतिवेदन फछ्यौटलाई बाहेक गर्दा

अनुसूची-८

देवानी मुद्दाका फैसला कार्यान्वयनसम्बन्धी निवेदनहरू फछ्यौटको तुलनात्मक विवरण

आ व	लगत	फछ्यौट	बाँकी	बाँकी मध्ये १ वर्ष नाघेको संख्या
२०६०/६१	१२,५७२	६,६२३	५,९४९	१,९६०
२०६५/६६	११,६७५	५,६९७	५,९७८	२,१२५
२०६९/७०	१३,८२०	८,४५९	५,३६१	७८६

अनुसूची-९

कैद असूलीको तुलनात्मक विवरण

आ व	लगत (वर्षमा)	फछ्यौट (वर्षमा)	बाँकी (वर्षमा)
२०६०/६१	७६,८१८	९,२७५	६७,५४२
२०६५/६६	९५,१०९	१४,१०३	८१,००७
२०६९/७०	१,२६,०८३	२७,००३	९९,०८०

अनुसूची-१०

जरीवाना असूलीको तुलनात्मक विवरण

आ व	लगत	फछ्यौट	बाँकी
२०६०/६१	१,९१,०८,८१,४७४।७८	११,७०,७०,३२३।२२	१,७९,३८,११,१५१।५६
२०६५/६६	४,४१,३७,०५,११४।९६	२३,५७,४३,६८६।१५	४,१७,७९,६१,४२८।८१
२०६९/७०	९,५६,६६,४६,५७५।८९	१,३०,५१,१६,२५५।२९	८,२६,१५,३०,३२०।६०

अनुसूची-११

दोस्रो योजना अवधिमा निर्माण भएका भवन आदिको विवरण

अवधि	नयाँ निर्माण भएका भवन संख्या	एनेक्स भवन निर्माण र तल्ला थप गरिएको संख्या	निर्माणाधीन अदालतको संख्या	आवास भवन निर्माण संख्या	गाईघरलगायत अन्य निर्माण गरिएका भवन संख्या
दोस्रो योजना	१५	१०	१०	१	७७

अनुसूची-१२

सवारी साधन तथा अन्य मेशिनरी साधनहरूको उपलब्धतासम्बन्धी तुलनात्मक विवरण

आ व	बस	कार	जीप	मोटर साइकल	फोटोकपी मेशिन	फ्याक्स	कम्प्युटर	प्रिन्टर	जेनेरेटर	सोलर
२०६०/०६१	०	६२	५४	३२	९१	-	१२२	-	-	-
२०७१ जेष्ठ मसान्त सम्म	५	३९२	१०९	१७४	१८२	१४९	१८८२	५६२	६३	१५

अनुसूची-१३

योजना लागू हुँदाको तुलनामा न्यायपालिकाको दरबन्दी विवरण

न्यायालयको नाम	आ.व २०६०/६१ मा रहेको दरबन्दी संख्या					आ.व २०६५/०६६ मा रहेको दरबन्दी संख्या					आ.व २०६९/०७० मा रहेको दरबन्दी संख्या				
	न्यायाधीश	अधिकृत	सहायक कर्मचारी	श्रेणी विहीन	जम्मा	न्यायाधीश	अधिकृत	सहायक कर्मचारी	श्रेणी विहीन	जम्मा	न्यायाधीश	अधिकृत	सहायक कर्मचारी	श्रेणी विहीन	जम्मा
सर्वोच्च अदालत	२१	६८	१७१	८०	३४०	२३	९९	१७३	८१	३७६	२३	१३८	२३२	११०	५०२
पुनरावेदन अदालत	९६	१४८	३७६	२९०	९१०	९६	१५५	३७८	२९३	९२२	१४०	१६५	३९५	३०६	१,००६
जिल्ला अदालत	१३५	९९	२२३६	६३६	३१०६	१३५	९९	१८७३	६६५	२७७२	१७५	१००	१९०८	६४७	२,८३०
जम्मा	२५२	३१५	२७८३	१००६	४३५६	२५४	३५३	२४२४	१०३९	४०७०	२३८	४०३	२५३५	१०६३	४३३९

अनुसूची-१४

दोस्रो योजना अवधिमा न्याय क्षेत्र समन्वय समितिको बैठक बसेको विवरण

अदालत आ व	जिल्ला अदालत	पुनरावेदन अदालत	सर्वोच्च अदालत	जम्मा
२०६६/६७	११८	२२	०	१४०
२०६७/६८	१०३	२४	२	१२९
२०६८/६९	१२०	२७	२	१४९
२०६९/७०	११४	२२	३	१३९
२०७०/७१	९६	१४	१	१११
जम्मा	५५१	१०९	८	६६८

अनुसूची-१५
आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा ५० प्रतिशत मुद्दाहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्ने
जिल्ला अदालतहरूको विवरण

सि.नं.	अदालतको नाम	लगत	१ वर्षभित्र फछ्यौट संख्या	१ वर्षभित्र फछ्यौट प्रतिशत
१	रसुवा जिल्ला अदालत	४२	२४	५७.१४
२	जाजरकोट जिल्ला अदालत	१३२	९२	६८.१८
३	तेह्रथुम जिल्ला अदालत	१६७	१०४	६२.२७
४	सोलुखुम्बु जिल्ला अदालत	१२४	८०	६४.५१
५	पर्वत जिल्ला अदालत	२३४	१५०	६४.१०
६	धनकुटा जिल्ला अदालत	२४१	१५०	६२.२६
७	पाल्पा जिल्ला अदालत	२८२	१७३	६१.३४
८	अर्घाखाँची जिल्ला अदालत	२३७	१८२	७६.७९
९	संखुवासभा जिल्ला अदालत	३५०	१७६	५०.२८
१०	बागलुङ जिल्ला अदालत	४०२	२३४	५८.२०
११	मकवानपुर जिल्ला अदालत	९९५	५०२	५०.४५
१२	चितवन जिल्ला अदालत	२४४४	१२५८	५१.४७

अनुसूची-१६
आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा ५० प्रतिशत मुद्दाहरू १ वर्षभित्र फछ्यौट गर्ने
पुनरावेदन अदालतहरूको विवरण

सि.नं.	अदालतको नाम	लगत	१ वर्षभित्र फछ्यौट संख्या	१ वर्षभित्र फछ्यौट प्रतिशत
१	पुनरावेदन अदातल, सुर्खेत	२६३	१८६	७०.७२
२	पुनरावेदन अदातल, धनकुटा	२८८	१८१	६२.८४
३	पुनरावेदन अदातल, इलाम	८२०	५०८	६१.९५
४	पुनरावेदन अदातल, तुल्सीपुर	७०१	३८६	५५.०६
५	पुनरावेदन अदातल, बागलुङ	२४४	१२६	५१.६४
६	पुनरावेदन अदातल, जुम्ला	१५१	७६	५०.३३

अनुसूची-१७

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा तोकिएको लक्ष्य पूरा गर्ने
जिल्ला अदालतहरूको विवरण

सि.नं.	अदालतको नाम	जम्मालगत	जम्मा फछ्यौट	फछ्यौट लक्ष्य प्रतिशत	फछ्यौट प्रतिशत
१	मुस्ताङ जिल्ला अदालत	१४	१३	७५	९२.८६
२	मकवानपुर जिल्ला अदालत	९९५	७९७	६५	८०.१०
३	जाजरकोट जिल्ला अदालत	१३२	११०	७५	८३.३३
४	अघाखाची जिल्ला अदालत	२३७	१८२	७०	७६.७९
५	सल्यान जिल्ला अदालत	१९८	१४९	७०	७५.२५
६	सोलुखुम्बु जिल्ला अदालत	१२४	९८	७५	७९.०३
७	नवलपरासी जिल्ला अदालत	२१५२	१४७३	६५	६८.४५
८	कालिकोट जिल्ला अदालत	१९०	१३९	७०	७३.१६
९	दाङ जिल्ला अदालत	१४५८	९८३	६५	६७.४२
१०	दार्चुला जिल्ला अदालत	७०	५४	७५	७७.१४
११	मोरङ जिल्ला अदालत	३७४८	२३०२	६०	६१.४२
१२	सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालत	५९१	४२२	७०	७१.४०
१३	पाल्पा जिल्ला अदालत	२८२	२०१	७०	७१.२८
१४	गुल्मी जिल्ला अदालत	३७५	२३०	७०	७०.७७
१५	काभ्रेपलान्चोक जिल्ला अदालत	१२४२	८१३	६५	६५.४६
१६	बागलुङ्ग जिल्ला अदालत	४०२	२८३	७०	७०.४०
१७	स्याङ्जा जिल्ला अदालत	५४२	३६९	६८	६८.०८

अनुसूची-१८

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा तोकिएको लक्ष्य पूरा गर्ने
पुनरावेदन अदालतहरूको विवरण

सि.नं.	अदालतको नाम	जम्मा लगत	जम्मा फछ्यौट	फछ्यौट लक्ष्य प्रतिशत	फछ्यौट प्रतिशत
१	पुनरावेदन अदालत, इलाम	८२०	६१२	७०	७४.६३
२	पुनरावेदन अदालत, तुल्सीपूर	७०१	५१३	७०	७३.१८

अनुसूची-१९

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा जिल्ला अदालतहरूमा प्रतिन्यायाधीश
फछ्यौटको अवस्था

सि. नं.	अदालतको नाम	जम्मा लागत	प्रतिन्यायाधीश लागत	जम्मा फछ्यौट	कार्यरत न्यायाधीश संख्या	प्रति न्यायाधीश फछ्यौट संख्या
१	सिराहा जिल्ला अदालत	५६३४	११२७	२९५४	३	९८५
२	दाङ जिल्ला अदालत	१४५८	७२९	९८३	१	९८३
३	महोतरी जिल्ला अदालत	३२५९	६५२	१६१०	२	८०५
४	मकवानपुर जिल्ला अदालत	९९५	४९८	७९७	१	७९७
५	चितवन जिल्ला अदालत	२४४४	८१५	१५८६	२	७९३
६	काठमाडौं जिल्ला अदालत	१५७८८	८३१	९३३६	१२	७७८
७	मोरङ जिल्ला अदालत	३७४८	७५०	२३०२	३	७६७
८	सूनसरी जिल्ला अदालत	४५५४	७५९	२२३५	३	७४५
९	ललितपुर जिल्ला अदालत	३०७९	६१६	१४१०	२	७०५
१०	कास्की जिल्ला अदालत	२३५२	७८४	१३९४	२	६९७
११	पर्सा जिल्ला अदालत	५४०१	९००	२७८४	४	६९६
१२	भक्तपुर जिल्ला अदालत	२१३५	७१२	१२९१	२	६४६
१३	वारा जिल्ला अदालत	३५४१	७०८	१८६७	३	६२२
१४	वर्दिया जिल्ला अदालत	९४५	४७३	६११	१	६११
१५	रौतहट जिल्ला अदालत	४०९६	१०२४	१७८०	३	५९३
१६	धनुषा जिल्ला अदालत	४५०२	७५०	२३१३	४	५७८
१७	कैलाली जिल्ला अदालत	१०११	५०६	५६५	१	५६५
१८	सर्लाही जिल्ला अदालत	३३७५	८४४	१६७४	३	५५८
१९	उदयपुर जिल्ला अदालत	१०७१	५३६	५५२	१	५५२
२०	तनहुँ जिल्ला अदालत	९८४	४९२	५३५	१	५३५
२१	नवलपरासी जिल्ला अदालत	२१५२	७१७	१४७३	३	४९१
२२	वाके जिल्ला अदालत	३५६२	७१२	१९४६	४	४८७
२३	सुर्खेत जिल्ला अदालत	८०३	८०३	४७२	१	४७२
२४	भापा जिल्ला अदालत	२६६७	८८९	१४१६	३	४७२
२५	सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालत	५९१	५९१	४२२	१	४२२
२६	काभ्रेपलान्चोक जिल्ला अदालत	१२४२	४१४	८१३	२	४०७
२७	स्याङ्जा जिल्ला अदालत	५४२	२७१	३६९	१	३६९
२८	सप्तरी जिल्ला अदालत	४४३९	४९३	१७९६	५	३५९
२९	रूपन्देही जिल्ला अदालत	२९८२	५९६	१६९४	५	३३९
३०	धादिङ जिल्ला अदालत	५१५	५१५	३२१	१	३२१
३१	कपिलवस्तु जिल्ला अदालत	२१५५	४३१	१२८०	४	३२०
३२	कंचनपुर जिल्ला अदालत	६९४	६९४	३१९	१	३१९
३३	रुकुम जिल्ला अदालत	४५६	४५६	३१६	१	३१६
३४	दोलखा जिल्ला अदालत	६४४	३२२	३००	१	३००

३५	इलाम जिल्ला अदालत	४३९	४३९	२८६	१	२८६
३६	वाग्लुङ जिल्ला अदालत	४०२	४०२	२८३	१	२८३
३७	खोटाङ जिल्ला अदालत	३९३	३९३	२६७	१	२६७
३८	गोर्खा जिल्ला अदालत	३५६	३५६	२४९	१	२४९
३९	नुवाकोट जिल्ला अदालत	४७६	४७६	२४८	१	२४८
४०	ताप्लेजुङ जिल्ला अदालत	४३५	४३५	२३०	१	२३०
४१	गुल्मी जिल्ला अदालत	३२५	३२५	२३०	१	२३०
४२	संखुवासभा जिल्ला अदालत	३५०	३५०	२२३	१	२२३
४३	पाँचथर जिल्ला अदालत	४१७	४१७	२१०	१	२१०
४४	पाल्पा जिल्ला अदालत	२८२	२८२	२०१	१	२०१
४५	लमजुङ जिल्ला अदालत	३११	३११	१९६	१	१९६
४६	अर्घाखाँची जिल्ला अदालत	२३७	२३७	१८२	१	१८२
४७	धनकुटा जिल्ला अदालत	२४१	२४१	१६६	१	१६६
४८	पर्वत जिल्ला अदालत	२३४	२३४	१६२	१	१६२
४९	प्युठान जिल्ला अदालत	२८९	२८९	१५९	१	१५९
५०	सल्यान जिल्ला अदालत	१९८	१९८	१४९	१	१४९
५१	म्याग्दी जिल्ला अदालत	२८०	२८०	१४७	१	१४७
५२	रामेछाप जिल्ला अदालत	२४९	२४९	१४२	१	१४२
५३	कालिकोट जिल्ला अदालत	१९०	१९०	१३९	१	१३९
५४	ओखलढुंगा जिल्ला अदालत	२५५	२५५	१२९	१	१२९
५५	भोजपुर जिल्ला अदालत	१९८	१९८	१२८	१	१२८
५६	सिन्धुली जिल्ला अदालत	२७१	२७१	११६	१	११६
५७	तेह्रथुम जिल्ला अदालत	१६७	१६७	११२	१	११२
५८	जाजरकोट जिल्ला अदालत	१३२	१३२	११०	१	११०
५९	रोल्पा जिल्ला अदालत	२१७	२१७	१०९	१	१०९
६०	दैलेख जिल्ला अदालत	२०४	२०४	१०३	१	१०३
६१	सोलुखुम्बु जिल्ला अदालत	१२४	१२४	९८	१	९८
६२	मुगु जिल्ला अदालत	१२६	१२६	८१	१	८१
६३	जुम्ला जिल्ला अदालत	१४२	१४२	७२	१	७२
६४	दार्चुला जिल्ला अदालत	७०	७०	५४	१	५४
६५	डोटी जिल्ला अदालत	६८	६८	४९	१	४९
६६	वैतडी जिल्ला अदालत	७१	७१	४५	१	४५
६७	अछाम जिल्ला अदालत	१९९	१९९	४४	१	४४
६८	डडेल्धुरा जिल्ला अदालत	७५	७५	४२	१	४२
६९	रसुवा जिल्ला अदालत	४२	४२	३१	१	३१
७०	डोल्पा जिल्ला अदालत	५५	५५	३०	१	३०
७१	बाजुरा जिल्ला अदालत	४६	४६	२६	१	२६
७२	बझाङ जिल्ला अदालत	४७	४७	२५	१	२५
७३	हुम्ला जिल्ला अदालत	४०	४०	१७	१	१७
७४	मूस्ताङ जिल्ला अदालत	१४	१४	१३	१	१३
७५	मनाङ जिल्ला अदालत	०	०	०	०	०

अनुसूची-२०

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा पुनरावेदन अदालतहरूमा प्रति न्यायाधीश मुद्दा फछ्यौटको अवस्था

सि.नं.	अदालतको नाम	जम्मा लगत	प्रति न्यायाधीश लगत	जम्मा फछ्यौट संख्या	कार्यरत न्यायाधीश संख्या	प्रति न्यायाधीश फछ्यौट संख्या
१	पुनरावेदन अदालत पाटन	११६४५	६४७	६४७४	१८	३६०
२	पुनरावेदन अदालत हेटौडा	३८२६	५४७	२३९०	७	३४१
३	पुनरावेदन अदालत विराटनगर	२१८८	४३८	१४१९	५	२८४
४	पुनरावेदन अदालत तुल्सीपुर	७०१	३५१	५१३	२	२५७
५	पुनरावेदन अदालत बूटवल	२२६७	३७८	१४१४	६	२३६
६	पुनरावेदन अदालत इलाम	८२०	२७३	६१२	३	२०४
७	पुनरावेदन अदालत राजविराज	३४९७	५००	१३४२	७	१९२
८	पुनरावेदन अदालत जनकपुर	२५८७	३७०	१२०७	७	१७२
९	पुनरावेदन अदालत पोखरा	११०४	२७६	५५५	४	१३९
१०	पुनरावेदन अदालत नेपालगंज	१५८७	३१७	५३३	५	१०७
११	पुनरावेदन अदालत सुर्खेत	२६३	१३२	१८६	२	९३
१२	पुनरावेदन अदालत दिपायल	३६१	१२०	१९२	३	६४
१३	पुनरावेदन अदालत धनकुटा	२८८	९६	१९०	३	६३
१४	पुनरावेदन अदालत जुम्ला	१५१	७६	११३	२	५७
१५	पुनरावेदन अदालत बागलुङ	२४४	८१	१३६	३	४५
१६	पुनरावेदन अदालत महेन्द्रनगर	३७८	१२६	१२७	३	४२

अनुसूची - २१

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा सर्वोच्च अदालतमा प्रति न्यायाधीश फछ्यौटको अवस्था

सि.नं.	अदालतको नाम	जम्मा लगत	प्रति न्यायाधीश लगत	जम्मा फछ्यौट संख्या	कार्यरत न्यायाधीश संख्या	प्रति न्यायाधीश फछ्यौट संख्या
१	कानूनको संवैधानिकता परीक्षण	१९८	१९.८	३५	१०	३.५
२	रिट निवेदन	३९६१	३९६.१	८७५	१०	८७.५
३	मुद्दा	१५६९१	१५६९.१	२६०७	१०	२६०.७
जम्मा		१९८५०	१९८५	३५१७	१०	३५१.७

अनुसूची - २२

योजना अवधिभरको जिल्ला अदालतहरूको जम्मा लगत, फछ्यौट र बाँकी मुद्दाको विवरण
(२०६६ साउन १ देखि २०७० चैत्रमसान्तसम्म)

सि. नं.	अदालतको नाम	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी	योजना अवधिभरको नयाँ दर्ता	जम्मा लगत	जम्मा फछ्यौट	जम्मा बाँकी	२ वर्ष नाघेका बाँकी
१	मनाङ जिल्ला अदालत	१	९	१०	१०	०	०
२	मूस्ताङ जिल्ला अदालत	१	३०	३१	२९	२	०
३	हुम्ला जिल्ला अदालत	१३	११०	१२३	१०७	१६	०
४	वाजुरा जिल्ला अदालत	६	१४८	१५४	१४१	१३	०
५	रसुवा जिल्ला अदालत	११	१०६	११७	१००	१७	०
६	डोल्पा जिल्ला अदालत	२२	१४३	१६५	१५९	६	०
७	अछाम जिल्ला अदालत	४	२५६	२६०	२४५	१५	०
८	वैतडी जिल्ला अदालत	३४	२५७	२९१	२५५	३६	१
९	डोटी जिल्ला अदालत	२०	२४४	२६४	२४२	२२	०
१०	डडेल्धुरा जिल्ला अदालत	१८	२३५	२५३	२३६	१७	०
११	दाचूला जिल्ला अदालत	२२	२५३	२७५	२५०	२५	०
१२	जाजरकोट जिल्ला अदालत	४८	४७७	५२५	४६२	६३	०
१३	तेह्रथुम जिल्ला अदालत	५९	४९२	५५१	४५७	९४	०
१४	सोलुखुम्बू जिल्ला अदालत	८०	४२०	५००	४५५	४५	०
१५	मुगु जिल्ला अदालत	२७	२९७	३२४	२६७	५७	२
१६	भोजपुर जिल्ला अदालत	५१	५४४	५९५	४९७	९८	१
१७	खोटाङ जिल्ला अदालत	५१	७७१	८२२	६७१	१५१	३
१८	दैलेख जिल्ला अदालत	४७	६६९	७१६	६२२	९४	०
१९	रोल्पा जिल्ला अदालत	८६	६५४	७४०	६२६	११४	०
२०	जुम्ला जिल्ला अदालत	९१	४८५	५७६	५२२	५४	०
२१	पर्वत जिल्ला अदालत	७३	७४१	८१४	६८८	१२६	०
२२	सल्यान जिल्ला अदालत	८१	७४३	८२४	७५१	७३	०
२३	धनकुटा जिल्ला अदालत	११०	७७५	८८५	७९०	९५	०
२४	बझाङ जिल्ला अदालत	७९	३२०	३९९	२६५	१३४	५५
२५	लमजुङ जिल्ला अदालत	७४	८४०	९१४	७९८	११६	५
२६	पाल्पा जिल्ला अदालत	८२	८९२	९७४	८३३	१४१	०
२७	कालिकोट जिल्ला अदालत	८९	७०६	७९५	६८६	१०९	०
२८	म्याग्दी जिल्ला अदालत	३७	८४८	८८५	७५७	१२८	६
२९	सिन्धुली जिल्ला अदालत	१०५	७९५	९००	७३८	१६२	१
३०	प्युठान जिल्ला अदालत	६२	७९३	८५५	७३०	१२५	५
३१	अर्घाखाँची जिल्ला अदालत	८७	७९७	८८४	७८१	१०३	०
३२	रामेछाप जिल्ला अदालत	९४	८७२	९६६	८६५	१०१	०
३३	संखुवासभा जिल्ला अदालत	१०५	९५९	१०६४	८९८	१६६	६
३४	गोर्खा जिल्ला अदालत	१२३	९४०	१०६३	८७३	१९०	०
३५	ताप्लेजुङ जिल्ला अदालत	१३७	११९९	१३३६	१०४५	२९१	१२
३६	इलाम जिल्ला अदालत	१७२	१२९४	१४६६	१२५५	२११	१
३७	गुल्मी जिल्ला अदालत	९५	१२३३	१३२८	११८६	१४२	०
३८	ओखलढुंगा जिल्ला अदालत	१९०	९२५	१११५	९८०	१३५	५
३९	रुकुम जिल्ला अदालत	१२७	१३८०	१५०७	१३५१	१५६	०
४०	वाग्लुङ जिल्ला अदालत	१६२	१३३२	१४९४	१३४२	१५२	०
४१	पाँचथर जिल्ला अदालत	१५८	१२३६	१३९४	११६१	२३३	०

४२	सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालत	२६२	१६२५	१८८७	१५२४	३६३	०
४३	स्याङ्जा जिल्ला अदालत	१७०	१६४७	१८१७	१६७२	१४५	०
४४	धादिङ्ग जिल्ला अदालत	२३९	१३३७	१५७६	१४०३	१७३	२
४५	कञ्चनपुर जिल्ला अदालत	२५०	१९५२	२२०२	१७९७	४०५	२१
४६	नुवाकोट जिल्ला अदालत	१८१	१२७७	१४५८	१२३१	२२७	०
४७	दोलखा जिल्ला अदालत	१९५	१५२०	१७१५	१३३०	३८५	५२
४८	सुर्खेत जिल्ला अदालत	२०७	२०२७	२२३४	१८३१	४०३	२४
४९	बर्दिया जिल्ला अदालत	३६४	२४८५	२८४९	२३६१	४८८	०
५०	तनहुँ जिल्ला अदालत	२२७	२७०३	२९३०	२५३२	३९८	१०
५१	कैलाली जिल्ला अदालत	२३१	२५८१	२८१२	२१८५	६२७	१९
५२	उदयपुर जिल्ला अदालत	२३९	२७७१	३०१०	२३८४	६२६	१५
५३	मकवानपुर जिल्ला अदालत	२५१	२९५९	३२१०	२८५७	३५३	०
५४	दाङ जिल्ला अदालत	३९३	४१४५	४५३८	३८८९	६४९	२
५५	काभ्रेपलान्चोक जिल्ला अदालत	६६४	३१७३	३८३७	३४२६	४११	१३
५६	कपिलवस्तु जिल्ला अदालत	५१०	५४६६	५९७६	५०२९	९४७	३
५७	भक्तपुर जिल्ला अदालत	९१९	६४३१	७३५०	६१५७	११९३	१०
५८	कास्की जिल्ला अदालत	५९८	७१६८	७७६६	६६४८	१११८	९
५९	नवलपरासी जिल्ला अदालत	६८४	५९८०	६६६४	५५६९	१०९५	१९
६०	चितवन जिल्ला अदालत	४३२	६७८०	७२१२	५९७४	१२३८	७
६१	भ्वापा जिल्ला अदालत	७२३	७१६८	७८९१	६१४८	१७४३	८६
६२	ललितपुर जिल्ला अदालत	१३५६	८२८१	९६३७	७८७३	१७६४	५१
६३	रूपन्देही जिल्ला अदालत	९२१	८३७५	९२९६	७७६६	१५३०	२६
६४	वारा जिल्ला अदालत	१२११	८७३९	९९५०	७९७७	१९७३	६२
६५	महोत्तरी जिल्ला अदालत	१४३९	७८१२	९२५१	७४७४	१७७७	१४९
६६	सर्लाही जिल्ला अदालत	१०१९	८०३२	९०५१	७०३०	२०२१	२२५
६७	बाँके जिल्ला अदालत	१४१९	८६७२	१००९१	८१६१	१९३०	७१
६८	रौतहट जिल्ला अदालत	१४२२	१००९६	११५१८	९०१६	२५०२	२०४
६९	मोरङ जिल्ला अदालत	१२८१	९८६०	१११४१	९०१३	२१२८	२८
७०	सिराहा जिल्ला अदालत	१४६४	१०७१५	१२१७९	९७२७	२४५२	५२७
७१	सुनसरी जिल्ला अदालत	१३५१	१११८७	१२५३८	९८३८	२७००	१३३
७२	धनुषा जिल्ला अदालत	२३९५	१०९३०	१३३२५	१०८५०	२४७५	२६२
७३	पर्सा जिल्ला अदालत	१६४३	१२३१२	१३९५५	११०७१	२८८४	१६६
७४	सप्तरी जिल्ला अदालत	३१९१	११९५०	१५१४१	११७४८	३३९३	३८८
७५	काठमाडौं जिल्ला अदालत	५९४६	३८७५६	४४७०२	३६७७०	७९३२	३०४
जम्मा		३६७३१	२६३१३२	२९९८६३	२४५३८७	५४४७६	२९९१

अनुसूची - २३

योजना अवधिभरको पुनरावेदन अदालतहरूको जम्मा लगत, फछ्यौट र बाँकी मुद्दाको विवरण
(२०६६ साउन १ देखि २०७० चैत्र मसान्तसम्म)

सि.नं.	अदालतको नाम	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी	योजना अवधिभरको नयाँ दर्ता	जम्मा लगत	जम्मा फछ्यौट	जम्मा बाँकी	२ वर्ष नाघेका बाँकी
१	पुनरावेदन अदालत, धनकुटा	९९	९७६	१०७५	९८८	८७	०
२	पुनरावेदन अदालत, वार्लुङ	५६	७३७	७९३	७३७	५६	०
३	पुनरावेदन अदालत, सुर्खेत	४९	९१६	९६५	८५०	११५	०
४	पुनरावेदन अदालत, जुम्ला	४१	३७६	४१७	३६६	५१	०
५	पुनरावेदन अदालत, महेन्द्रनगर	५७	१०९२	११४९	१०१६	१३३	०
६	पुनरावेदन अदालत, दिपायल	५५	१०४३	१०९८	९९१	१०७	०
७	पुनरावेदन अदालत, तुल्सीपुर	२८९	१९९२	२२८१	२०६२	२१९	१
८	पुनरावेदन अदालत, इलाम	१९८	२३४०	२५३८	२२९१	२४५	०
९	पुनरावेदन अदालत, पोखरा	२७२	२८९५	३१६७	२७२६	४४१	३
१०	पुनरावेदन अदालत, नेपालगंज	४११	४२२२	४६३३	३६१७	१०१६	८७
११	पुनरावेदन अदालत, बुटवल	३७१	६५४८	६९१९	६०८६	८३३	०
१२	पुनरावेदन अदालत, विराटनगर	८०५	६४५३	७२५८	६४५२	८०६	३
१३	पुनरावेदन अदालत, जनकपुर	१४१५	७१७७	८५९२	६९८९	१६०३	१२४
१४	पुनरावेदन अदालत, राजविराज	९५७	८७२३	९६८०	७७२३	१९५७	८०
१५	पुनरावेदन अदालत, हेटौडा	१५१९	१११६४	१२६८३	११०२७	१६५६	१८
१६	पुनरावेदन अदालत, पाटन	३८२७	२८०४३	३१८७०	२६५१९	५३५१	१५३
	जम्मा	१०४२१	८४६९७	९५११८	८०४४०	१४६७६	४६९

अनुसूची - २४

योजना अवधिभरको सर्वोच्च अदालतको जम्मा लगत, फछ्यौट र बाँकी मुद्दाको विवरण
(२०६६ साउन १ देखि २०७० चैत्रमसान्तसम्म)

विषय	योजना लागू हुँदा सरिआएको जिम्मेवारी	योजना अवधिभरको नयाँ दर्ता	जम्मा लगत	जम्मा फछ्यौट	जम्मा बाँकी	२ वर्ष नाघेका बाँकी
कानूनको संवैधानिकता परीक्षण	६०	३३९	३९९	२५६	१४३	४७
रिट निवेदन	२६१८	६६१६	९२३४	६०५५	३१७९	१३००
मुद्दा	८२९८	२७१८६	३५४८४	२०९३६	१४५४८	५६२०
जम्मा	१०९७६	३४१४१	४५११७	२७२४७	१७८७०	६९६७

अनुसूची-२५

आ.व. २०६९/०७० मा निर्धारित अवधि भन्दा पुराना फैसला कार्यान्वयनका निवेदनहरू बाँकी नराखेका जिल्ला अदालतहरूको विवरण

१ वर्ष नाघेका निवेदन बाँकी नरहेका अदालतहरू		९ महिना नाघेका निवेदन बाँकी नरहेका अदालतहरू		६ महिना नाघेका निवेदन बाँकी नरहेका अदालतहरू	
क्र.सं.	अदालत	क्र.सं.	अदालत	क्र.सं.	अदालत
१.	पाँचथर	१	पाँचथर	१.	तेह्रथुम
२.	इलाम	२.	संखुवासभा	२.	खोटाङ
३.	संखुवासभा	३.	तेह्रथुम	३.	रामेछाप
४.	तेह्रथुम	४.	भोजपुर	४.	नुवाकोट
५.	भोजपुर	५.	खोटाङ	५.	रसुवा
६.	खोटाङ	६.	रामेछाप	६.	तनहुँ
७.	रामेछाप	७.	मकवानपुर	७.	मनाङ
८.	सिन्धुली	८.	नुवाकोट	८.	मुस्ताङ
९.	मकवानपुर	९.	रसुवा	९.	अर्घाखाँची
१०.	भक्तपुर	१०.	तनहुँ	१०.	प्यूठान
११.	सिन्धुपाल्चोक	११.	लमजुङ	११.	जाजरकोट
१२.	नुवाकोट	१२.	मनाङ	१२.	दैलेख
१३.	रसुवा	१३.	मुस्ताङ	१३.	जुम्ला
१४.	स्याङ्जा	१४.	गुल्मी	१४.	मुगु
१५.	तनहुँ	१५.	अर्घाखाँची	१५.	डोल्पा
१६.	लमजुङ	१६.	रुकुम	१६.	बझाङ
१७.	मनाङ	१७.	प्यूठान	१७.	डोटी
१८.	पर्वत	१८.	जाजरकोट	१८.	बाजुरा
१९.	म्याग्दी	१९.	दैलेख	१९.	अछाम
२०.	मुस्ताङ	२०.	जुम्ला	२०.	बैतडी
२१.	गुल्मी	२१.	मुगु	२१.	डडेलधुरा
२२.	अर्घाखाँची	२२.	डोल्पा		
२३.	पाल्पा	२३.	हुम्ला		
२४.	रुकुम	२४.	बझाङ		
२५.	रोल्पा	२५.	डोटी		
२६.	सल्यान	२६.	बाजुरा		
२७.	प्यूठान	२७.	अछाम		
२८.	जाजरकोट	२८.	बैतडी		
२९.	दैलेख	२९.	डडेलधुरा		
३०.	जुम्ला				
३१.	मुगु				
३२.	डोल्पा				
३३.	हुम्ला				
३४.	बझाङ				
३५.	डोटी				
३६.	बाजुरा				
३७.	अछाम				
३८.	कैलाली				
३९.	बैतडी				
४०.	डडेलधुरा				

अनुसूची-२६

आ.व. २०६९/०७० मा फैसला कार्यान्वयनसम्बन्धी निवेदनहरूको कूल
लगतको ५०% निवेदनहरू ६ महिनाभित्र फछ्यौट गर्ने जिल्ला अदालतहरूको विवरण

क्र.सं.	अदालत	क्र.सं.	अदालत
१.	तेह्रथुम	१०.	रुकुम
२.	भोजपुर	११.	जाजरकोट
३.	खोटाङ	१२.	दैलेख
४.	रसुवा	१३.	जुम्ला
५.	पर्वत	१४.	मुगु
६.	म्याग्दी	१५.	डोल्पा
७.	मुस्ताङ	१६.	बझाङ
८.	गुल्मी	१७.	बाजुरा
९.	अर्घाखाँची	१८.	बैतडी

अनुसूची-२७

दोस्रो योजना अवधिको प्रत्येक वर्ष सो वर्ष कसिएको लगत बराबर कैद असूल गर्ने
जिल्ला अदालतहरूको विवरण

आ.व. २०६६/०६७		आ.व. २०६७/०६८		आ.व. २०६८/६९		आ.व. २०६९/०७०	
क्र.सं.	अदालत	क्र.सं.	अदालत	क्र.सं.	अदालत	क्र.सं.	अदालत
१.	इलाम	१.	भ्र्पा	१.	ताप्लेजुङ	१.	भ्र्पा
२.	सुनसरी	२.	तेह्रथुम	२.	पाँचथर	२.	धनकुटा
३.	ओखलढुङ्गा	३.	भोजपुर	३.	तेह्रथुम	३.	सोलुखुम्बु
४.	खोटाङ	४.	मोरङ	४.	सुनसरी	४.	रामेछाप
५.	महोत्तरी	५.	सिराहा	५.	ओखलढुङ्गा	५.	रौतहट
६.	ललितपुर	६.	खोटाङ	६.	सिराहा	६.	काभ्रेपलाञ्चोक
७.	दोलखा	७.	धनुषा	७.	बारा	७.	गुल्मी
८.	नुवाकोट	८.	रामेछाप	८.	रसुवा	८.	अर्घाखाँची
९.	कास्की	९.	महोत्तरी	९.	धादिङ	९.	रूपन्देही
१०.	मुस्ताङ	१०.	मकवानपुर	१०.	ललितपुर	१०.	कपिलवस्तु
११.	रुकुम	११.	भक्तपुर	११.	तनहुँ	११.	सल्यान
१२.	सुर्खेत	१२.	काभ्रेपलाञ्चोक	१२.	लमजुङ	१२.	दैलेख
१३.	जाजरकोट	१३.	सिन्धुपाल्चोक	१३.	मनाङ	१३.	मुगु
१४.	जुम्ला	१४.	नुवाकोट	१४.	अर्घाखाँची	१४.	कालिकोट
१५.	मुगु	१५.	कास्की	१५.	पाल्पा	१५.	बाजुरा
१६.	हुम्ला	१६.	गोरखा	१६.	नवलपरासी	१६.	दाचुला
१७.	बाजुरा	१७.	गुल्मी	१७.	सल्यान		
१८.	डडेलधुरा	१८.	अर्घाखाँची	१८.	दाङ		
		१९.	पाल्पा	१९.	हुम्ला		
		२०.	रुकुम	२०.	कालिकोट		
		२१.	रोल्पा	२१.	डोल्पा		
		२२.	प्युठान	२२.	बझाङ		
		२३.	बाँके	२३.	डोटी		
		२४.	दैलेख	२४.	बाजुरा		
		२५.	कालिकोट	२५.	अछाम		
		२६.	हुम्ला	२६.	बैतडी		
		२७.	बझाङ				
		२८.	डोटी				
		२९.	बाजुरा				
		३०.	कैलाली				

अनुसूची-२८

दोस्रो योजना अवधिको प्रत्येक वर्ष सो वर्ष किसिएको लगत बराबर जरीवाना असूल गर्ने जिल्ला अदालतहरूको विवरण

आ.व. २०६६/०६७		आ.व. २०६७/०६८		आ.व. २०६८/६९		आ.व. २०६९/०७०	
क्र.सं.	अदालत	क्र.सं.	अदालत	क्र.सं.	अदालत	क्र.सं.	अदालत
१.	पाँचथर	१.	ताप्लेजुङ	१.	ताप्लेजुङ	१.	ताप्लेजुङ
२.	इलाम	२.	पाँचथर	२.	पाँचथर	२.	पाँचथर
३.	संखुवासभा	३.	इलाम	३.	इलाम	३.	तेह्रथुम
४.	तेह्रथुम	४.	तेह्रथुम	४.	भापा	४.	सुनसरी
५.	ओखलढुंगा	५.	भोजपुर	५.	सोलुखुम्बु	५.	सोलुखुम्बु
६.	खोटाङ	६.	चितवन	६.	ओखलढुङ्गा	६.	सर्लाही
७.	महोत्तरी	७.	मकवानपुर	७.	खोटाङ	७.	महोत्तरी
८.	पर्सा	८.	धादिङ	८.	सप्तरी	८.	धनुषा
९.	ललितपुर	९.	भक्तपुर	९.	रामेछाप	९.	सिन्धुली
१०.	काठमाडौं	१०.	लमजुङ	१०.	रसुवा	१०.	रामेछाप
११.	भक्तपुर	११.	पर्वत	११.	धादिङ	११.	चितवन
१२.	दोलखा	१२.	मुस्ताङ	१२.	भक्तपुर	१२.	नुवाकोट
१३.	तनहुँ	१३.	गुल्मी	१३.	तनहुँ	१३.	काभ्रेपलाञ्चोक
१४.	लमजुङ	१४.	रुकुम	१४.	कास्की	१४.	काठमाडौं
१५.	स्याङ्जा	१५.	रोल्पा	१५.	मनाङ	१५.	म्याग्दी
१६.	मुस्ताङ	१६.	दैलेख	१६.	म्याग्दी	१६.	मुस्ताङ
१७.	बागलुङ	१७.	जाजरकोट	१७.	बागलुङ	१७.	गुल्मी
१८.	रूपन्देही	१८.	डोल्पा	१८.	नवलपरासी	१८.	नवलपरासी
१९.	अर्घाखाँची	१९.	जुम्ला	१९.	दाङ	१९.	प्युठान
२०.	बाँके	२०.	मुगु	२०.	जाजरकोट	२०.	बाँदिया
२१.	सुर्खेत	२१.	हुम्ला	२१.	हुम्ला	२१.	दैलेख
२२.	हुम्ला	२२.	बझाङ	२२.	डोल्पा	२२.	जाजरकोट
२३.	डोटी	२३.	डोटी	२३.	बझाङ	२३.	डोल्पा
		२४.	दार्चुला	२४.	बाजुरा	२४.	जुम्ला
		२५.	कञ्चनपुर	२५.	वैतडी	२५.	बझाङ
				२६.	कञ्चनपुर	२६.	कैलाली
						२७.	दार्चुला
						२८.	वैतडी

अनुसूची-२९

प्रतिमुद्दा लागतको विवरण
(साधारण र पूँजगत दुवै खर्चको आधारमा)

अदालत	आ.व. २०६०/०६१			आ.व. २०६१/०६२			आ.व. २०६२/०६३		
	मुद्दाको लागत	खर्च रकम	प्रति मुद्दा लागत	मुद्दाको लागत	खर्च रकम	प्रति मुद्दा लागत	मुद्दाको लागत	खर्च रकम	प्रति मुद्दा लागत
जिल्ला अदालत	६४२८३	३७९०८३०४२३४	५८९७१०	७५०४८	६३५८५९३०२०९	८४७२१७	१०२४८३	९७७३६४६९	९५३६८५
पुनरावेदन अदालत	२१२४	११०८५३५५४७५	५२९६८९	२०२८८	२१०८८८९७७५१	१०३९४७६	३१९०७	३५५१४९५७४१	१११३०१७
सर्वोच्च अदालत	२४५७०	६३८७८०३७८६	२५९९८४	१७९६१	१७७२५४९४६८	९८६८१९	१९८५०	३६४९१३६७३५०	१८३८३५६
औसत	११०१०२	५५३८१४६३४१५	५०३०१०१	११३२९७	१०२४००३७७४१२८	९०३८२२	१५४२४०	१६९७४२७८८९३३	११००५११

अनुसूची-३०

आ.व. २०६९/०७० मा वैतनिक कानून व्यवसायी बापत लागेको लागतको विवरण

अदालत	कूल मुद्दाको लागत संख्या	वैतनिक कानून व्यवसायीको संख्या	वैतनिक कानून व्यवसायीबाट प्रतिनिधित्व भएको मुद्दा संख्या	पारिश्रमिक बापत खर्च रकम	प्रति मुद्दा लागत	मुद्दाको लागतको अनुपातमा प्रतिनिधित्व भएको प्रतिशत
सर्वोच्च अदालत	१९८५०	२	४७५	५८७५२०१००	१२३६.८८	२.३९
पुनरावेदन अदालत	३१९०७	१६	६८०	४२५८५६०१००	६२६२।५८	२.१३
जिल्ला अदालत	१०२४८३	७५	२२७५	१९९६२०००१००	८७७४।५०	२.२१
कूल जम्मा	१५४२४०	९३	३४३०	२४८०८०८०१००	७२३२।६७	२.२२

अनुसूची-३१

असूल हुन बाँकी कैद तथा जरीवाना लागेका मुद्दाहरूको अवधिगत विवरण

i; g	lhlnf cbfntsfjgd	d ^{def} ; +Vof										h ^{def} d ^{def} ; Vof
		lj; =2000 ; fn ; Ddsfj	lj; = 2001 bljv ; fn; Ddsfj	lj; = 2011 bljv 2020 ; fn; Ddsfj	lj; = 2021 bljv 2030 ; fn; Ddsfj	lj; = 2031 bljv 2040 ; fn; Ddsfj	lj; = 2041 bljv 2050 ; fn; Ddsfj	lj; = 2051 bljv 2060 ; fn; Ddsfj	lj; = 2061 bljv 2070 ; fn; Ddsfj			
1	ताप्लेजुङ जिल्ला अदालत	0	6	23	14	18	14	14	223	173	471	
2	पाँचथर जिल्ला अदालत	0	1	19	25	8	16	16	94	172	335	
3	इलाम जिल्ला अदालत	0	3	24	17	20	24	24	138	203	429	
4	भापा जिल्ला अदालत	0	14	15	48	109	196	196	454	1026	1862	
5	संखुवासभा जिल्ला अदालत	0	0	2	5	19	24	24	41	192	283	
6	तेह्रथुम जिल्ला अदालत	0	0	0	0	1	10	10	43	58	112	
7	धनकुटा जिल्ला अदालत	0	0	1	5	9	14	14	28	89	146	
8	भोजपुर जिल्ला अदालत	0	0	5	19	18	37	37	66	139	284	
9	मोरङ जिल्ला अदालत	0	13	24	77	134	309	309	943	1683	3183	
10	सुनसरी जिल्ला अदालत	0	0	13	58	120	148	148	1062	1874	3275	
11	सप्तरी जिल्ला अदालत	19	36	31	43	55	260	260	686	814	1944	
12	सिराहा जिल्ला अदालत	48	38	58	103	222	410	410	1740	301	2920	
13	ओखलढुङ्गा जिल्ला अदालत	0	0	0	8	20	92	92	361	155	636	
14	उदयपुर जिल्ला अदालत	0	0	1	8	3	48	48	146	501	707	
15	खोटाङ जिल्ला अदालत	0	0	8	12	29	31	31	50	140	270	
16	सोलुखुम्बु जिल्ला अदालत	0	0	2	9	18	18	18	33	92	172	
17	धनुषा जिल्ला अदालत	16	54	85	42	79	225	225	658	1190	2349	
18	सर्लाही जिल्ला अदालत	0	5	15	27	62	218	218	650	932	1909	
19	रामेछाप जिल्ला अदालत	0	5	3	1	15	14	14	51	149	238	
20	महोत्तरी जिल्ला अदालत	0	13	43	27	55	153	153	642	635	1568	
21	सिन्धुली जिल्ला अदालत	0	0	2	3	5	25	25	29	163	227	
22	मकवानपुर जिल्ला अदालत	0	1	30	29	34	55	55	270	551	970	
23	चितवन जिल्ला अदालत	0	0	8	34	37	104	104	277	722	1182	
24	पर्सा जिल्ला अदालत	0	22	61	49	102	424	424	1293	1709	3660	
25	बारा जिल्ला अदालत	0	11	15	12	63	132	132	659	905	1797	

26	रौतहट जिल्ला अदालत	1	8	12	13	25	32	205	339	635
27	काठमाडौं जिल्ला अदालत	1	35	43	100	409	809	2140	5677	9214
28	भक्तपुर जिल्ला अदालत	0	0	0	1	2	7	114	586	710
29	ललितपुर जिल्ला अदालत	0	2	11	5	8	26	370	881	1303
30	काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला अदालत	0	7	6	16	55	100	270	339	793
31	सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालत	0	2	6	10	20	30	165	319	552
32	दोलखा जिल्ला अदालत	0	0	7	21	9	11	242	248	538
33	नुवाकोट जिल्ला अदालत	1	21	22	26	289	248	245	208	1060
34	रसुवा जिल्ला अदालत	0	0	1	0	1	1	3	16	22
35	धादिङ जिल्ला अदालत	3	10	10	12	14	42	262	341	694
36	कास्की जिल्ला अदालत	0	2	9	21	11	74	219	660	996
37	स्याङ्जा जिल्ला अदालत	0	12	21	40	29	55	167	297	621
38	तनहुँ जिल्ला अदालत	0	6	9	24	23	51	170	416	699
39	गोरखा जिल्ला अदालत	0	1	4	4	10	35	64	144	262
40	लमजुङ जिल्ला अदालत	3	4	6	9	14	22	85	123	266
41	मनाङ जिल्ला अदालत	0	0	0	0	0	2	3	5	10
42	बागलुङ जिल्ला अदालत	0	4	18	11	20	64	144	207	468
43	पर्वत जिल्ला अदालत	0	0	5	3	8	18	40	98	172
44	स्याङ्दी जिल्ला अदालत	0	0	0	0	0	0	0	71	71
45	मुस्ताङ जिल्ला अदालत	0	0	0	3	0	2	4	6	15
46	गुल्मी जिल्ला अदालत	2	10	28	9	23	13	92	60	237
47	अर्घाखाची जिल्ला अदालत	0	1	6	1	10	13	21	114	166
48	पाल्पा जिल्ला अदालत	0	2	5	9	14	16	55	105	206
49	नवलपरासी जिल्ला अदालत	1	9	14	16	69	157	960	536	1762
50	रूपन्देही जिल्ला अदालत	17	22	56	72	84	121	1237	1583	3192
51	कपिलवस्तु जिल्ला अदालत	2	24	103	23	52	181	818	752	1955
52	रुकुम जिल्ला अदालत	0	0	0	1	12	44	79	186	322
53	रोल्पा जिल्ला अदालत	0	0	10	13	11	25	83	108	250
54	सल्यान जिल्ला अदालत	0	1	8	14	12	23	42	141	241
55	प्युठान जिल्ला अदालत	0	2	9	8	14	31	65	80	209
56	दाङ जिल्ला अदालत	0	1	5	6	23	53	182	452	722
57	बाँके जिल्ला अदालत	0	2	7	110	40	140	603	1481	2383
58	बर्दिया जिल्ला अदालत	0	0	3	12	18	56	157	292	538
59	सुर्खेत जिल्ला अदालत	0	2	9	7	9	40	76	423	566

60	जाजरकोट जिल्ला अदालत	0	0	1	1	1	8	5	43	59
61	दैलेख जिल्ला अदालत	0	0	0	0	11	10	54	132	207
62	जुम्ला जिल्ला अदालत	0	0	0	0	0	0	0	10	10
63	मुगु जिल्ला अदालत	0	0	0	0	0	1	4	22	27
64	कालीकोट जिल्ला अदालत	0	0	0	0	2	12	48	25	87
65	हुम्ला जिल्ला अदालत	0	0	1	0	2	1	3	6	13
66	डोल्पा जिल्ला अदालत	0	0	0	0	3	5	10	13	31
67	बझाङ जिल्ला अदालत	0	2	11	2	13	37	96	127	288
68	डोटी जिल्ला अदालत	0	0	0	2	6	15	13	30	66
69	बाजुरा जिल्ला अदालत	0	0	1	1	0	3	11	27	43
70	अछाम जिल्ला अदालत	0	0	0	0	0	0	0	29	29
71	कैलाली जिल्ला अदालत	0	1	2	12	55	121	225	703	1119
72	दार्चुला जिल्ला अदालत	0	0	0	0	4	3	12	123	142
73	बैतडी जिल्ला अदालत	0	0	2	3	2	16	16	49	88
74	डडेल्धुरा जिल्ला अदालत	0	0	3	6	16	38	41	80	184
75	कञ्चनपुर जिल्ला अदालत	0	0	0	0	58	164	376	378	976
	कुल जम्मा	११४	४१६	१६३	१३३३	३१६६	६१७७	३०४३३	३३६६१	६६१४६

अनुसूची-३२
असूल हुन बाँकी कैद जरीवाना लागेका व्यक्तिहरूको संख्यात्मक विवरण

सि.नं.	जिल्ला अदालतको नाम	कैद जरीवाना लागेका व्यक्तिहरूको संख्या										कुल जम्मा					
		मुद्दा संख्या					स्वदेशी						विदेशी				
		कैद मात्र लागेका व्यक्ति संख्या	जरीवाना मात्र लागेका व्यक्ती संख्या	कैद र जरीवाना दुबै लागेका व्यक्ती संख्या	जम्मा	कैद मात्र लागेका विदेशीको संख्या	जरीवाना मात्र लागेका विदेशीको संख्या	कैद र जरीवाना दुबै लागेका विदेशीको संख्या	जम्मा	कैद मात्र लागेका विदेशीको संख्या	जरीवाना मात्र लागेका विदेशीको संख्या		कैद र जरीवाना दुबै लागेका विदेशीको संख्या	जम्मा			
1	ताप्लेजुङ जिल्ला अदालत	471	256	123	535	0	0	0	535	0	0	0	535				
2	पाचथर जिल्ला अदालत	335	239	103	465	0	0	0	465	0	0	0	465				
3	इलाम जिल्ला अदालत	429	231	296	734	0	0	0	734	0	0	0	734				
4	झापा जिल्ला अदालत	1862	1311	973	2920	61	63	66	190	3110	190	3110	3110				
5	संखुवासभा जिल्ला अदालत	283	223	79	411	0	0	0	411	0	0	0	411				
6	तेह्रथुम जिल्ला अदालत	112	62	35	133	0	0	0	133	0	0	0	133				
7	धनकुटा जिल्ला अदालत	146	55	78	200	0	0	0	200	0	0	0	200				
8	भोजपुर जिल्ला अदालत	284	162	72	406	0	0	0	406	0	0	0	406				
9	मोरङ जिल्ला अदालत	3183	3518	1360	5540	37	40	52	129	5669	129	5669	5669				
10	सुनसरी जिल्ला अदालत	3275	3747	1040	5482	30	15	20	65	5547	65	5547	5547				
11	सप्तरी जिल्ला अदालत	1944	2678	342	3664	0	0	0	3664	0	0	0	3664				
12	सिराहा जिल्ला अदालत	2920	1984	0	3024	24	9	0	33	3057	33	3057	3057				
13	ओखलढुङ्गा जिल्ला अदालत	636	1026	86	1177	0	0	0	1177	0	0	0	1177				
14	उदयपुर जिल्ला अदालत	707	733	294	1207	0	0	0	1207	0	0	0	1207				
15	खोटाङ जिल्ला अदालत	270	157	64	335	0	0	0	335	0	0	0	335				
16	सोलुखुम्बु जिल्ला अदालत	172	110	43	227	1	0	0	228	0	1	228	228				
17	धनुषा जिल्ला अदालत	2349	3384	999	5076	1	4	18	23	5099	23	5099	5099				
18	सर्लाही जिल्ला अदालत	1909	2952	413	3715	0	3	7	10	3725	10	3725	3725				
19	रामेछाप जिल्ला अदालत	238	187	55	315	0	0	0	315	0	0	0	315				
20	महोत्तरी जिल्ला अदालत	1568	2272	402	3041	4	2	0	6	3047	6	3047	3047				
21	सिन्धुली जिल्ला अदालत	227	228	63	353	0	0	0	353	0	0	0	353				
22	मकवानपुर जिल्ला अदालत	970	544	701	1636	0	2	1	3	1639	3	1639	1639				
23	चितवन जिल्ला अदालत	1182	1122	352	1827	1	3	3	7	1834	7	1834	1834				
24	पर्सा जिल्ला अदालत	3660	2874	4925	9313	149	81	131	361	9674	361	9674	9674				

25	बारा जिल्ला अदालत	1797	357	2249	613	3219	5	2	10	17	3236
26	रौतहट जिल्ला अदालत	635	170	956	275	1401	4	0	1	5	1406
27	काठमाडौं जिल्ला अदालत	9214	5639	12574	4137	22350	19	6	77	102	22452
28	भक्तपुर जिल्ला अदालत	710	62	792	272	1126	1	1	7	9	1135
29	ललितपुर जिल्ला अदालत	1303	225	1087	572	1884	1	1	8	10	1894
30	काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला अदालत	793	106	554	193	853	0	0	0	0	853
31	सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालत	552	196	453	123	772	0	0	0	0	772
32	दोलखा जिल्ला अदालत	538	117	408	11	536	0	0	0	0	536
33	नुवाकोट जिल्ला अदालत	1060	273	1164	176	1613	0	1	0	1	1614
34	रसुवा जिल्ला अदालत	22	6	8	11	25	0	0	0	0	25
35	धौदि जिल्ला अदालत	694	303	483	263	1049	0	2	0	2	1051
36	कास्की जिल्ला अदालत	996	351	718	409	1478	4	3	12	19	1497
37	स्याङ्जा जिल्ला अदालत	621	220	544	151	915	2	0	0	2	917
38	तेनहू जिल्ला अदालत	699	278	608	191	1077	0	3	0	3	1080
39	गोरखा जिल्ला अदालत	262	76	329	89	494	0	3	0	3	497
40	लमजुं जिल्ला अदालत	266	81	202	116	399	0	0	0	0	399
41	मनाङ जिल्ला अदालत	10	5	4	6	15	0	0	1	1	16
42	बाग्लुं जिल्ला अदालत	468	149	434	179	762	0	5	0	5	767
43	पर्वत जिल्ला अदालत	172	94	113	50	257	0	0	0	0	257
44	म्याग्दी जिल्ला अदालत	71	53	32	23	108	0	0	0	0	108
45	मुस्ताङ जिल्ला अदालत	15	5	8	5	18	2	0	0	2	20
46	गुल्मी जिल्ला अदालत	237	132	131	52	315	0	0	2	2	317
47	अर्घाखाँची जिल्ला अदालत	166	73	66	49	188	0	0	0	0	188
48	पाल्पा जिल्ला अदालत	206	114	79	42	235	2	2	2	6	241
49	नवलपरासी जिल्ला अदालत	1762	437	2189	661	3287	0	0	0	0	3287
50	रूपन्देही जिल्ला अदालत	3192	970	3160	1086	5216	22	16	49	87	5303
51	कोपिलबस्तु जिल्ला अदालत	1955	432	1960	789	3181	15	4	31	50	3231
52	रुकुम जिल्ला अदालत	322	85	272	128	485	0	0	0	0	485
53	रोल्पा जिल्ला अदालत	250	120	190	90	400	0	0	0	0	400
54	सल्यान जिल्ला अदालत	241	87	291	87	465	0	0	0	0	465
55	प्युठान जिल्ला अदालत	209	91	86	71	248	0	0	0	0	248
56	दाङ जिल्ला अदालत	722	269	546	285	1100	7	0	4	11	1111
57	बाँके जिल्ला अदालत	2383	342	2021	1022	3385	4	7	0	11	3396
58	बर्दिया जिल्ला अदालत	538	201	371	184	756	23	7	19	49	805
59	सुर्खेत जिल्ला अदालत	566	198	478	232	908	0	0	0	0	908
60	जाजरकोट जिल्ला अदालत	59	37	36	17	90	0	0	0	0	90
61	दैलेख जिल्ला अदालत	207	86	104	77	267	0	0	0	0	267

62	जम्ला जिल्ला अदालत	10	4	6	4	14	0	0	0	14
63	मुगु जिल्ला अदालत	27	5	32	18	55	0	0	0	55
64	कालीकोट जिल्ला अदालत	87	22	81	78	181	0	0	0	181
65	हुम्ला जिल्ला अदालत	13	9	9	6	24	0	0	0	24
66	डोल्पा जिल्ला अदालत	31	16	20	11	47	0	0	0	47
67	बझाङ जिल्ला अदालत	288	106	136	46	288	0	0	0	288
68	डोटी जिल्ला अदालत	66	60	32	14	106	0	0	0	106
69	बाजुरा जिल्ला अदालत	43	24	27	14	65	0	0	0	65
70	अछाम जिल्ला अदालत	29	11	9	8	28	0	0	1	29
71	कैलाली जिल्ला अदालत	1119	279	537	303	1119	0	0	0	1119
72	दार्चुला जिल्ला अदालत	142	54	98	56	208	1	0	1	209
73	बैतडी जिल्ला अदालत	88	32	18	43	93	0	0	0	93
74	डडेल्धुरा जिल्ला अदालत	184	143	62	151	356	0	0	0	356
75	कञ्चनपुर जिल्ला अदालत	976	266	871	439	1576	21	25	50	1626
	कुल निर्वाह	6614	2222	8166	2462	14966	22	29	150	9106

अनुसूची-३३

अर्थिक वर्ष २०६९।७० मा भएको मासिक मुद्दा फछ्यौटको विवरण

अदालत	साउन	भदौ	असोज	कात्तिक	मंसिर	पुष	माघ	फागुन	चैत	वैशाख	जेठ	असार
जिल्ला अदालत	२२३९	४०७५	४५५७	२०५०	४४९५	४८५३	४७९९	४८९७	६३७९	५५८८	६४७९	६५९२
पूनरावेदन अदालत	८९५	९४८०	९५२७	४९२	९२९७	९३०९	९३२८	९७४३	९७००	९४९९	२९६९	२०५२
सर्वोच्च अदालत	३९०	४०८	३४९	९७९	२२९	२२६	९२८	९२४	९५४	२२४	३७२	७५०
जम्मा	३५२४	५९६३	६४२५	२७२९	५८५३	६३८८	६२४७	६६८४	८२२५	७३९९	९००४	९३९४

अनुसूची-३४

योजना अवधिमा जिल्ला अदालतहरूमा नयाँ दर्ता हुने मुद्दाको अनुमानित विवरण

सि. नं.	अदालतको नाम	आ. व. २०७९।७२ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७२।७३ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७३।७४ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७४।७५ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७५।७६ को अनुमानित नयाँ दर्ता
१	ताप्लेजुङ जिल्ला अदालत	३४९	३८७	४३०	४७७	५२९
२	पाँचथर जिल्ला अदालत	३४४	३८२	४२४	४७०	५२२
३	इलाम जिल्ला अदालत	३७७	४९८	४६५	५९६	५७२
४	भापा जिल्ला अदालत	२२२०	२४६४	२७३६	३०३६	३३७०
५	संखुवासभा जिल्ला अदालत	२८५	३९६	३५९	३८९	४३२
६	तेह्रथुम जिल्ला अदालत	९६९	९८७	२०८	२३९	२५६
७	धनकुटा जिल्ला अदालत	२९८	२४२	२६९	२९८	३३९
८	भोजपुर जिल्ला अदालत	९४४	९६०	९७८	९९७	२९९
९	मोरङ जिल्ला अदालत	२८८४	३२०२	३५५४	३९४५	४३७९
१०	सुनसरी जिल्ला अदालत	३२३५	३५९९	३९८६	४४२५	४९९२
११	सोलुखुम्बु जिल्ला अदालत	९२३	९३७	९५२	९६९	९८७
१२	खोटाङ जिल्ला अदालत	२३०	२५६	२८४	३९५	३५०
१३	ओखलढुंगा जिल्ला अदालत	३९८	३५३	३९२	४३५	४८३
१४	उदयपुर जिल्ला अदालत	६६३	७३६	८९७	९०७	९००६
१५	सिराहा जिल्ला अदालत	२६४५	२९३६	३२५९	३६९८	४०९६
१६	सप्तरी जिल्ला अदालत	३५७९	३९७३	४४९०	४८९५	५४३४
१७	सर्लाही जिल्ला अदालत	२९९९	२४३२	२६९९	२९९६	३३२६
१८	महोत्तरी जिल्ला अदालत	२९८५	२४२५	२६९२	२९८८	३३९६
१९	धनुषा जिल्ला अदालत	३९२०	३४६३	३८४४	४२६७	४७३६
२०	सिन्धुली जिल्ला अदालत	२९७	२४९	२६७	२९७	३२९
२१	रामेछाप जिल्ला अदालत	२९३	२३७	२६३	२९२	३२४
२२	चितवन जिल्ला अदालत	२०६३	२२८९	२५४९	२८२९	३९३९
२३	मकवानपुर जिल्ला अदालत	८६२	९५७	९०६३	९९८०	९३०९
२४	पर्सा जिल्ला अदालत	४००८	४४४९	४९३८	५४८९	६०८४
२५	बारा जिल्ला अदालत	२६६०	२९५३	३२७८	३६३८	४०३८
२६	रौतहट जिल्ला अदालत	२८६६	३९८९	३५३९	३९९९	४३५९
२७	रसुवा जिल्ला अदालत	३०	३३	३६	४०	४५
२८	नुवाकोट जिल्ला अदालत	३२५	३६९	४०९	४४५	४९४
२९	धादिङ जिल्ला अदालत	४९४	४६०	५९०	५६६	६२८
३०	सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालत	५३५	५९४	६५९	७३९	८९२

३१	काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला अदालत	८५४	९४८	१०५२	११६८	१२९६
३२	ललितपुर जिल्ला अदालत	२२५८	२५०७	२७८३	३०८९	३४२८
३३	काठमाडौं जिल्ला अदालत	१२०१७	१३३३९	१४८०६	१६४३४	१८२४२
३४	भक्तपुर जिल्ला अदालत	१६१२	१७८९	१९८६	२२०४	२४४७
३५	दोलखा जिल्ला अदालत	३९१	४३४	४८१	५३४	५९३
३६	गोरखा जिल्ला अदालत	२६७	२९७	३२९	३६६	४०६
३७	तनहुँ जिल्ला अदालत	७५५	८३८	९३१	१०३३	११४७
३८	मनाङ जिल्ला अदालत	०	०	०	०	०
३९	लमजुङ जिल्ला अदालत	२९४	३२७	३६३	४०३	४४७
४०	कास्की जिल्ला अदालत	२०५६	२२८३	२५३४	२८१२	३१२२
४१	स्याङ्जा जिल्ला अदालत	४९२	५४६	६०६	६७२	७४६
४२	पर्वत जिल्ला अदालत	२१९	२४३	२७०	३००	३३३
४३	म्याग्दी जिल्ला अदालत	२५८	२८६	३१७	३५२	३९१
४४	मुस्ताङ जिल्ला अदालत	९	१०	११	१२	१३
४५	बागलुङ जिल्ला अदालत	३१८	३५३	३९२	४३५	४८३
४६	गुल्मी जिल्ला अदालत	२९०	३२१	३५७	३९६	४४०
४७	अर्घाखाँची जिल्ला अदालत	२०३	२२६	२५०	२७८	३०९
४८	पाल्पा जिल्ला अदालत	२५०	२७८	३०८	३४२	३८०
४९	नवलपरासी जिल्ला अदालत	१६८६	१८७१	२०७७	२३०५	२५५९
५०	रूपन्देही जिल्ला अदालत	२४७४	२७४६	३०४८	३३८४	३७५६
५१	कपिलवस्तु जिल्ला अदालत	१५८३	१७५७	१९५१	२१६५	२४०३
५२	रुकुम जिल्ला अदालत	४१६	४६२	५१३	५७०	६३२
५३	रोल्पा जिल्ला अदालत	२०६	२२८	२५४	२८१	३१२
५४	सल्यान जिल्ला अदालत	१७७	१९७	२१९	२४३	२६९
५५	प्युठान जिल्ला अदालत	२२४	२४९	२७६	३०७	३४०
५६	दाङ जिल्ला अदालत	१३०६	१४५०	१६०९	१७८६	१९८३
५७	बाँके जिल्ला अदालत	२५०१	२७७६	३०८२	३४२१	३७९७
५८	बर्दिया जिल्ला अदालत	७५९	८४२	९३५	१०३८	११५२
५९	सुर्खेत जिल्ला अदालत	६६५	७३९	८२०	९१०	१०१०
६०	जाजरकोट जिल्ला अदालत	१३८	१५३	१७०	१८९	२०९
६१	दैलेख जिल्ला अदालत	१९८	२२०	२४४	२७१	३०१
६२	जुम्ला जिल्ला अदालत	११७	१३०	१४४	१६०	१७८
६३	मुगु जिल्ला अदालत	७४	८२	९१	१०१	११२
६४	कालिकोट जिल्ला अदालत	१५२	१६८	१८७	२०७	२३०
६५	हुम्ला जिल्ला अदालत	३३	३७	४१	४५	५१
६६	डोल्पा जिल्ला अदालत	५२	५७	६४	७१	७९
६७	अछाम जिल्ला अदालत	३८	४२	४७	५२	५८
६८	डोटी जिल्ला अदालत	५९	६६	७३	८१	९०
६९	बाजुरा जिल्ला अदालत	४४	४९	५५	६१	६७
७०	बझाङ जिल्ला अदालत	८९	९८	१०९	१२१	१३५
७१	कैलाली जिल्ला अदालत	७७४	८५९	९५३	१०५८	११७५
७२	दार्चुला जिल्ला अदालत	५९	६६	७३	८१	९०
७३	बैतडी जिल्ला अदालत	४८	५३	५९	६६	७३
७४	डडेल्धुरा जिल्ला अदालत	६०	६७	७४	८३	९२
७५	कञ्चनपुर जिल्ला अदालत	६०६	६७३	७४७	८२९	९२०
	जम्मा	७६५५४	८४९७५	९४३२२	१०४६९८	११६२१४

अनुसूची-३५

योजना अवधिमा पुनरावेदन अदालतहरूमा नयाँदर्ता हुने मुद्दाको अनुमानित विवरण

सि. नं.	अदालतको नाम	आ. व. २०७१।७२ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७२।७३ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७३।७४ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७४।७५ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७५।७६ को अनुमानित नयाँ दर्ता
१	पुनरावेदन अदालत, इलाम	७७२	८८८	१०२१	११७५	१३५१
२	पुनरावेदन अदालत, धनकुटा	३००	३४५	३९७	४५७	५२५
३	पुनरावेदन अदालत, विराटनगर	२०१५	२३१८	२६६५	३०६५	३५२५
४	पुनरावेदन अदालत, राजविराज	२८९६	३३३१	३८३०	४४०५	५०६६
५	पुनरावेदन अदालत, जनकपुर	२१८७	२५१६	२८९३	३३२७	३८२६
६	पुनरावेदन अदालत, हेटौडा	३३३५	३८३६	४४११	५०७३	५८३४
७	पुनरावेदन अदालत, पाटन	९३७८	१०७८५	१२४०२	१४२६३	१६४०२
८	पुनरावेदन अदालत, पोखरा	९२२	१०६०	१२१९	१४०२	१६१२
९	पुनरावेदन अदालत, बागलुङ	२६२	३०१	३४६	३९८	४५८
१०	पुनरावेदन अदालत, बुटवल	२४१४	२७७६	३१९२	३६७१	४२२१
११	पुनरावेदन अदालत, तुल्सीपुर	६३६	७३२	८४१	९६७	१११३
१२	पुनरावेदन अदालत, सुर्खेत	३०३	३४८	४०१	४६१	५३०
१३	पुनरावेदन अदालत, नेपालगञ्ज	१२६८	१४५९	१६७७	१९२९	२२१८
१४	पुनरावेदन अदालत, जुम्ला	१४८	१७०	१९६	२२५	२५९
१५	पुनरावेदन अदालत, दिपायल	३१३	३६०	४१५	४७७	५४८
१६	पुनरावेदन अदालत, महेन्द्रनगर	३६६	४२१	४८४	५५७	६४१
जम्मा		२७५१७	३१६४५	३६३९२	४१८५०	४८१२८

अनुसूची-३६

योजना अवधिमा सर्वोच्च अदालतमा नयाँ दर्ता हुने मुद्दाको अनुमानित विवरण

अदालतको नाम	आ. व. २०७१।७२ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७२।७३ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७३।७४ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७४।७५ को अनुमानित नयाँ दर्ता	आ. व. २०७५।७६ को अनुमानित नयाँ दर्ता
सर्वोच्च अदालत	८८००	९६८०	१०६४८	११७१३	१२८८५

अनुसूची-३७

योजना तर्जुमाका क्रममा परामर्श गरिएका महानुभावहरू

माननीय न्यायाधीशज्यूहरू	सर्वोच्च अदालत	१३
	पूनरावेदन अदालत	५६
	जिल्ला अदालत	५७
न्यायपरिषद्	माननीय सदस्यज्यूहरू	३
	माननीय जिल्ला न्यायाधीशज्यूहरू	३
नेपाल सरकारका विशिष्ट श्रेणीका अधिकृत ज्यूहरू	मुख्य सचिवज्यू, अर्थ सचिवज्यू, राष्ट्रिय योजना आयोगका सचिवज्यू, कानून तथा न्याय मन्त्रालयका सचिवज्यू	४
अधिकृत कर्मचारीहरू		८१
रा.प.अ. कर्मचारीहरू		५१
ट्रेड युनियनका प्रतिनिधिहरू		१०
सरकारी वकीलहरू		१८
नेपाल प्रहरीका अधिकृतहरू		११
नेपाल बार एसोसिएसनका पदाधिकारी एवम् कानून व्यवसायीहरू		१०९
योजनाविद् एवम् तथ्याङ्क विद्हरू		६
वाणिज्य क्षेत्रका बैंकर्स तथा अन्य संस्थाका प्रतिनिधिहरू		१३
मुद्दाका पक्षहरू		५८
आमसञ्चार माध्यमका प्रतिनिधिहरू		१४
नागरिक समाजका सदस्यहरू		६
न्याय क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधिहरू		११
कूल		५२४

काठमाडौं जिल्ला अदालतको नवनिर्मित आधुनिक भवन

न्यायपालिकाको परिदृश्य, परिलक्ष्य र आधारभूत मूल्यहरू

परिदृश्य

स्वतन्त्र, सक्षम एवं प्रभावकारी न्यायप्रणालीको स्थापना गरी कानूनको शासन एवं नागरिक अधिकार र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्दै सबैका लागि न्याय सुनिश्चित गर्नु नेपालको न्यायपालिकाको परिदृश्य हो ।

परिलक्ष्य

संविधान, कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्तका आधारमा स्वच्छ एवं निष्पक्ष न्यायसम्पादन गर्नु नेपालको न्यायपालिकाको परिलक्ष्य हो ।

आधारभूत मूल्यहरू

- संविधान र कानून प्रति आस्था
- स्वतन्त्रता र स्वायत्तता
- स्वच्छता, समानता र निष्पक्षता
- उत्तरदायित्व
- गुणस्तरियता
- सदाचार
- प्रतिनिधित्व र समावेशिता